

LUIGI PIRANDELLO

Esclusa

Luigi Pirandello **Esclusa**

EDITURA EMINESCU

LUIGI PIRANDELLO

Exclusa

Traducere de
ADRIANA LĂZĂRESCU

EDITURA EMINESCU
1983

PRIMA PARTE

I

ANTONIO PENTÀGORA SE AȘEZASE liniștit la masă ca să cineze, ca și cînd nimic nu s-ar fi întîmplat.

La lumina lămpii care atîrna din tavanul nu prea înalt, chipul său, ciupit de vărsat, semăna cu o mască sub albul-trandafiriu al pielii revărsate pe ceafa rasă. Fără haină, cu cămașa albastră mototolită, ușor decolorată, deschisă pe pieptul păros, cu mînele suflecate pe brațele păroase, aștepta să fie servit.

În dreapta lui stătea sora sa, Sidora, palidă și încruntată, cu ochii ageri înfuriați și ascunși sub basmaua de mătase neagră pe care-o ținea mereu pe cap. În stînga, fiul său, Niccolino, cu privirea rătăcită, cu un căpșor urecheat, de liliac, pe un gît prea lung, cu ochii foarte rotunzi și nasul drept. În față, era pus tacîmul pentru celălalt fiu, Rocco, care se întorcea acasă chiar în seara aceea după nenorocirea avută.

Îl așteptaseră pînă acum pentru cină. Dar fiindcă întîrzia, se așezaseră la masă. Tăceau toți trei, în odaia mare și întunecată, cu pereții nu prea înalți, îngălbeniți, de-a lungul cărora se aflau două interminabile șiruri de scaune, aproape fiecare de alt fel. Dinspre podeaua ușor lăsată, cu plăcile pardoselii tocite, venea un iz indefinibil, de veșted.

În cele din urmă apăru și Rocco în prag, întunecat, descompus. Era un băiat înalt cît o prăjină, blond, cu părul nu prea des, cu un ten închis la culoare și cu ochii de un albastru deschis, cu o privire în gol, rătăcită, ochi care deveneau totuși răi cînd își încrunta sprîncenele și-și strîngea gura mare, cu buzele moi, vinete. Mergînd cu picioarele depărtate, își mișca și bustul, și în același ritm dădea din cap și din brațe. Din cînd în cînd avea un tic nervos care-l făcea să-și întindă bărbia și să-și lase colțurile gurii.

— Oh, iată-l pe Roccuccio, bravo! – exclamă tatăl, frecîndu-și mîinile groase și aspre. Încărcate de inele masive.

Rocco rămase puțin să-i privească pe cei trei așezați la masă, apoi se trînti pe primul scaun de lîngă ușă, cu coatele pe genunchi, cu pumnii sub bărbie, cu pălăria trasă pe ochi.

— Ei, ridică-te! – reluă Pentàgora. Te-am așteptat, știi? Nu mă crezi? Pe cuvînt de onoare, pînă la zece... nu, mai mult, mai mult... cit e ceasul? Vino încoace: uite locul tău: ai tacîmul aici, unde era și înainte.

Și strigă tare:

— Doamna Popònica!

— Epponina, corectă Niccolino cu glasul scăzut.

— Taci, măgarule, știu și eu. Vreau s-o chem Popònica, la fel ca pe mătușa ta. N-am voie?

Rocco își ridică ușor capul, curios și bombăni:

— Cine e Popònica?

— Ah! o doamnă scăpătată, răspunse vesel tatăl. O adevărată doamnă, știi? De ieri e servitoare la noi.

Mătușa ta o ocrotește.

— E o romaniolă¹, adăugă Niccolino, aproape șoptit.

Rocco își lăsă din nou capul în mîini; și tatăl său, satisfăcut, își duse încet-încet paharul foarte plin spre buze; îi luă spuma cu o sorbitură prudentă; apoi îi făcu lui Niccolino cu ochiul și, plesnindu-și limba de cerui gurii:

— Bun! – spuse. Roccuccio, vin nou; îți vine să faci cu ochiul... Gustă, gustă, îți aranjează stomacul. Prostii, fiule!

Și dintr-o singură înghițitură dădu tot restul pe gît.

— Nu vrei să mănînci? – întrebă după aceea.

— Nu poate mîncă, observă încet Niccolino.

Au tăcut toți, atenți ca furculițele lor să nu scotocească zgomotos în farfurii, vrînd parcă să nu-i jignească tăcerea care domnea stîngenitor în camera aceea mare. Și iat-o pe doamna Popònica, cu părul de culoarea tutunului de Spania, uns nu se știe cu ce pomadă, cu ochii vineți și gura ei zbîrcită, ascuțită, intrînd, clătînîndu-se pe picioarele-i scurte, frecîndu-și mîinile mici, urîțite de muncă, cu o haină veche a stăpînului, legată cu mînecele în jurul mijlocului, în chip de șorț. Felul în care-și vopsise părul, aerul amărit al chipului ei, dădeau lesne de înțeles că biata doamnă decăzută ar fi dorit poate ceva mai mult decît disperata îmbrățișare a acelor mînece goale.

Imediat, Antonio Pentàgora îi făcu semn cu mîna să plece:

¹ Din provincia Romagna

pentru că Rocco nu voia să mănînce, nu mai era nevoie de ea. Ea își ridică sprîncenele pînă aproape de rădăcina părului, își lăsă peste ochii triști pleoapele cartilaginoase, și ieși, demnă, suspinînd.

— Adu-ți aminte... hm... că ți-am prezis-o, rosti în sfîrșit Pentàgora.

Vocea lui puternică răsună atît de tare în liniștea aceea, încît sora lui, Sidora, deși mereu absentă, cu capul în nori, se ridică brusc, luă de pe masă farfuria cu salată, înșfacă o bucată de pîine și o zbughi repede, ca să-și termine masa în altă cameră.

Antonio Pentàgora o urmări cu ochii pînă la ușă, apoi îl privi pe Niccolino și își frecă fața cu ambele mîini, deschizînd gura într-un rinjet de gheață, mut.

Îl năpădeau amintirile.

Cu mulți ani în urmă, cînd și el se întorsese în casa părinților tot fiindcă îl înșelase soția, sora lui, Sidora, ciudată încă de copil, voise să nu i se reproșeze nimic. Încet-încet îl dusesese în vechea lui cameră de holtei, ca și cum prin aceasta ar fi vrut să-i arate că se aștepta ca într-o zi sau alta să-l vadă înaintea ei, înșelat și căit.

— Ți-am prezis-o! – repetă, scuturîndu-se de amintirea aceea; îndepărtată, cu un suspin.

Rocco se ridică, enervat, exclamînd:

— Altceva nu găsești de spus?

Niccolino îl trase discret de poalele hainei pe taică-său, ca și cînd i-ar fi spus: „Taci din gură!”

— Nu! – strigă tare Pentàgora în fața lui Niccolino.

Vino încoace Roccuccio! Ia-ți pălăria asta de pe ochi...

Ah, da: rana! Lasă-mă să văd...

— Ce-mi pasă de rană? – strigă Rocco, plîngînd aproape de mînie, mototolindu-și pălăria și aruncînd-o pe jos.

— Da. Ia te uită cum te-ai pocit... Apă și oțet, repede: să curățăm rana.

Rocco amenință:

— Tot nu mă lăsați în pace? Plec!

— Pleacă! Ce vrei de la mine? Vorbește, dă-i drumu'! Te iau cu binele și tu mă repezi... Potolește-te, fiule! Scrisoarea, zic eu, ai fi putut-o lua mai în ușor, fără să-ți spargi capul de ușa dulapului... Dar acum, gata: prostii! Bani ai cîți vrei; femei poți avea cîte o să vrei. Prostii!

Prostii! era o expresie frecventă, însoțită mereu de un gest expresiv al mîinii și o contracție a obrazului.

Se ridică de la masă și îndreptându-se spre scrin, pe care zăcea înghemuit un motan cenușiu voinic, luă de acolo o luminare; ca să se vadă ce voia să facă, el curăță picăturile de ceară de pe luminare apoi o aprinse și suspină:

— Și acum, cu ajutorul lui Dumnezeu, să mergem la culcare!

— Mă lași așa? – exclamă Rocco, exasperat.

— Și ce vrei să-ți fac? Dacă vorbesc, te înfurii... Trebuie să rămîn aici? Ei bine, să rămînem aici...

Suflă în luminare și se așează pe un scaun lângă scrin. Motanul i se cățără pe umeri.

Rocco se plimba prin cameră, mușcîndu-și din cînd în cînd mîinile sau făcînd cu pumnii strînși gesturi de minie, neputincios. Plîngea.

Niccolino, nemișcat încă de la masă, sub lumina lămpii, rotunjea cu degetul arătător cocoloașe de miez de piine.

— N-ai vrut să mă ascuți, reluă tatăl după o tăcere lungă. Ai... hm!... da, ai vrut să faci ca mine... mai că-mi vine să rîd, ce să-i faci? Te plîng, să știi! Dar a fost, Rocco băiatule, o încercare inutilă. Noi, Pentàgora... noi, Pentàgora, Fufù, nu mă gîdila cu coada, nu avem noroc la neveste.

Tăcu din nou cîtva timp, ca apoi să reînceapă încet, suspinînd:

— O știai... Dar tu ai crezut că ai găsit pasărea Fenix. Și eu? La fel ca tine! Și tata, fie-i țărînă ușoară? Tot așa! Încornorați toți!

Făcu cu mîna gestul de coarne și le agita în aer.

— Băiete dragă, le vezi? Pentru noi, ele sînt stema familiei! Nu trebuie să ne pierdem cu firea.

Niccolino rînji, continuînd să rotunjească liniștit cocoloașe.

— Prostule, ce e de ris? – îi spuse tată-său, ridicîndu-și capul chilug din piept, aprins în obraji. Asta ne e destinul! Fiecare își duce crucea. A noastră e asta! Calvar!

Și-și dădu cu mîna în cap.

— Dar, la urma-urmelor, toate sînt prostii! – continuă. O cruce care nu ne împovărează prea mult, nu-i adevărat, *Fufù*? după ce am scăpat de nevestă. Ba chiar se spune că asta aduce noroc. Omul își ia nevestă, așa cum iei în mînă o armonică, la ideea că oricine e în stare să cînte la ea. Într-adevăr, să știi să-l întinzi și apoi să-i strîngi burduful, nu-i mare lucru; dar ca să miști cu abilitate degetele pe clape, aici să te vād! Se spune că sînt om rău. Dar de ce sînt rău? Pentru că aș vrea ca toată lumea să-și vadă liniștită de treburile ei așa cum și eu îmi vād liniștit de

treburile mele. Sint însă unii care cînd pot cleveti pe seama cuiva, parcă se îngrașă. De altfel mie îmi face bine cine mă înjură. Știi ce fac? înjurătura lui mi-o pun exact aici.

Se lovi cu palma pe fesă. Și apoi reluă:

— Cine vrea să moară, n-are decît. Eu mă strădui să trăiesc. Sănătate avem atîta cît să mai dăm și altora și nu ne lipsește nimic. Dealtminteri se știe că nevestele nu fac altceva decît să-și înșele bărbații. Cînd m-am însurat, băiete, bunicu-tău mi-a spus întocmai cuvintele acestea.

Nu am vrut să-l ascult, așa cum tu nu ai vrut să mă ascuți pe mine. Bineînțeles că fiecare vrea să încerce pe pielea lui. Ce credeam eu că va fi Fana, nevastă-mea, pentru mine? Exact ceea ce credeai și tu, Roccuccio dragă, că va fi a ta: o sfînta! Nu o vorbesc de rău și nici nu-i vreau răul: sînteți martori. Îi dau mamei voastre atît cît poate să trăiască și vă îngădui să mergeți să o vedeți o dată pe an, la Palermo. La urma urmelor, mi-a făcut un mare bine: m-a învățat că trebuie să fii supus părinților. Așa că îi spun lui Niccolino: — Cel puțin tu, fiule, salvează-te!

Aceste vorbe nu-i plăcură lui Niccolino, care știa acum ce este dragostea trupească:

— Mai bine gîdiți-vă la voi, că la mine mă gîndesc eu!

— La el, oho, la el... ah, fiule! – exclamă rinjind Pentàgora. Dar sfînte Silvestre... Sfînte Martin... ocrotitori ai încornoraților!

— Bine, bine, răspunse Niccolino peste măsură de iritat. Dar nouă, mama, biata de ea, ce rău ne-a făcut, chiar dacă e adevărat că...

— Niccoli, acum mă superi! – îl întrerupse tatăl, ridicîndu-se în picioare. E un destin, prostule! Și eu vorbesc spre binele tău. Însoară-te, însoară-te, dacă trei încercări eșuate nu-ți ajung, și, dacă ești cu adevărat un Pentàgora, vei vedea!

Se eliberă de motan cu o scuturătură, luă de pe scrin lumînarea și, fără nici măcar să o aprindă, ieși iute din cameră.

Rocco deschise fereastra și începu să privească lung afară.

Noaptea era umedă. Departe, după ultimele case, jos, la poalele colinei, cîmpia nesfîrșită, singuratică, se întindea sub un vâl trist de ceață, pînă la țărmul mării, luminată palid de lună. Cît de mult aer, cît spațiu dincolo de fereastra îngustă! Privi fațada casei, expusă vîntului, ploilor, melancolică, în umezeala lunară privi străduța întunecată, pustie, vegheată de un singur felinar plîngăreț; acoperișurile caselor sărmane cufundate în somn; și neliniștea îi crescua. Rămase uimit, cu sufletul aproape rătăcit,

privind în continuare; și întocmai cum, după un uragan violent, nori ușori rătăcesc nehotărâți, gânduri străine, amintiri confuze, impresii îndepărtate îi apărură în minte, fără un contur precis. Se gândi că pe cînd era încă un copil de o șchioapă, acolo, pe străduța aceea strîmtă, tocmai sub felinarul acela cu lumină slabă tremurătoare, într-o noapte fusese ucis un om luat prin surprindere; după care o servitoare îi spusese că duhul aceuia fusese văzut de atîția; iar el se înfricoșase atît de tare, încît multă vreme nu a mai putut privi pe strada aceea... Acum casa părintească, pe care o părăsise de aproape doi ani, puneă din nou stăpînire pe el, cu toate reminiscențele și cu oprimarea de odinioară. El era din nou liber, ca pe vremea cînd se știa holtei. În noaptea aceea va dormi singur în cămăruța pustie, în patul mic de atunci: singur! Casa lui de om căsătorit, cu mobilele noi bogate, rămăsese goală, întunecată... ferestrele rămăseseră deschise... și luna aceea, care cobora în ceață deasupra mării îndepărtate, fără îndoială că se vedea și din dormitorul lui... Patul lui dublu... cu tot felul de cuverturi cu volane de mătase roză... ah! închise ochii și strînse pumnii. Și mîine? ce se va întîmpla mîine, cînd tot satul va afla că și-a alungat de acasă soția necredincioasă?

Acolo, cu capul cufundat în vasta liniște melancolică a nopții, străpunsă ici și colo și vibrînd de țipete iuți de lilieci invizibili, cu pumnii încă strînși, Rocco gemu, exasperat:

— Ce trebuie să fac? ce trebuie să fac?

— Du-te la englez, insistă încet și calm Niccolino, care stătea tot în același loc, cu ochii fixați asupra feței de masă.

Rocco tresări la glasul lui și se întoarse, uimit de sfatul acela și văzînd că fratele lui e tot acolo, impasibil, sub lampă.

— La Bill? – îl întrebă, încruntat. Și de ce?

— Eu, în situația ta, l-aș provoca la duel, spuse simplu și convins Niccolino, adunînd în căușul palmei toate cocoloașele de piine și ducîndu-se să le arunce pe fereastră.

— La duel? – repetă Rocco, și stătu puțin să se gîndească, încremenit; apoi izbucni: Așa e, chiar așa, ai dreptate! Cum de nu m-am gîndit? Sigur, duelul!

De la biserica din apropiere ajunseră pînă la ei ecourile clopotelor liniștite de la miezul nopții.

— E miezul nopții.

— Englezul o fi treaz.

Rocco luă de pe jos pălăria mototolită.

— Mă duc!

II

PE SCARĂ, ÎN ÎNTUNERIC, ROCCO

Pentàgora rămase puțin încurcat, neștiind dacă să bată la ușa englezului sau la aceea de mai jos, a unui alt chiriaș, profesorul Blandino.

Antonio Pentàgora își construise casa în forma unui turn, cu mai multe etaje. Pentru moment se oprise la etajul al patrulea. Dar, ori că această casă se afla în realitate puțin în afara târgului, ori că nimeni nu voia să aibă de-a face cu proprietarul, cert era că Pentàgora nu reușea în nici un chip să închirieze un apartament. Primul etaj era gol de mulți ani; din al doilea o singură cameră era ocupată de profesorul Blandino, îngrijit de doamna Popònica; din al treilea era ocupată tot o singură cameră, de englezul Mr. H. W. Madden, zis Bill. Toate celelalte, de șoareci. Portarul avea gravitatea demnă a unui notar; dar era plătit numai cu cinci lire pe lună, drept pentru care nu saluta niciodată pe nimeni.

Luca Blandino, profesor de filosofie la liceu, în vîrstă de aproape cincizeci de ani, înalt, slab, chel, în schimb bărbos peste măsură, era un om puțin obișnuit, bine cunoscut în ținut pentru faptul că era de o distracție nemaipomenită, despre care discutau toți. Înjugat de nevoie și cu o tristă resemnare învățămîntului, absorbit mereu de meditațiile lui, nu-i păsa de nimeni și de nimic. Totuși, dacă cineva ar fi știut să-l trezească pe neașteptate, în așa fel încît să-l facă să coboare din sfera gîndurilor înnourate, ar fi reușit să-l cîștige de partea sa și să și-i facă un ajutor prețios și dezinteresat. Rocco știa acest lucru.

Nu mai puțin ciudat era Madden, profesor și el, dar particular, de limbi străine. Dădea, în schimbul unei sume derizorii, lecții de engleză, germană și franceză, disprețuind limba italiană. Fruntea lui imensă era așadar o adevărată piață internațională. Părul auriu, foarte subțire, părea că se îndepărtase de frunte și de tîmple de teama nasului coroiat, robust; dar în

căutarea lor, din înălțimea sprîncenei or șerpuiau sus, sus, ca și cînd s-ar fi dus să se ascundă, două vene umflate. Sub sprîncene se distingeau ochii cenușii-albaștri, uneori șireți, alteori îndurerați, parcă apăsai de frunte. Sub nas, mustăcioara de culoarea finului, tăiată riguros în jurul buzei superioare. Deși avea fruntea monumentală, natura a vrut să înzestreze trupul domnului Madden cu o oarecare sprinteneală de maimuță și domnul Madden a ținut să profite și din această virtute: în orele libere, dădea lecții de scrimă; dar așa, fără nici o pretenție, să reținem.

Poate că nici el, bietul Bill, nu ar fi știut că spună cum a ajuns din Irlanda natală într-un tîrg din Sicilia. Din patrie nu i-a venit niciodată nici o scrisoare! Era chiar singur, cu mizeria în urma lui, în trecut, și cu mizeria înainte, în viilor. Părăsit astfel la discreția sorții, nu ceda totuși. Într-adevăr, din fericire pentru el, domnul Madden avea în minte mai multe cuvinte decît gînduri, pe care și le revedea continuu.

Așa cum prevăzuse Niccolino, Rocco îl găsi treaz.

Bill stătea pe o canapea veche și ruptă în fața unei mesuțe, cu fruntea lui mare, luminată de o lampă cu abajurul rupt; desculț, ținea un picior deasupra celuilalt și mușca furios dintr-un sandviș, privind cu religiozitate o sticlă desfundată, de bere proastă, aflată în fața lui.

Fiecare din dalele camerei cerea o mătură și o scui pătoare pentru domnul Madden; pereții și cele cîteva mobile decrepite cereau o cîrpă de praf; patul acela prăpădit de i se vedeau ramele cerea brațele zdravene ale unei servitoare viguroase, care să-l strîngă și să-l primenească cel puțin o dată pe săptămînă; costumele domnului Madden cereau nu o perie, ci mai degrabă o țesală, de cal.

Geamurile singurei ferestre erau deschise; obloanele apropiate. Pantofii domnului Madden, unul ici, altul colo, în mijlocul camerei.

— Oh, Rocco! – exclamă cu pronunția lui barbară, în care se gargarisea, strivea, scuipa vocalele și consoanele, cu o silabisire trunchiată, ca și cum ar fi vorbit cu un cartof fierbinte în gură.

— Iartă-mă, Bill, dacă vin așa tîrziu, spuse Rocco, cu un chip cadaveric. Am nevoie de tine.

Bill repeta aproape totdeauna ultimele cuvinte ale interlocutorului său, de parcă ar fi vrut să-și agațe de ele răspunsul:

— De mine? Un moment. E de datoria mea să-mi pun mai

întîi pantofii.

Și privi mirat rana de pe fruntea prietenului său.

— M-am încăierat cu cineva.

— Nu înțeleg.

— Încăierat! – urlă Rocco, arătîndu-i fruntea.

— Ah. O încăierare, foarte bine: *a strife, dar Streite, une mêlée, yes*, am înțeles foarte bine. Se spune lite în italiană? Li-te, foarte bine. Ce pot să fac eu?

— Am nevoie de tine.

— (*Li-te*). Nu înțeleg.

— Vreau să provoc pe cineva la duel!

— Ah, un duel, tu? Foarte bine. Am înțeles.

— Dar nu știu, nu cunosc deloc scrima. Ce trebuie să fac? Nu aș vrea să mă las omorît ca un cîine, înțelegi?

— Ca un cîine, foarte bine, am înțeles. Și atunci, cîteva... *coup*? Ah, o lovitură se zice? Da, *infallible*, eu învăț pe tine. Foarte simplu, da. Acum?

Și Bill, cu o săritură de maimuță bine dresată, desprinse de pe perete două florete vechi ruginite.

— Așteaptă, așteaptă... – îi spuse Rocco, tulburîndu-se la vederea celor două fiare vechi. Mai întîi explică-mi... Eu provoc, așa e? sau pălmuiesc și sînt provocat. Martorii discută, cad de acord. Să zicem duel cu spada. Mergem la locul stabilit. Ei bine, cum se face?

Uite, vreau să știu totul, în ordine, pe rînd.

— Da, uite, răspunse Madden căruia îi plăcea ordinea, cînd vorbea, ca să nu se încurce; și începu să explice în amănunt, în felul lui, preliminariile unui duel.

— Gol? – întrebă la un moment dat Rocco, consternat peste măsură. Cum gol? De ce?

— Gol... în cămașă, răspunse Madden. Gol... cum se spune? *le tronc du corps... die Brust... ah, yes*, bustul, bustul. Sau pur și simplu fără pieptul gol, da... cum vrei.

— Și după aceea?

— După aceea? Ei da, duelul... Spada, în gardă; *à vous*!

— Uite, spuse Rocco, eu, de exemplu, iau în mînă spada, hai, învață-mă... Cum fac?

Bill îi așeză degetele, mai întîi, pe mînerul floretei.

Rocco se lăsă aplecat, tras, potrivit ca un automat. Se simți însă curînd umilit în acele neobișnuite poziții forțate. — Cad! cad! – și îl obosea brațul întins, i se înțepenea; floreta? i se părea prea

grea. — *Eh! eh! olà! oilà!* îl stimula între timp Madden. — Așteaptă Bill! — ca să dea lovitura aceea, cum putea rămîne piciorul stîng nemișcat? și dreptul, Dumnezeule, Dumnezeule! nu se mai putea retrage în gardă! La orice mișcase sîngele îi năvălea cu furie în rana de la frunte. Între timp, de-a lungul pereților, mobilele decrepite lăsau impresia că joacă singure, buimăcite de salturile ridicole ale umbrelor monstruoase mărite ale celor doi spadasi nocturni.

Bum! Bum! Bum! — cîteva lovituri date cu furie în podea.

Madden se opri, istovit, cu fruntea lui imensă plină de broboane de sudoare. Ascultă atent.

— L-am trezit pe profesorul Luca!

Rocco se prăbușise vlăguit pe un scaun, cu brațele atîrnînd, capul pe spate, sprijinit de perete; aproape leșinat. În atitudinea aceea, părea că terminase duelul cu adversarul și că primise lovitura mortală.

— L-am trezit pe profesorul Luca, repetă Bill, privind pe Rocco, căruia o asemenea noutate parcă nu-i oferea nici o surpriză neplăcută.

— Mă duc eu la Blandino, spuse Rocco într-un tîrziu, ridicîndu-se. Trebuie să rezolvăm totul pînă mîine. Blandino îmi va fi martor. Te salut, îți mulțumesc Bill. Contez și pe tine, să știi.

Madden cu lampa în mînă. Își însoți prietenul pînă la ușă; așteptă pe palier pînă ce profesorul Blandino deschise și cînd ușa de la etajul doi se închise, se retrase făcînd un gest al lui, specific, cu mîna ca și cînd și-ar fi gonit o muscă încăpățînată de pe nas.

Luca Blandino primi fără plăcere vizita aceea în toiul nopții. Bolborosind, clătînîndu-se, îl pofti pe Rocco să treacă prin celelalte camere pustii, pînă în camera lui; apoi, cu barba stufoasă, Căruntă, răvășită și cu ochii umflați și înroșiți de somnul întrerupt, se așeză pe pat cu picioarele goale, păroase, atîrnate.

— Domnule profesor, fie-vă milă de mine, și iertați-mă, spuse Rocco. Mă las în mîinile dumneavoastră.

— Ce ți s-a întîmplat? Ești rănit! — exclamă Blandino cu glas răgușit, privindu-l cu lumînarea în mînă.

— Da... ah, dacă ați ști! De zece ore, eu... Știți, soția mea!

— O nenorocire?

— Mai rău. Soția mea m-a... Am gonit-o de acasă...

— Tu? De ce?

— Mă înșela... mă înșela... mă înșela...

— Ești nebun?

— Nu! Ce nebun!

Și Rocco începu să hohotească, ascunzându-și fața în mâini și gemînd:

— Ce nebun! ce nebun!

Profesorul îl privea din pat, necrezîndu-și ochilor și urechilor, așa luat pe nepregătite, din somn.

— Te înșela?

— Am surprins-o că... că citea o scrisoare... Știți de la cine? De la Alvignani!

— Ah, pungașul! Gregorio! Gregorio Alvignani?

— Da (și Rocco înghiți în sec). Acum înțelegeți, domnule profesor... așa... așa nu se poate, nu trebuie să se termine așa! El a plecat.

— Gregorio Alvignani?

— A fugit, da. Chiar în seara asta. Nu știu unde, dar voi afla. S-a temut... Domnule profesor, sînt în mîinile dumneavoastră.

— În mîinile mele? Ce amestec am eu?

— O satisfacție, domnule profesor, nu încape vorbă că trebuie să am o satisfacție în fața tuturor. Nu credeți?

Pot rămîne așa?

— Ușurel, ușurel... Calmează-te, fiule! Ce amestec au ceilalți?

— Onoarea mea, domnule profesor! Vi se pare puțin? Trebuie să-mi apăr onoarea... în fața întregului tîrg...

Luca Blandino dădu din umeri, plictisit.

— Lasă-l încolo de tîrg! Trebuie să reflectăm, să ne gîndim bine. Înainte de toate: ești sigur?

— Am scrisorile, vă spun, scrisorile pe care i le arunca el pe fereastră!

— El, Gregorio? ca un băiețandru? Dar spui adevărul? Vai, vai, vai... Îi arunca scrisorile pe fereastră?

— Da, le am aici!

— Ia te uită, ia te uită... Și soția ta, sfinte Dumnezeule! Nu este fata lui Francesco Ajala? Bagă de seamă, dragul meu, ăla este un animal furios... Va ieși un măcel... Ce mi-ai spus? Ce mi-ai spus? Vai... vai... vai... Pe fereastră? îi arunca scrisorile pe fereastră, ca un băiețandru?

— Pot conta pe dumneavoastră, domnule profesor?

— Pe mine? De ce? Ah, ai vrea să-l provoci...

Așteaptă fiule, trebuie să ne gîndim bine... M-ai zăpăcit cu totul... Nu se poate, acum...

Coborî din pat; se apropie de Rocco și bătîndu-i cu mîna pe

umăr, adăugă:

— Revino-ți în fire, fiule... Suferi prea mult, o văd... Mîine, da? pe lumină. Vom vorbi mîine; acum e tîrziu... Du-te și te culcă, dacă vei putea... du-te și te culcă, fiule...

— Dar făgăduiți-mi de pe acum... – insistă Rocco.

— Mîine, mîine, îl întrerupse din nou Blandino, împingîndu-l spre ușă. Îți făgăduiesc... Dar ce pungaș, oh! Îi arunca scrisorile pe fereastră? Trebuie să ne așteptăm la toate de la lumea asta, dragul meu! Bietul Roccuccio, ia te uită! te înșela... Hai, hai, nu-i nimic...

— Domnule profesor... nu mă părăsiți, vă rog! Contez pe dumneavoastră!

— Mîine, mîine, repetă Blandino. Bietul Roccuccio... viața... hm... ce pacoste... Noapte bună, fiule, noapte bună, noapte bună...

Și Rocco auzi închizîndu-se ușa în spatele lui, încet-încet, și rămase în întuneric, pe palier, în mijlocul scării mute, dezorientat. Nimeni nu mai vrea să știe de el?!

Se așeză, ca un copil părăsit, pe primele trepte ale scării, lîngă balustradă, cu coatele pe genunchi și capul între mîini. Întunericul, tăcerea, poziția însăși îi strînseseră inima făcîndu-l să se lase pradă unei deprimări profunde, începu să plîngă și să se vaite, cu un glas scăzut:

— Ah, mamă! mamă!

Plînsă și iar plînsă. Apoi se căută în buzunar și scoase o scrisoare mototolită. Aprinse un chibrit și încercă să citească; dar simți pe mînă contactul cu ceva umed, ușor, puțin vîscos; ridică chibritul. Era un fir de păianjen, foarte lung, care atîrna din înălțimea scării. Rămase cu privirea ațintită asupra lui și nu băgă de seamă că bățul de chibrit continua să ardă între degete; se fripse, și pe întuneric strigă de mai multe ori:

— Blestemat! blestemat! blestemat!

Aprinse un alt chibrit și începu să citească scrisoarea care era scrisă cu litere foarte mici, pe o hîrtie cenușie, ordinară la prima vedere. Citi automat primele cuvinte: „Îți scriu de trei luni (sînt trei luni) și încă...” Sări cîteva rînduri; își fixă apoi privirea pe un „cînd?” subliniat, apoi aruncă chibritul și rămase cu scrisoarea în mînă și cu ochii deschiși în întuneric.

Revedea scena.

Fortase ușa cu o smucitură violentă, strigînd „scrisoarea! dă-mi scrisoarea!” La zgomotul acela, Marta se apăraseră cu ușa deschisă a dulapului cel mare din perete lîngă care citea. El împinsese cu putere ușa și îi apucase încheieturile mîinilor. — „Ce

scrisoare? Ce scrisoare? Ce scrisoare?” – se bîlbîise ea, privindu-l înfricoșată în ochi. Dar hîrtia, mototolită în groaza aceea neașteptată și aruncată între rochii și un raft al dulapului, a căzut ca o frunză uscată pe podea. El, repezindu-se să o ridice, s-a lovit cu capul de ușa deschisă a dulapului rănindu-se la frunte. Orbit de mînie, de durere, se năpustise asupra ei cu tot felul de invective, neținînd seama de sarcina ei în primele luni și o dăduse afară din casă, lovind-o și îmbrîncind-o.

Apoi, scena cu socrul. Se dusesese să-i arate scrisoarea aceea și celelalte, descoperite în dulap. Nu era vinovată? — „Și în ce consistă atunci o vină, pentru dumneata?” – îl întrebuse. — „Scuză-mă, poate fiindcă este fata dumitale?” – Francesco Ajala sări asupra lui ca un tigru. — „Fata mea? Ce spui! Fata mea o tîrfă?” Apoi se potolise. — „Bagă de seamă Rocco ce faci.. Vezi despre ce e vorba. Scrisori?... Și tu distrugi două case: a ta și a mea. Poate o ierți totuși”... — „Ah, da? dumneata în locul meu ai ierta-o dacă nu i-ai fi tată ci i-ai fi soț?” Și Francesco Ajala nu a mai știut ce să-i răspundă.

„El nu, și eu da? Oh, frumos, n-am ce zice!” se gîndi Rocco în liniștea scării.

— S-a terminat! Acum s-a terminat!

Se ridică în picioare și aprinzînd un alt chibrit urcă scara, cu ochii la scrisoarea pe care o avea încă în mînă.

„Ce vrea să spună oare?”... – se întreba, căutînd să descifreze deviza lui Alvignani imprimată în culoare roșie în partea de sus a hîrtiei:

NIHIL – MIHI – CONSCIO²

² N-am nimic pe conștiință.

III

UMBRA, APOI ÎNTUNERICUL AU invadat încet-încet camera în care mama o primise pe Marta, gonită de soțul ei. În întuneric, bibeloul de sticlă de pe masa pregătită pentru cină, înainte de sosirea Martei, atrăgea din stradă câteva fire de lumină.

Doamna Agata Ajala, înaltă și corpolentă, dar cu o anume duioșie în ochi și în glas, părînd că ar vrea să atenueze în fața celei ce o privea și îi vorbea impresia neplăcută pe care o producea mai mult ca sigur trupul ei; reintrînd din camera vecină unde o chemaseră cu puțin înainte, deschizînd ușa zări în lumina neașteptată pe cele două fete pe canapeaua din față: Marta, lăsată pe speteaza canapelei cu o batistă pe față, și Maria care îi ținea o mînă, aplecată deasupra ei.

— Vrea să plece... — anunță ea, aproape prostită de nenorocirea neașteptată.

— Mamă, a aflat... a aflat, spuse atunci Marta, dînd din cap și frecîndu-și mîinile. A aflat și nu vrea să mai vină acasă. El nu iartă, știu eu. Du-te și caută-l; spune-i să se întoarcă, mamă; eu mă duc. Știu, nu mă mai crede demnă de a mai sta în casa lui. Spune-i că am venit aici... așa, pentru că nu știam unde să mă duc. Acum plec. Nu știam unde să mă duc.

Două brațe scumpe, întinse într-un elan de duioșie, o atraseră la sine.

Mama spuse:

— Unde voiai să te duci? Unde poți să te duci? Rămîi, rămîi aici, cu Maria. Mă voi duce să-i vorbesc.

Își trase un șal negru de lînă pe cap, apoi și-i înfășură în jurul gîtului, și ieși.

Strada largă a cartierului, foarte însuflețită în timpul zilei, seara rămînea tăcută și pustie ca un cartier de vis, cu șirul de case înalte, pe ale căror ferestre luna reflecta ici și colo o lumină verde.

Un șir întunecos și întrerupt de nori fumurii acoperea din cînd în cînd palida și proaspăta seninătate lunară și arunca umbre negre asupra străzii umede.

— Oh, sfînte Francesco! – invocă mama, ridicînd o mîină înspre biserica din fundul străzii.

Acolo, la cîțiva pași de casă, pe aceeași șosea suburbană, se ridica vasta tăbăcărie al cărei proprietar era Francesco Ajala. Apropiindu-se, ea își zări soțul la un balcon de la primul etaj; se cutremură la gîndul că-i va înfrunta mînia și durerea, știind la ce excese teribile puteau să-l tîrască. Era mai înalt decît ea și trupul său uriaș își profila umbra în golul luminos al balconului.

Două erau nenorocirile, nu una. Și aceasta, a tatălui, mult mai gravă decît aceea a Martei. Deoarece, raționînd cu puțin calm și așteptînd să treacă cîteva zile, nenorocirea fetei s-ar fi putut remedia. Dar cu părintele ei era mai greu.

Doamna Ajala învățase de multă vreme să cumpănească orice neplăcere, orice durere, și nu pentru ea, fiindcă i s-ar fi părut puțin sau chiar nimic, ci pentru accesele de minie pe care le-ar fi trezit în soțul ei. Uneori, din cauza stricăciunii sau spargerii unui obiect, chiar de mică valoare, dar din care cu greu s-ar mai fi găsit alt exemplar în tîrg, toată casa intra în doliu, în consternarea cea mai gravă... Și vecinii, străinii, aflînd de acest lucru, rîdeau; și aveau dreptate. Pentru o sticlută? Pentru un tablou de nimic? Pentru un bibelou oarecare? Dar trebuia să vezi cîtă importanță avea pentru el, pentru soț, stricăciunea sau spargerea aceea! O lipsă de respect, nu față de obiect care prețuia puțin sau nimic, ci față de el, care îl cumpăraseră. Avar? Nici pomeneală! Pentru fleacul acela de doi bani era capabil să distrugă toată casa.

În atîția ani de căsătorie, ea reușise cu vorba bună să-l îmblînzească puțin, să-l ierte, chiar deseori, greșeli deloc ușoare, fără să-și diminueze din propria demnitate și fără să-l umilească cu iertarea ei. Dar din cînd în cînd era de ajuns o nimica toată ca să-și iasă din fire ca o fiară. Poate, puțin după aceea, se căia; totuși nu voia, sau nu știa, să mărturisească acest lucru: i s-ar fi părut că se înjosește sau că este învins: dorea ca alții să-l ghicească; dar pentru că toți erau înspăimîntați și nici unul nu îndrăznea nici măcar să sufle, el se închidea în sine, se încapățîna săptămîni întregi într-o minie întunecată și mută. Desigur, cu o ciudă tăinuită, simțea strădania celor din jur de a nu mai repeta o greșeală care să-i dea motiv să se plîngă, cît de puțin; și bănuia că multe isprăvi îi erau ascunse; dacă vreuna era descoperită chiar

după multă vreme, lăsa să se descarce ciuda acumulată cu furie, fără a se gândi că acele crize nu-și mai aveau rostul, și că, în sfârșit, dacă ceva îi fusese tăinuit era pentru a nu-l supăra.

Se simțea străin în propria-i casă; i se părea că ai lui îl socoteau străin; și nu avea încredere. Mai ales în ea, în soție, nu avea încredere.

Iar doamna Agata, într-adevăr, suferea mai cu seamă de acest lucru: că în sufletul lui erau imprimate două concepte false în legătură cu ea: unul de răutate, altul de ipocrizie. Suferea cu atît mai mult cu cît ea însăși se vedea adesea nevoită să recunoască faptul, motivat ce-i drept, că această părere a lui nu era nemotivată; pentru că, într-adevăr, datorită neînțelegerii dintre ei, uneori ea era forțată de nevoile înseși ale vieții să facă cite un lucru pe ascuns, lucru cu care el, fără îndoială, nu ar fi fost de acord; sau mai bine zis, să-i ascundă totul..

Acum doamna Agata era sigură că soțul ei, dezlănțuit, îi va arunca în față toate micile concesii pe care reușise să le obțină de la el în atîția ani prin blîndețe.

— Francesco! – chemă cu un glas umil, în liniștea străzii.

— Cine este acolo? – întrebă tare Ajala, tresărind, aplecîndu-se pe balustrada balconului. Tu? Cine ți-a spus să vii aici? Pleacă! Pleacă de aici repede! Nu mă face să strig!

— Deschide, te implor...

— Pleacă, ți-am spus! Nu vreau să văd pe nimeni!

Acasă! imediat, acasă! Nu? Să știi că atunci cobor eu!

Și Francesco Ajala lovi cu putere balustrada balconului și se retrase.

Ea așteptă cu capul plecat, ca un cerșetor, sprijinită de poarta cea mare, ștergîndu-și din cînd în cînd ochii cu o batistă pe care o ținea în mîna de patru ore.

Un zgomot de pași de-a lungul gangului, răsunător: ferăstruica din dreapta porții se deschise și Ajala, aplecîndu-se și întinzînd capul, își apucă soția de un braț.

— De ce ai venit pînă aici? Ce vrei? Cine ești? Nu mai cunosc pe nimeni; nu mai am pe nimeni; nici familie, nici casă! Afară cu toții! Îmi faceți silă, silă! Du-te de aici, du-te!

Și o îmbrînci puternic.

Ea rămase îndurerată în spațiul gol din cadrul ușii; apoi intra ca o umbră, resemnată în așteptarea descărcării întregii furii a soțului ei, dispusă să o suporte; hotărîtă chiar să se lase lovită.

În mijlocul gangului întunecos, Ajala, cu mîinile strînse la

ceafă, privea acum ușa cea mare cu geam, în fund, oarbă, în lumina difuză a lunii. Se întoarse cînd își auzi soția plîngînd; se apropie pe întuneric de ea cu pumnii strînși, răgînd cu disperare:

— Ai primit-o în casă? Ai sărutat-o, mîngîiat-o, îmbrățișat-o pe frumoasa ta fată? Ce mai vrei acum de la mine? Ce aștepți aici? îmi spui?

— Vrei să pleci... – rosti ea încet, plîngînd.

— Da, imediat. Valiza...

— Unde vrei să te duci?

— Trebuie să-ți spun?

— Dar și... ca să știu ceea ce trebuie să-ți pregătesc... pentru cît timp vei rămîne plecat...

— Cît? – strigă el. Îți închipui că pot să mă mai întorc? Să mai pun piciorul în casa voastră nerușinată? Plec pentru totdeauna. La închisoare sau în groapă. Voi pune eu mîna pe el! îl voi prinde! Oh, cu riscul de a...

— Și crezi că așa e bine? – riscă ea, dezolată.

— Nu, dar ce! Nu! – tună el cu un urlet oribil. Este drept ca o fată să terfelească numele tatălui ei?! Să fie gonită de acasă de soț ca o tîrfă, ca apoi să vină să o instruiască pe sora ei mai mică! Asta este drept, e drept pentru tine, știu eu!

— Cum vrei tu. Dar eu te întreb dacă, înainte de a te dezlănțui așa, nu ți se pare că trebuie să vedem ce se poate face?

— Ce anume?

— Să vedem dacă e cu putință să evităm scandalul.

— Scandalul? – strigă el. Dar dacă Rocco a venit aici!

— Aici?

— Ca să-mi arate scrisorile!

— Ah, le-ai văzut? – întrebă ea neliniștită. Ultima?

În ea este dovada că Marta...

— E nevinovată, asta vrei să spui? – izbucni el, apucînd-o de un braț, respingînd-o, năpustindu-se asupra ei din nou. Nevinovată? Nevinovată? Ai curaj să-mi spui mie că este nevinovată? Obrazul, obrazul, nu ți s-a înroșit? Nu ți s-a înroșit?

Și spunînd acestea, își palmui de mai multe ori cu furie obraji. Apoi reluă:

— Nevinovată... Cu scrisorile acelea? La fel ai fi făcut și tu? Destul! Nu risca să o mai scuzi!

— Nu o scuz, gemu ea, încet, sfîșiată de durere. Dar dacă am dovada, eu, că fata mea nu merită pedeapsa pe care vor să i-o aplice...

— Ah, asta, tună sumbru Ajala, asta am spus-o și eu imbecilului aceluia...

— Vezi? – strigă soția, luminată parcă de o rază de speranță.

— Dar apoi el m-a întrebat dacă eu în locul lui aș fi iertat... Ei bine, nu! Pentru că eu – adăugă, apucându-și din nou soția de braț și scuturînd-o cu putere – eu nu te-aș fi iertat: eu te-aș fi ucis!

— Fără vină.

— Pentru scrisoarea aceea! Nu ajunge?

— Marta, da, poate fi vinovată – se hotărî atunci să recunoască mama – însă de ușurință, nu de altceva. Dar acum ce vrei să faci? Să pleci, să te lupți cu el, tu! Și nu înțelegi că nenorocirea, așa... Lasă-mă să-ți spun, te rog! Eu am credința, am credința că într-o zi, curînd, se va face lumină...

— Nu o scuza! Nu o scuza!

— Nu o scuz pe Marta, nu; mă acuz pe mine, da. Pe mine, pe mine, pentru că eu nu trebuia să o las să facă această căsătorie.

— Mă acuzi și pe mine, nu-i așa?

— Dar tu însuși ai spus-o! Nu te-ai căit? Ne-am grăbit s-o mărităm, și recunoaște că am ales rău. Și cît a suferit sub tirania otrăvii de mătuși și a tatălui infam, mai înainte ca Rocco să se hotărască să locuiască singuri! Știu, asta nu e o scuza, este adevărat; dar poate face, mi se pare, mai puțin severă pedeapsa. Ea este acum o nenorocită... da, o...

N-a mai putut să continue. Și-a ascuns fața în batistă, tremurînd de hohotele nestăpînite.

El, cu un cot sprijinit de zid și cu mîna la frunte, zgîndărea ritmic cu piciorul un morman de cuie vechi adunate în gang și cu sprîncenele încruntate, stufoase, părăind preocupat numai de mișcarea piciorului. Apoi rosti cu o profundă mîhnire:

— Fiindcă vina este a mea și a ta, asta este condamnarea noastră și trebuie să o suportăm. Bagă de seamă! Vin cu tine acasă: de aici înainte va fi închisoarea mea și a ta. Nu voi ieși din ea decît mort!

Se duse sus să închidă balconul rămas deschis. Soția așteptă puțin în întunericul gangului; apoi văzînd că întirzie, urcă și ea. Îl găsi cu fața la perete – plîngea, singur.

— Francesco...

— Pleacă! Pleacă! Pleacă!

O împinse cu furie. Închise tăbăcăria și apoi străbătură în tăcere distanța scurtă pînă acasă. În fața porții, îi porunci soției să se urce înaintea lui, adăugînd amenințător:

— Nu trebuie să o văd!

Puțin după aceea urcă și el și se duse să se închidă cu cheia într-o cameră, pe întuneric; se aruncă pe pat, îmbrăcat, cu fața infundată în perne, strângînd cu o mînă tăblia patului.

Zăcu astfel toată noaptea. Din cînd în cînd sărea brusc ridicîndu-se în șezut pe pat. Asculta cu atenție.

Nici un zgomot. Totuși cu siguranță nimeni nu dormea.

Tăcerea aceea profundă îi irita surd zbuciumul sufletesc atît de violent. Așezat astfel, își tortura picioarele, brațele cu degetele ca ghearele strînse, sufocat de o dorință furibundă, neputincioasă, de a plînge, de a urla. Apoi se prăbușea din nou pe pat, infundîndu-și fața în perna udă de lacrimi.

Cum!? Plînsese?

Puțin cîte puțin, sub coșmarul gîndurilor care îl obsedau, mereu aceleași, se simți năucit, și rămase mult timp nemișcat, aproape inconștient, suspinînd cînd și cînd, frînt de oboseală, redeșteptîndu-se uneori cu mintea obtuză, simțîndu-și ochii uscați, rătăciți în bezna camerei.

Apoi crăpăturile obloanelor începură să se lumineze. Treptat firele acelea subțiri de lumină umedă se aprinseră tot mai mult, devenind aurii: soarele era sus!

Din pat, cu mîinile după ceafă, privea obloanele. Pe stradă începea scurgerea continuă a carelor, de parcă îi treceau prin creier; le vedea stînd așa, zăcînd, cuprins încă de căldura patului și a camerei, cu sufletul abia trezit. Afară, ziua... munca... Muncitorii, așezați unul lingă altul, așteptau să se deschidă poarta cea mare a tăbăcăriei. Uite, sună clopoțelul, intră, doi cîte doi, veseli sau taciturni, cu un pachet sub braț. Bătrînul Scoma, ah, acela nu vorbește niciodată... fata lui...

— Și fata mea! și fata mea! mai rău decît aceea! Aceea nu a înșelat, ci a fost înșelată; și acum mizeria...

Sări din pat, ca și cînd ar fi vrut să alerge la Marta și să o apuce de păr, să o tîrască prin casă, să o lovească pînă la sînge.

Două bătai în ușă, timide.

— Cine e? – strigă, sărînd din pal.

— Eu... – suspină un glas, în spatele ușii.

— Pleacă! Nu vreau să văd pe nimeni!

— Dacă ai nevoie de ceva...

— Pleacă! Pleacă!

Și auzi pașii soției îndepărtîndu-se încet-încet și îi urmări cu gîndul în celelalte camere. Unde era „ea”? Ce făcea? Putea să

îndrăznească să vorbească, să privească în față pe mamă-sa, pe soră-sa? și ce spunea? Nerușinata! nerușinata!

Gîndul la ea, curiozitatea de a o vedea, nevoia aproape de a o auzi plîngînd, tremurînd toată sub ochii lui, fără a-i da iertarea cerută în genunchi, l-au ținut în tensiune toată ziua. Lăsase camera în întuneric, și ajunsese să se îngrozească de crăpăturile obloanelor care îl orbeau ori de cîte ori își întorcea privirea.

Abia tîrziu, se hotărî să-i deschidă fetei mai mici. Deschise și se întinse din nou în pat.

— Închide imediat!

Maria închise imediat ușa și lăsă pe dibuite o ceașcă de supă pe măsuța de noapte.

— Te simți rău?

— Nu mă simt în nici un fel, răspunse cu asprime.

Maria se așeză, suspinînd încet, la picioarele patului, cu șervețelul în mîini.

El se ridică într-un cot, forțîndu-se să-și vadă fata în întuneric.

Maria nu fusese niciodată preferata lor. Crescută aproape în umbra Martei, părăsise să accepte ca un lucru de la sine înțeles să stea alături de sora adorată pentru a-i scoate mai bine în evidență talentul, spiritul, frumusețea. Nimeni nu o băgase în seamă, dar nu se plînsese de acest lucru, cucerită și ea de farmecul Martei. Multe gînduri și sentimente rămăseseră închise în ea, nesolicitate de nimeni. Și nici tatăl, nici mama ei nu păreau să-și fi dat seama că între timp crescuse, că devenise aproape o femeie. Nu frumoasă, nici grațioasă; dar prin ochi și prin glas degaja numai bunătate și prin purtări o grație atît de timidă, încît reușea să fie tuturor foarte simpatică.

— Maria, o chemă cu glas răgușit tatăl său, din aceeași poziție.

Maria alergă la el și se simți pe neașteptate înconjurată și strînsă puternic în brațe, simți capul tatălui pe piept.

Astfel îmbrățișați au plîns amîndoi, fără a spune nimic, multă vreme.

— Pleacă, pleacă... – spuse el la sfîrșit, plictisit. Nu vreau nimic... Vreau să rămîn singur...

Și fata se supuse, tremurînd încă de duioșia neașteptată.

IV

MARIA ÎI CEDASE MARTEI CAMERA în care aceasta obișnuia să doarmă cînd era copilă. Nu se schimbaseră nimic, Maria nepunînd nici unul din lucrurile ei.

Mai era încă acolo dulăpiorul cu vechile picturi țărănești pe uși, pe care patina vremii mai mult le favorizase decît să le strice. Era încă acolo măsuta de lucru a bunicii cu placajul ars și plesnit de timp, din seara în care ea lăsase să cadă pe el lumînarea, nelipsind mult ca flăcările să-i aprindă fusta. Și tot acolo lîngă patul de alamă mai era încă agheasmatarul de sticlă și dedesubt ramura de măslin cu panglica trandafirie, acum decolorată.

Oare se mai afla și acum apă sfințită în vasul acela? Oh, desigur; Maria era foarte credincioasă.

Și la căpătîi un *Ecce Homo* de fildeș, protejat de o placă concavă în interiorul unei rame ovale, negre; *Ecce Homo* care își plecase odinioară, în semn de consimțămînt, capul încoronat cu spini spre ea și spre Maria cînd alergaseră una după alta să i se roage pentru sănătatea mamei care fusese cuprinsă de o boală neașteptată.

Marta nu fusese niciodată superstițioasă; totuși semnul acela nu îi dispăruse din memorie, împreună cu spaima ciudată, aflînd de la sora ei, la cîtva timp după aceea, că și ei i se păruse că vede *Ecce Homo* plecînd capul în semn de consimțămînt.

Halucinații, desigur! Dar totuși de ce nu îndrăznea acum să ridice ochii la imaginea aceea sfînta de la capul patului?

Nu era oare cu adevărat inocentă? îl iubise oare pe Alvignani? Nici gînd! Nu i se părea nici măcar cu puțință ca cineva să creadă așa ceva cu adevărat. Toată vina ei consta în a nu fi știut să respingă așa cum ar fi trebuit scrisorile lui Alvignani. Le respinsese, dar ca o nepricepută, răspunzîndu-i... în orice caz nu se simțea cu nimic, pentru nimic, vinovată față de soț.

Din corespondența purtată pe furiș citise cu interes numai

partea care se referea la cazul de conștiință atît de grav pe cît de naiv expus de ea lui Alvignani, drept răspuns primelor scrisori ale lui, din nefericire, mai mult filosofice decît sentimentale.

Frazele de iubire nu le luase în seamă, sau rîsese de ele, ca de ceva lipsit de importanță, efuziuni galante și nevinovate. Se înjghebase între ei o polemică pur sentimentală și aproape literară, care durase astfel aproape trei luni, și de care, da, era mulțumită, în timpul liber și în singurătatea în care o lăsa soțul. Atentă la formă, alegînd frazele ca pentru o compunere școlară, era mîndră în fața ei însăși de acel secret duel intelectual cu un om ca Alvignani, avocat de renume, lăudat, admirat, curtat de tot orașul, care se pregătea să-l aleagă deputat.

Intrarea în cameră a soțului, pe neașteptate, în timp ce ea citea scrisoarea în care pentru prima oară Alvignani riscase să i se adreseze pe nume, scena violentă care a urmat, o uimiseră și o speriaseră cu atît mai mult cu cît citind-o se simțea cu totul calmă și indiferentă. Nevinovată, spunea ea.

Oricărei femei cinstite, care să nu fie urîtă, i se putea întîmpla ușor să se vadă privită cu Insistență de un bărbat; iar dacă era luată prin surprindere, să se tulbure; dacă, în plus, i se mărturisea frumusețea, să se complacă. Or, nici unei femei cinstite, în adîncul conștiinței sale, nu i s-ar fi părut că săvîrșește un păcat în clipa aceea de tulburare sau de încîntare, mîngîind cu gîndul dorința trezită de ea, închipuindu-și într-o clipă o altă viață, o altă iubire... Apoi, la vederea lucrurilor din jur redevenea conștientă de propria ei stare și de propriile-i îndatoriri; și totul se termina aici... Clipe! Nu simțim oare fiecare din noi cum ne apar în minte gînduri stranii, aproape fulgere de nebunie, gînduri confuze, de nemărturisit, izbucnind parcă dintr-un suflet străin față de cel pe care ni-l recunoaștem în mod obișnuit? apoi acele fulgerări se sting și revine umbra sîcîitoare și întunecată sau calma lumină de totdeauna.

Fără să vrea, fără să știe cu precizie în ce fel, s-a trezit cuprinsă, învăluită, într-o complicație.

De la înfricoșătoarea surpriză de a vedea aruncată pe fereastră prima scrisoare de la Alvignani și de la nesiguranța chinuitoare asupra hotărîrii pe care trebuia s-o ia pentru a întrerupe această corespondență, nu știa cum, ea – cinstită, foarte cinstită, fată a unor oameni cinstiți – uite, a ajuns pînă aici, fără să-și dea seama. Ah, cîte imprudențe comisese omul acela înainte de a-i fi aruncat prima scrisoare și după aceea! Acum se simțea

jignită. Perdelele ferestrelor din față nu mai aveau liniște: cînd erau date deoparte, cînd erau deodată trase; dispariții bruște de la fereastră, ca și unele semne din cap sau cu mîna... Și putuse chiar să rîdă, atunci, să rîdă de acel bărbat, matur, respectabil, care apărea în fața ei atît de ridicol, de copilăros... Dar la ce-ar fi putut ea recurge ca să-l facă să înceteze să o mai chinuie? Să-l expună pe tatăl ei? Sau pe soț? Era exasperată, umilită; și totuși ochii i se îndreptau tot acolo, la ferestrele din față, involuntar, chemați de o forță irezistibilă... Ieșea adesea din casă, pentru a se sustrage acelei tentații puerile; se ducea zile întregi acasă la tatăl ei; și aici o silea pe Maria să cînte, să cînte aceeași melodie, o veche și melancolică barcarolă.

— Marta, ce faci?

Iar ea, cufundată în divan, răspundea cu un glas stins și cu ochii pierduți:

— Sînt departe... departe...

Maria rîdea și Martei îi răsuna și acum în urechi rîsetele vesele ale surorii ei. Și continua să-și amintească, să revadă în minte. În salon intra mama, care o întreba cîte ceva de soțul ei.

— Ca de obicei... îi răspundea ea.

— Ești mulțumită?

— Da.

Mințea. Nu pentru că avea să-i reproșeze lui ceva; dar iată că îi rămînea în adîncul sufletului un sentiment ostil, nedefinit, și nu de acum; ci din prima zi a făgăduinței de căsătorie, atunci cînd ei, față de abia șaisprezece ani, abia ieșită din colegiu, unde studiasă cu multă silință, îi fusese prezentat Rocco Pentàgora drept logodnic. Era un sentiment de vagă oprimare, ascuns în adînc și sufocat de înțeleptele reflecții ale părinților, care văzuseră în Pentàgora o partidă convenabilă, un tînăr de ispravă, bogat... Da, da; și ea repetase aceste înțelepte considerații ale mamei și ale tatei, ca și cînd ar fi fost ale sale, colegelor de la școală, de la care a vrut să-și ia. Rămas bun; ca și cum din copilă, ar fi devenit deodată bătrînă, încercată și experimentată în lume.

Ici și colo pereții camerei de copil mai păstrau cîteva date scrise de ea: amintiri, desigur, ale unor vechi succese școlare sau ale unor petreceri între prietene sau în familie. Și pe pereții aceia ca și pe toate obiectele umile, simple și dragi se părea că timpul adormise și că totul, înăuntru, păstra aerul respirației ei. Iar Marta se complăcea în a scotoci cu gîndul în viața ei de copil.

De cîte ori nu auzise, stînd cu ochii pironiți și cu spiritul

rătăcitor, răpăitul primelor ploii pe geamurile ferestrelor; de cîte ori nu văzuse lumina aceea palidă, melancolică, în camera întunecată, cu senzația plăcută a iernilor apropiate, la sfîrșitul toamnelor înnorate, a florilor pe care le provoacă nopțile de iarnă, spre dimineață?

Maria își privea sora, uluită de calmul ei, și aproape nu-și credea ochilor, jignită în adîncul inimii de indiferența Martei care părea că s-ar fi împăcat cu ideea nenorocirii trăite, ca și cînd furtuna nu i-ar fi trecut de curînd pe deasupra capului. „Și totuși e conștientă – se gîdea Maria – în ce stare a ajuns tata din cauza ei!” Și aproape că plîngea de mîhnire că nu-și vedea sora așa cum ar fi vrut, adică umilă, dezolată, învinsă în durerea ei și neconsolabilă, cum era în primele zile, la venirea ei acasă.

Într-adevăr, Marta nu mai plîngea. După ce-i mărturisise totul mamei, totul, pînă în cele mai mici amănunte, în cele mai intime și secrete sentimente, sperase ca cel puțin tatăl ei, dacă nu chiar soțul, să-i dea dreptate, și să revină asupra hotărîrii de a nu mai ieși din casă, ceea ce pentru ea însemna, în fața întregului oraș, o condamnare chiar mai gravă decît cea impusă de soț cînd voise cu atîta nechibzuință să o pedepsească, alungînd-o din patul conjugal.

Astfel el, tatăl ei, confirma acuzația soțului și o discredita pe ea iremediabil. De ce nu o înțelegea, oare?

Curioasă, își întrebasese mama dacă îi comunicase tatălui mărturisirile ei, și mama îi confirmase.

Ei. Bine? Neschimbat!

Din momentul acela nu a mai vărsat nici o lacrimă. S-a simțit răscolită pînă în adîncul sufletului, iar mînia înfrînată s-a înăsprit în ea, transformîndu-se într-un dispreț rece, în masca aceea de indiferență insolentă față de supărarea mamei și a surorii, care în loc să-l condamne pe tată pentru oarba și încăpățîinata lui nedreptate, se arătau consternate din cauza lui, din cauza răului pe care l-ar fi resimțit sănătatea lui, ca și cum vina ar fi fost numai a ei.

Și acum Marta cerea Mariei vești despre unele prietene care veneau înainte să o viziteze pe mama lor; și pentru că Maria răspundea confuz, ea exclama zîmbind:

— Știu, acum nimeni nu va mai vrea să vină la noi...

Deci totul avea să se sfîrșească astfel? Trebuia să rămînă ca într-o închisoare, în zăpușeala aceea, în întunericul, în doliul acela, ca și cînd lumea s-ar fi prăbușit?

Familia se retrăsese în camerele cele mai îndepărtate de cea în care stătea închis Francesco Ajala. Nici un glas, nici un zgomot nu-i ajungeau acestuia la urechi; așezat pe un fotoliu lângă pat, el privea pragul luminat sub ușa neagră, spiona ușorul, prudentul tîrșit de pe podeaua de lângă ușa de alături și se străduia să ghicească cine trecea în vîrfurile picioarelor. Nu ea, desigur: era Agata... era Maria... era servitoarea...

— Tăbăcăria, a vrut într-o bună zi să-i amintească soția. Vrei chiar ca să se piardă totul așa?

— Tot! Tot! – îi răspunse el. Vom muri de foame.

— Și Maria? Nu este și ea fata ta? Ce vină are biata Maria?

— Dar eu? – strigă Ajala, ridicîndu-se minios în fața soției. Ce vină aveam eu? Tu ai vrut-o!

Se stăpîni, se așeză din nou; apoi reluă morocănos:

— Cheamă-l pe nepotul tău, Paolo Sistri. Am să-i încredințez lui conducerea tăbăcăriei. Nu mai trebuie să fim înfumurați acum. Voia pe Marta de soție? Să o ia! Acum poate să o ia cine vrea.

— Oh, Francesco!

— De ajuns! Trimite după Paolo. Pleacă!

De la acest Paolo Sistri, fiu al unei surori decedate a doamnei Agata, au aflat cele trei femei de isprăvile lui Rocco Pentàgora, care în ziua următoare scandalului plecase, într-adevăr, în căutarea lui Alvignani, cu profesorul Blandino și cu Madden. La Palermo, Gregorio Alvignani nu a vrut la început să accepte duelul; reușise chiar să-l convingă pe Blandino să-l facă pe Rocco să renunțe; atunci acesta a răspîndit vestea tuturor pentru a-l constrînge să se bată cu el. Și duelul a avut loc, iar Rocco s-a ales cu o lungă rană pe obrazul stîng. De trei zile revenise în oraș însoțit de o femeie ușoară; și-a adus-o în casa matrimonială, a silit-o să îmbrace rochiile Martei și trezind indignarea tuturor, se dădea în spectacol înaintea întregului oraș, conducînd-o la plimbare, în trăsură, împopoțonată astfel.

Ei bine, după asemenea vești tatăl Martei tot nu recunoștea nemernicia acelui individ? nu se rușina să mai asculte condamnarea lui infamă?

Marta tremura de indignare și de furie, făcea un continuu și violent efort pentru a se stăpîni în fața mamei și a surorii ei, care se arătau mereu mîhnite și înfrînte.

— Plîngi, Maria, dar de ce? – își întrebă într-o dimineață, în batjocură, sora care intra în camera ei cu ochii roșii.

— Tata... oh, știi! – răspunse Maria, cu greu.

— Eh, – suspină Marta. Ce vrei să-i faci? Poate se odihnește. Nu face rău nimănui.

Era fără bluză, în fața oglinzii, în picioare: luă de pe cap acele de bagă și toată bogăția de păr negru i se revărsă parfumat pe spate, pe brațele goale. Își lăsă capul pe spate și își scutură de mai multe ori frumosul păr bogat; apoi se așeză și umărul rotund, nespus de alb, neted, îi apăru printre şuvițele de păr care se despărțeau între sîn și spate. Pe umăr, negul violet, apărut cu ani în urmă, încet, ca o stea, pe care îl descoperise de mult Maria, cînd încă mai dormeau amîndouă împreună.

— Hai, piaptănă-mă, Maria, te rog.

V

FOARTE ÎNALT, SLAB, CU PICIOARELE deșirate, cu chipul palid pătat de pistrui, cu fire de păr roșu pe obraji și pe bărbie, Paolo Sistri venea acum în fiecare seară să supună aprobării unchiului Ajala raportul zilnic al activității din tăbăcărie.

După circa o jumătate de oră ieșea abătut și uluit din camera celui închis, și mătușii Agata și Mariei care îl așteptau nerăbdătoare, le răspundea de fiecare dată, aplecînd capul într-o parte:

— A spus că e bine.

Dar de aprobare părea că nu era nici convins și nici satisfăcut, bănuind că unchiul îl lăuda în bătaie de joc. Se lăsa pe un scaun, inspira cît mai mult aer cu putință și apoi îl scotea afară pe nări, clătînd capul.

Acum, înhămat în afaceri, renunțase la orice veleitate amoroasă. În primele zile se arătă foarte stînjedit de prezența Martei; apoi, încet-încet, prinse curaj; vorbind puțin, totuși, se adresa mai curînd Mariei sau mătușii Agata. Reda într-o dezordine coplesitoare de cuvinte toate peripețiile din cursul zilei și răsucindu-se pe scaun și învîrtindu-și ochii în toate părțile, asuda și înghițea des. Fiecare frază îi rămînea în aer sau se rezolva printr-o exclamație; dacă totuși vreuna, din nefericire, îi reușea pînă la sfîrșit fără piedică, o repeta de trei sau de patru ori, înainte de a-și da osteneala de a începe alta.

Mătușa îl asculta cu atenție, aproba, dînd din cap, aproape fiecare cuvînt și adesea, știind că el nu mai are pe nimeni în familie, îl invita să rămînă la cină.

Paolo accepta aproape totdeauna. Dar erau foarte triste mesele acestea cufundate în tăcere, întrerupte doar de trimiterea mîncării celui ferecat și siderate de înfățișarea Mariei, care revenea de fiecare dată mai abătută.

Marta observa totul cu o stranie expresie în ochi, cînd ironică aproape, cînd disprețuitoare. Durerea celor din jur nu era oare o dojană care i se aducea pentru presupusa ei vină? Adesea se ridica, părăsea masa, fără a spune nimic.

— Marta!

Nu răspundea: se ducea să se închidă în camera ei. Maria venea la ușă, o ruga să-i deschidă, să se întoarcă la masă. Asculta cu un fel de durere și de bucurie rugămintile insistente ale surorii, și nu deschidea și nici nu răspundea; apoi, îndată ce Maria, obosită de a o implora zadarnic, pleca, se înfuria împotriva ei înseși de a nu fi cedat și începea să plîngă. Dar de îndată remușcarea se transforma în ură împotriva soțului. Ah, dacă ar fi putut să-l aibă în mînă în clipa aceea de furie! Își freca mîinile, plîngînd, agitată. Între timp, fructul omului aceuia creștea în pîntecul ei... Nu peste multă vreme va fi mamă! Starea aceasta o îngrozea; se zbătea, se lăsa pradă convulsiilor; și crizele acelea violente o doborau.

Uneori Paolo Sistri rămînea puțin după cină pentru a ține de urît femeilor. Odată masa strînsă, în jurul acesteia, sub lampă, se înjgheba, timid, o viață familială. Dar cuvintele ieșeau greu de pe buzele tuturor, aproape temătoare de liniștea impusă în casă de nenorocirea aceea. Din cînd în cînd Maria se ducea în vîrfurile picioarelor să asculte la ușa tatălui său.

— Doarme, spunea mamei care o privea întrebătoare, de cîte ori revenea din camera tatălui.

Și mama închidea ochii în durerea ei nemărginită și suspina, reluîndu-și lucrul: micul trusou pentru pruncul care avea să se nască.

Trebuia să lucreze repede, deoarece nimeni, pînă acum, nu s-a gîndit la lucrul acela pentru bietul nevinovat care venea pe lume. Se gîndi. Se de departe o prietenă, o prietenă din alte timpuri, cu care doamna Agata, din dispoziția soțului, rupsese orice relație.

Prietena se numea Anna Veronica. Cînd doamna Agata o cunoscuse prima dată, aceasta trăia împreună cu mama ei, mîndră că o întreținea predînd în școlile elementare, în timpul acela îi făcuseră curte mulți tineri sperînd să-i înșele natura pătimașă; dar Anna, care se irosea într-adevăr în așteptarea unui bărbat căruia i-ar fi oferit cea mai caldă și devotată iubire, a știut totdeauna să se apere. Cîteva buchete de flori, un schimb de scrisori, vorbe și vise, poate chiar și un sărut pe furate: și atît.

Căzuse odată totuși într-o cursă, la citva timp după moartea

mamei, și fusese atrasă în ea de fratele uneia din cele mai bogate prietene, în casa căroră obișnuia adesea să se ducă după interminabilele ore de școală, mereu bine primită, deoarece le ajuta la lucrul de mână, le distra cu glumele ei pline de duh și prompte și, deseori rămânea la ele la masă și uneori chiar noaptea.

Prima cădere fusese ținută ascunsă cu o interesată prudență din partea părinților tinărului, astfel că nimic precis nu se auzise în oraș. Anna plînsese în taină pentru tinerețea ei ofilită, viitorul frînt, sperînd o vreme în căința tinărului. Multe din prietene, străine de întîmplare sau generoase, îi păstraseră prietenia, și printre acestea Agata Ajala, pe atunci abia măritată.

După cîțiva ani, Anna Veronica întîlnise, din nenorocire, pe un alt tînăr, bolnav, melancolic, care locuia lîngă ea, în trei cămăruțe umile dar plăcute și aerisite, cu o mică terasă plină de flori. Acesta o ceruse de soție; dar Anna, onestă, a vrut să-i mărturisească totul; apoi n-a știut, sau poate că nici n-a putut să-i refuze aceeași dovadă de iubire pe care i-o acordase și celuilalt. Dar de data aceasta, după ce el s-a dezis și a părăsit-o, Anna a ajuns la scandal, pentru că rămăsese însărcinată cu seducătorul sentimental, plecat pe neașteptate din oraș. Din fericire copilul a murit imediat după naștere. Anna, destituită de la școală, a obținut, din milă, o pensie mizerabilă, grație căreia a putut să supraviețuiască în singurătatea și în infamia în care o aruncase nemernicul melancolic.

Doamna Agata se întîlnea deseori în biserică cu Anna Veronica, dar se prefăcea că nu o vede; Anna o înțelegea și nu o condamna; își ridica privirea și în ochi și pe buze rugăciunea îi devenea și mai fierbinte, rugăciune nutrită de dragoste față de toți, prieteni și dușmani, de parcă ei i s-ar fi cuvenit primul exemplu de iertare.

Cînd a izbucnit scandalul Mariei, Anna Veronica a privit-o cu alți ochi pe doamna Agata, duminicile, la slujbă. Știa că Marta era însărcinată; și într-o zi. Ieșind de la biserică, s-a apropiat umil de prietena de odinioară care se ruga încă și depunîndu-i un pachet în poală, i-a spus:

— Acesta e pentru Marta.

Doamna Agata ar fi vrut să o cheme înapoi; dar Anna s-a întors să o salute numai cu mîna și a fugit. În pachet, doamna Agata a găsit cîteva dantele lucrate cu croșeta, trei bavețele brodate și două scufițe. S-a înduioșat pînă la lacrimi;

Din multele ei prietene pe care conta, nici una nu i-a rămas

credincioasă după scandal; dar iată, în schimb, vechea prietenie acum se reînnodea pe furiș. Într-adevăr, duminica următoare, a revăzut-o pe Anna Veronica în biserică, s-a așezat alături de ea și, după slujbă, au vorbit îndelung, emoționându-se de amintirile din vechea lor prietenie și de întâmplările sau nenorocirile suferite.

Acum, cînd Francesco Ajala stătea mereu retras, Anna Veronica nu putea să vină pe ascuns să-i țină tovărășie și să o ajute ca odinioară pe prietena ei la lucrul de mînă?

Putea, da. Și iată că Anna Veronica traversa în vîrfurile picioarelor camera vecină cu a celui retras; își dădea jos șalul lung de căită și zîmbind Martei și Mariei cu două surîsuri diferite:

— Iată-mă, fetele mele, rostea pe șoptite. Ce mai e de făcut?

Marta asista seara la lucrul acela făcut cu dragoste de mama ei și de prietena acesteia; și adesea privind scutecele, cămășuțele, Jachețelele, scufițele din caș, ochii ei se încețoșau sau se umezeau de lacrimi.

Între timp Paolo se străduia să explice cu glas scăzut Mariei felul cum funcționa tăbăcăria: îi vorbea despre piatra pentru strivit cojile de mirt și oțetar sau despre gropile în care se argăseau pieile... despre mortar... sau îi expunea cronica întâmplărilor din oraș. Alegerile politice erau în toi. Gregorio Alvignani își depusese candidatura. Familia Pentàgora cheltuia o avere pentru a-l doborî. Afișe, curieri, întruniri, ziare... El, Paolo, nu știa de a cui parte să fie, cui să-i acorde votul; pe de o parte nu voia să susțină familia Pentàgora dar nu voia să fie nici de partea adversarului Alvignani; acestuia nu i-ar fi dat în nici un caz votul; pentru autoritatea care fi revenea din conducerea tăbăcăriei, în care lucrau mai mult de șaizeci de muncitori, nu i se părea potrivit să stea deoparte în această luptă.

Biata Maria se prefăcea că ascultă totul, pentru a nu-l jigni; și supliciul acela dura pentru ea o oră, adesea chiar două.

— Vrei să pui rămășag, îi spuse Marta zîmbind, într-o seară, înainte de a se duce la culcare, că Paolo e îndrăgostit de tine?

— Marta! – exclamă Maria, înroșindu-se pînă în albul ochilor. Cum de te poți gîndi la asemenea lucruri?

Marta izbucni într-un rîs răsunător:

— Ce vrei? Nu știi? Sînt o femeie pierdută!

— Marta! oh Marta dragă, te rog! – gemu Maria, ascunzîndu-și fața în miini.

Marta îi apucă brațele și scuturînd-o cu violență îi strigă, în culmea furiei:

— Vreți să mă faceți să înnebunesc. Cu tragedia asta pe care mi-ați pregătit-o? Ați jurat? Vreți să plec de acasă? Spuneți-o odată! Voi pleca, voi pleca îndată, chiar acum... Lasă-mă, lasă-mă...

Se repezi spre ușă, reținută de Maria. Mama veni alergînd.

— Taci, Marta, te rog! încet... Ești nebună? Unde vrei să pleci?

— Jos, în stradă, să cer dreptate... Nebună, da, nebună!

— Nu striga așa tare!... Te va auzi tatăl tău!

— Cu atît mai bine! Să mă audă! De ce stă acolo închis? Nu s-a închis degeaba în întuneric; așa, ca un orb, mă condamnă... Nu vreau, nu mai vreau să rămîn cu voi... Veți fi mulțumiți și fericiți...

Plînsul o doborî deodată; se zbătu pînă noaptea tîrziu într-o puternică convulsie de nervi, vegheată de mamă și de soră.

VI

CU CAPUL LĂSAT PE SPATELE FO-
toliului imens, cu mâinile diafane pe brațele acestuia într-o atonie
de neînvins, Marta fixa lung fiecare mobilă din cameră; și i se
părea că numai acum i se lămură, dar într-un mod straniu,
semnificația fiecărui obiect în parte și le examina și parcă le
concepea existența sustrăgându-le relațiilor dintre ele și ea. Apoi
ochii i se opreau din nou asupra mamei, asupra Mariei, asupra
Annei Veronica, care lucrau în liniște în fața ei; își pleca pleoapele;
scotea un lung suspin de oboseală.

Astfel treceau nespus de încet zilele tristei așteptări.

În sfârșit într-o dimineață, cu puțin înainte de amiază, au
apărut durerile nașterii.

Înghețată, cu fruntea umedă de sudoare, se agita prin
cameră, nemaiputându-și potoli în nici un fel spasmele; între timp
o privea cu groază pe bătrîna moașă și pe o altă femeie care
pregăteau patul. Un tremur de mînie îi scutura întreg trupul la
fiecare vorbă sau sfat pe care i-l dădeau acestea.

În camera de alături, un tînăr medic, înalt, palid, blonduț,
chemat din inițiativa moașei foarte neliniștită din cauza stării
pacientei, pregătea și așeza pe ascuns, cu o grijă minuțioasă, pe o
măsuță, feșe, comprese, sticlute, tuburi elastice, instrumente de o
formă ciudată. Și ori de cîte ori puneă cu un gest studiat obiectul
pregătit, părea că spune: „S-a făcut!” Din cînd în cînd trăgea cu
urechea și zîmbea în sinea lui la auzul unui geamăt al celei ce avea
să nască de la o clipă la alta.

— Mamă, mor! – se jeluia Marta, agitînd continuu, regulat,
capul într-o parte și alta. Mamă, mor! Ah, mamă, ah, mamă!

Și strîngea cu putere brațul mamei care o susținea, privind-o
cu infinită milă printre lacrimile care îi brăzdau chipul, sfîșiată de
gemetele surde, de vaietul continuu al fiicei: acolo, rezemate una
de alta într-un colț al camerei, ca și cînd numai acolo ea putea

suferi mai puțin.

Maria se retrăsese cu Anna Veronica într-o cameră mai îndepărtată, în apropierea celei a tatălui, iar Anna, pe șoptite, încerca să-i liniștească agitația și nerăbdarea.

— Când copilul va veni să bată cu mînuță lui la ușă, strigînd *Bunicule! bunicule!* cu mirosul de lapte în glas, ah, vreau să văd dacă nu va deschide ușa. Va deschide... Și atunci, fata mea, eu nu voi mai putea veni la voi, da; dar nu are importanță! Eu mă rog în fiecare seară Domnului să vă facă acest har.

Pe neașteptate, clătîinîndu-se, urlînd, cu brațele ridicate. Furibundă din cauza durerilor și a fricii, Marta năvăli în camera aceea, dezgolită, agitată, urmată de mama ei și de femeile care o îngrijeau. Maria, Anna Veronica, se ridicară speriate și fugiră la rîndul lor după ea. Marta se duse să bată la ușa tatălui ei, lovind-o cu capul și cu mîinile, chemînd și implorînd:

— Tată! Deschide, tată! Nu mă lăsa să mor așa! Deschide, tată! Mor, iartă-mă!

Femeile, plîngînd, strigînd, căutau să o îndepărteze de acolo. Medicul o luă de braț.

— Acestea sînt gesturi de nebunie, doamnă! Haide, haide; tata va ieși afară; lăsați-vă condusă...

Femeile o înconjurară, o luară aproape pe sus și o duseră în camera de naștere.

Aici o așezară sfîrșită pe perne.

Puțin după aceea, Maria, care se întorsese după ce ascultase la ușa tatălui, intră în camera surorii, cu chipul răvășit, tremurînd toată, să o cheme pe mama; o duse la ușa celui închis și, ascultînd din nou cu atenție, îi spuse:

— Auzi? auzi? Mamă, auzi?

Din cameră, prin ușă, venea un sunet surd, continuu, ca mîriitul unui ciine asmuțit.

— Francesco! chemă tare doamna Ajala.

— Tată! – strigă Maria, gata-gata să izbucnească în plîns.

Doamna Ajala împinse ușa cu umărul; apoi a doua oară, și la a treia aceasta cedă.

Pe întuneric, Francesco Ajala zăcea lungit pe podea, cu un braț întins și cu celălalt îndoit sub piept.

La strigătul ascuțit al mamei și al Mariei, răspunse, din camera femeii care năștea, ceva ca un urlat prelung, de animal. Alergă Anna Veronica, alergă medicul; se deschiseră larg obloanele; și corpul inert, doborît, al lui Francesco Ajala fu ridicat

cu o prudență inutilă pe pat și așezat aproape în capul oaselor, sprijinit de perne.

— Nu mai strigați, vă rog, nu mai strigați! – le rugă medicul. Altfel îi veți pierde pe amîndoi!

— Deci e pierdut? – țipă doamna Ajala.

Medicul făcu un gest disperat și înainte de a alerga în camera unde năștea Marta porunci servitoarei să se ducă după un alt medic, repede, la farmacia cea mai apropiată.

Maria, plîngînd, ștergea cu o batistă de pe fața congestionată a tatălui sîngele care îi ieșea dintr-o rană ușoară de pe frunte. Ah, dacă în aceasta ar fi constatat tot răul! Totuși ea își dădea toată silința”, încerca cu toată dragostea să oprească acele cîteva picături de sînge ca și cînd numai de aceasta ar fi depins salvarea tatălui. Mama părea înnebunită; voia ca soțul ei să vorbească cu orice preț și îl îmbrățișa și îi strîngea mîinile înghețate, parcă fără viață. Pămîntiu la față, Francesco Ajala continua să geamă surd, cu gura deschisă larg și cu ochii închiși.

Sosi în grabă celălalt medic, un om chel și strabic.

— Dați-vă la o parte! ce e? Lăsați-mă să văd... Eh! – făcu cu un glas sufocat, fiindu-i înfundat nasul, și lovindu-se pe șolduri. Bietul domn Francesco! Gheață, gheață... Aici, la farmacia apropiată, comprese cu muștar, o bășică... Cine se duce? cine aleargă? Mai departe de pat... aer! aer! Bietul domn Francesco!

Prin ușile închise răzbi un strigăt prelung, parcă de fiară rănită și mînioasă. Medicul se întoarse brusc; pentru o clipă toți, uitînd de Francesco, așteptară emoționați.

— Biata mea fată! gemu doamna Agata, izbucnind în hohote de plîns.

Atunci celelalte femei izbucniră și ele în plîns. Medicul pi ivi în jurul lui buimăcit, se zgîrie cu un deget pe craniu, apoi se așază și cu mîinile împreunate pe pîntec începu să-și învîrtească degetele mari.

O lacrimă brăzdă încet chipul muribundului și se opri în mustața deasă și cărunță.

Orice încercare de salvare a fost zadarnică.

Agonia a durat pînă seara. Numai geamătul continuu, monoton, atesta o ultimă rămășiță de viață în corpul acela de gigant, susținut de perne pe pat.

Tîrziu, doamna Agata se gîndi la Marta, și se duse în camera acesteia. La deschidere ușii o izbi mirosul de amoniac și de oțet. Deci născuse.

Marta zăcea nemișcată, ca de ceară, pe perne, și părea fără viață. Femeia care o asista, aplecată asupra ei, îi aplica încontinuu o compresă, iar medicul, peste măsură de palid, sfârșit, arunca grămezi de vată însîngerată într-un lighean așezat pe jos.

— Dincolo, spuse el mamei, arătîndu-i ușa camerei de alături.

Înainte de a intra în cealaltă cameră în liniște, ca un automat, doamna Agata își privi fata.

— Mort... – se bîlbîi aceasta, ca pentru sine, cu un glas lipsit de expresie, venit parcă nu mai de departe decît de pe buze.

Moașa arătă mamei un mic monstru aproape fără formă, în vată, livid, mirosind a mușchi.

— Mort...

Din stradă, ajunse pînă la ei sunetul ascutit al unui clopoțel și un cor cîntat pe nas, ca de copii, deși era de femei, aflate într-o procesiune grăbită.

— Sfînta împărtășanie! – zise bătrîna moașă, îngenunchind, cu micul. Mort în brațe, în mijlocul camerei.

Doamna Agata ieși în grabă, alergă în sala de la intrare, în timp ce intra preotul, pregătit de slujbă, cu artoforul în mînă, și un paracliser care venea în urma lui, cu ochii aproape îngroziți de frică, închidea baldachinul. Paracliserul, cu un mic tabernacol în brațe îl urmă pe preot în camera muribundului. Femeile și copiii care întregeau slujba ultimei împărtășanii îngenuncheară în sală, bolborosind între ele.

Francesco Ajala nu auzi, nu înțelese nimic; primi numai ultima împărtășanie și, miruit de preot, își dădu duhul.

Treptat, jos în stradă, sunetul strident al clopotului și corului femeilor se amestecară cu strigătele și aplauzele unei mulțimi de oameni care cu un drapel în frunte exaltau alegerea lui Gregorio Alvignani ca deputat.

VII

DUPĂ NAȘTERE, MARTA S-A ZBĂ-
tut aproape trei luni între viață și moarte.

Providență divină această boală, spunea Anna Veronica. Da, pentru că altfel, cele două biete femei rămase în viață, văduva și orfana, ar fi înnebunit. În schimb, în lupta disperată împotriva aceluia rău care părea de neînvins, buzele lor, care păreau că nu vor mai suride niciodată, surîseră după două luni de la moartea aproape violentă a stăpînului casei, la primele semne de convalescență a Martei.

Neobosită, Anna Veronica, după multe nopți de veghe, aducea acum în fiecare dimineață convalescenței mici și înmiresmate iconițe de sfinți, conturate cu hirtie perforată, cu puncte aurii, cu nimburi aurii.

— Aici, spunea, în plic, sub pernă: te vor vindeca: sînt binecuvîntate.

Și arătîndu-i pe cei doi sfinți patroni ai tîrgului, Sf. Cosma și sf. Damian, cu veșmintele pînă la pămînt, cu coroanele pe cap și ramurile de palmier ale supliciului în mîini; cei doi sfinți, miraculoși, care urmau să fie sărbătoriți în curînd, și cărora Anna Veronica le făgăduise o ofrandă pentru vindecarea Martei:

— Aceștia, adăuga, prețuiesc mai mult decît medicul tău chel, cu un ochi la Cristos și altul la sf. Ion.

Și-l imita pe medic cu glasul lui sufocat și fonfăit, fiind veșnic cu nasul înfundat: — „*Sufăr de litiază, doamna mea!*” – Care ar însemna: „*boală de piatră, doamna mea, calculoză!*”

Marta zîmbea vag, palidă, urmărind cu ochii cuvintele Annei Veronica, și zîmbeau și mama și Maria.

Seara, înainte de a se întoarce acasă, Anna rostea o rugăciune împreună cu doamna Agata și cu Maria, în camera Martei.

Bolnava asculta bolborositul rugăciunii în camera slab

luminată de o lampă acoperită cu un abajur de culoare verde; privea pe cele trei femei îngenunchate, înclinate pe scaun, și adesea la litanie răspundea și ea la invocațiile

Annei Veronica:

— *Ora pro nobis.*

Senzația de seninătate, mîngîietoare și ușoară, pe care obișnuiește să o dea convalescența, se tulbura odată cu venirea serii. I se părea că lumina aceea acoperită de abajurul verde era prea puțină împotriva umbrei care invadea casa; și o neliniște adîncă, o consternare obscură, o impresie de gol, de spaimă simțea că vine din celelalte camere, spre care își îndrepta gîndul anxioasă, din patul ei; dar îndată și-i retrăgea, fixîndu-și din nou ochii pe lumina din camera ei, ca să simtă căldura familială. În umbra aceea, în întunericul celorlalte camere tatăl ei s-a stins din viață. Acum el nu mai era acolo... Nimeni nu mai era acolo... Umbra. Întunericul. Ce coșmar, într-adevăr, a fost el pentru ea! Acum, s-a eliberat, dar cu ce preț!... Neliniștea adîncă, deprimarea sumbră, senzația de gol, de spaimă, nu-i veneau oare fiindcă se gîndea la el?

Adesea adormea cu rugăciunea pe buze. Mama zăcea alături de ea, pe același pat; se frămînta mult în fiecare seară pînă să adoarmă, nu numai din cauza amintirii sfîșietoare și încă vie a soțului, ci și din cauza grijii asidue provocată de nepotul Paolo Sistri căruia îi era încredințată acum existența familiei.

După nenorocire, Paolo nu mai venea punctual în fiecare seară. Trebuia ca mătușa să trimită după el de două sau de trei ori pentru a afla ceva de la tăbăcărie; și atunci cînd în sfîrșit se hotăra să vină, apărea mai abătut și mai confuz ca înainte.

Într-o seară veni cu capul bandajat.

— Oh, Doamne, ce ți s-a întîmplat, Paolo?

— Nimic. Într-o cameră din tăbăcărie, pe întuneric, careva (și poate înadins!) uitase să închidă... cum se numește? da... chepengul din podea și el trecînd, hop, jos: s-a rostogolit pe, cum se numește, aceea de lemn; scara stăvilarului, da, și a scăpat ca prin minune. Dar la tăbăcărie toate bune. Poate totuși... ar fi fost mai bine să se încerce o oarecare operație franțuzească... felul de argăsire prin care... așa, se folosește în praf... cum se numește... scoarța de gorun, de plută și de cer; în timp ce după metoda noastră cu taninul nostru dizolvat în apa de mirt...

— Doamne, Paolo! — îl întrerupea mătușa, cu miinile împreunate. Să nu schimbăm nimic! Mergea totul foarte bine,

după metoda noastră, cît timp s-a ocupat răposatul.

— Cristoase! Ce legătură are? – îi răspundea Paolo, îngîmfat, acum că unchiul lui nu mai era în viață. E altceva! Pentru că... vezi cum se face? Se ia... înainte ce se lua? apă fiartă. Oh, acum se ia apă curată... așteaptă! cu praf de scoarță de gorun, sau...

Și continua un timp, încurcîndu-se, reluînd de la cap, vrînd să-i explice mătușii argăsirea grozavă după moda franceză.

— M-ai înțeles?

— Nu, dragă. Dar poate că nu înțeleg eu. Te rog: fii atent!

— Ai încredere în mine.

Și într-adevăr se străduia în totul. Ziua și noaptea, în continuă luptă: ziua, cînd ici cu vărarii, pentru a supraveghea fierberea; cînd colo, la gropile de argăsire pentru spălarea pieilor; apoi la suporturi pentru jupuitul perilor, apoi subțierea pieilor și așa mai departe; noaptea tot acolo, cu registrele de încasări și cheltuieli, pentru socoteli. Auzea în jurul orei patru cîntecul cocoșilor... Ce știa mătușa lui? Cocoșii, la patru dimineța, pe cuvînt de onoare... Și el era încă în picioare. Cerneala din călimară nu respecta nici unul din cele zece degete ale sale, și își mînjise pînă și nasul și fruntea.

— Aș vrea să te văd aici! – sufla, cu mînecele cămășii suflecate, cu capul răsturnat pe speteaza scaunului de parcă ar fi vrut să găsească cifrele calculelor lui prin pînza de păianjen din tavan, la care, distrîndu-se, voia să facă să ajungă fumul, pe care îl scotea cu patimă din pipă: – pfu, pfu, pfu...

În tot acest timp, pe stradă, în clădirea vastă, liniște de mormînt. Pe peretele gol, îngălbenit, lumînarea răspîndea lumina tremurătoare la fiecare pufăit al lui Paolo, a cărui umbră se întindea enormă și monstruoasă pe podea..

— Puah!... La naiba... – și numea un creditor, scuipînd pe perete.

Un păianjen îi trecea încet, încet pe sub ochi, speriat parcă de lumină, clătîndu-se ușor pe cele opt picioare lungi, extrem de subțiri. Paolo avea oroare de aceste animale mici, ca femeile de șoareci. Sărea brusc în picioare, își scotea un pantof și poc! – strivea păianjenul cu talpa; apoi cu chipul scîrbit privea atent victima lipită astfel pe perete.

După moartea unchiului, se instalase definitiv la tăbăcărie. Minca acolo și dormea tot acolo; iar în camera aceea îmbîcsită nu permitea nimănui să intre. El singur își pregătea de mîncare și tot el își făcea și patul; el singur totul. Dar nu reușea niciodată nimic.

Căuta tacîmurile?— Carnea i se ardea pe foc. Voia să bea? — Găsea grăsime plutind deasupra vinului. Cine vărsase ulei în paharul lui?

— Puah! La dracu'!

Și rămînea cu limba afară și cu o mutră scîrbită.

Dar asta nu era nimic. Avea de luptat cu un nor de corbi picați asupra tăbăcăriei după moartea unchiului! Apăra cu un zel feroce interesele sărmanei văduve, curtea tăbăcăriei răsuna de certurile lui gălăgioase, violente; dar pînă la urmă trebuia să cedeze și să plătească și iar să plătească. Între timp vînzările se reduceau din zi în zi; datoriile creșteau ca și reclamațiile; negustorii de pielărie își retrăgeau angajamentele sau respingeau marfa și se adresau altor tăbăcari. Mătușa, neștiind realitatea, îi cerea în fiecare lună pentru întreținerea casei suma pe care era obișnuită să o aibă înainte, ca și cînd afacerile ar fi mers în același ritm; iar el, care nu avea curajul să-i expună starea mizerabilă de lucruri, se străduia în toate felurile ca în fiecare lună să nu-i lipsească cel puțin banii de totdeauna.

Marta se ridicase în sfîrșit din pat, și acum făcea primii pași, sprijinită de mama ei și de Maria; de la fotoliul așezat lîngă pat pînă la oglinda dulapului.

— Cum am ajuns, Dumnezeuule!

Își ducea o mîină pe după gîtul Mariei și cu cealaltă, albă și tremurîndă, își îndrepta ușor șuvițele de pe frunte, în timp ce se privea în oglindă zîmbind aproape cu milă pentru bieteile ei buze arse de febra atîtor zile de boală. Apoi se ducea să se așeze în fotoliul cel mare de piele de lîngă fereastră. Venea Anna Veronica și îi vorbea cu glasul ei cald și sincer afectuos despre vecerniile din luna mai consacrate Madonei: — Biserica curată, mirosind toată a trandafiri; apoi binecuvîntarea și, în fine, cîntecele sfinte cîntate în sunetul orgii: ultimele raze de soare intrau în biserică prin ferestrele mari deschise sus și rîndunicile intrau și zburau ici și colo, rătăcite, în timp ce afară ciripeau altele ca îmbătate, urmărindu-se.

Marta asculta cu sufletul parcă înstrăinat de simțuri.

— Te vom însoți noi, vom merge toate patru împreună, mai înainte de sfîrșitul lunii. O, te vei face bine, să nu te îndoiești.

Dar ea nega totul, spunînd că nu va fi cu puțință.

— Da, biserica este la doi pași; dar dacă nu mă pot ține pe picioare...

VIII

ÎNAINTE DE SFÎRȘITUL LUNII,
Marta s-a putut duce la biserică, însoțită de Anna Veronica, de mamă și de soră.

După ce s-a închinat și a închis cartea cu rugăciuni, Marta a aruncat o privire neliniștită spre Confesional, în fața căruia, de cealaltă parte, sta ingenuncheată o bătrână care se spovedea venită acolo înaintea ei. În partea dinspre Marta, lemnul confesionalului, perforat tot, lustruit și îngălbenit, păstra amprenta opacă a atîtor frunți de păcătoși. Marta îl observă cu un oarecare fior, și își trase mai mult pe cap șalul lung, negru, pînă ce și-a ascuns fața. Era foarte palidă și tremura.

Biserica, pustie, era dominată de o liniște misterioasă, copleșitoare, în răcoarea crudă, imobilă și înmiresmată de tămîie. Pustietatea solemnă a interiorului sacru, suspendată parcă de pilaștrii înalți, de arcadele ample, dădea sufletului, în penumbra aceea, o senzație de oprimare. Tot naosul central era ocupat de două aripi de scaune de paie, dispuse în șiruri lungi pe podeaua prăfuită, inegală din cauza vechilor lespezi de mormînt, uzate.

Marta stătea ingenuncheată pe una din aceste pietre, și aștepta ca bătrîna care se spovedea să-i cedeze locul în confesional.

Cîte păcate putea avea bătrîna aceea! Dar ale sale său ale mizeriei sale? și care or fi fost ele? Bătrînul preot confesor le asculta pe toate prin perforațiile făcute anume în lemn, cu chipul indiferent.

Dar își plecă ochii și, pentru a-și sustrage atenția, încercă să descifreze inscripția funerară în parte ștearsă de pe efigia uzată. Acolo, dedesubt, un schelet... Ce importanță mai avea numele? Dar ce și cît de lăuntric, de sigur, de ocrotit apărea în pacea solemnă a unei biserici repaosul morții!

Cele două aripi de scaune se prelungeau pînă la coloanele

care susțineau pe nartex cafasul bisericii. În spatele coloanelor erau două bănci lungi pe una din care Marta, cînd a intrat, a văzut un bătrîn țăran cu brațele încrucișate pe piept, cu ochii uscați de ani, înfundați în orbite. Oh, mîinile acelea aspre, pămîntii, gîtul cu pielea flască și încrețită, brăzdată de o zbîrcitură neagră, cu bărbia în jos, mai jos de gît, și timplele turtite, cu fruntea încrețită sub părul zbîrlit și încărunțit. Din cînd în cînd bătrînelul tușea și tușea lui răsuna surd în liniștea bisericii pustii.

Prin ferestrele mari pătrundea, luminînd în fișii marile fresce ale bolții, paloarea de foc în care ziua murea într-un ciripit asurzitor de rîndunele.

Marta venise la biserică sfătuită de Anna Veronica. Dar în lunga așteptare, ingenuncheată ca o cerșetoare, începea să aibă despre ea însăși o impresie penibilă. Înțelegea bine umilința Annei, era pentru ea izvor de multă, senină duioșie; într-adevăr, Anna nu mai avea nici o speranță; căutase și găsisese în credință un confort psihic, iar în biserică un refugiu. Dar ea? Era convinsă că nu și-ar fi încălcat niciodată datoriile unei soții, nu pentru că l-ar fi socotit pe soțul ei demn de un astfel de respect, ci pentru că i se părea nedemn pentru ea să-l trădeze, nici o amăgire nereușind să-i smulgă cea mai mică concesie. Oare, văzînd-o acolo în biserică, umilă și în stare de prostrație, lumea nu ar fi presupus că ea acceptase, ca justificată, condamnarea și că ingenunchea în fața lui Dumnezeu pentru a-i cerși o mîngiere și un refugiu, deoarece nu își mai recunoștea dreptul de a se ridica în picioare și de a sta cu capul sus în fața oamenilor? E adevărat, nu pentru aceștia, nu pentru pedeapsa nemeritată; nu pentru nenorocirea tatălui, pentru care ea nu se socotea vinovată, se lăsase convinsă de Anna să vină în biserică; ci pentru ea, Pentru a obține de la Dumnezeu pacea și lumina. Ce va spune, totuși, peste puțin timp, bătrînul confesor? De ce trebuia oare să se confeseze? Ce făcuse, ce păcat atît de grav, încît să merite toate pedepsele acelea, sau infamia, moartea tatălui, și a fiului ei, doliul perpetuu din casă, și poate mizeria, mîine? Să se acuze? Să se căiască? Dacă a făcut ceva rău, fără voia sa, din lipsă de experiență, nu a plătit oare cu vîrf și îndesat? Desigur că preotul acela o va sfătui să. Accepte cu iubire și resemnare pedeapsa trimisă de Dumnezeu. Dar, chiar de la Dumnezeu? Dacă Dumnezeu era drept, dacă vedea în inimi... Pe bărbați, mai ales... Instrumentele lui. Dar primesc ei oare de la

Dumnezeu pedeapsă pe măsura păcatului? Ei exagerează, sau prin josnicia spiritului sau printr-o deviere a cîinstei... Să

accepte deci în umilință condamnarea, fără a o cîntări cu chibzuință, și să ierte? Ar fi putut ierta? Nu! Nu!

Și Marta ridică din nou capul și privi biserica de parcă dintr-odată s-ar fi rătăcit. Liniștea aceea, pacea solemnă, înălțimea bolții, și confesionalul cel mic, și bătrîna aceea în prosternație și confesorul imobil, impasibil, totul i se îndepărtă pe neașteptate din spiritul revoltat ca un vis zadarnic în care ea, în amortirea conștiinței, ar fi pătruns și pe care acum, resimțind cruda și dureroasa realitate, îl vedea risipindu-se.

Se ridică șovăitoare, simți că îi tremură picioarele, avu un fel de amețală, își duse o mîină la ochi, și cu cealaltă se sprijini de un scaun; apoi, clătinîndu-se. Traversă biserica. Pe bancă, sub cafas, îl văzu pe bătrîn, în aceeași poziție, cu brațele încrucișate pe piept, absorbit în rugăciune, extatic.

Imaginea bătrînului o însoți pînă acasă.

Credința aceea îi lipsea! Nu putea să o aibă. Ea nu putea ierta. Creierul îi ajunsese ca un burete i scai, din care nu mai putea stoarce un gînd care să o întărească, să-i dea un moment de liniște.

Era fantastică, poate, această senzație; dar pînă una alta îi pricinuia o neliniște adevărată, care în zadar căuta ușurare în lacrimi. Cîte, Dumnezeuule, cîte vărsase! Acum, iată, nici să plîngă nu mai putea. Mereu nodul acela, iritant, sufocant, în gît. Vedeă îngroșîndu-se, concretizîndu-se în jurul ei o soartă nedreaptă, care mai înainte era o simplă umbră, vană umbră, ceață care cu o suflare s-ar fi putut împrăștia; acum devenea piatră de moară și o strivea, strivea casa, totul; și ea nu i se mai putea împotrivi. Faptul. Era un *fapt*. Ceva ce nu mai putea fi schimbat. Ceva enorm pentru toți, enorm pentru ea însăși, care deși îl simțea în propria-i conștiință inconsistent, o umbră, ceață, devenise totuși acum piatră de moară: și tatăl care ar fi putut-o strivi cu un dispreț suveran, s-a lăsat strivit el însuși cel dintîi. Era ea, poate, alta, după *faptul* acela? Era aceeași, se simțea aceeași; într-atît, încît deseori nu putea crede că nenorocirea a avut loc.

Dar acum se împietrea și ea, începea să nu mai simtă nimic: nici durere pentru moartea tatălui, nici milă pentru mamă și pentru soră, nici prietenie pentru Anna Veronica, nimic, nimic!

Să se întoarcă în biserică? Și de ce? Se ruga, și rugăciunea era numai o deșartă mișcare neliniștită a buzelor; sensul cuvintelor îl pierdea. Adesea. În timpul slujbei, se surprindea privind picioarele preotului pe podiumul altarului, marginile de aur

ale patrafirului, dantelăriile cărții de rugăciuni; apoi, cînd toți se ridicau în picioare, trezită de hîrjiitul scaunelor mișcate, de clopoțelul cu sunetul argintiu, se ridica și ea și îngenunchea, privind mirată unele vecine care se loveau cu pumnii în piept, plîngînd cu adevărat. De ce?

Pentru a se sustrage deșertăciunii în care naufragia fiecare gînd, ca și fiecare sentiment al său, încercă să vadă dacă reușea să-și reia studiul, sau cel puțin lectura. Deschise vechile cărți părăsite și simți o duioșie de nespus. Îi reapărură, aproape palpitîndu-i sub ochi, amintirile cele mai scumpe: își revăzu școala, diferitele clase, băncile, catedra: uite, unul cite unul, toți profesorii care se succedau în timpul lecțiilor, și apoi grădina în timpul recreației, gălăgia, rîsetele, plimbările la braț. Pe aici, cu cele mai dragi colege: apoi sunetul clopoțelului, și din nou clasa; directorul, directoarea... întrecerile... pedepsele... Pe măsută era deschisă o carte, un tratat de geografie; răsfoi cîteva pagini: pe marginea uneia, un semn, și aceste cuvinte scrise de mîna ei:

„*Mita, mîine vom pleca la Pekin!*” Mita Lumina... Ce abis acum între ea și colega aceea de colegiu!

Cum se făcea că în unele inimi nu se ivera nici, o aspirație de a se ridica puțin deasupra celorlalți, fie și într-un lucru mic?

Într-o măsură, Marta a constatat aria la toate colegele ei de școală, chiar și la buna ei Maria. Și soțul făcea parte din aceeași turmă și era fericit și satisfăcut că îi aparținea acesteia. Oh, dacă ar fi continuat studiile! La ora asta!

Își aminti de toate laudele pe care i le adresaseră profesorii, și chiar... da, chiar și de laudele pe care i le făcuse un altul: Alvignani, în răspunsurile la scrisorile lui. Ce îi răspunsese? Discutase cu el despre condițiile femeii în societate... „Dumneata știi să aplici impresiile foarte subtile în observarea realității” îi scrisese Alvignani într-una din scrisori. Această laudă o făcuse să rîdă multă vreme.

Și expresia a aplica impresiile! Poate era bine spus... deoarece Alvignani era foarte cult... dar după părerea ei scria foarte prețios; în timp ce, cînd vorbea... Oh, la Roma, ea, dacă nu ar fi înlăntuit-o așa... La Roma soția lui Gregorio Alvignani. Într-un alt mediu, liber, plin de lumină intelectuală... departe, departe de tot, de toată mocirla aceea...

Își pleca ochii asupra cărților, însuflețită de vechea fervoare, pe neașteptate, aproape dintr-o nevoie irezistibilă de a avea din nou, oricum, o aspirație care nu rezista totuși la cea mai mică

lovitură a realității; la scîrțitul ușii, cînd ea trebuia să se ducă în celelalte camere, unde erau mama și sora îmbrăcate în negru.

Despre ce s-a întîmplat în familie nu știa nimic. A observat numai că mama și Maria o priveau ca și cum voiau să-i ascundă ceva: o impresie, un sentiment. Nu erau oare mulțumite că stătea aproape toată ziua departe de ele? O scuzau? O compătimeau? Mama avea aproape totdeauna ochii plini de lacrimi; Maria se usca văzînd cu ochii, se lungea, luase un aer uluit, o mîhnire care îndurera.

Pentru a-i face o plăcere, o întreba:

— Mergem la biserică, Maria?

Pentru soră această întrebare însemna:

„Mergem să ne rugăm pentru tata?” Și răspundea totdeauna da; și se duceau.

Într-o după-amiază, ieșind de la biserică, au fost luate cu asalt de un băiețaș aproape gol, doar într-o cămașă murdară care îi cădea în zdrențe pe picioarele slabe, pămîntii; chipul îi era galben și murdar. El apucă șalul Martei cu o mînuță și nu voi să-l mai lase, rugîndu-le să-i dea ceva de pomană: era fiul unui zidar care căzuse de pe o construcție.

— Este adevărat, confirmă Maria. Ieri, de pe o schelă.

Și-a rupt un braț și o mînă.

— Vino, vino cu mine, biet copil! – spuse atunci

Marta, pornind.

— Nu, Marta... – spuse Maria, privindu-și cu milă sora; dar imediat își plecă ochii, căită, contrariată.

— De ce? – o întrebă Marta.

— Nimic, nimic... să mergem... – răspunse repede Maria.

Ajunse acasă, Marta îi ceru mamei cîțiva bani pentru copil.

— Oh, fata mea! Nu mai avem nici pentru noi...

— Cum!

— Da, da... – continuă printre lacrimi mama. Paolo a dispărut de două zile; nu se știe unde este... Fabrica s-a închis; au pus sigiliile... Ne-am ruinat! Stați aici, fiicele mele. Spune-i-o tu, Maria. Eu trebuie să mă duc chiar acum la avocat.

IX

ÎN ZORII ZILEI URMĂTOARE AU fost trezite pe neașteptate de un zgomot îndrăcit venit de jos, din stradă; urlate, strigăte nedeslușite care se ridicau pînă la cer, fluierături înfricoșătoare din scoici marine.

— *Pescuitorii...* – spuse Maria, aproape sieși, într-un suspin, în întunericul camerei.

Eh, da; aceea era ziua sfinților patroni ai orașului.

Cine s-a mai gîndit?

Ca în fiecare an la răsăritul soarelui, din satul marinăresc veneau în grupuri așa numiții pescari: aproape toți cei ce locuiau la țărmul mării, nu numai cei ocupați cu pescuitul. Lor, locuitorilor din sat, li se păstrase dintr-o veche tradiție cîntecul de a duce în triumf, pe străzile orașului, statuetele celor doi sfinți patroni, care suferiseră pe mare primul lor martiraj, și de aceea își arătau în mod deosebit protecția asupra marinarilor.

Astfel, în fiecare an, orașul era trezit de invazia aceea zgomotoasă, ca de o mare în furtună. De-a lungul străzilor se deschideau ferestrele în grabă, de la care se aplecau în afară brațe goale, retrase imediat, și fețe palide de somn, înfășurate în șaluri vechi, în bonete, în basmale.

Nici una din cele trei neconsolate nu se gîndi să coboare din pat. Rămaseră cu ochii deschiși în întuneric, și fiecareia îi trecu prin minte viziunea necugetaților acelora de pe stradă, învăluiți în fumul și flăcările sîngerii ale torțelor în bătaia vîntului, îmbrăcați în alb, în cămașă și nădragi, cu picioarele goale, o eșarfă roșie în jurul taliei, alta mai mică, galbenă, în jurul capului. Îi văzuse de atîtea ori, în anii fericiți!

Odată trecută furia aceea infernală, strada reîntră în liniștea nopții; dar nu după mult timp se reînsufleți în chip de sărbătoare. Maria își înfundă fața în pernă și începu să plîngă în tăcere, copleșită de amintiri.

Se auzi primul strigăt al desculților credincioși:

— *Sfinte al desculților, ne închinăm, ție cu credință!*

Erau puști, tineri, oameni maturi care printr-o minune a sfinților Cosma și Damian (din care poporul făcea un singur sfânt) se socoteau scăpați de la vreun pericol sau vindecați de vreo boală și care în fiecare an, printr-o făgăduință, colindau prin ținut, desculți, îmbrăcați în alb ca pescarii și cu o tavă în față ținută de o fișie de mătase în bandulieră. Pe tavă erau poze cu chipurile celor doi martiri, iconițe care se vindeau de la un ban la câțiva bani și mai mult.

Intrau prin case pentru a vinde iconițele acelea de hîrtie; primeau de la toate familiile, pentru împlinirea dorințelor, daruri ce constau într-o luminare sau mai multe, aurite; cîte un cocoș cu panglică, ofertele și banii le duceau din oră în oră Comisiei, ocupată cu serbarea, aflată în biserica sfinților.

În afara luminărilor și a cocoșilor, celelalte oferte mai importante erau duse în biserică cu mare pompă, în sunetul tobelor: miei, oi, berbeci, și aceștia împodobiți cu panglici, toți cu lînă albă pieptănată, și grînele pe măgari gătiți frumos cu bogate harnașamente și zorzoane peștrițe.

În primele ore ale dimineții sosi și Anna Veronica, îmbrăcată în negru, ca de obicei, cu șalul lung de penitentă. Trebuia să îplinească făgăduința făcută în timp ce era bolnavă Marta: să ducă la biserică cele două luminări groase promise și fața de masă brodată.

Și Marta trebuia să se ducă cu ea. În zarva ultimelor zile, după fuga lui Paolo, ea nu s-a gîndit să o mai anunțe pe Marta din timp.

— Hai, hai, fata mea, curaj. De la o făgăduință nu se poate să te sustragi.

Marta închisă toată în sine, ca într-o liniște neagră, îi răspunse îndată, violent:

— Nu vin... lasă-mă! Nu vin.

— Cum! – exclamă Anna. Ce spui?

Și privi rănită și pe Maria și pe prietena ei.

Marta sări în picioare.

— Mai trebuie să mă arăt și recunoscătoare, pe deasupra, nu-i așa? Pentru binele care mi s-a făcut, vindecîndu-mă...

— Dar e ușor să mori, fata mea, suspină Anna Veronica, închizînd ochii. Dacă ai rămas în viață, nu ți se pare un semn că Dumnezeu te vrea vie pentru ceva?

Marta nu răspunse; și ca și cînd cuvintele prietenei, pronunțate cu obișnuita ei bunătate, ar fi răspuns unui sentiment tainic al ei, unui gînd secret, încrunță sprîncenele și se îndreptă spre camera ei.

— Îți va servi și ca o recreare, adăugă Anna.

Pe străzi era o lume agitată. De pe țărmul mării, din satele de la munte, din tot ținutul, veniseră oameni în grupuri numeroase care înaintau acum cu greu, ținîndu-se de mînă pentru a nu se rătăci. Cîte cinci sau cîte șase: femeile, gătite frumos, cu șaluri lungi brodate sau cu mantile scurte de stofă albă, albastră sau neagră, cu basmale mari înflorate, de bumbac sau de mătase, pe cap sau pe umeri, cercei mari de aur în urechi și coliere și broșe cu diverse pandantive sau ca niște lacrimi mari; bărbații, țărani, muncitori la carierele de sulf, marinari, stînjiți de costumele noi, aspre, de ghetete cu ținte.

Marta și Anna Veronica, ascunzînd sub șal lumînările groase și fața de masă, mergeau cît mai repede cu putință prin mulțimea în valuri, amețită, fără direcție.

Ajunseră în sfîrșit în piață, în fața bisericii, neînchipuit de aglomerată. Tărăboiul era enorm, continuu; o gălăgie și o harababură de nedescris. Cu puțin înainte apăruseră de jur împrejur tarabe cu pînze mari fluturate în vînt: în ele se găseau jucării și fructe uscate și dulciuri, pentru care vînzătorii strigau cît îi ținea gura; pretutindeni foiau vînzătorii de iconițe și de staJuete făcute din ghips și pictate, strigînd și ei întocmai cum strigau desculții ocrotiți de sfinți: cei care vindeau sfîrleze trăgeau în sus și în jos de sfori; vînzătorii de înghețată, cu cărucioarele lor împodobite cu lampioane multicolore și pahare:

— *Belșug după pofta inimii! Belșug!*

Și această veselă prezentare de bunătăți era urmată de cîteva palme ușoare date la ceafă ștregarilor celor mai îndrăzneți care înconjurau cărucioarele ca un nor înverșunat de muște.

Contrasta cu acea variată întrecere a negusturilor o cantilenă jalnică și apăsătoare a unui grup de cerșetori de pe treptele din fața porții principale a bisericii în care lumea înnebunită se străduia să intre făcîndu-și loc cu coatele.

Marta și Anna Veronica s-au trezit luate de val, aproape strivite în înghesuială și împinse în cele din urmă în biserica întunecată, plină pînă la refuz de curioși și de credincioși, fără ca ele să fi mișcat un picior.

Depusă în mijlocul naosului central se afla o lectică masivă,

de fier, pentru a putea rezista zguduirilor mulțimii sălbatice, dezordonate. Pe postament, sta Juetele celor doi sfinți cu capetele de fier, aproape identice în atitudine, cu veșmintele pînă la glezne și o ramură de palmier în mînă. În fund, sub un arc al naosului, la stînga, între două coloane, în jurul unei mese mari, stătea încordată Comisia organizatorilor care primea de la credincioși ofertele împlinirii făgăduințelor: tăblițe votive în care era prezentat grosolan miracolul obținut în cele mai neașteptate și stranii întimplări, lumînări groase, podoabe de altar, gambe, brațe, mamele, picioare, mîini de ceară.

În anul acela, printre manifestanți era și Antonio Pentàgora.

Din fericire, Anna Veronica îl observă înainte de a se apropia de masă; încremeni.

— Rămii aici o clipă, Marta. Mă apropii eu singură.

— De ce? – întrebă Marta, care pălise dintr-odată; și adăugă, cu ochii în jos: Nicola în biserică.

— Acolo pe bancă, e tatăl său – spuse Anna, încet. E mai bine ca tu să stai aici. Fac totul repede.

Niccolino nu se aștepta să o vadă acolo pe Marta. Nu o mai văzuse din ajunul rupturii cu fratele lui. Rămase buimăcit văzînd-o; apoi se îndepărtă încet-încet și se amestecă cu mulțimea, rușinat. A avut mereu complexe; a dorit totdeauna să fie iubit de ea ca un frate mai mic, crescut cum era fără mamă, fără surori. Printre mulțimea aceea de capete încercă să o zărească de departe, fără a se lăsa văzut: o zări, rămase în contemplația ei, spionînd-o; apoi strecurîndu-se printre cei adunați acolo, o urmări cu ochii pînă la ieșirea din biserică. O bucată de vreme nu a avut nici ochi nici urechi pentru spectacolul din biserică. Se regăsi, fără să știe cum, în mijlocul pieții înțesate de lume, sufocat de mulțimea care creștea enorm, care aștepta acum ieșirea staJuetelor celor doi sfinți din biserică. Din învălmășeala de corpuri îndesate laolaltă, se ridicau peste tot gîturile întinse, fețele încălzite, congestionate, ținîndu-și cu greu respirația; unele cu o expresie de rugăciune, de umilință, în ochi, altele cu o expresie feroce. Clopotele răsunau puternic deasupra acelei agitații, iar clopotele de la celelalte biserici răspundeau de la distanță.

Deodată, toată mulțimea se mișcă în delir, se agită împinsă de mii de forțe contrarii, nemailuînd în seamă nici lovirile, vînațiile, sufocarea, dornică numai să vadă.

— Uite-! Uite-! Apare!

Femeile plîngeau în hohote, mulți blestemau înnebuniți,

descătușându-se furioși de mulțimea care-i împiedica să vadă; toți vociferau în prada unei demențe colective. Iar clopotele răsunau continuu, ca înnebunite, la rîndul lor, de urlatele oamenilor.

Lectica cu imaginile sfinte apăru brusc, cu violență, din poarta principală a bisericii și se opri tot atît de brusc acolo, în față. Atunci strigătul ieși frenetic din mii de guri:

— Slavă Sfinților Cosimo și Damian!

Și mii, mii de brațe se agitară prin aer, ca și cînd tot poporul și-ar fi ieșit din minți, într-o încăierare disperată.

— Faceți loc! Faceți loc! – se strigă de pretutindeni, puțin după aceea. Faceți loc sfintului! Faceți loc sfintului!

Și înaintea lecticii, de-a lungul pieții, lumea începu să se dea cu greu în lături, respinsă cu violență de paznici, pentru a se putea deschide o cale liberă. Se știa că cei doi sfinți erau duși pe stradă aproape în fugă, ca o furtună; erau sfinții protegitori ai sănătății, salvatorii ținutului de la epidemii de ciumă, și trebuiau să ajungă în toate părțile. Fuga aceea era tradițională: fără ea sărbătoarea și-ar fi pierdut tot farmecul și caracterul. Fiecare însă se temea să nu fie zdrobit.

În fața bisericii răsună strident un clopoțel. Atunci se produse printre puternicii drugi ai lecticii o învălmășeală a celor care trebuiau să ducă pe umerii lor greutatea. La fiecare oprire, în lungul străzii, se repeta învălmășeala, domolită cu greu de organizatorii care dirijau procesiunea.

O sută de capete însingurate, ciufulte, de nebuni se virau printre drugii lecticii, înainte și înapoi. Era un amestec de brațe goale, musculoase, vinete, cu cămășile sfîșiate, fețe scaldate de sudoare în șiroaie, cu mugete și respirație furibundă, umeri striviți sub drugul de fier, miini noduroase, care îl apucau cu ferocitate. Și fiecare din posedații aceia, sub enorma greutate, cuprins dă nebunia de a suferi cît mai mult din dragoste pentru sfinți, trăgea bara la sine, și astfel forțele se excludeau iar sfinții mergeau clătînîndu-se ca beți prin mulțimea care împingea, urlînd sălbatic.

La fiecare oprire scurtă, după o cursă, de la balcoane, de la ferestrele înțesate, unele femei aruncau asupra sfinților și asupra mulțimii, din coșuri, felii de pîine neagră, spongioasă. Și jos, lumea se repezea să le prindă. Între timp, purtătorii înghițeau conținutul unor sticle de vin și se îmbătau, deși aproape tot vinul băut astfel se prefăcea în scurt timp în sudoare.

Din cînd în cînd lectica devenea foarte ușoară: înainta atunci cu un elan irezistibil, topăind prin veselul haos al mulțimii.

Altădată, dimpotrivă, devenea de o greutate insuportabilă: sfinții nu voiau să înainteze, se retrăgeau din mers pe neașteptate: aveau loc atunci adevărate nenorociri; unii. Erau striviți. Un moment de panică; apoi, ca să se încurajeze toți strigau: – Slavă sfinților Cosma și Damian! – uitau și păseau mai departe. Dar de mai multe ori, ajunși la același punct de la început, iată din nou lectica oprindu-se subit; în același moment toți ochii se ridicau spre ferestre, și mulțimea, amenințind, blestemînd, silea pe cei care apăreau să se retragă, deoarece acela era un semn că printre ei trebuia să fie cineva care ori nu împlinise făgăduința ori făcuse să se vorbească rău de el, nefiind deci demn să privească sfinții.

Astfel în ziua aceea poporul devenea un adevărat cenzor.

Marta și Anna Veronica stăteau la un balcon, între doamna Agata și Mar ia. Antonio Pentàgora făcu un semn purtătorilor. La început, cele patru biete femei nu au înțeles mișcarea sfinților: i-au văzut retrăgîndu-se, dar nu. Știau că manevra aceea se făcea pentru ele. Cînd lectica ajunsese din nou sub balcon și se opri, toată mulțimea ridică ochii și brațele împotriva lor, strigînd, înjurînd, exasperată de nenorocirea unui biet copil ridicat de jos, strivit și însîngerat. Pe loc, Marta și Anna Veronica s-au retras de la balcon, urmate de Maria care plîngea; doamna Agata, peste măsură de palidă, tremurînd toată de indignare, închise cu o asemenea furie obloanele, încît se sparse un geam. Mulțimea fanatică interpretează aceasta ca o insultă; urletele, sudălmile se ridicară pînă la cer. Și în acea furtună dezlănțuită pe neașteptate sub casa lor, cele patru femei vibrau ținîndu-se strîns una de alta, înghesuite; în așteptarea chinuitoare auziră cum se izbea de grilajul de fier al balconului, o dată, de două ori, de trei ori, cu putere, capul unuia din cei doi sfinți.

La fiecare lovitură, casa se cutremura toată.

Apoi furia se potoli puțin cîte puțin; în stradă se făcu o liniște totală.

— Lași! lași! – spunea Marta cu dinții strînși, palidă, fremătînd.

Anna Veronica plîngea cu fața ascunsă în mîini. Maria se apropie cu teamă de balcon și, prin geam, văzu o bară din grilaj îndoită de loviturile capului de fier.

X

— PREA MULT, EH? – ZISE AN-tonio Pentàgora, cu obișnuitul său rînjete rece, sleit pe buze, și în ochi cu o privire de compătimire pentru Niccolino.

— Lașitate! – întrerupse acesta, furibund. Ar trebui să-ți fie rușine! Tot orașul freamătă de scandalul de ieri.

Frumoasă ispravă!

— Bravo Niccolino! – exclamă liniștit tatăl. Te felicit cu adevărat! Sentimente nobile, generoase... Bravo! Ține-le înrădăcinate bine, fiul meu, și vei vedea cum se vor ramifica cu timpul...

Niccolino fugi, tremurînd tot, pentru a nu se dezlănțui într-un acces de furie. La fel fugise și Rocco cu o seară înainte, după o ceartă violentă, în timpul căreia tată și fiu fuseseră gata să se înfrunte cu pumnii.

Rămînînd singur, Antonio Pentàgora clătină din cap de mai multe ori și suspină:

— Săraci cu duhul!

Și rămase să mediteze îndelung, cu fața roșie pe piept, și sprîncenele încruntate.

Știa, știa că este nesuferit tuturor, începînd chiar cu fiii lui. Hm!... Și ce-i cu asta? Nu putea face nimic; așa trebuia să fie. Pentru Pentàgora, de care soarta și-a rîs, pecetluindu-l cu semnul coamelor, nu exista remediu: Da! ori expuși la ură, ori la dispreț. Mai bine la ură! Așa le era destinul.

După el, toți oamenii veneau pe lume cu soarta lor. Era o prostie să crezi că poți schimba ceva. Pînă și el, cînd era tînăr, așa cum sînt acum fiii lui, crezuse c-ar fi fost posibilă o schimbare: sperase, se amăgise. I se păruse, ca sărmanului Niccolino, că are sentimente nobile, generoase: avusese încredere în ele, și unde ajunsese? Nici mai mult, nici mai puțin, la încornorare. Asta le-a fost soarta și numai asta.

Rămăsese atît de puternic fixat în acest gînd, încît, dacă cineva, din întîmplare, împins de nevoie, venea să-i ceară un ajutor, el, deşi se simţea inclinat să cedeze, deşi impresionat, se înfrîna, sufla greu, apoi deschidea buzele şi se strîmba în obişnuitul său rînjel, îl sfătuia pe bietul creştin să se adreseze altcuiva: cutăruia, de exemplu, un bun filantrop din oraş:

— Du-te la el, dragul meu: s-a născut numai pentru a ajuta pe alţii. Eu, nu vezi? Mie, ajutorul acesta nu mi se potriveşte. Aş jigni pe omul acela care-i ajută pe toţi de ani de zile şi nici nu poate face altfel. Eu mă ocup cu purtatul coarnelor şi atît.

Involuntar, devenise deosebit de cinic în vorbire. Spunea lucrurile acestea cu cea mai mare naturaleţe. Şi ridea, el cel dintîi, de nefericirea lui conjugală, pentru a-i preveni pe alţii şi a-i dezarma. În societate se simţea ca rătăcit în mijlocul unui cîmp inamic. Şi rînjetul lui era ca acela al unui cîine urmărit, cînd îşi întoarce capul. Din fericire, era bogat: deci puternic. Nu se temea de nimeni. Într-adevăr, toţi oamenii, se dădeau în lături în faţa lui: lăsaţi să treacă viţelul sau mai bine-zis boul de aur!

— Prosti!

După trădarea, pentru el inevitabilă, a nurorii, se bucurase de neruşinata relaţie a lui Rocco cu femeia aceea de proastă condiţie:

— Bravo Roccuccio! îmi place. Acum, da! Vei vedea că peste puţin... Dă-mi fruntea să ţi-o pipăi...

Dar nu: prostul acela nu s-a simţit bine în postura sortită. Îmbufnat mereu, mojit, într-o mizerabilă dispoziţie. Apoi, pe neaşteptate, intervenise moartea lui Francesco Ajala. Ei bine, dintr-odată sufletul lui năucit s-a simţit pe loc zdrobit de unanima durere pe care nebunul acela furios o provocase în oraş. Pentru a nu mai da loc bîrfelor, se eliberase încet-încet de amantă, şi se întorsese acasă ca într-un mormînt:

— Şi de ce? Tu l-ai omorît pe Francesco Ajala?

Multă vreme n-a fost chip să-l scoată din casă, să-l facă să se distreze. Cai, cai de trăsură şi de curse: îi cumpărase şase cai! După două săptămîni nu a mai vrut să ştie de ei. Şi atunci? Ce altceva? Un mic voiaj de distracţie, în Italia sau în străinătate? — Nu, nici asta! Jocul, la club? — Nouă mii de lire pierdute într-o singură seară. Şi i le plătise fără să sufle o vorbă.

Ei bine, ce-i mai rămînea de făcut? Se prezentase ocazia cu sărbătorirea sfinţilor Patroni: la necazuri extreme, remedii extreme: şi provocase scandalul cu procesiunea sub balcoanele familiei

Ajala.

Nu avea nici o remuşcare. Rocco fugise ca un animal bolnav, din faţa înfierării dînd cu piciorul. Tatăl fusese puţin cam prea tare. Dar aşa trebuia! Cu timpul avea să se calmeze şi să-i mulţumească.

„Auzi-o, auzi-o pe nebuna!” – gîndi în sinea lui Antonio Pentàgora trezindu-se la auzul zumzetului neîncetat de bondar, al surorii lui, Sidora, care se agita ca o obsedată prin casă.

Poate ajunsese pînă la ea vestea cu scandalul. Ce era în capul ei? Nimeni nu putea şti, în afară de focul din cămin, aprins vara şi iarna, în care ea – spunea Pentàgora – voia să ardă toate coarnele familiei pînă la cenuşă, şi nu reuşea.

Timp de cîteva zile, Rocco nu a vrut să-şi vadă, nici de departe, tatăl. Niccolino îl însoţea, îi oferea o consolare, de frate bun.

— Nu era de ajuns, nu era de ajuns că am gonit-o de acasă? Mă răzbunasem... Era de ajuns! Dar nu: pe deasupra îi moare şi tatăl. Nu spun că a fost vina mea; dar sigur că într-un fel am contribuit; i-a murit copilul; şi chiar şi ea putea muri; s-a vindecat cu greu; iar el, ticălosul, îi pregăteşte scena aceea infamă sub balcon! De ce trebuia să o mai insulte? Cine l-a pus? Ticălos! Ticălos!

Şi îşi freca mîinile de furie.

Între timp veştile se înrăutăţeau din zi în zi. Tăbăcăria închisă. Paolo Sistri dispărut (şi lumea îl învinovăţea că furase din casa de bani ceea ce de fapt nu exista). Deci mizeria bătea la porţile bietelor femei părăsite. Cum aveau să iasă din starea asta? Singure, fără nici un ajutor, văzute rău de tot oraşul?

Şi noaptea, lui Rocco i se părea uneori că vede apărîndu-i înaintea figura uriaşă a lui Francesco Ajala, palid, agitat, cu mîinile ridicate: — *Ruinezi două case: a ta şi a mea!* – alteori figura soacrei (încă din prima zi de logodnă foarte bună cu el), zbîrlită, disperată, şi pe Marta plîngînd, cu faţa ascunsă şi pe Maria năucită, care murmură: — *Cine ne ajută? Cine ne ajută?*

Şi astfel, în ziua în care a aflat că tăbăcăria a fost pusă în vînzare, Rocco s-a dus hotărît direct la tatăl lui şi i-a propus – negru, fără a-l privi în faţă – să o cumpere pentru el.

— Eşti nebun! îi răspunse Pentàgora. Nici dacă ne-ar oferi-o pentru doi bani. Apoi, ascultă: pînă acum am făcut tot ce-ai vrut: bani, ai aruncat cît ai vrut. Nu sînt sac fără fund! Să fac şi pomană? Nu e de mine, o ştii. Noi sîntem tari numai în materie de

coarne.

Și îl lăasă încremenit.

XI

MARTA, MARIA ȘI MAMA ABIA SE dăduseră jos din pat, cînd auziră clopoțelul de la poartă sunînd discret. Maria se duse să deschidă și privind mai întii pe vizor, văzu un bătrînei îmbrăcat modest, însoțit de doi tineri, așteptînd în spatele ușii.

— Ce doriți? – întrebă, nesigură, fără să deschidă.

— Ziro, portărelul, *don* Protogene, răspunse bătrînelul, aranjîndu-și părul cîrlionțat al bărbii bogate. Fiți bună și deschideți.

— Portărelul? Dar pe cine căutați?

— Nu e aceasta casa lui *don* Francisco Ajala? – întrebă portărelul Ziro pe cei doi tineri care îl însoțeau.

Maria deschise timid poarta.

— Iertați-mă domnișoară, – spuse unul din tineri, (*Don* Protogene, dați-i hîrtia). Iată, domnișoară, arătați hîrtia aceasta mamei. Noi vom aștepta aici.

Doamna Agata apăru și ea la poartă în clipa aceea.

— Mamă, o chemă Maria, vino să vezi... eu nu știu...

— Ziro, portărelul, *don* Protogene, – se prezentă din nou bătrînelul, luîndu-și de pe capul chel melonul ros care-i era larg de i se lăsa pînă pe ceafă. Nu fac... să zicem cu plăcere, dar... Justiția poruncește, noi vă aducem hotărîrea.

Doamna Agata îl fixă puțin năucită; apoi despături hîrtia și o citi. Maria își privea mama înspăimîntată; bătrînul portărel aproba cu capul fiecare cuvînt și cînd doamna ridică ochii de pe hîrtie, neînțelegînd bine, spuse cu glas umil:

— Acesta este ordinul pretorului. Și aceștia doi sînt martorii.

Cei doi tineri își scoaseră pălăriile, înclinîndu-se.

— Dar cum? – exclamă doamna Agata. Doar îmi spusese...

Marta venise și ea la ușă pentru a auzi mai bine; iar cei doi tineri o priveau cu interes, dîndu-și coate pe furis.

— Dar cum... – repetă doamna Agata, rătăcită, întorcîndu-se spre Marta. Avocatul îmi spusese...

— Atîtea lucruri spun avocații... – interveni cu un oarecare zîmbet, care îl făcu să roșească, unul din tineri, bondoc și blond. Lăsați să aranjăm noi lucrurile, doamnă, și veți vedea că...

— Dar dacă ne iau...

— Mamă, o întrerupse Maria, cu demnitate, este inutil să discutăm aici. Lasă-i să intre. Au o dispoziție: trebuie să-și facă datoria.

— Cu durere, da... – adăugă *don* Protògene. Ei, din păcate...

Închise ochii, deschise mîinile și își atinse cu vîrfurile limbii buza superioară.

— Nu vă speriați – reluă puțin după aceea – de unde trebuie să începem? Dacă doamna ar avea bunăvoința...

— Urmați-mă, spuse cu hotărîre Marta. Iată salonul.

Deschise ușa și intră înaintea celorlalți pentru a face lumină în camera care de mai multe luni stătea cu obloanele trase, părăsită. Apoi, adresîndu-se mamei și surorii, adăugă:

— Voi plecați. Mă voi ocupa eu de toate astea.

Cei doi tineri se priviră buimăciți; și blondul, care era un străin de partea locului, de pe acum om de încredere al lui Gregario Alvignani care-l rugase insistent pe bătrînul portărel să-l ia cu el ca martor, din curiozitatea de a o vedea pe Marta de aproape, spuse, privindu-și unghiile lungi:

— Noi regretăm, doamnă, vă rugăm să ne credeți...

Marta îl întrerupse, pe același ton ferm, decis:

— Grăbiți-vă. Vorbe inutile.

După ce scoase din buzunarul de la piept o foaie de hîrtie, o călimară de os și o pană de gîscă, *don* Protògene se pregătea să înșire inventarul salonului, cînd privind în jur și văzînd numai fotolii și scaune capitonate, pe care nu socoti c-ar fi cuviincios să se așeze, ceru cu un zîmbet umil Martei:

— Dacă doamna ar avea bunăvoința să-mi aducă un scaun...

— Așezați-vă acolo, spuse Marta, indicînd un fotoliu.

Și bătrînul se așeză pe marginea fotoliului, supus; cu mîna tremurînd își puse ochelarii pe vîrfurile nasului și întinzînd hîrtia pe măsuta rotundă care se afla în fața canapelei scrise cu solemnitate în partea de sus a hîrtiei: „Salonul” cu doi de 1³. După aceea își fixă pana la ureche și frecîndu-și mîinile spuse Martei:

³ În italiană Salotto nu Sallotto

— Natural, aceste mobile vor rămîne aici, stimată doamnă; eu acum fac numai, așa, un mic inventar, cu evaluarea lor.

— Dar puteți chiar să le luați cu dumneavoastră, spuse Marta. Peste cîteva zile, vom părăsi această casă, și în cea nouă nu vor intra atîtea mobile.

— Așadar putem proceda la inventar, zise *don* Protògene. Și începu să noteze: Un pian...

Marta privi pianul pe care Maria îl folosisese de atîtea ori, și chiar și ea, de copil, pînă cînd pasiunea pentru studiu nu îi luase timpul necesar pentru a se ocupa de muzică. Și treptat treptat, pe măsură ce bătrînul și cei doi tineri numeau, scriind, diferitele obiecte, ochii Martei se fixau puțin pe fiecare din acestea, reevocînd o amintire.

Sosise între timp și Anna Veronica, căreia doamna Agata mîhnită îi comunică plîngînd noua nenorocire.

— Și asta! în mijlocul străzii... Ah, Doamne, nu ai milă? nici de orfana aceea nevinovată, Doamne?

Și cu mîna indică pe Maria care stătea cu fruntea lipită de fereastră pentru a-i ascunde mamei plînsul înăbușit.

— Marta? – întrebă Anna Veronica.

— Dincolo cu ei... – răspunse doamna Agata, ștergîndu-și ochii. Dacă ai vedea-o: indiferentă; ca și cînd nu ar fi vorba de casa noastră...

— Agata dragă, curaj! – spuse Anna. Dumnezeu vrea să na încerce...

— Nu! Nu, Anna! – o întrerupse doamna Agata, strîngîndu-i un braț. Dumnezeu nu poate să vrea aceasta!

Și cu mîna o arătă din nou pe Maria, adăugînd încet:

— Ce durere! Ce durere!

Atunci, pentru a-i abate atenția, Anna Veronica îi vorbi de noua căsuță.

— Vin de acolo. Dacă ai vedea-o! Trei camere pline de aer și de lumină. Nu prea mici, nu: oh, voi veți sta acolo foarte bine... Și apoi o terasă! Bună pentru întinsul rufelor; sînt și sîrmele pentru întinsul lor; patru pari la colțuri; și dacă ieșiți pe terasă uite, ne putem chiar strînge mîinile, așa... Fereastra camerei mele este chiar în față... În nopțile cu lună...

Anna se întrerupse: într-o fulgerare revăzu o noapte din trecut: seducătorul sentimental locuise în căsuța unde peste cîteva zile urmau să se ducă să locuiască prietenele ei. Tulburată, schimbă discuția:

— Ce minte am! Uite... uitam și venisem pentru asta! Am să vă dau o veste bună. Da... – și chemă: — Maria! Vino la mine, fata mea... Să ștergem lacrimile astea; dă-mi mie batista. Oh, așa... bravo! vă anunț și vă liniștesc că fata baronului Troisi se mărită... Pun rămășag că nu vă pasă, dar mie, da; deoarece doamna baroneasă, deși pare imposibil, ține să dea la cusut aici în oraș trusoul de zestre ale fiicei sale, înțelegeți? și pentru o bună parte din ele m-am oferit eu. Așa că vom lucra toate, și Dumnezeu ne va ajuta. În casă nouă!

— Permiteți? – zise în clipa aceea Ziro. Portărelul, în prag, înclinându-se comic, cu pana de gîscă la ureche, cu călimara și hîrtia într-o mină și melonul în cealaltă.

Cei doi tineri îl urmau. Apăru și Marta.

— Poftiți, intrați. Mamă, tu du-te dincolo. Oh, ești aici, Anna? Du-le, te rog, pe mama și pe Maria dincolo.

— Ai văzut? – spuse mama prietenei, făcînd aluzie la Marta. Oare cum s-a putut schimba așa?

— Cum, Agata? – observă Anna Veronica. De ce crezi că nu suferă deloc? Nu vrea să vă arate în aceste clipe, ca să vă încurajeze.

— Poate așa o fi, suspină mama. Dar tu știi bine; ai fost aici cu noi: în timp ce toată nenorocirea se dezlănțuia asupra noastră, cum se dezlănțuie și acum, ea ce-a făcut?

A stat închisă acolo, ca și cînd ar fi vrut să nu vadă nimic. Mi se pare o minune că azi o vezi prin casă și că se interesează puțin de noi... Ce scrie? Ce citește? Mi-e rușine, Anna, că am ajuns aici ca să văd unele lucruri. Eu și Maria ne ducem la culcare devreme, ca să economisim lumina iar ea o ține aprinsă pînă la miezul nopții, pînă la două dimineața... Studiază... studiază... Mă întreb dacă nu cumva boala i-a atins și creierul... Cum! – îmi zic, – știe în ce stare am ajuns... tata mort, ruina... mizeria... iar ea se poate ocupa de lectură... singură, liniștită, ca și cînd nimic nu s-ar fi întîmplat?

Anna Veronica asculta îndurerată: nici ea nu înțelegea felul de a fi al Martei, atîta nepăsare, mai mult chiar, insensibilitate: și nu un egoism, într-adevăr, fiindcă și ea suporta ruina familiei.

— Permiteți? – veni să repeta, puțin după aceea, portărelul, urmat de martori în pragul camerei unde se aflau ele.

Și cele trei femei ieșiră și din camera aceea; și tot astfel din cameră în cameră, au fost parcă împinse din casa aceea, pe care peste trei zile au părăsit-o pentru totdeauna.

În casa nouă, după mutarea și instalarea melancolică, Anna Veronica aduse pînza bine mirositoare, materialul fin și delicat și dantelele și panglicile tinerei baroneze Troisi.

Doamna Agata, privind-o pe Maria obosită de lucru, își stăpînea cu greu lacrimile: ah, ea nu va ajunge niciodată să-și coasă trusoul de mireasă: va rămîne așa, biata fată, orfană și singură, totdeauna...

În casa cea nouă, Marta continua să ducă același mod de viață: Însă Anna Veronica nu se mai mira: Marta îi încredințase un plan al său, rugînd-o insistent să nu-l comunice nici mamei nici surorii.

Le comunicase în cele din urmă ea, într-o seară, ieșind întunecată din camera în care studia. Se pregătise pentru examenele de concura, care urmau să înceapă în ziua următoare la Școala Normală. Anna Veronica îi prezentase din timp cererea plătind taxele din economiile ei.

Mama și sora rămaseră uimite.

— Lăsați-mă în pace – spuse Marta, rănită de uimirea lor. Nu vă opuneți, vă rog...

Și se întoarse în camera ei.

Se prezenta la timp să-și dea examenele cu vechile colege de școală. Le va revedea, deci! Nu-și făcea iluzii asupra felului cum va fi primită. Va merge în fața lor cu atitudinea celui care este gata să lanseze o provocare: da, și nu numai lor, ci întregului oraș, ale cărui străzi le va vedea din nou, le va străbate în dimineața următoare. Avea să-i privească în față pe oamenii lași care în ziua serbării sălbatice o ultragiaseră în mod public.

Gîndindu-se la mulțimea aceea enormă devenită bestială din cauza vinului și a soarelui, Marta simțea tot mai puternic impulsul de a lupta; simțea într-adevăr, în ajunul acela, că se va mîntui de rușinea josnică și nedreaptă; înarmată cu dispreț și cu orgoliu pentru a putea spune:

— Mi-am scăpat mama și sora de mizerie: ele trăiesc acum grație mie, cu ajutorul meu.

Puțin cîte puțin, datorită acestor gînduri și a grijii pentru viitor care se suprapunea deprimării în fața probei iminente, își învinse anxietatea; cu toate acestea agitația ei nu se potoli, așa că, în dimineața următoare cînd se trezi, starea de agitație luase amploarea unei rătăcirii totale.

Nu mai știa ce trebuia să facă: privea în jurul ei, parcă așteptînd ca sărmanele și puținele obiecte din cameră să-i

sugereze vreo hotărîre: colo, lighenașul în care trebuia să se spele: ici, scaunul pe care se aflau rochia și celelalte lucruri pe care trebuia să le îmbrace. Puțin după aceea începu să facă totul în grabă.

În timp ce se pieptăna, la nimereală, fără oglindă, intră mama pregătită să o însoțească.

— Oh, bravo mamă! Termină tu pieptănatul, te rog...

— E târziu.

Și mama începu să o pieptene, așa cum făcea în fiecare dimineață pe vremea cînd ea se ducea la școală. După ce termină, își privi fata: Doamne, nu i s-a părut niciodată atît de frumoasă... Și încercă o vie reținere, gîndindu-se că trebuia să iasă cu ea prin oraș, și să o conducă printre privirile invidioase ale mulțimii, într-o aventură care.. În sărmana umilintă a firii sala. Nu știa nici să o înțeleagă și nici să o aprecieze. Se gîndea că frumusețea aceea, aerul de înfruntare pe care Marta îl avea în privire, ar fi dat motiv mulțimii să exclame: uite cît e de obraznică!

— Ești atît de aprinsă la față... – îi spuse, evitînd să o privească; și ar fi vrut să adauge: Ține ochii în jos pe stradă.

Coborîră în sfîrșit pe scară și o porniră una lîngă alta, în timp ce Maria, în spatele ferestrelor, le urmărea cu privirea, neliniștită.

Doamna Agata ar fi vrut să fie măcar pe jumătate mai puțin înaltă, pentru a nu atrage atenția lumii și a trece neobservată; să alerge cît mai iute pe strada aceea care i se părea fără sfîrșit., Marta în schimb se gîndea la întîlnirea ei cu vechile colege, și nicidecum la faptul că trebuie să se grăbească sau să se sustragă privirii oamenilor.

Sosiră cele dintîi la colegiu.

— Oh, domnișoară frumoasă! Cum de vă văd aici?! Aici, din nou? Uite ce mare v-ați făcut! Oh, ce față rară... – exclamă bătrîna portăreasă, gesticulînd, în admirația ei expansivă, cu capul și cu mîinile.

— Nu a venit încă nimeni? – întrebă Marta. Puțin încurcată, zîmbind cu bunăvoință bătrînei.

— Nimeni! – răspunse aceasta. Dumneata, totdeauna cea dintîi. Îți amintești cînd erai mică, uite așa, și în fiecare sfință dimineață, bum! bum! bum! lovitori de picior în poartă... Doamne, era încă întuneric... Îți amintești, domnișoară?

— Ah, da, Marta zîmbea... Ah, ce amintiri frumoase!

— Doriți să intrați în sală? – reluă bătrîna. Doamna poate este obosită...

Și, privind pe doamna Agata în față, suspină, dînd din cap:

— Bietul domn Francesco! Ce durere... Nu mai sînt pe lume oameni de treabă ca el, doamna mea! De ajuns! Harul Domnului să-l aibă în pază! Cred că ușa de la sala de așteptare este încă închisă. Scuzați-mă o clipă, mă duc să iau cheia..

— Cumsecade femeie! îi zise Martei doamna Agata, recunoscătoare pentru primirea respectuoasă.

După un minut bătrîna portăreasă reveni alergînd:

— Și fata mea Eufemia dă astăzi examenele odată cu dumneata, domnișoară Marta!

— Eufemia? Da? Ce mai face?

— Sărmana, nu doarme de mai multe nopți... Ah, dacă-i vorba de asta, bunăvoința nu-i lipsește... Dumneata care ai atît talent, domnișoară, dacă vrei, fii bună și ajut-o puțin astăzi! Se spune că este examenul cel mai greu! Repede-repede o aduc jos: așa, nu veți fi singură... Uite, pînă una-alta luați loc aici.

Și curăță cu marginea șorțului divanul de piele.

— Dacă Eufemia studiază, nu o chema, spuse Marta bătrînei care ieșea.

— Dar cum se poate! Dar cum se poate! – răspunse bătrîna privind înapoi.

Eufemia Sabetti fusese, încă din primele clase, colegă de școală cu Marta, deși mai mare decît ea cu cel puțin șase ani. Crescută în școală, printre colege mult superioare ei în privința condițiilor sociale, căpătase un oarecare aer delicat care forma orgoliul mamei, care pune-a asta pe seama numeroaselor sacrificii. Eufemia, este adevărat, tutuia pe toate colegele, purta pălăriuță, avea maniere și gesturi de adevărată „domnișoară”; dar în mentalitatea colegelor ea rămînea totuși fata portăresei. Ce-i drept, nu i-o arătau în față: nu, biata de ea! dar o lăsau să înțeleagă fie din felul în care îi priveau îmbrăcămintea și pălăriuța, fie neglijînd-o uneori cînd doreau să asculte pe una de *ale lor*. Și Eufemia se făcea că nu observă, pentru a se menține în bune raporturi cu ele.

— Oh, Marta, ce noroc! – exclamă, intrînd și alergînd să-și sărute prietena, fără jenă. Salută, rizînd, pe doamna Agata, și se așeză pe divan, lăsînd la mijloc pe Marta. Ce noroc! – repetă. Ce mai faci? Ai venit din nou printre noi? Și vei da examene?

Era brună, foarte slabă, sărăcuță, în rochia de culoarea cafelei cu lapte, garnisită cu negru. Vorbînd, tremura toată, agitînd continuu pleoapele pe ochii vii de dihor: rizînd, lăsa să se vadă gingia superioară și dinții imaculați.

Începeau acum întrebările stinjenitoare. Și trebuia să-i răspundă, indiferent cum, la cele mai discrete; celelalte, care rămîneau totuși în ochii Eufemiei, o sileau pe Marta să nu fie sinceră.

Doamna Agata se ridică.

— Eu mă întorc acasă, Marta. Te las cu prietena ta.

Curaj, fetele mele.

Ieșind din sala de așteptare, văzu la intrare un stol de domnișoare în rochii vesele de vară, printre care recunoscu pe cîteva din vechile colege de școală ale Martei. Acestea tăcură brusc și plecară ochii în timp ce ea trecea. Nici una nu o salută: una singură, Mita Lumia, îi adresă un semn discret cu capul.

Bătrîna portăreasă le anunță venirea Martei.

— Fiți atente, dă dovadă de mare tupeu! spuse una.

— Cît despre mine, nu mă amestec! declară alta.

Și o a treia:

— Ce o fi vrînd să facă aici, cu noi?

— Oh, dragă, să dea examene, o puteți împiedica?

— Răspunse Mita Lumia, surprinsă și ea, dar nu atît de înverșunată ca celelalte.

— Bine; dar lingă ea – protestă o a patra – nu stau, nici chiar dacă m-ar obliga directorul!

Și o a cincea îi spuse Mitei Lumia:

— Dar nu știm nici măcar cum trebuie să-i spunem! Pentàgora? Ajala?

— Oh, Doamne! Numiți-o Marta, ca altădată! – răspunse Lumia plictisită.

În același timp, Marta, cu un zîmbet amar, îi spunea Eutemiei:

— Cine știe ce discută despre mine...

— Lasă-le să ciripească! – răspunse Eufemia.

Năvăliră și traversară sala patru din stol, iute, fără să arunce ochii spre divan.

Marta, deși recunoscătoare Eufemiei pentru atenția pe care i-o acorda, nu putea totuși să se sustragă unei stări de umilință, văzîndu-se alături de ea; nu din cauza ei, ci din cauza gaițelor care o vedeau împreună cu fața aceea, care era fata portăresei.

Se ridicară. Veni spre ele Mila Lumia fără nici o grabă.

— Oh, Marta... Ce mai faci?

Și încercă un zîmbet, întinzînd mîna, moale, moale.

— Dragă Mita... – răspunse Marta.

Și rămaseră cîtva timp astfel fără a fi în stare să adauge un cuvînt în plus.

XII

PE DE O PARTE INVIDIA, PE DE
alta intrigile înfiripate ici și colo. Aspirațiile lor dezamăgite au găsit
ușor în calomnie o scuză a înfrîngerii lor.

Era limpede!

Marta Ajala ar fi ocupai postul de institutoare suplinitoare la
primele clase preparatorii ale colegiului numai pentru că era
„protejată” deputatului Alvignani.

Și în primele zile a fost o adevărată procesiune de părinți la
colegiu: voiau să vorbească cu directorul. Ah, dar era un adevărat
scandal! Fetele lor vor refuza să vină la școală. Și nici un părinte
nu le-ar putea sili și pe bună dreptate. Trebuia să se găsească, cu
orice preț și imediat, o rezolvare.

Bătrînul director îi trimitea pe părinți la Inspectoratul școlar,
după ce o apăraseră pe viitoarea suplinitoare cu dovada celor mai
bune rezultate la examene. Dacă o altă fată ar fi avut rezultate mai
bune, ar fi fost ea invitată să suplinească. Mu era vorba de nici o
nedreptate, de nici o părtinire.

— Ba da!

Cavalerul Claudio Torchiara, inspector școlar, era din tîrg și
prieten intim al lui Gregorio Alvignani. La el reclamațiile ajungeau
sub altă formă și sub alt aspect. Voia Alvignani să-și piardă
simpatia lor prin protecția aceea scandaloasă?

Și în zadar se străduia Torchiara să protesteze spunînd că
Alvignani nu avea nici un fel de amestec și că numirea
institutoarei Ajala nu era o numire guvernamentală. Și fie, acum!
Că ar susține asta directorul colegiului, *transeat!*⁴ dar el,
Torchiara, care era din tîrg; hm, hai să lăsăm! Părea că și-ar fi
pierdut memoria scandalurilor recente... Așadar, numirea aceea a
Martei Ajala venise din cer? Și oare, dacă Torchiara ar fi avut o

⁴ Fie

față, ar îi fost mulțumit s-o trimită la o școală, la o profesoară despre care se vorbea atât de rău? Ce podoabă de institutoare pentru fetele din țîrg!

Dacă Marta, din zi în zi mai oprimată de mizeria crescîndă, în timp ce pe furiș, neînțeleasă de ai săi. Închisă în camera ei, se pregătea cît examen, s-ar fi gîndit că va întîmpină, sub alt aspect, aproape aceeași lașă și ofensatoare revoltă populară, poate că la un moment dat ar fi cedat. Dar îi stimulau atunci curajul tineresc pe de o parte o nemaipomenită dorință de a înfrînge totul și de a renaște, pe de alta mizeria în care se prăbușeau fără scăpare ea și familia ei, ca și conștiința propriei valori și sfințenia sacrificiului ei pentru mamă și soră. Atunci se gîndea numai să ia examenele; apoi avea să reușească în intențiile ei, bucurîndu-se de rezultatele obținute.

Acum, acum înțelegea uimirea dureroasă a mamei și a surorii la vestea însuflețitei ei hotărîri. Și încă nu-i ajunsese la urechi calomnia cu care oamenii onești se înarmau pentru a o doborî, pentru a o arunca din nou în mocirla din care voise cu tot dinadinsul să iasă.

Bătrîna Sabetti venise să o anunțe cu durere că pe locul care i se promisese urma să fie numită domnișoara Breganze, nepoata unui consilier comunal.

Între timp. La vestea neașteptată că Marta doica să se dedice învățămîntului, mila lui Rocco Pentàgora, pe punctul de a se schimba în remușcare, umbrită pe neașteptate. Se preschimbase în dispreț.

El nu văzuse în hotărîrea Martei o consecință a situației grave, a necesității urgente de a scăpa familia de primele nevoi, pe care el însuși ar fi vrut să le ușureze pe ascuns; văzuse numai îndrăzneată și orgolioasă voință a ei de a ridica fruntea împotriva întregului țîrg. Zicînd aproape: „Nu am nevoie de nimeni pentru mine însămi și ai mei; nu-mi pasă de condamnarea voastră”. Și se simți dat deoparte; nu numai neluat în seamă, dar chiar disprețuit și batjocorit de soție. Și o agitație furioasă începu să-l obsedeze, manifestîndu-se mai ales într-o ciudă de neînțeles față de profesia pe care ea voia să o exercite:

— Institutoare! Institutoare! Cea care a fost solia mea, acum vrea să fie institutoare!

Și nu se putea împăca cu acest gînd, ca și cînd a fi institutoare însemna o dezonoare pentru numele pe care îl purtase.

Pînă una-alta, cum s-o împiedice? Cum să-i vorbească direct? Curii să o facă să înțeleagă că nu putea frece peste el, să sfarme lanțul, să se sustragă unei legături, fie și moarte, căreia ea nu-i fusese credincioasă?

Și furia lua proporții... Un nou scandal? O nouă răzbunare? S-ar fi pretat să dea proporții calomniei legate de pretinsa relație dintre Marta și Alvignani, publicînd scrisorile pe care acesta i le scrisese? Nu, nu! Ridicolul ar fi căzut mai mult asupra lui. Oricum, orașul acum credea versiunea cu relația scandalosă și a fi participat la calomnie ar fi însemnat să-și arate propria neputință împotriva aceleia care demonstra că nu-i păsa nici de el și nici de oricare altul. Mai bine deci să facă în așa fel încît calomnia să se risipească. Da... dar cum? Și iată o ieșire și apoi o imediată sugrumare a unor planuri contrare, cînd dictate de ura furibundă împotriva lui Alvignani, cînd de mînie, sau de amorul propriu rănit, cînd de generozitate.

Ieșea din casă fără nici o destinație precisă. Uneori se trezea pe o stradă din periferic, lingă tăbăcăria lui Francesco Ajala. Oare de ce o fi ajuns pînă aici? Oh, dacă ar fi putut să o vadă... Iată vechea casă... Acum ea locuia mai jos... după biserică... Și înainta precaut, privind pe furiș la rarele balcoane luminate. La primul zgomot de pași, la distanță, pe strada singuratică, se întorcea din drum pentru a nu se lăsa zărit de nimeni prin locurile acelea; și se ducea acasă.

În ziua următoare însă pornea din nou.

Dar de ce dorința aceea puternică de a o revedea pe Marta, de a fi revăzut de ea? Nu știa nici el. Și-o închipuia îmbrăcată în negru, așa cum o zărise Niccolino în ziua aceea, în biserică.

— Știi? E mai frumoasă decît înainte.

Dar ea, cu siguranță, nu l-ar fi privit; și-ar fi lăsat imediat ochii în jos, dacă l-ar fi zărit de departe. Să o oprească pe stradă? Să-i vorbească? Ar fi o nebunie! Și ce-ar zice lumea? Dar el, el ce i-ar spune?

În această stare sufletească, se duse într-o dimineață acasă la Anna Veronica.

Apărîndu-i înainte, palid, tulburat, Anna se opri surprinsă.

— Ce dorești de la mine?

— Iartă-mi venirea neașteptată... Stai, stăi, te rog. Îmi iau eu un scaun.

Dar toate scaunele erau supraîncărcate de lenjerie, așa încît Anna trebui să se ridice în picioare pentru a-i libera unul.

— Cîte lucruri frumoase! – zise Rocco fîstîcit.

— Sînt ale baronesei Troîsi.

— Pentru fata ei?

Anna îl aprobă dînd din cap și Rocco suspină, încrețindu-și fruntea și încruntîndu-se. Își aminti de pregătirile pentru nunta lui, de zestrea Martei.

— Iată un scaun, îi spuse Anna, cu vădită bunăvoință.

Rocco se așeză, încurcat. Nu știa de unde să înceapă conversația. Rămase o clipă cu sprîncenele încruntate, ochii plecați, cu umerii aduși, așteptînd parcă să-i cadă ceva în cap. Anna Veronica, încă uimită, îi urmărea expresia fetei pe ascuns.

— Dumneata... știi... îmi închipui, începu el în sfîrșit, apăsînd pe fiecare cuvînt, fără a ridica ochii. Știu că ești prietena casei, familiei... ba chiar...

Se întrerupse; nu putea, nu putea continua pe tonul acela, în poziția aceea. Se scutură, ridică fruntea și o privi pe Anna în față.

— Ascultă, doamnă învățătoare, eu cred că... da, eu nu cred ceea ce spune lumea împotriva... Mariei, acum, pentru această nouă nebunie a ei.

— Ah, exclamă Anna, dînd din cap cu un zîmbet blînd și dureros. Dumneata numești aceasta nebunie?

— Mai mult decît nebunie! răspunse Rocco, prompt, iritai. Iartă-mă...

— Nu știu ce poale spune lumea, reluă Anna. Dar îmi închipui... Și dumneata faci bine, domnule Pentăgora, că nu crezi; cu atît mai mult cu cît nimeni nu poate ști mai bine decît dumneata...

— Să nu vorbim de asta! să nu vorbim de asta, te rog doamnă! – sări Rocco, punînd mîinile înainte. Nu am venit ca să vorbesc de trecut.

— Și atunci? Iartă-mă, dar dacă dumneata însuși spui că nu crezi... încercă să adauge Anna.

— Ce anume? Știi ce spune lumea? – întrebă el cu voce schimbată. Că toată corespondența cu Alvignani continuă... Iată!

— Continuă?

— Da, doamnă. Și asta pentru ce? Pentru eterna ei manie de a privi de sus... Dar cum... știi ce apasă pe umerii tăi, știi ceea ce ai făcut, și ai curajul să ieși în piață și să sfidezi clevetirile oamenilor? Lumea vorbește... Da!

Sînt sigur! Cum a obținut postul acesta?

— Dar se știe! – zise Anna cu un dispreț nespus de amar.

Numai așa se obțin astăzi posturile! Și tocmai ei, atîția paznici ai onestității din orașul nostru, ne învață cum să ne purtăm și cum să fim... Faceți așa, pentru că, tot una e... fie că o faceți, fie că nu, tot una e; pentru noi este ca și cînd ar fi făcut-o. Proastă Marta, deci, că nu a făcut ca atîția alții? Ce i-a folosit? Cine o crede?

— Eu nu cred, ți-am spus; doamnă, răspunse Rocco, iritîndu-se tot mai mult. Și cu toate astea cred că dacă lumea vorbește de rău, nu greșește chiar întru totul... Ce poți înțelege din niște examene luate mai mult sau mai puțin bine? Se gîndesc toți la intrigi? Se gîndesc! Eh, dumneata nu vrei să vezi partea asta a lucrurilor... Iată de ce o poți scuza!

— Nu numai, știi? – strigă Anna, ridicîndu-se, dar chiar pot să o și laud, domnule Pentăgora! Eu o laud pe Marta și o admir! Pentru că pătrund în conștiința acelei biete fele și, dacă îi văd o remușcare pentru alții care suferă pentru ea pe nedrept, la ea nu văd nici pată, nici păcat, în fața lui Dumnezeu! Văd o mare durere pentru jignirile aduse, pentru ultragiile suferite, și aud un strigăt: „acum de ajuns!” Dumneata știi în ce hal au ajuns? Știi că nu mai au nici bani de mîncare? Cine trebuia să le susțină pe mamă și pe sora ei? să le ridice puțin din mizerie? Eu știu, numai eu știu, sacrificiul pe care l-am făcut, și cît a costat-o pe biata Marta! Ori, poate, crezi că trebuia să moară de foame, pentru a-ți fi pe plac dumitale și întregului oraș?

Rocco Pentăgora se ridică și el, buimăcit, cu fața numai pete roșii; se învîrți nervos prin cameră, pipăind mobilele, agitînd mereu degetele; apoi se apropie de

Anna, cu ochii întunecați și îi apucă mîinile:

— Ascultă, doamnă... Te rog, spune-i... spune-i să renunțe la ideea de... de a se face profesoară; să... să nu mai dea ocazie lumii să o vorbească de rău... și... voi avea cu grijă, să spui așa, de toate nevoile familiei, fără... fără să știe nimeni... nici măcar tata, se înțelege! O promit pe sfînta memorie a lui Francesco Ajala! Nu o fac din dragoste, crede-mă! o fac pentru demnitate, a ei și a mea... Spune-i-o...

Anna Veronica promise că-i va transmite totul; și puțin după aceea, el, repetînd recomandările și făgăduielile, plecă mai rătăcit și mai neliniștit de cum venise.

— Pentru salvarea demnității, nu din iubire... Spune-i-o. Pentru demnitate! ne-am înțeles...

XIII

ANNA VERONICA SE REPEZI LA familia Ajala imediat după plecarea lui Rocco Pentàgora.

— Unde este Marta? – o întrebă încet pe Maria, punînd un deget pe buze.

— În camera ei... De ce?

— Încet! Tăcere!

Făcu semn doamnei Agata să se apropie: privi în jur:

— Lăsați-mă să stau... Tremur toată... Ah, dragele mele, dacă ați ști! ghiciți cine a venit la mine, adineaori?

Soțul Martei!

— Rocco? El? – exclamă împreună pe șoptite Maria și mama, surprinse.

Anna duse din nou degetul la buze.

— Ca un nebun, adăugă, agitînd mîinile prin aer. Ah, ce frică! O iubește încă, v-o spun eu! Dacă nu ar fi... Dar ascultați: deci a venit la mine. Eu, zicea, nu cred în calomniile lumii...

— Și atunci? – scăpă mama o întrebare.

— Tocmai așa: și atunci? I-am întrebat eu. Ca tine. Dar, Marta, spunea – așteaptă – nu trebuia, spunea, să se expună răutății lumii, să devină profesoară, în sfîrșit... Este la pămînt, disperat... De ajuns: știți, dragele mele, ce mi-a propus? Să o conving pe Marta să renunțe la ideile ei... Va avea el grijă, spunea, de nevoile voastre; aceasta pentru ca lumea să nu mai clevetească.

— Nimic altceva? – suspină doamna Agata. Ah, cu cîtiva bani numai, căpătați pe furie, ca o pomană, înțelege el să închidă gura lumii? Și mîine nu se va spune că banii ne vin din alte mîini? Oh, prost și laș ce este!

— Nu! Nu! – reluă Anna – nu spune așa... Este îndrăgostit, crede-mă. Dar este cîinele acela de tată, înțelege? și atît timp cît este el... Dacă Marta între timp ar vrea să-i scrie un bilet...

— Cui?

— Lui, soțului ei! să-l înduioșeze; o scrisoare cum numai ea știe să scrie... Acesta ar fi tocmai momentul! „Tu știi bine, ar trebui să-i spună, care e adevărul... și acum vezi cum sînt tratată? Ce se spune despre mine?”

Ah, dacă ar vrea să-i scrie aceste cîteva cuvinte... Cu atît mai mult cu cît el însuși mi-a cerut un răspuns... Ce spuneți?

— Marta nu o va face! – spuse Maria, dînd din cap.

— Să încercăm! – replică Anna. Vreți să-i vorbesc eu? Unde e?

— Dincolo, arătă doamna. Dar mă tem că nu este momentul...

— Mă duc cu singură, adăugă Anna, ridicîndu-se.

Marta era întinsă pe pat cu brațele unite sub pernă și fața ascunsă; îndată ce auzi ușa deschizîndu-se. Strînse brațele și își înfundă și mai mult capul.

— Sînt cu, Marta, zise Anna, închizînd încet ușa în urma ei.

— Lasă-mă, te rog, Anna! răspunse Marta, fără a ridica deloc capul, și agitîndu-se în pat. Nu încerca să mă încurajezi.

— Nu, nu, se grăbi să adauge Anna Veronica, apropiindu-se de pat și punîndu-i ușor o mîină pe spate. Voiam numai să te văd...

— Nu vreau să văd pe nimeni, nu pot să aud pe nimeni, în acest moment! – reluă Marta neliniștită. Lasă-mă, te rog.

Anna își retrase imediat mîna și spuse:

— Ai dreptate...

Așteptă o bucată de timp, apoi reluă, suspinînd:

— Prea frumos... prea ușor ar fi fost! Îți închipuiai că lumea nu te va împiedica să te duci pe drumul pe care l-ai ales prin muncă, cu talent și curaj... Dar la ce servesc, scumpa mea, aceste lucruri? De protecții ai nevoie! Le ai? Nu... Numai cu acestea poți merge înainte; și fiecare judecă așa cum gîndește...

Marta ridică pe neașteptate capul din pernă și spuse cu furie:

— Dar dacă mi-au promis mic postul acela!

— Da, replică Anna îndată, și a fost de ajuns aceasta, această simplă promisiune nerespectată, pentru ca lumea să înceapă să strige că tu ai fost protejată de cineva...

— Eu? – întreba Marta, neînțelegînd mai întîi și privind-o în ochi pe Anna Veronica. Apoi strigă cu putere: — Ah! Eu... Eu... Și nu putu să spună altceva; își înfundă fața în mîini, apoi izbucni: Eh, da! da... da... așa trebuia să creadă lumea! Sînt destui desigur care să răspîndească această nouă calomnie!

— El, nu, știi? soțul tău, nu, spuse repede Anna,

A venit înadins la mine să mi-o spună.

— Rocco? – exclamă Marta năucită, încercînd în zadar să încrunte sprîncenele. Rocco a venit la tine?

— Da, da, cu puțin înainte... ca să-mi spună că nu crede!

— La tine? El?

Năucirea împiedica încă ura să găsească o motivare acelei vizite.

— Și ce vrea?

— Vrea... – răspunse Anna – ar vrea ca tu...

— Știi ce vrea? – sări Marta cu ochii fulgerători. I-a lipsit curajul; are remușcări pe de o parte; și pe de alta... eu am încercat să ridic capul, e adevărat? ei bine, și el, ar vrea să mi-l plec, jos! jos! jos! în mocirla în care m-a aruncat! Asta vrea! Eu nu trebuie să mai respir; nu trebuie să șterg de pe frunte, de aici, pecetea, pecetea cu care a crezut că mă lasă pentru totdeauna.

Asta vrea! Oh, dacă îi dau satisfacția asta, de a rămîne nemișcată în mlaștină, ca o broască pe care el să o poată turti cu piciorul, dacă ar pofti; dacă îi dau această satisfacție, știi? dar el ar fi în stare chiar să mă întrețină, să-mi dea bani pentru haine, și pentru mîncare, mie și alor mei...

Anna o privi surprinsă și îndurerată.

— Nu vrea asta, spune? – reluă iute Marta. Am ghicit? Vrei să mă faci să-l cunosc eu? îi citesc pe frunte, ca într-o carte, tot ce îi trece prin cap!

— Dacă toate astea ai vrea să i le scrii... – riscă timid Anna.

— Eu? Lui?

— Pentru că ar vrea un răspuns...

— De la mine? – întrebă Marta, cu dispreț. Eu, să-i scriu lui? Dar eu... ascultă, mai degrabă... dat fiind că nimic nu a contat pentru ei, acum pentru ca mama și Maria să trăiască, trebuie să se umilească cu mine la cheremul lui... cu, ascultă, altuia mai degrabă i-aș scrie... la Roma...

— Nu, Marta! – exclamă Anna mîhnită.

— Nu... nu... – se contrazise îndată Marta, aruncîndu-se din nou pe pat, cu fața înfundată în perne. Nu... Știu! mai bine să mor de foame...

Anna Veronica nu mai știu ce să-i spună. Mîngîie cu ochii plini de milă trupul acela de pe pat, înfloritor, scuturat de hohote de plîns; cu o mînă îi așează pe picioare un colț al rochiei care i se ridicase pe coapsă.

Suspînă și ieși din cameră.

Revăzînd-o, nici doamna Agata, nici Maria, nu o întrebă nimic. Toate trei au rămas în tăcere multă vreme, cu ochii ficși în gol.

— Dacă te-ai duce tu la Torchiara? – sugeră Anna, în cele din urmă.

Doamna Agata o privi, ca și cînd ar fi vrut să spună:

— Pentru ce?

— E o nedreptate, adăugă Anna. Torchiara îți va spune ceva. Fie numai ca să auzi ceva... Puteți rămîne așa?

Într-adevăr, de două zile Marta nu se mai hrănea cu nimic, trîntită pe pat, de neclintit.

— Ce vrei să-mi spună? suspină doamna Agata. Postul a fost dat altcuiva...

— Dar îi fusese promis Martei, la început! – spuse Anna. Îți va explica... Nu, fără să-ți faci iluzii, știu; dar îți va spune măcar un cuvînt bun. Ca să trezim puțin pe această fală... Hai, Agata dragă, du-te... Acum chiar!

Știu, e un sacrificiu...

— Pentru mine? – întrebă dezolată doamna Agata, ridicîndu-se și deschizînd brațele.

Totul pentru ea, acum, era egal cu zero. Nu mai avea nici o voință. Își puse pălăria de văduvă pe părul încărunțit numai în cîteva luni și spuse:

— Cît despre mine, mă duc imediat...

Ca și cum ar fi avut într-adevăr ceva de care să-i fie rușine, evita pe drum privirile mulțimii. Erau atîția, tot tîrgul era pentru nedreptate, pentru condamnare; și dispăruse și soțul ci, omul care nu ceruse niciodată nimic, care nu se plecase în fața nimănui. Ce era ea? O sărmană femeie, speriată de nedreptatea aceea, năucită de nenorocire; și se rușina, da, de mizerie, se rușina de îmbrăcămintea pe care o avea pe ea. Marta, Marta ar fi trebuit să stea cuminte și supusă, să aștepte judecata timpului; ar fi lucrat toate trei împreună, în umbră, și ar fi dus-o așa, mai departe, fără a mai stîrni din nou tot războiul acesta.

Iată casa lui Torchiara. Urcă cu greu scara, abia respirînd; în fața ușii, înainte de a suna, își ascunse chipul în mîini.

— Este singur? – întrebă de la început pe servitoare, care veni să-i deschidă.

— Nu, este profesorul Blandino, – îi răspunse aceasta.

— Atunci... aștept aici?

— Cum doriți... între timp îl anunț.

Puțin după aceea, cavalier Torchiara, dînd deoparte cu o mîină draperia din dreptul ușii și ridicîndu-și cu cealaltă ochelarii cu lentile puternice de miop care îi micșorau ochii, o pofți:

— Veniți, vă rog, doamnă!

O luă de mîină și o conduse spre canapeaua de lîngă birou.

Doamna Agata, înclinînd capul cu un zîmbet trist, se așeză pe o margine a canapelei.

— Profesorul Blandino, – adăugă Torchiara, prezentîndu-l.

— Cunosc... cunosc... – întrerupse omul chel și bărbos, întinzînd distrat mîina doamnei care privea încurcată. Văduva lui Francesco Ajala? Om de mare ispravă, soțul dumneavoastră!

Torchiara suspină, ridicîndu-și din nou pe nas ochelarii cu o ramă groasă de aur. A urmat un moment de liniște, în timpul căruia doamna Agata își stăpîni cu greu lacrimile.

— După cum știm, – reluă Blandino, cu ochii închiși, și brațele unite, – cum știm, conduita noastră este pentru unii dreaptă iar pentru alții nedreaptă, nu în virtutea naturii sale intrinsece, ci în virtutea unor ordine extrinsece... Cum l-am judecat nor oare pe Francesco Ajala? L-am judecat cu vocabularul de care ne servim de obicei cînd vorbim de obligații și de datorii, adică fără a pătrunde delas în codicele particular prescris lui de însăși natură și redactat, pentru a spune astfel, de educația sa. Din păcate așa judecăm noi!

Și se ridică.

— Pleci? – îl întrebă Torchiara.

Blandino nu răspunse: începu să se plimbe prin cameră cu sprîncenele încruntate, cu ochii pe jumătate închiși, neînțelegînd deloc, în distracția lui, cît de inoportună îi era prezența pentru doamna Agata și cît de nedorită.

— Îmi faceți onoarea acestei vizite pentru fiica dumneavoastră, nu-i așa, doamnă? – întrebă încet Torchiara, privind-o cu un aer de resemnare și de scuză pentru prezența lui Blandino, ca și cum ar fi vrut să-i spună: „Fiți înțelegătoare: așa e făcut el...”

Lui Torchiara totuși prezența lui Blandino nu-i făcea rău. Îl reținuse înadins la auzul vizitei doamnei, pentru a face ca aceasta să nu dureze prea mult și să nu decurgă mult prea înduioșător pentru sufletul lui bun și foarte sensibil. Era constrîns să-i ia sărmanei mame ultimele speranțe... Dar era prea curînd, iată, pentru o numire, chiar și temporară, de simplă suplinire... Carieră grea, foarte grea, aceea a învățămîntului! Trebuia să mai aștepte

puțin. Iată... Oh. Viitorul va fi senin, surîzător și plin de promisiuni pentru tinăra profesoară, fără îndoială! Cum? Cum? Breganze? Ah, da... Și la această întrebare foarte jenantă pentru prea buna lui inimă, cavalier Torchiara se scărpină în cap cu un deget și își ridică pentru a treia oară ochelarii pe nas. Da, Breganze, nepoata consilierului Breganze, prietenul său... Nici un amestec, să nu greșim! Numai o chestiune de precedentă, numai atît, iată... Nu de valoare! Cît despre Breganze, o foarte bună învățătoare și ca, sigur... Dar el știa bine că valoarea tinerei profesoare Ajala era incomparabil superioară... oh, da, oh. Da!

În timp ce se plimba absorbit în gîndurile lui, cu mîinile unite la spate, lui Luca Blandino îi ajungeau unele fraze pe jumătate, care îl făceau din cînd în cînd să-și încrunte tot mai mult sprîncenele. Nu înțelege nimic din foarte penibilul dialog: reținu totuși expresia de rătăcire totală, de profundă disperare de pe chipul doamnei Ajala cînd se ridică și înclină capul în semn de salut.

— Uff! – suflă Torchiara, după ce a însoțit-o pe doamnă pînă ia ușă, reintrînd în salon. Nu mai știu ce să fac cu această situație blestemată! Mi-e milă de ea, biata femeie. Dar ce pot face eu, dacă fala ei... Tu mă înțelegi! Avem nenorocirea să trăim într-un tîrg mic, în care unele lucruri nu se pot ierta și nici uita... Nu pot deloc să mă situez, domnul meu, împotriva unui tîrg întreg, un singur Horațiu împotriva întregii *Beoți*!

— Despre ce e vorba? – întrebă Blandino.

— Mizerie, dragul meu, mizerie! Din cele mai cutremurătoare: și încă mizerie neagră! De pîine e vorba... Dar ce pot să fac eu, Doamne Dumnezeule? Mă întristez, și atît.

Și-i explică lui Blandino motivele vizitei doamnei Ajala.

— Cum? Și tu ai lăsat-o să plece așa? – exclamă Blandino, drept răspuns. Oh, oh, oh... m-ai dezamăgit... Cum? Pentru Dumnezeu! Dar pentru treaba asta trebuie să faci ceva, să repari... și imediat!

Torchiara izbucni în rîs.

— Unde vrei să te duci acum?

Blandino, agitat peste măsură, începu să alerge prin cameră.

— Pălăria... Unde am lăsat pălăria?

— Capul! Capul! – exclamă Torchiara, rîzînd mai departe. Caută-ți capul mai degrabă.

Îl apucă de un braț.

— Vezi? Și apoi te miri că unii spun că ești nebun!

Înainte ai luat partea soțului în duel, acum vrei să o aperi pe soție!

— Dar eu nu judec ca voi! – îi strigă Blandino. Eu judec după cazuri: nu îmi trag ca voi o linie: pînă aici e rău, pînă aici e bine... Lasă-mă să acționez ca un nebun! Mă duc să scriu o scrisoare de injurii lui Gregorio Alvignani... Ah, el, marele om să scape așa ușor după cea aruncat în rușine și în mizerie o familie întreagă? Dar știi că scrisorile i le arunca pe fereastră, ca un copil? Te salut... te salut...

Și Blandino ieși, în rîsetele forțate ale cavalerului Claudio Torchiara.

XIV

DUPĂ VREO TREI LUNI ÎI
sosi pe neașteptate o invitație din partea directorului colegiului.

Bătrîna portăreasă Sabetti, care adusese îndurerată vestea cea rea a suplinirii, acordată tinerei Breganze, intră de data aceasta strigînd, exultînd toată:

— Domnișoară! Domnișoară! Veți fi cu noi! Cu noi, domnișoară frumoasă! Țineți, citiți acest bilet...

În întunecata dezolare, ea a fost ca o rază de soare neașteptată. Marta se îmbujoră ca un jăratec aprins.

— Ce fericire! – continua bătrîna Sabetti, gesticulînd cu foc, în fața ei! Învățătoarea Flori, din clasa a doua preparatoare, se întoarce în orașul ei. A obținut transferul, Dumnezeu fie lăudat! Fetele vor respira ușurate...

— Trebuie să mă duc chiar azi la colegiu... – anunță Marta cu voce tremurătoare de emoție, după ce citise invitația.

— Da, doamnă! reluă bătrîna portăreasă. Și veți vedea că ați fost chemată pentru asta! Sînt sigură!

— Dar cum? – observă Marta. Flori, transferată?

— Transferată, da! Ce fericire, vă spun, pentru bietele fete... Ce pisăloagă plicticoasă!

— Acum, după ce a început școala? – observă Marta, neștiind ce să creadă.

— Torchiara, poate... – îi scăpă doamnei Agata.

Și-i mărturisi fiicei sale vizita făcută pe ascuns acasă la inspectorul școlar.

Puțin după aceea, în timp ce se îmbrăca pentru a se duce la colegiu, după ce-i trecuse marea emoție, Marta intuitiv îi datora numirea aceea tardivă: fu cutremurată de un fior, și simți că îi lipsește dintr-odată puterea de a-și prinde pieptarul în talie.

Războiul reîncepu încă din prima zi de școală.

Celelalte învățătoare ale colegiului, cinstite și urîte fete

bătrîne, au luat-o imediat în primire. Doamne-Doamne! un salut scurt, dimineața, cu buzele strînse, și atît; un rece, ușor salut cu capul, și era chiar prea mult! O rușine pentru clasele de învățătoare. O rușine pentru institut! Lumea, da, e întortocheată: pentru a reuși, trebuie să dea din miini și din picioare! dar în mod cinstit! oh, chiar în mod *onorabil*...

Și, pe ascuns, comentau cu acră răutate modul în care directorul și ceilalți profesori ai colegiului o trataseră pe Ajala încă din prima zi de școală; și o regretau pe scumpa lor Flori pe care nu aveau s-o mai revadă niciodată. Flori: ce durere!

Devenind zadarnice noile și cele mai aspre reclamații din partea multor familii, fetele (care lipsiseră cîteva zile de la școală la vestea numirii Martei) au început treptat-treptat să-și reia lecțiile; dar rele, ranchiunoase, înrăite evident de părinți împotriva învățătoarei celei noi.

La nimic nu a folosit afabilitatea cu care le primise Marta pentru a le dezarma de la început; la nimic, prudența și mărinimia. Se eschivau urîcios de la mîngîieri, se arătau surde la îndrumările binevoitoare, dădeau din umeri la vreo rară amenințare; și cele mai rele, în ora de recreație din grădină, o criticau tare încît să fie auzite, sau pentru a-i face în ciudă alergau să înconjoare pe vechile învățătoare și să le mîngie, pline de linguşeli și de atenții, lăsînd-o pe ea să se plimbe singură.

Revenind acasă, după șase ore de suferință, Marta trebuia să facă un efort deosebit pentru a-i ascunde mamei și surorii sufletul ei exasperat.

Dar într-o zi, reîntorcîndu-se mai repede de la colegiu, aprinsă la față, vibrînd de mînia cu greu reținută, îndată ce mama și Anna Veronica o întrebă ce i se întîmplase, ea, cu pălăriuța încă pe cap, izbucni într-un plîns convulsiv.

Pierzîndu-și în cele din urmă răbdarea, văzînd că prin vorbe bune nu reușea nimic, la sfatul directorului, începuse fără să vrea să le trateze pe fete cu oarecare severitate. De o săptămînă era mai prudentă cu una din ele, care era tocmai fata consilierului Breganze, o blondă firavă, supărăcioasă, toată numai nervi, care, instigată de colege, ajunsese să-i răspundă cu multă impertinență.

— Și eu m-am prefăcut că nu aud... Dar azi, la sfîrșit, cu puțin înainte de a termina lecția, nu am mai putut să o tolerez. O admonestez. Ea îmi răspunde rîzînd și privindu-mă cu insolență. Trebuia să o auziți! — Ieși afară! — Nu vreau să ies! — Aha, nu! Cobor de la catedră ca să o dau afară din clasă; dar ca se prinde

de bancă și îmi strigă: — Nu mă atinge! *Nu vreau mîinile dumitale pe mine!* — Nu le vrei? Atunci, ieși afară! și fac gestul de a o smulge de lîngă bancă. Ea începe să țipe, să dea din picioare, să se zbată. Toate fetele se ridică din bănci și vin în jurul ei; ea, amenințîndu-mă, iese din clasă, urmată de colege. S-a dus la director! Acesta nu mă acuză în prezența lor; rămași singuri, îmi spune că am exagerat puțin; că nu trebuie să ridicăm mîinile, spune, asupra elevelor... Eu, mîinile? Dar nici nu am atins-o! La sfîrșit totuși acceptă motivele mele... Dar, Doamne, Doamne: cum să merg înainte așa? Nu mai pot!

În ziua următoare, tatăl fetei, consilierul cavaler ofițer Ippolito Onorio Breganze, se duse să facă o adevărată scenă în cabinetul directorului.

Era furibund.

Obezitatea corpului într-adevăr nu-i permitea să gesticuleze cum ar fi vrut. Scurt în brațe, scurt în picioare, își ducea pîntecul rotund încoace și încolo prin cameră, cu greu, făcînd să scîrțîie pîngelele pantofilor la fiecare pas. Să ridice mîna asupra fetei lui? Nici Dumnezeu nu și-ar fi putut permite! Nici Dumnezeu! El, care era tatăl ei, nu a îndrăznit niciodată să facă așa ceva! Ne-am întors oare la timpurile „minunate” ale iezuiților, cînd se învăța cu lovituri de nuia pe palmă sau la spate? Voia o satisfacție amplă și imediată! Ah, da pentru Dumnezeu! Dacă doamna Ajala avea protecții puternice și prețioase prietenii, el, consilier Breganze, va cere revenire și dreptate mai sus, mai sus (și se forța în zadar să ridice brațul lui cel mic) – da, domnule, mai sus, în numele Moralei călcată în picioare nu numai a institutului, ci a întregului tîrg.

Și *scîrț scîrț scîrț* – îi scîrțiau pantofii.

Directorul nu reușea să-l calmeze. Îi venea aproape să ridă: în tîrg se spunea că acela nu era cu adevărat tatăl fetei. Dar consilierul Ippolito Onorio Breganze, roșu la față, nu se putea mulțumi cu o simplă admonestare făcută învățătoarei între patru ochi: pretindea, cerea, o pedeapsă severă. Lui nu-i stătea pe inimă numai scumpa lui micuță, ci însăși „moralitatea sănătoasă a întregului tîrg, domnule director, a întregului tîrg scandalizat!” Nu știa poate domnul director ce se întîmplase în realitate? Nu știa cărei femei îi fusese încredințată educația unor minți fragede, a unor suflete delicate?

— Este o i-mo-ra-li-ta-te! – tună la sfîrșit cu o voce răsunătoare, silabisind. Ori remediați dumneavoastră, ori remediez eu situația. Mă duc să fac o reclamație scrisă inspectoratului

școlar. Cu respect!

Și înfundându-și gambeta furios pe cap, puhm! vru să iasă. Dar tocmai intra omul de serviciu. Se izbiră unul de altul atât de puternic, încît n-a lipsit mult să se prăbușească amîndoi la pămînt.

— Scuzați...

— Scuzați...

Și *scîrț scîrț scîrț...*

Două zile după aceea, directorul colegiului a fost chemat de inspectorul școlar.

De două luni Torchiara înregistra, consternat, dauna gravă pe care numirea învățătoarei Ajala o producea în tîrg poziției politice încă neconsolidată a lui Alvignani. – „Domnul meu, inima a fost totdeauna marele dușman al capului!” – își repetase el de mai multe ori sie însuși. Pentru *cavalerul* Claudio Torchiara, debitarea aforismelor era o distracție preferată, intercalînd de obicei acel *domnul meu* chiar cînd le enunța unei femei sau, în timpul unei plimbări solitare, lui însuși.

Vizita furioasă a consilierului Breganze îl aruncase de-a dreptul într-o mare confuzie. Deci acum, chiar și Municipiul se va îndrepta împotriva lui Alvignani? Pentru că promisese lui Breganze o rezolvare și satisfacție, acum îl invita la el pe directorul colegiului; apreciînd și trăgînd o concluzie din opusele versiuni ale situației, ar fi trebuit să-i scrie lui Alvignani ca să ia el o măsură cum va crede de cuviință și. Să împace, cum se zice, și capra și varza. În ultimă analiză, răbdare pentru capră. Varza, în acest caz, erau voturile cu care Gregorio Alvignani fusese ales deputat.

Directorul colegiului, deși sătul de plictiselile pe care i le pricinuisese involuntar învățătoarea Mama, îi luă totuși apărarea în fața inspectorului, pentru a fi cu conștiința împăcată.

— Înțeleg, înțeleg, îi răspunse camfor Torchiara, dar talentul și dorința de a face bine nu ajung; trebuie să privim în viața particulară, care, domnul meu, influențează, are greutate, și nu puțină, asupra considerației pe care trebuie s-o aibă elevele pentru propria lor învățătoare; e dar?... care...

Dar directorul venise de puțin timp în tîrgul acela; nu cunoștea întîmplările precedente ale învățătoarei; admirîndu-i marea sa valoare, credea că merită toată considerația.

— Și vom ține cont de aceasta! – exclamă *cavaler* Torchiara. Cum să nu? vom ține cont, cu atît mai mult cu cît eu știu în ce triste condiții trăiește familia ei, care... Nu vă îndoiiți, se va avea

grijă, cu un transfer, de exemplu, avantajos pentru învățătoare... Pînă una-alta, domnul meu, trebuie să stea în afara școlii... și ținînd seama de plingerile publicului, care... Iată, se pare totuși că doamna învățătoare, deși provocată, nu pun că nu, provocată și într-un fel oarecare scuzabil...; e pare că a... spun... exagerat, puțin prea mult... Eh, da! Breganze, domnul meu, personaj de seamă... eh!... și chiar și în interesul învățătoarei, va fi mai bine să-i dăm o oarecare mică satisfacție, pentru ca întîmplarea să nu iasă din sfere scolastice, e limpede?... Să facem așa. Sfătuiți-o pe învățătoarea Ajala să se dea drept bolnavă pe o perioadă de cincisprezece zile și între timp chemați un suplinitor pentru ca elevele să nu aibă de suferit în desfășurarea programului, care... Apoi vom ține seama. E bine așa?

Și în aceeași zi scrise o lungă scrisoare confidențială *dragului său Gregorio*, implorîndu-l să facă tot posibilul pentru a obține transferul „recomandatei” sale – cauză pentru el de foarte grave consecințe. Nu ignora dificultățile; dar lui, lui Alvignani, după strălucitul discurs de la Camera Deputaților la discuția asupra bilanțului Instrucției publice (discurs care – nu pentru a-l adula! – îi crease dintr-o dată o puternică poziție parlamentară, așa cum vorbeau toate ziarele), nici o dificultate nu trebuia să fie de neînvins. De altfel, pentru anul acela, învățătoarea Ajala putea să meargă ca suplinitoare la Colegiul Nou din Palermo (post vacant).

În așteptarea unei atît de grave hotărîri, Marta a fost constrînsă să-și prelungească „boala” cu alte cincisprezece zile. După circa o lună au sosit două scrisori de la deputatul Alvignani, una pentru Marta și alta pentru inspectorul Torchiera.

Primind scrisoarea, Marta încercă o emoție puternică, înjosită din cauza neputinței de a lupta împotriva nedreptății evidente a tuturor; revoltată de pedeapsa ce i se atribuisese fără a o merita, se simțea acum înveninată de ură și de furie. Scrisoarea aceea îi apără deci ca o armă pentru răzbunare.

Era conștient reținută; nici o aluzie, cît de vagă, la trecut, care ar fi putut să o rănească în momentul acela; dar. Sub amarele reflecții asupra vieții și asupra oamenilor. Intervenea atîta intuiție a stării sufletești în care se afla ea! mai bine, mai bine să se închidă într-un vis continuu, deasupra vulgarităților și a mizeriilor comune ale existenței cotidiene, deasupra jugului nivelator al legilor, la o palmă deasupra noroiului, rețea protectoare a piticilor, obstacol și frînă a oricărei ascensiuni spre o idealitate!

Îi spunea că aflase cît a trebuit ea să sufere în ultima vreme

și îi anunța transferul și numirea, pentru a o libera de mocirla care era în jurul ei. Își luase el, spontan, această libertate convins că va interpreta o dorință pe care ea nu i-ar fi dezvăluit-o niciodată; și o ruga să îl lase să acționeze, să-i admită ca măcar de departe să aibă grijă de ea și să-și amintească totdeauna. Din păcate, mijloacele care i se ofereau pentru a-și manifesta în mod respectuos tot sufletul său erau meschine și restrânse!

În partea de sus a hîrtiei, și aici, în latină era imprimat moto-ul:

NIHIL – MIHI – CONSCIO

O singură durere pentru Marta, pentru Maria și pentru mama, odată cu plecarea lor: aceea de a o părăsi pe Anna Veronica.

Sărmana Anna! Le dădea curaj lor, dar în adîncul inimii ei era cea mai neajutorată: ele erau trei; ca rămînea singură, singură, singură, ca o părăsită între dușmani. Și din nou urmau pentru ea tăcerea, din nou singurătatea, zilele triste, lungi, egale...

— Îmi veți scrie, totuși!

Spunea că nu vrea să plîngă, și plîngea. Buzele silite să zîmbească schițară o grimasă în locul unui zîmbet.

A ținut să le însoțească pînă la gară, la poalele colinei pe care se ridica orașul. În timpul călătoriei, în trăsură nu schimbă nici un cuvînt. Era o zi umedă, cenușie, și vechea trăsură sărea peste pietrele umede ale șoselei înclinate, zguduind continuu geamurile rău fixate ale portierelor, care scoteau un zăngănit iritant.

Apoi cînd convoiul trenului era gata să pornească, Anna Veronica și doamna Agata rămaseră îmbrățișate, sufocîndu-și hohotele fiecare pe umerii celeilalte, desprînse aproape cu violență de conductor. Locomotiva fluiera și era gata să se pună în mișcare.

Anna rămase cu fața scaldată în lacrimi și brațele întinse și apoi lăsate jos încet, pe măsură ce trenul se îndepărta; cu ochii ficși la ușile vagonului în care cele trei prietene se suiseră și din care încă pînă departe, pînă departe, își agitau în chip de salut batistele...

— Addio... Addio... – murmură sărmana părăsită aproape pentru sine, fluturîndu-și batista.

PARTEA A DOUA

I

O CĂSUȚĂ VESELĂ PE STRADA

Papireto, la ultimul etaj, spațioasă: patru camere curate, cu podeaua de plăci de Valenza, cu tapetul de pe pereți puțin decolorat, da, dar fără pete și de culoare plăcută.

Cea mai mică avea să servească pentru doamna Agata și pentru Maria, care dormeau împreună; cea de alături pentru Marta; va dormi și va lucra: va fi bucuroasă datorită terasei care da pe strada Papireto; celelalte două camere, sufragerie și salon, urmau să fie mobilate cu timpul. Fericirea casei era o terasă a cărei balustradă cu mici pilaștri părea, privind-o din stradă, ca o coroană care înconjură clădirea. Ce de flori avea să cultive acolo Maria!

Marta găsisese această casă ghidată de o amintire de demult. Conducînd-o la Palermo cu mulți ani în urmă, tatăl ei voise să-i arate locul unde luptase ca tînăr, chiar în ziua intrării în oraș a lui Garibaldi.

Acolo, la colțul acelei străzi, el, alături de alți doi voluntari, trăgea spre un nor de fum care pornea de la cîteva case îndepărtate din față, acolo unde se instalaseră mai mulți soldați burboni. Unul după altul, cei doi tovarăși căzură: el continua să împrăște foc, așteptînd parcă să-l nimerească și pe el un glonț. La un moment dat, simți o bătaie pe umăr, și cineva îi spuse:

— Tinere, ridică-te de aici: ești prea expus.

S-a întors, și atunci l-a văzut pe El, pe Garibaldi, plin de praf, calm, cu sprîncenele încruntate, cum îl împingea ceva mai departe, expunîndu-se astfel el singur, fără să se mai gîndească la faptul că el însuși socotise locul acela periculos, fie și pentru un simplu voluntar.

La rîndul ei, Marta dorise să-și ducă mama și sora pe strada aceea pentru a le arăta locul unde fusese cu tatăl ei. Din întîmplare, ridicînd ochii, zărise un afiș cu *se închiriază*, chiar

acolo, pe poarta de la coltul străzii. Și astfel închiriaseră casa aceea, în memoria tatălui, ca și cum el însuși le-ar fi condus.

Maria, cu amintirea aceea în suflet, se simțea mai puțin singură și parcă protejată.

Liniștindu-se, oarecum, după atîta agitație, au început toate trei să vadă de primele necesități ale noii locuințe. Cele cîteva lucruri salvate de la ruină nu erau suficiente: sărmane, melancolice resturi dintr-un naufragiu, de care totuși se legau multe amintiri.

Ieșeau din casă împreună pentru unele cumpărături, fără să știe la început încotro să se îndrepte. Se opreau să privească într-o vitrină sau în alta, evitînd tentația de a intra în prăvăliile cele mai elegante. Rătăcind pe străzile orașului acela, printre atîția oameni necunoscuți și în mișcarea și gălăgia continuă, încercau o oarecare ușurare: nimeni nu le cunoștea; puteau să meargă oriunde, să întîrzie, să privească în voie, în libertate, fără a atrage privirile răutăcioase ale mulțimii. Admirația pe care o trezea trecătorilor îi provoca Martei o discretă plictiseală. Uneori, pentru a fi mai puțin privită, ieșea din casă fără să-și aranjeze părul.

— Așa, așa... – spunea Mariei, așezîndu-și pălăria pe cap și potrivindu-și cît de cît, în grabă, șuvițele de pe frunte.

Dar constata, chiar fără să vrea, că acea dezordine oferea și mai multă grație figurii ei: i-o spunea oglinda pe furiș, i-o repetau ochiadele trecătorilor și vitrinele prăvăliilor.

La Colegiul Nou fusese primită deocamdată cu bunăvoință de bătrîna directoare, o adevărată doamnă, cu mult gust și politicoasă, demnă de a conduce acel regal lăcaș de instrucție, unde era adunată floarea aristocrației și a burgheziei.

Manierele și figura Martei au atras imediat atenția bătrînei directoare, care nu a vrut să-i ascundă doamnei Agata plăcerea de a avea ca învățătoare „o fată frumoasă” ca aceea. Totul în viață) pe pămînt, după părerea bătrînei doamne, dichisită, îngrijită, îmbrăcată cu o aleasă eleganță, era făcut pentru tineret și pentru a-i face să suspine pe bieții bătrîni. Și spunînd acestea, zîmbea: dar cine știe, din ce adîncime de amărăciune înflorea zîmbetul acela. Ca bătrînă, ea nu era urîtă, mai ales pentru că se arăta atît de afabilă și bună; dar ca tînără nu părea să fi fost frumoasă. Cu atît mai mare merit, așadar, pentru bunătatea ei.

Îi oferi Martei, cu amabilitate caldă și simplă care încurajează pe oricine, date despre colegiu, despre celelalte învățătoare interne, despre trei profesori, despre internate, prezentîndu-i pe toți cu multă bucurie; vorbea despre orarul școlii, vorbea puțin despre toate;

și în sfârșit acordă Martei patru zile de vacanță.

Marta ieși din colegiu foarte tulburată de primirea aceea cordială despre care îi vorbi apoi Mariei, lăudând totul; clădirea colegiului, luxul interior, ordinea care părea că domnește acolo. Și după prima zi de școală se întoarse acasă radiind în plus de primirea pe care i-o făcuseră elevele interne, după prezentarea foarte măgulitoare a directoarei.

Bucuriei Martei îi răspundeau în zilele acelea primele semne pe pământ și în cer ale primăverii renăscute. Aerul era încă rece, înțepător dimineața, când ea se ducea la colegiu; dar cerul era atât de limpede și de luminos și atât de curat aerul vremii de atunci, încât ochii erau fericiți să privească și pieptul să se deschidă într-o respirație amplă. Părea că sufletul lucrurilor, înseninat în sfârșit de vesela promisiune a anotimpului, uitând totul, s-ar fi acorda”t într-o armonie tainică, delicioasă.

Și câtă seninătate, ce bună dispoziție spirituală în zilele acelea și câtă pace interioară! Se trezea în Marta impresia de lucid și vesel pe care și-o făcuse încă de copilă despre viață. Era satisfăcută: învinsese; simțea că face un lucru bun, și îi plăcea să trăiască. Oh, ce foșnet delicat aveau frunzele noi, la răsăritul soarelui, când ea trecea pe sub copacii din Piazza Vittorio prin fața palatului normand, și apoi pe sub aceia de pe corso Calatafimi dincolo de Porta Nuova. Cercul munților părea că respiră în albastrul duios al cerului, ca și când munții aceia nu ar fi fost din piatră dură.

Și mergînd așa, fără grabă, Marta se gîndea la lecțiile pe care avea să le predea, și din starea sufletească plăcută, nu numai că ideile îi veneau spontane, dar aproape că-i țîșneau cuvintele pe care avea să le spună, zîmbetele cu care să le însoțească. Încerca o aprigă nevoie de a fi iubită de eleve, și totuși zăbovea în acru proaspăt al aleii pentru a se bucura apoi. Și mai mult de căldura afecțiunii reverențioase a elevelor, în sala plăcută a școlii.

Într-adevăr, într-adevăr, zilele lugubre trecuseră i primăvara se reîntorcea cu adevărat și pentru ea. Nu numai pământul își scutura umbrele iernii; și ea putea să se sustragă coșmarului tristelor amintiri.

În casă, și mama și Maria îi păreau mulțumite Martei și se bucura în adîncul inimii, cu conștiința că ele erau astfel datorită ei. Trăiau toate trei una pentru alta, sustrăgîndu-se oricărei amintiri din trecut, care le-ar fi purtat din nou eu mintea la orașul natal, de unde le venea o singură imagine scumpă: aceea a Annei Veronica, despre care vorbeau des, recitind lungile scrisori pe care

ea le trimitea. Astfel Anna rămânea singura lor prietenă, unica tovarășă în despărțirea aceea, aproape instinctivă, de lume.

Cît despre ceilalți chiriași ai casei, au primit o singură vizită care le-a oferit în continuare și pentru un timp motiv de multe rîsete. Îi apăruse din nou Martei dispoziția de a descoperi și a reprezenta ridicolul, ascuns puțin în adîncul tuturor lucrurilor și al tuturor persoanelor, pe care ea îl imita în gesturile lor și în voce cu un extraordinar talent de mim. Picioarele lui *don* Fifo Juè, chiriașul de la etajul al doilea, și felul lui de a se așeza, vorbirea comică, și gesturile romantice ale soției lui, au fost redată de ea cu atîta haz, încît mama și Maria se țineau de șolduri, de atîta rîs.

— De ajuns, Maria, te rog!

Acest *don* Fifo Juè și soția lui, care se numea Maria Rosa, s-au prezentat îmbrăcați într-un doliu protocolar, cu ochii plecați, expresia nespus de înnourată, de parcă s-ar fi întors chiar atunci de la înmormîntare.

— Vizită de conveniență... sîntem chiriași de la etajul al doilea – spuseră cu o voce înceată Mariei care, deschizînd ușa, a rămas perplexă în fața celor doi necunoscuți.

Și scoaseră, cu o jale în gît, un scurt suspin.

Introduși în „viitorul” salon, *don* Fifo, lung și slab, se așeză cu picioarele lipite unul de altul, abia atingînd podeaua cu vîrfurile pantofilor; brațele încrucișate, ca un elev pedepsit. Pantalonii lui erau atît de strînși, încît păreau cusuți direct pe forma picioarelor. *Donna* Maria Rosa, grasă și rubicondă, își ridică pe un umăr vâlul de *crêpes de chine* foarte lung și aproape deloc transparent care îi cădea de pe pălărie pe față, și, așezîndu-se, scoase un alt suspin jalnic.

Erau soț și soție de numai trei luni. De un an murise primul soț al *donnei* Maria Rosa, *don* Isidoro Juè, numit *don* Dorò, frate mai mare al lui *don* Fifo. Și *donna* Maria Rosa, în timpul acestei lungi vizite, nu vorbi decît de soțul decedat și de prima ei căsătorie, cu lacrimi în ochi și în glas, ca și cînd *don* Dorò ar fi murit ieri. *Don* Fifo, nemișcat, asculta cu ochii plecați și cu brațele încrucișate nesfîrșitul elogiu funebru al fratelui, pentru care el părea sarcofagul și soția cenotaful.

Ah, nimeni, nimeni nu ar fi știut să redea toate virtuțile lui *don* Dorò (*veltuțile* – spunea *donna* Maria Rosa, ca să vorbească într-o limbă aparte). În timp ce Dorò trăia, ea și *don* Fifo au făcut tot ce le-a stat în putință pentru a-i arăta îngrijire și respect. El, Dorò, a fost călăuza lor în viață, maestrul lor. Soț, soție și cumnat

au trăit împreună, un suflet în trei trupuri.

— În pacea îngerilor, doamna mea!

Și Dorò însuși, cu buzele lui, fie-i țărînă ușoară, murind, a bîlbîit pe palul de moarte celor doi nefericiți rămași în viață: „— Fifo, zice, ți-o las în grijă pe Maria Rosa! Consolați-vă! Consolați-vă! Continuați să trăiți unul pentru altul...”

— Ah, doamna mea! – izbucni atunci *donna* Maria Rosa în culmea emoției, amintindu-și de cuvintele acelea și ștergîndu-și ochii care deveniseră două izvoare de lacrimi, cu o batistă tivită cu negru. Noi de altfel – reluă puțin după aceea, liniștindu-se suficient și suflîndu-și zgomotos nasul, – noi, de altfel, am cerut un sfat, doamna mea, tuturor cunoscuților, unul după altul, rugîndu-i să ne ajute cu experiența lor, să ne spună cu mîna pe suflet ce ar fi trebuit să facem sărmanii de noi, rămași singuri, fără răposatul, fie-i țărînă ușoară. Condiția noastră era aceasta: cumnați... și trebuia să trăim împreună, sub același acoperămint... lumea ne-ar fi putut vorbi de rău... Și toți. Tare buni, trebuie să spun adevărul, ne-au sfătuit să facem acest pas, toți! Sîntem amîndoi de o oarecare vîrstă, e adevărat, dar, știți, doamna mea, clevetirea cum este? unde nu poate ajunge cu picioarele, se urcă cu scara... Și apoi în orașul acesta...

— Oh, peste tot! – suspină doamna Agata.

— Peste tot, peste tot, spuneți bine, doamna mea... Și așa, ne-am căsătorit, de puțin... A trebui să așteptăm să treacă nouă luni prescrise de lege, deși pentru mine, știți, nu exista nici un pericol, după cum voiam să le arăt domnilor de la Municipiu: nici un copil; Dumnezeu nu a vrut să-mi dea această mîngiere; Dorò bolnăvior și slăbuț, doamna mea... Ce mai, ne-am căsătorit.

Don Fifo părea lipit tot și că dacă ar fi început să vorbească, s-ar fi dezlipit tot: buzele, pleoapele și nările. Numai picioarele îi rămîneau lipite unul de altul. Dar, în definitiv, nu vorbi mult. La un moment dat, exclamă:

— Ah, dureri, doamnă, dureri! Numai Cristos o știe!

Și n-a lipsit mult ca Marta și Maria să nu le rîdă în nas.

II

MARTA AR FI VRUT SĂ REFACĂ atît mamei cît și Mariei viața comodă și fericită de odinioară, de pe vremea cînd trăia tatăl și cînd tăbăcăria prospera. Și nu ținea seama de sacrificii și de muncă.

Obținuse de la directoarea colegiului permisiunea de a Da lecții particulare fetelor interne din clasele interioare; și ceea ce scotea din aceste Lecții și salariul, lunar, îi dădea neatins mamei, căreia îi interzicea să o plîngă de prea marea trudă căreia i se supunea zilnic, fără a se bucura deloc de roade. Dar mama se înșela. Maria nu se bucura? Oare nu erau roade ale muncii sale, renăscuta încredere în viață atît a mamei cît și a surorii, ea și pacea de acum? nu era un premiu pentru munca sa zîmbetul care revenea acum spontan pe buzele ei? Și-ar fi dat tot sîngele din vene ca să le vadă și mai mulțumite, ca să se bucure de vederea altor zîmbete pe buzele lor. Și în adîncul inimii se simțea nespus de încîntată de propria generozitate, fiindcă în sinea sa nu se liniștise niciodată pentru ofensa pe care tatăl i-o adusese condamnînd-o orbește și aruncînd familia în mizerie.

Unica pasiune pentru Maria părea muzica? Ei bine, un pian Mariei aproape nou, de plătit în rate lunare. Existența în cămară a unor provizii pentru o lună i-ar da mai multă siguranță și satisfacție mamei? Ei bine, a mulțumit-o și pe mama; cămara cea mică era totdeauna plină.

Don Fifo Juè și soția lui urcau în unele seri să țină companie celor trei femei, și defunctul *Dorò* continua să contribuie la derularea conversației.

Prin ei, Maria află că doamna Fana, soția lui *Pentàgora*, trăia încă în cea mai neagră mizerie.

— Noi avem o casă pe strada *Benfratelli*, doamna mea, – spuse într-o seară *donna Maria Rosa*, – și la ultimul etaj, în două camere, locuiește o biată femeie despărțită de soțul ei. Soțul este

un cetățean din părțile acelea... Poate dumneavoastră îl cunoașteți... se numește... Spune, Fifo, îți amintești?

— Fana: Ștefana, – răspunse Fifo pronunțînd numele răspicat.

— Nu, zic el, soțul...

— Ah, da... așteaptă, Pentàgono!

Maria rîse fără voie.

— Pentàgora, – corectă doamna Agata, pentru a scuza rîsul fiicei sale.

— Îl cunoașteți?

Donna Maria Rosa vru să știe ce fel de om era, și vorbi îndelung despre nefericita lui soție... Nici Marta nici doamna Agata nu au reușit să o facă să schimbe conversația toată seara aceea.

Maria își reluase cu pasiune studiul pianului; și seara, după cină, cînta, în timp ce mama cosea și Marta, în camera de alături, corecta lucrările de la școală.

Așa, izolată, nevăzută de mamă și de soră, Marta întrerupea adesea munca ei ingrată și, cu coatele sprijinite pe măsută și cu capul în miini, rămînea gînditoare, aproape într-o neliniște de necunoscută așteptare sau se înduioșa pînă la lacrimi de muzica patetică a Mariei. O adîncă melancolie îi sufoca respirația. Nu se gîndea la nimic, și plîngea. De ce? O vagă, nedeslușită durere, suferința unor dorințe nedefinite. Se simțea puțin obosită, dar nu spiritual, ci trupul îi era obosit... În timp ce mama și sora îi admirau curajul, o comparau cu tatăl ei ca energie și ca voință; pentru ea, în serile acelea amărăciunea aproape că nu-i mai era permeată de neplăcere, nu mai simțea duioșia nedefinită care o făcea să plîngă și sfîrșeala apăsătoare în timpul căreia își lăsa în voie membrele obosite cu o tristă voluptate; în fine, conștiința pe care o avea în acele momente îi arăta că e slabă și femeie... Nu, nu; nu era tare... Și, de fapt, de ce plîngea așa? Oh, hai, hai: prostii de copilă... Și căuta batista, scuturîndu-se; și își relua lucrul, cu o nouă tragere de inimă.

De această stare de spirit a Mariei, nici mama nici Maria nu își dădeau seama. Marta se ferea ca ele să observe ceva; căuta chiar cu orice chip să nu le schimbe deloc părerea pe care și-o făcuseră despre ea. Datoria ei era aceasta, trebuia să fie aceasta. În plus, îi ascunsese mamei o scrisoare a Annei Veronica, în care îi vorbea pe larg despre Rocco, despre furiile acestuia după plecarea lor, de alte amenințări de noi scandaluri, nebunii...

De ce să o mîhnească cu astfel de vești? i-a răspuns Annei

Veronica, spunîndu-i că ei nu-i păsa de el și nu mai voia să audă vorbindu-se de el, odinioară prost, iar acum nebun; rău, și atunci și acum.

Între timp își vedea mama și sora reluîndu-și vechile obiceiuri, revenind la calmul de odinioară, la viața simplă și liniștită dinainte; și, mai ales, prin puterea contrastului, se simțea dominată de convingerea că numai ea singură era exclusă, numai ea nu avea să-și mai găsească locul, orice ar face; pentru ea nu s-ar mai fi întors viața de odinioară. Altă viață: alt drum... Pacea, fericirea alor săi, studiul, școala, elevele... iată ceea ce îi rămînea, iată ținta noului ei drum... – nimic altceva!

Suferea din cauza asta? Nu: erau momente de tristețe trecătoare. După iarna întunecată, în timpul căreia durerea timpului se armonizase cu gîndurile ei, se redeștepta acum pe calea aceea nouă, la soarele senin de primăvară, din care o rază pătrunsese să cerceteze, să-i răvășească sedimentarea tulbure a atîtor dureri așezate în adîncul inimii: și era tristă din cauza asta; sau era efectul scrisorii Annei Veronica, sau al muzicii cîntate de Maria?

Nu mai voia să se preocupe de propria-i persoană. Mama își reluase obiceiul de a o pieptăna în fiecare dimineată; dar ea nu voia să piardă prea mult timp pentru a se înfrumuseța.

— De ajuns, mamă, lasă, e bine așa...

Și îndepărta oglinjoara suspendată pe care o ținea pe măsută, plictisită parcă de propria-i imagine, de strălucirea intensă a ochilor, de buzele roșii. Dacă apoi mama o constrîngea să stea cuminte, în timp ce-o pieptăna, sufla de nerăbdare, devenea neliniștită ca și cînd ar fi fost supusă unei torturi. De ce, la ce bun, acum, atîta grijă și atîta dragoste pentru pieptănătură? Nu înțelegea mama ei că acum nu trebuia să-i mai pese deloc dacă era frumoasă sau mai puțin frumoasă?

Și într-o zi cînd mama a vrut să-i încerce cîrlionții pe frunte, în ciuda respingerii ei energice, după ce i-a terminat coafura, Marta plîngea.

— Cum? Plîngi? De ce? – o întrebă, surprinsă, mama.

Marta făcu un efort să surîdă, ștergîndu-și ochii.

— Nu-i nimic... Nu lua în seamă...

— Sfînta creatură, dar de ce? Îți stau atît de bine...'

— Nu, nu vreau:.. Desfă... desfă... Stă mai bine așa.

Nu era o cruzime inconștientă atitudinea mamei? Și între timp, ea, ce copil! Să plîngă așa, pentru nimic, în prezența

mamei...

În timpul zilei, se arătă mai vioaie decît de obicei, pentru a șterge impresia acelor lacrimi.

Încerca o tulburare nouă, o teamă de neînțeles, o neliniște ciudată, acum, văzîndu-se singură, fără nimeni alături, pe străzile libere, printre oamenii care o priveau.

Nimeni, într-adevăr, nu o supărase; dar se simțea rănită de atîtea priviri; i se părea că toți o priveau în așa fel, încît să o facă să se înroșească; și mergea jenată, cu capul plecat, în timp ce urechile îi uruiau și inima îi bătea puternic. De ce? Și cum oare, deodată, prezența ei de spirit se închisese atît de mult în acea spaimă prostească? de ce se temea? nu rîsesse ea de atîtea ori de unele fete bătrîne care aveau rezerve să iasă singure prin oraș temîndu-se la fiecare pas de un atentat la pudoarea lor?

Totuși, de îndată ce intra în colegiu, se reconforta.

Și prezența de spirit îi revenea lîngă cei trei profesori, pe care adesea îi găsea în cancelarie și cu care schimba cîteva cuvinte, înainte ca fiecare să se ducă să-și predea lecțiile în diferite clase.

Constatase că doi din ei înțelegeau să-i facă discret, și fiecare în felul sau, curte. Și în loc să se teamă, rîdea în sinea ci; se prefăcea că nu vede nimic, și se bucura în taină de aceste atenții, notînd efectul pe care îl producea atitudinea ei asupra celor doi.

Profesorul Mormoni, Pompeo Emanuele Mormoni, autor a patrusprezece volume *în ottavo* de Istorie siciliană, *cu appendice cuprinzînd numele și faptele cele mai memorabile, cu date și locuri*, înalt, gras, brun, cu ochii mari negri și cu un mare barbișon ici și colo abia încărunțit întocmai ca părul, cu un aer demn, totdeauna, în vestonul său și cu joben, se umfla de mîndrie ca un curcan și, așa umflat, părea că-i spune Martei: „Oh, sa știi dragă, dacă tu nu-mi dai atenție, nici eu nu-ți dau: nu îți face iluzii!” Dar, de fapt, îi păsa de purtarea ci, și încă cum!

În unele momente părea că era gala să explodeze. Pierduse chiar, șezînd, atitudinile lui monumentale, în virtutea cărora toate scaunele deveneau aproape tot atîtea pedestale pentru el: „*Sculptați-mă așa!*”

Din cînd în cînd Marta auzea scîrțîind scaunul, pe care se așeza Mormoni, și cu greu își stăpînea un zîmbet. De o lună toate scaunele din cancelarie erau încercate: unuia îi sărise eticheta, altuia stinghia.

Attilio Nusco, celălalt învățător, numit de toți în colegiul *il*

*professoricchio*⁵ era, dimpotrivă, fin de tot, mic, firav, timid, vibrînd de sus pînă jos, încurcat mereu. Bietul Nusco, ca și cum nu ar fi avut nici o încredere în a-și găsi un loc în viață, părea că voia să acapareze favoarea celorlalți cu privirea, cu zîmbetele, cu plecăciunile prompte ale sărmanei lui persoane, pentru a nu fi dat afară. Și ocupa, șezînd, locul cel mai puțin important (*scuzați, scuzați*); vorbind, vocea îi tremura; nu contrazicea niciodată pe nimeni; era totdeauna stîngenit de excesiva lui politețe. Ar fi vrut să conteze asupra celorlalți mai puțin decît un fir de pai. Și între timp, inima... Ah, Marta aceea: nu-și dădea scama chiar de nimic?

Bietul de el încerca să iasă treptat-treptat din propria-i timiditate, ca dintr-o vizuină o șopîrlă împresurată: mai întîi cu virful botului cel mic; apoi încă puțin, pînă la ochi; apoi tot căpșorul, aproape așteptînd să fie luat cu totul.

S-a hazardat pînă la unele temerarități nemaiauzite: pînă a o întreba pe Marta, transpirînd tot: — *Vă e frig în dimineața asta?* Aducea la școală cîte o floare, primele din respectivul anotimp; îi învîrtea tija printre degetele lui subțiri și neliniștite; dar nu îndrăznea să i-o ofere.

Marta înregistra toate acestea, și rîdea.

Într-o zi el a lăsat floarea pe măsuta din sala de așteptare: după o oră, a coborît: floarea nu mai era. Ah, în sfîrșit! Marta a înțeles și a luat-o... Dar, coborînd în sală, după o altă oră, amăgire cruntă: floarea era la butoniera hainei napoleonice a lui Pompeo Emanuele.

— Te salut, pui de sticlete! Te salut, toporaș violet!

Și totuși Nusco nu era un prost: licențiat în litere, foarte tînăr încă, ocupa, prin concurs, postul de profesor de italiană la liceu și predă prin suplinire la Colegiul Nou, în plus, scria versuri cu rafinat gust și subtilitate.

Marta știa asta; dar ce voiau de la ea, atît Nusco cît și Mormoni?

Cel de al treilea profesor părea că nu îi remarcase încă prezenta. Se numea Matteo Falcone; predă desenul. Pompeo Emanuele Mormoni îl numea *istrice*⁶ și dacă ar fi fost împărat roman, l-ar fi condamnat *ad purgationem cloacarum*.⁷

Era într-adevăr de o urîțenie monstruoasă, și era conștient de

⁵ Profesorașul

⁶ Mizantrop (porc spinos = hystix).

⁷ La curățirea canalelor.

ea, chiar mai rău: era obsedat. Mereu întunecat, încotoșmănat, nu-și ridica niciodată ochii în fața cuiva, poate pentru a nu zări în expresia celorlalți oroarea pe care o trezea figura lui; răspundea cu scurte grohăieli, cu capul în jos și adus de spate. Trăsăturile chipului păreau strîmbe din cauza furioasei contractări pe care i-o dădea obsesia propriei monstruozități. Drept culme a nenorocirii, avea și picioarele strîmbe, deformate în pantofii adaptați după cum se putea pentru ca el să fie în stare să meargă.

Mormoni și Nusco erau obișnuiți cu felul lui de a se comporta, mai mult de urs decît de om, și nu mai făceau caz; Marta, în primele zile, a fost impresionată, în ciuda tuturor prevenirilor directoarei. În fond, în timp ce ea nu dădea atenție schimonoselilor și lingușelilor celorlalți doi, decît pentru a rîde pe seama lor, încerca o oarecare minie în fața indiferenței aproape disprețuitoare a celui de al treilea față de ea, total inofensiv.

În timpul scurt cînd ea rămînea în cancelarie, așteptînd ora fixă de intrare în clasă, Matteo Falcone se cufunda în lectura unui ziar, fără a vedea pe nimeni. Adesea Marta arunca o privire pe furis spre fruntea lui, mereu contractată, și apoi începea să-și închipuie ce fel de gînduri sălășluiau în capul acelui om aspru: proaste, desigur nu; poate brutale.

O singură dată îi auzise vocea, și asta a fost într-o dimineată, în care, arătîndu-i Mormoni cu ochii pe mizantropul adîncit ca de obicei în lectura ziarului, ea, pentru a nu împărtăși ironia care era în semnul acela, și pentru a-l necăji pe „marele om”, lăsă să-i scape de pe buze fără voie:

— Bună ziua, profesor Falcone.

— Cu respect, – grohăi drept răspuns acela, fără a ridica ochii de pe ziar.

Într-o altă dimineată, Marta, intrînd în cancelarie, a fost foarte surprinsă cînd a dat peste o dispută foarte aprinsă între Falcone și Nusco. Acesta, îmbujorat la față, cu un zîmbet nervos pe buze și cu mîinile tremurînde, căuta să dea greutate părerii lui cu mulți *o fi*, dar... acoperiți de vocea aspră a lui Falcone, care, fără a da dreptate adversarului, continua să vorbească cu ochii în ziarul desfăcut. Mormoni îl asculta într-una din atitudinile lui monumentale, nebinevoind să răspundă cu nici un cuvînt acelor „nerozii”.

Falcone se dezlănțuise împotriva literaților care își pipărau versurile și proza cu o oarecare ironie, în timp ce în fond erau foarte supuși opiniilor care dominau în societate.

— Opiniile sînt false? Le credeți nedrepte și dăunătoare? Revoltați-vă pentru Dumnezeu, în loc de a face spirite pe seama lor, de a le pune piedică și a vă strîmba, camuflîndu-vă sufletul de paiată! Nu: pe de o parte și plecați capul sub jug, și pe de altă parte luați în derîdere supușenia voastră. Asta este o artă de bieți bufoni ridicoli.

— O fi, dar... – repeta Nusco. Și ar fi vrut să spună că și ridicolul era o armă, și că Dickens, Heine...

Dar Falcone nu îl lăsa să spună:

— Bieți bufoni ridicoli! Bieți bufoni ridicoli!

— Să ascultăm și părerea doamnei Ajala – propuse Mormoni cu un gest de consimțire demn de măreția atitudinii lui.

— Femeia prin însăși natura ci este conservatoare – rosti ca o sentință, brusc, Falcone.

— Conservatoare? Nici gînd. În ceea ce mă privește, putem trece prin foc și sabie! – exclamă Marta cu o asemenea expresie, încît Falcone își ridică ochii să o privească, de altfel pentru prima dată, în față.

Marta rămase profund tulburată de ochii aceia care lăsau să se vadă în ei o înfățișare cu totul nouă, a unei fiare necunoscute, de altfel ochi foarte inteligenți.

Într-o dimineață, la scurt timp după dispută, Falcone intră în cancelarie cu pălăria mototolită rău și prăfuită, cu borul rupt în față, cu nasul zgîriat, foarte palid la față și totuși cu un suris amar care i se schimonosea pe buze într-o oribilă strîmbătură; sfîșiată haina pe piept și prăfuită și ea.

— Ce vi s-a întîmplat domnule profesor? – exclamă Mormoni, văzîndu-l în starea aceasta.

Marta și Nusco se întoarseră să-l privească cu o mirare înfricoșată.

— O discuție contradictorie?

— Nu, nimic... – răspunse Falcone, cu vocea tremurîndă, dar cu rînjetul surîsului mereu pe buze. Mă aflu în trecere prin fața bisericii Santa Caterina, sprijinită de trei ani cu schele... în dimineața aceasta, sfînta mamă biserică mă aștepta tocmai pe mine pentru a prăvăli asupra mea o bucată din cornișa ei.

Marta, Nusco, Mormoni înlemniră.

— Da... – continuă Falcone. Mi s-a întîmplat chiar așa: să mă turtească, nu altceva. Pînă una, alta – (adăugă cu un grohăit atroce, arătîndu-și picioarele strîmbe, diforme) – admirați minunata atotprevăzătoare natură!

Dumneata, Nusco, la ora asta nu ai mai fi avut aceste picioare de balerin. În schimb eu, pe ale mele, le am încă, și mă trudesesc s-o duc înainte!

Zicînd acestea, porni spre clasă.

I se păru într-adevăr lui Falcone acesta un teribil răspuns al „minunatei naturi atotprevăzătoare” la toate imprecățiile pe care le rostise în legătură cu propria sa diformitate? A simțit într-adevăr ca o voce care i-ar fi spus: „Laudă-mă pentru picioarele pe care ți le-am dat”? – Desigur, din ziua aceea, începu să iasă puțin cîte puțin din mohoreala obișnuită. Sau poate că opera acum miracolul prezenței Martei.

Aceasta era bănuiala lui Mormoni.

— Pentru că, vezi, – spunea lui Nusco, – pe noi doi.

Este adevărat, ne salută totuși; dar mormăie ca la început; nu ne spune: „*Cu respect, domnule Nusco!*” cu aceeași voce ca să spun așa de duminică cu care spune: „*Cu respect, doamnă Ajala!*”. Delicatețe aspră, înțeleg, dar... Și apoi ai observat? Gulere noi, oh, moderne, costum nou! Pălărie nouă! Trăiască cornișa de la Santa Caterina!

Nici unul, nici celălalt nu aveau motive serioase să fie geloși pe Falcone, care le provoca chiar milă, să zicem! Dar nici Mormoni nu era gelos pe Nusco» nici acesta pe Mormoni. Pentru Nusco marele Pompeo Emanuele era prea gras, prea prost, și el avea prea multă stimă pentru inteligența Martei, ca să se teamă de el; Mormoni; în schimb, o stima prea mult pe Marta ca să se teamă de micul Attilio cu sufletețul lui mereu speriat... Astfel, amîndoi se uneau pentru a-l compătimi pe „bietul Falcone” și în secret se compătimeau unul pe altul.

Între timp descoperirea comportamentului nou al lui Falcone față de ea îi produse Martei repulsie și teamă totodată. Știa și simțea că nu putea rîde de el, ca de ceilalți doi. Urîtenia nefericitului acela deși iritantă, îi inspira milă și îi provoca oroare în același timp. Probabil nu iubise niciodată vreo femeie.

La gîndul că Falcone, în ciuda faptului că era conștient de propria sa diformitate, putea pretinde dragoste de la ea, Marta se simțea jignită și indignată; dar pe de altă parte, înțelegea că pasiunea aceea, poate prima înmugurită în inima lui, putea fi atît de puternică, încît să învingă și să întunece însăși conștiința aceea, oricît de tragic copleșită.

Dar se liniștea la gîndul că nu făcuse de fapt nimic, chiar nimic, pentru ca să provoace această afecțiune monstruoasă.

Acum, aproape în fiecare zi, la asfințit, îl vedea pe Falcone trecînd pe strada Papireto. Și ridicînd ochii spre balconul camerei ei. În prima zi a vrut să i-l arate Mariei; nu se aștepta ca el să-și ridice capul.

— Ia te uită!

Astfel a avut prima dovadă a acelei iubiri, în care în ciuda atîtor semne mai puțin edificatoare cu a știut și nici nu a vrut să creadă. De atunci nu s-a mai lăsat văzută la geam; dar pe ascuns, ca îl vedea pe Falcone cum trecea în fiecare zi și cum privea în sus, de două, de trei ori.

După visele din timpul nopții, încărcate de coșmare și de viziuni stranii, agitate de continue stări de neliniște; după lovitura dură avută odată cu redeschiderea ochilor obosiți la o realitate goală și monotonă a existenței ei, în mijlocul reînfloririi fermecătoare a anotimpului; în fiecare dimineață neliniștea de a se simți singură îi creștea; cînd mergea, nervii îi vibrau de parcă ar fi fost sub iminența unor pericole necunoscute; și nu mîi era în stare să revină la o stare firească nici după ce intra în colegiu.

Cum să se stăpînească în fața lui Falcone? Să-i arate că și-a dat seama de toate, nu voia; dar cum să se prefacă, dacă în fiecare dimineață era încă sub impresia îngrozitoare a viselor, în care figura lui Falcone îi apărea mereu și uneori chiar mai puțin monstruoasă decît în realitate? Dacă l-ar fi tratat ca mai înainte, se temea ca nu cumva pasiunea aceea a lui să se nutrească cu vreun cuvînt măgulitor sau cu vreun cuvînt înșelător proferai din compătimire.

Mormoni, nici el, nu o mai distra ca în primele zile. Numai vederea lui îi provoca acum atîta furie, încît l-ar fi pălmuit. În plus. Timiditatea îngrijorătoare a lui Nusco o supăra și o plictisea.

„Dumneata nu mă mai plictisi!” ar fi vrut să-i strige în față. Sigură că-l va face să intre cu acele cinci cuvinte o palmă sub pămînt, de rușine.

III

POATE ȘI EL, ATTILO NUSCO, SIM-
țea în sinea sa sărăcia propriilor lui maniere, și cît trebuia să pară
de compătimitor ridicolă jena sa invincibilă; poate se rușina și,
nevăzut, se revolta împotriva lui, pentru că, de fapt, nu trebuia să
se creadă deloc un prost. Cine știe pe cîți alții, în schimb,
gîndindu-se, îi considera proști!

Chiar în zilele acelea trimisese spre publicare, într-o revistă
literară din oraș, un sonet pentru Marta.

Pompeo Emanuele Mormoni îl descoperise. Sonetul, într-
adevăr, avea un titlu misterios: *Ei*.

— *Ei*?... Cui? Sînt atîtea femei în această lume: mai multe
decît muștele! Eu mă prefac că nu am înțeles la cine se referă.

Și în ziua următoare, profitînd de pudoarea lui Nusco, dădu
el însuși revista Martei, sigur că o va înfuria.

— E aici un sonet al lui Nusco: *Ei*.

— *Mie?* – spuse Marta, surprinsă, înroșindu-se.

— Nu, nu: *Ei*, intitulat așa... Dar cum v-ați înroșit!

Sînt lucruri care fac plăcere. Citiți-l, vi-l las... Fug, pentru că
începe să. Plouă și sînt fără umbrelă.

Un salut, și șterge-o, drept înainte.

Marta simți mai întîi că vrea să arunce revista cît colo; dar
apoi o reținu, o deschise și citi:

Ei

*Spre inima ta, are abia se vru-nălțată
la doruri de iubire, cu vagi înfiorări,
a sorții mîină aspră dezlănțuie deodată
o gloată furibundă de crude întîmplări.*

Acei ce osanale-ți-nălțau în zile bune,

*cerșind fără izbîndă un semn de-nduioșare,
acum și-arată colții, voind să se răzbune
pe vechea ta mîndrie acum, în noua-ți stare.*

*Dar eu știu bine că spre o iubire credincioasă,
ce te-a-nvățat să-alunghi orice dorinți profane,
poți trece, neatinsă de fierea odioasă.*

*Adesea în surîsu-ți mai tremură un suspin!
Și doar pentru aceasta, în adîncul inimii, pe Tine,
lovită, dar neînvinsă, te-ador și te admir.*

O rafală de ploaie izbi geamurile cancelariei. Marta ridică ochii de pe revistă și privi în mod automat fereastra.

Oare versurile acelea îi erau adresate? Cine să-i fi povestit lui Nusco întîmplările din viața ei? Și ce însemna versul: *Dar eu știu bine că spre o iubire credincioasă*? Spre ce iubire? Îi veni în minte Alvignani. Nu, nu putea să facă aluzie la el... *Pe Tine lovită, dar neînvinsă, te-ador și te admir.*

Reflectînd astfel asupra sonetului, nu se mai gîndea la mișelia lui Mormoni, care i-l dăduse să-i citească.

Intră pe neașteptate Falcone. Marta tresări. Umbrela? Unde am lăsat-o. Își amintea foarte bine că o adusesese cu ea de acasă, dimineața.

— Ce căutați, doamnă? – o întrebă Falcone.

— Poate că am lăsat-o sus... – spuse Marta aproape pentru sine.

Și chemă femeia de serviciu.

— Luați-o pe a mea, – îi propuse Falcone. Nu este nouă, dar vă poate servi la fel de bine.

Spunînd astfel, parcă înjura pe cineva. Era mai întunecat și mai nervos decît de obicei.

Puțin după aceea, femeia de serviciu coborî: nu o găsisese, nici în clasă, nici pe coridor. Marta se înfurie, din ce în ce mai neliniștită la insistențele lui Falcone de a lua umbrela lui. Ploua cu găleata, și ea nu putea accepta ca Falcone, de dragul ei, să se lase udat pînă la piele.

— Atunci, dacă îmi permiteți, aș putea să vă însoțesc. – zise, schimbîndu-se la față, Falcone. Locuiesc acum pe aceeași stradă cu dumneavoastră, ceva mai jos – și adăugă, cu capul plecat, privindu-și picioarele: Dacă nu vă e rușine cu...

Marta simți că se aprinde la față; se prefăcu că nu înțelege aluzia, și spuse:

— Nu, nu mi-a părut niciodată de lume. Haideti, să mergem!

— Să nu vă uitați revista acolo, pe măsută, îi spuse Falcone, adunându-i paginile, și oferindu-i-o:

— Oh, mulțumesc; dar, acum... în ea este o poezie a lui Nusco.

— Micul imbecil! – șuiera printre dinți Matteo Falcone.

„Cum voi face – se gîndea Marta, rătăcită – să merg cu el alături?”

Simțea bucuria și jena pe care el le încerca probabil în momentele acelea; și asta o tulbura și o făcea să sufere atît de violent, încît, dacă el ar fi atins-o oricît de puțin, chiar și fără să vrea, fără îndoială că din tot trupul ei fremătînd ar fi ieșit un strigăt violent de dezgust.

Înainte de a ieși în stradă, portăreasa îi întinse o scrisoare.

— Pentru mine? – întrebă Marta, mulțumită că i se oferă prilejul acela pentru a-și ascunde cît de cît tulburarea. Permiteți? – adăugă, adresîndu-se lui Falcone: și rupse plicul.

Scrisoarea era de la Anna Veronica. Marta începu să citească, îndreptîndu-se încet spre ieșire. Falcone o spiona pieziș, ascuns. Observă la un moment dat o schimbare neașteptată pe chipul Martei, o paloare umbrită, o încruntare arogantă a sprîncenelor. Ajunseseră la poartă. Marta nu mai citea; privea ploaia care sălta pe noroiul străzii.

— Mergem? – o întrebă cu o expresie întunecată a feței deschizînd umbrela.

Marta se scutură; îndoi scrisoarea și intră sub umbrelă.

— Ah, da, desigur... scuzați!

Nu mai ținea seamă de contactul, de altfel inevitabil, al brațului ei cu cel al lui Falcone, nici nu înregistra efortul penibil al acestuia de a merge cît mai sprinten lîngă ea. Ar fi vrut să fugă, nu pentru el (și Falcone intuia acest lucru), ci pentru vestea din scrisoare. Ros de gelozie, acum nu se mai îngrijea de picioare care, mergînd atît de repede, se împiedicau călcîndu-se unul pe altul, mult mai comic decît de obicei. Ar fi vrut să strige la Marta, să afle de la cine era scrisoarea aceea, ce conținea; și pînă una-alta o lăsa să se ude și să se stropască, temîndu-se că rugămintea lui ca ea să meargă mai prudent ar putea să fie interpretată ca o. Penibilă atragere a atenției asupra picioarelor lui care, într-adevăr, nu puteau să o urmeze în cursa aceea și stropeau oribil. Sufla greu, și

Marta nu-l auzea. De ce, de ce fugea așa?

Deodată Marta a avut ca un fior și s-a stăpînit, s-a oprit pentru o clipă, aproape ca să-și sufoce un strigăt.

— Ce aveți? Ce s-a întîmplat? – o întrebă Falcone, oprindu-se.

— Nimic! să mergem, să mergem... – îi spuse Marta, încet, cu capul plecat, continuînd drumul.

Falcone se întoarse și văzu cu puțin înaintea lor, pe trotuar, la dreapta, doi domni sub o umbrelă, care îi priveau: unul negru la chip și cu expresia întunecată, celălalt înalt, slab, străin după înfățișare și cu o expresie stupid zeflemitoare în ochii săi de culoare deschisă.

Erau Rocco Pentàgora și domnul Madden.

Falcone, în ciuda interzicerii Martei, fixă asupra lor doi ochi de fiară.

— Nu priviți! nu vă întoarceți! – îi porunci, cu o furie sufocată, Marta.

— Spuneți-mi cine sînt cei doi! – întrebă el, aproape tare, voind parcă să se oprească din nou.

— Fiți cuminte, și veniți cu mine! – reluă Marta, cu același accent. Ce drept aveți dumneavoastră să știți?

— Nici un drept, dar eu... dumneavoastră nu știți... – continuă Falcone cu o voce care nu mai părea a fi a sa, ca și cum ar fi plîns, gîfîind, întrerupîndu-se sugrumat de emoție, și continuînd să alerge aproape în urma Martei, sub aversa de ploaie.

Îi mărturisea iubirea, implorînd mila.

Marta, cu sufletul sufocat, și buimăcită de violența ploii, vedea fugindu-i sub picioare vertiginos strada pe jumătate inundată. Alerga fără a asculta nimic, auzind numai confuz, cu o neliniște insuportabilă, cuvintele gîfuite și întrerupte ale lui Falcone, în sfîrșit ajunse la poarta casei.

Acolo Falcone încercă să o rețină de braț, implorînd-o să-i dea un răspuns.

— Lăsați-mă! – îi strigă Marta, zbătîndu-se cu o smucitură; și fugi repede pe scară.

Veni să-i deschidă Maria.

— Udă toată?

— Da, mă duc să mă schimb!

Se închise cu cheia. Se lăsă pe un scaun, apăsîndu-și templele tare, tare, cu mîinile, plîngînd încet, cu ochii închiși:

— Oh. Doamne! oh, Doamne!

Era în prada ameteții: nu cambra, ci însăși strada i se

învîrtea pe dinaintea ochilor: simțea în urechi clipocitul ploii; cuvintele monstrului acela necăjit care îi plîngea în urmă.

Și cei doi. Opriți pe trotuar, la un pas! Dar ce voiau de la ea? Drept cine o luau? Și ceilalți doi, pînă și ceilalți doi, imbecilul acela gras și celălalt, mic, care îi adresa în mod public versuri?

Ah, și scrisoarea Annei? O căută, o reciti, sărînd ceea ce nu o interesa în clipa aceea.

„Tu știi, dragă Marta, cum eu... Dar pe la mine nu a mai venit, după vizita aceea *furioasă*, despre care... De la familia Miracoli, totuși la care se duce adesea fratele lui, Niccolino (va lua în căsătorie pe Tina Miracoli, se spune), am aflat că el azi-dimineață a plecat acolo Vrea să descopere, a spus Niccolino logodnicii lui, ce faci tu la Palermo, convins că trebuie să existe *un motiv serios, o piedică serioasă* pentru întoarcerea ta aici. Tina, deși, ca oricare fată fricoasă, trebuie să se arate că nu pricepe nimic, totuși, după tonul misterios cu care mi-a încredințat această veste, mi-a dat mie de înțeles, în schimb, ce-ar fi trebuit să înțeleg prin motiv serios, o piedică serioasă. Închipuie-ți cum am tratat-o și ceea ce i-am răspuns! Dar ea spune că nu știe nimic, că nu crede deloc în aceste lucruri, și că vorbește numai, zicea ea, prin gura fraților Pentàgora. Înainte, tu știi bine, cînd răposatul tău tată trăia, și voi erați bogate, doamna Miracoli era cea mai bună prietenă a mamei tale; acum, cu această propunere de căsătorie între Tina și Niccolino ea este trup și suflet cu Antonio Pentàgora care, între noi fie spus, pare că nu vrea să audă de căsătorie. Ca să revin la soțul tău, dacă el (zice tot Nicola) va descoperi ceva, va recurge la tribunal pentru a obține divorțul. Dar sînt vorbe, spuse de un băiat lăudăros în prezența iubitei lui.”

Un alt pumn de noroi. Iarăși persecuție, de departe. Iarăși calomnii și mojiicii.

Marta se ridică de pe scaun, tremurînd de minie și de dispreț, cu ochii fulgerînd de ură.

Nevinovată, deoarece s-a apărât cu lipsa ei de experiență de o ispită, în ciuda dovezii infidelității ei: drept răsplată, infamia; drept răsplată, condamnarea oarbă din partea tatălui! și toate consecințele acesteia considerate apoi drept o vină a ei: dezechilibrul material, ruina, mizeria, viitorul distrus al surorii: și apoi din nou infamia, ultragiul public al unei mulțimi întregi lipsită de milă, față da o femeie singură, bolnavă, îmbrăcată în negru, vroise să se răzbune cu demnitate, să iasă din rușinea nedreaptă prin propria ei inteligență, prin studiu, prin muncă? Ei

bine, nu! Comportându-se cu umilință, a fost ultragiată; cu mândrie, insultată cu calomnii. Și aceasta, ca răsplată a victoriei! Și amărăciuni, nedreptăți și existența aceea goală pentru ea, expusă la poftele oribile ale unui monstru, la delicatele, timidele dorințe ale unui sărman spirit, la semețele lașități ale celuiilalt: pietre, spini pretutindenii, pe drumul acela departe de viață.

A fost brusc trezită de două bătăi în ușă. Și vocea Mariei:

— La masă, Marta.

Cina, chiar acum?

Încă nu se dezbrăcase. Cum să ia masa acum, și cum să se ascundă de mama ei, de soră? Se dezbracă repede, repede. Intrînd, nu-și scoase de pe cap nici pălăria. Se spală pentru a-și răcori ochii și fața înroșită.

— O bunătate! – spunea Maria, așezată la masă, în aburul plăcut care-i venea din castron.

Și mama începu să-i depene tot ceea ce făcuse ea și Maria, în timpul acelei ploii neașteptate, sus, pe terasă, pentru a salva florile.

IV

„VA CREDE ACUM CĂ MONSTRUL acela este amantul meu!” E capabil, se gîdea Marta, după cină, închisă în camera ei.

Și își spunea sieși chiar așa: *amantul meu*, deoarece tot astfel soțul îi inventase pe un altul, pe celălalt! Dar cît de dezonorantă i se părea acum această vorbă, referită la Falcone!

Voia deci să înceapă o nouă răzbunare, exasperat de disprețul ei? Amenințarea era limpede în scrisoarea Annei Veronica.

Un nou scandal... Dar dovezile? Oh, Dumnezeuule, monstrul acela... Era probabil să i le fi oferit monstrul acela, probele, dacă s-ar fi întîlnit o altă dată pe stradă... Cîteva scene... și numele ei în toate ziarele alături de acela al lui Falcone. ’ (

Marta își tortura miinile de spaimă, de silă, chinuindu-se fără liniște; și Mariei care, între timp, în camera de alături, descifra la pian cîteva bucăți de veche și plăcută muzică, bucuria mamei, ar fi vrut să-i strige furioasă să înceteze.

Ah, liniștea mamei, a surorii, liniștea casei, muzica, discuțiile de tot felul, cît o făceau să sufere, în momentul acela!

Da, opera sa; dar nimeni deci nu înțelegea, nimeni nu ghicea cu prețul căror suferințe? Punînd o cruce pe trecut, nu trebuia oare să nu se mai vorbească deloc? Mama și sora ieșiseră din el: și iată că o viață nouă, calmă și modestă începuse pentru ele. Dar ea? viața ei, tinerețea trebuiau să rămînă înmormîntate, acolo, în trecut? Nu trebuia să se mai vorbească de asta? Ceea ce a fost, a fost! Totul a murit, pentru ea? E vie numai ca să-i facă vii pe ceilalți? Da, da, ar fi fost mai mulțumită dacă, exclusă astfel din viață, i-ar fi îngăduit să se bucure în pace de spectacolul dulce și liniștit al acelei căsuțe care părea clădită pe mormîntul ei... Dar să se fi vorbit cel puțin despre tinerețea ei moartă, despre viața ei distrusă! A fost o crimă totuși să i se distrugă viața astfel! fără

motiv, să i se sugrume astfel tinerețea! Nu trebuia să se mai vorbească de asta?

O umbră, și încă combătută! încă persecutată! în ziua următoare, desigur, și-ar fi revăzut soțul acolo la poștă; și apoi ar fi revăzut pe Falcone la colegiu.

„Dacă mai continuă să mă inoportuneze, îi voi vorbi directoarei”, se gândi pe neașteptate Marta, într-o trezire impetuoasă de energie, și începu să se dezbrace cu degetele nervoase, pentru a intra în pat.

„Iar cei doi, dacă nu termină, îi pun eu la punct! Și tu, așteaptă,” – spuse apoi mai mult cu respirația decît cu vocea, făcînd aluzie la soțul ei. Se înveli cu pătura și stinse lumina.

În întuneric, ghemuită sub pătură, voi să-și adune ideile, dar nu reuși să-și precizeze nici una împotriva soțului. Își spunea: „Da, asta pentru Falcone, dacă va continua... Directoarea nu-l poate suferi, caută un motiv, oarecare, pentru a-l îndepărta; i-l voi oferi eu...” Și repetînd mecanic această frază, căuta ceea ce ar fi putut face împotriva soțului. Nimic, deci? Nici un singur mijloc de răzbunare? Și, neputincioasă, simțea ura fermentîndu-i într-o minie crescîndă. Apoi (deși nu simțea suferința fizică a unei tensiuni prea mari și zadarnice) creierul, ca într-un cerc de tortură, neștiind să-i sugereze gîndul pe care îl căuta, începu în schimb să îi prezinte, confuz, alte gînduri care să o distragă. Marta, totuși încăpățînată să găsească ceea ce căuta, le alunga îndată ce apăreau. În cele din urmă unul reuși să o sustragă: umbrela ei – da – acum își amintea cu precizie – o sprijinise de ușa clasei, pe coridor, pentru a-și așeza mai bine pălăria; da, apoi o uitase sus... Ah, fără îndoială, Falcone, trecînd pe coridor, o recunoscuse și o ascunsese, da, pentru a i-o putea oferi pe a lui, avînd motiv astfel s-o însoțească...el, da, fără îndoială! De asia era atît de neliniștit, jos în cancelarie... Unde o fi ascuns-o?

Puțin după aceea Marta adormi.

Se trezi la timp, dar cu o puternică durere de cap, în schimb cu sufletul întărit de o energie nervoasă, care nu mai era forța derivată mai înainte din siguranța de sine. Nu vedea ieșirea din drumul acela; dar va merge pînă la capăt, cu orice risc; era în așteptare și pregătită să se arunce împotriva oricărui obstacol nou care ar fi vrut să o distrugă.

Nu era deloc îngrijorată în ziua aceea cînd plecă singură de acasă. După ploaia din ziua anterioară, verdele copacilor se înprospătase, căpătînd aproape un aer de sărbătoare, și un aspect

festiv păreau că au și casele și străzile în limpedea seninătate a aerului de dimineață.

În timp ce mergea, căuta cu ochii, înainte, să vadă dacă soțul ei era la poștă; simțea că ar fi avut curajul să treacă cu capul sus prin fața lui.

„Dar la ora asta doarme” se gândi deodată, și un zîmbet batjocoritor îi veni pe buze, mergînd mai departe. „Nu a văzut niciodată în viața lui răsărind soarele...”

Îl revăzu în gînd, în pat, lîngă ea, palid, cu mustața blondă rară, răsfirată pe buzele uscate, deschise.

Îndepărtă din minte acea imagine și deoarece se îndrepta spre colegiu, țintă imediată a dudei sale deveni Falcone. Nu se mai gîndea, nu moi băga în seamă propria suferință.

Ce va face. Ce va spune, dacă el va risca să facă o cît de mică aluzie la ziua de ieri?

Nu știa încă. Vedea numai cu o extraordinară luciditate cancelaria colegiului, în care urma să intre peste puțin timp: deocamdată intra cu gîndul; îi vedea pe Nusco și pe Mormoni ca spectatori ai scenei pe care și-o reprezenta în minte; și pe Falcone care o aștepta mai întunecat ca de obicei.

Se afla la poarta cea mare a colegiului; coborî cele cîteva trepte; intră.

În cancelarie, nimeni.

V

ÎN DIMINEAȚA ACEEA MATTEO

Falcone nu venise la Colegiu.

Dacă cu o zi înainte Marta s-ar fi întors înapoi să privească, ar fi simțit poate milă față de el, văzîndu-l cum rămăsese la intrare ca împietrit. Desigur, sperase ca ea. Urcînd, să-i adreseze cel. Puțin o privire; apoi s-a dus în ploaie, aproape clătîindu-se, atrăgînd atenția trecătorilor.

Nu simțise niciodată atît de multă și atît de feroce ură împotriva lui însuși. Mormăia cu putere și scutura umbrela de parcă ar fi vrut s-o rupă, bombănind: „— Eu, îndrăgostit! îndrăgostit!” – și alte cuvinte de neînțeles. Și apoi tare, în mijlocul străzii, cu chipul contractat și cu ochii ficși, pieziși, spre oricine trecea pe acolo:

— Cel puțin bine că nu a rîs de mine!

Rîdea el, în schimb, oribil; și oamenii se întorceau să-i privească uimiți, așa cum se privește un nebun.

A ajuns acasă ud learcă.

Locuia cu mama lui și cu o mătușă, bătrîne rău și amîndouă căzute în mintea copiilor, într-o veche și vastă casă plină toată cu boarfe fără nici o valoare, aliniată de-a lungul pereților, unele chiar îngrămădite, ca într-un depozit de mobile: dulapuri enorme de lemn pictat, măsuțe de toate formele și dimensiunile, scrinuri, canapele, console, cuiere, scaune de paie și capitonate, cu o stofă de culoare închisă și apoi alte canapele de formă veche cu două rulouri la baza căpătîiului.

Cele două surori, trăind împreună în aceeași casă, după moartea soților lor, nu au vrut să se lipsească de nici o mobilă: de unde acea inutilă abundență: mai degrabă obstacol decît bogăție.

Cele două bătrîne căzute în mintea copiilor nici nu-și mai aminteau că ar fi avut vreodată un soț, și fiecare aștepta moartea celeilalte pentru a se căsători cu un soț închipuit.

— De ce nu mori? – se întrebau în același timp în față, ori de câte ori se întâlneau, sprijinindu-se fiecare de speteaza scaunului, cu care se plimbau, tirându-se cu greu prin camere.

Trăiau separat una de alta, în capetele opuse ale casei. Și din cînd în cînd, în timpul zilei și adesea chiar și noaptea, una o întreba pe cealaltă, lungind cuvintele, pe un ton jalnic.

— *Cît este ceasul?*

Și cealaltă, mereu în același fel, răspundea cu o voce tărăgănată și sumbră:

— *Orele șaaapte!*

Mereu orele șapte!

Cîte unei vecine care le venea prin casă pentru a rîde apoi pe seama lor, cele două bătrîne îi spuneau, ridicînd brațele și bătînd în aer mîinile uscate:

— Măritați-vă! Măritați-vă!

Se părea că nu ar fi existat altă cale pentru ele, altă salvare în viață. Dar cealaltă, vai, cealaltă nu voia să moară! Pînă una-alta se găteau, împodobite de vecinele lor cu rochiile purtate în timpurile tinereții lor; și vecinele alegeau înadins pe acelea din stofă deschisă, cele mai caraghioase, cele mai vechi și mai stridente față de bătrînețea celor două biete înconștiente; și fiindcă rochiile le erau acum prea largi, legau la șoldurile uneia un *boa* jumulit de toate penele de struț și celeilalte o panglică lungă: și le puneau pe cap flori de hîrtie și frunze de varză și de lăptucă și meșe falsa, și apoi le pudrau fața sau le împurpurau cu stafide obrajii descărnați, căzuți.

— Așa! așa păreți chiar o fetiță de patrusprezece ani!

— Da, da... – răspundea bătrîna gungurînd, rîzînd cu gura Iară dinți în fața oglinzii ții străduindu-se să țină capul drept, pentru ca să nu se prăbușească edificiul coafurii. Da, da, dar închide repede ușa! Acum *el* va veni, și nu aș vrea ca aceea să-i vadă intrînd... închide! închide!

Cînd se întorcea acasă, Matteo Falcone le găsea ca pe două caraghioase, mascate astfel și înțepenite sub povara enormei coafuri.

— Oh, mamă!

— Du-te dincolo, du-te dincolo! mama ta e dincolo! – îi răspundea mînioasă mama mascată. Eu nu am copii! Am douăzeci și opt de ani... Nu sînt măritată...

Și tot astfel îi răspundea și mătușa, pentru care el avea chiar un oarecare respect și compătimire filială.

— Douăzeci și opt de ani... Nu sînt măritată!

Mătușa simțea și de multa ori era obsedată chiar de bănuiala că poate Matteo era fiul ei; deoarece uneori în memoria încețoșată i se trezea un simț vag al durerii simțită cu mulți ani în urmă pentru pierderea unicului ei fiu.

— Dar cum! – îi spuneau vecinele. Dacă dumneata nu ai fost niciodată măritată...

— Da, și totuși... și totuși Matteo *poate* este copilul meu, răspundea bătrîna zîbind malițios cu un aer misterios. *Poate!*

— Dar cum?

Atunci bătrîna o trăgea de braț pe vecină și îi spunea la ureche

— Prin puterea Duhului Sfînt!

Și rîdea cît o ținea gura.

Cît contribuise, dincolo de conștiința propriei urîtenii, acel continuu spectacol din casă, la formarea oribilei concepții pe care Falcone o avea despre viață și natură?

Nu ajungea să înțeleagă nefericirea pe care sufletul obișnuiește să și-o creeze ori cu îndoielile ori cu febra cunoașterii; sărăcia era pentru el greu de suportat, dar reparabilă; două singure nefericiri adevărate aveau viața pentru aceia asupra cărora natura își exercită cruda ei nedreptate; urîtenia și bătrînețea, supuse disprețului și batjocurii frumuseții și tinereții.

Mama și mătușa lui nu continuau oare să trăiască pentru a servi de distracție vecinilor lor? Și el, de ce s-a născut? De ce să-i iei rațiunea și să-i lași viața cuiva care este pregătit pentru moarte?

Era obsedat și revoltat atît de profund de aceasta idee, încît de multe ori se simțea îmboldit din toată ființa sa de a răzbuna victimele unei atît de mari nedreptăți: să pocească frumusețea, să sustragă bătrînețea agonici vieții. Și trebuia în unele momente să se chinuie pe sine însuși pentru a rezista impulsului crimei, în timp ce spiritul lucid peste măsură i-o reprezenta foarte vizibil, ca și cînd ar comite-o chiar atunci. Crimă? Remedierea naturii!

Și de cîte ori, desprinzîndu-se cu un efort brusc de această obsesie criminală, și ducîndu-se la mama lui, ca pentru a o recompensa cu exagerate îngrijiri pentru condamabila intenție nutrită pentru o clipă împotriva ei, nu i se întîmpla să se vadă primit de rîsetele inconștientului care îi spunea:

— Îndreaptă-ți cum trebuie picioarele!

Bătrînică lui credea că el își ținea picioarele în poziția aceea

dintr-un capriciu sau ca să o facă să rîdă. Și insista rîzînd:

— Îndreaptă-ți cum trebuie picioarele!

Atunci rîdea și el. Oh, să înnebunești din cauza prostirii propriei tale mame!

— Da, mamă, uite: acum mi le îndrept.

Și bătrîna, privind, rîdea acum de eforturile lui de a-și îndrepta picioarele, sprijinindu-se de perete.

În ziua ucigătoarei respingeri a Martei, nu s-a dus să le viziteze în camerele lor, așa cum obișnuia, la întoarcere; nu mîncă nimic, nu se duse la culcare și nu își lepădă de pe el nici hainele ude de ploaie. Odată cu răsăritul soarelui o porni într-una din lungile lui plimbări în caro, după crizele cele mai puternice, își tortura picioarele și pe sine însuși. Ținta era Montecuccio, cel mai înalt munte din Conca d'oro. Cînd ajungea sus, arunca din adîncul sufletului un scuipat în direcția orașului:

— Eu sînt vierme, tu ești un loc plin de viermi!

În ziua aceea, coborî de pe munte sfîrșit, sleit, dar aproape calm. Era tîrziu: la ora aceea, lecțiile la colegiu trebuie să se fi terminat. Socoti totuși prudent să se ducă, pentru a-și scuza absența. În realitate, se ducea cu speranța că o va întîlni pe Marta pe drum.

Și într-adevăr o întîlni la cîțiva pași de poarta mare a colegiului. Mergea încet, citind o scrisoare: o altă scrisoare... Cine îi scria în fiecare zi? Și ce aprinsă era la față! Fără îndoială, era o scrisoare de dragoste!

Falcone era atît de sigur ca și cum i-ar fi smuls-o din mîină și ar fi citit-o.

Acesta fusese primul impuls cînd a văzut-o; dar s-a abținut, a lăsat-o să treacă prin fața lui încet, pe drumul său, absorbită în lectură.

„Nu m-a văzut”... – își spuse. Și porni pe altă stradă, fără a se mai gîndi să se scuze la colegiu pentru absență.

VI

INTRÎND PE PORTIȚA CASEI,
Marta, mai înainte de a începe să urce scara, sfîșie și împrăstie; în mii de bucăți scrisoarea văzută de Falcone. Odată cu scrisoarea sosise și o invitație tipărită; apoi își trecu mîna peste; ochi și peste obrajii înroșiți și rămase puțin perplexei ca și cum ar fi vrut să-și amintească ceva.

Își simțea pulsînd toate venele, și în nehotărîrea aceea momentană, tulburarea interioară îi creștea și îi întuneca creierul, aproape amețind-o. Era ca beată, și zîmbi inconștient cu chipul aprins și cu ochii fulgerători, la capătul scării.

Ce aștepta ca să urce?

Calmul exterior, cel puțin, pentru ca mama și sora să nu-și dea seama de nimic!

Urcă în grabă, ca și cînd spera să scape prin fuga aceea de gîndul care o tulbura. Ar fi mințit în prezența mamei și a surorii, în orice caz, fără să-și pregătească minciuna: nu mințea oare în fiecare zi pentru a-și ascunde amărăciunile?

Distrusese scrisoarea: dar cuvintele conținute în ea, ca și cum s-ar fi recompus din bucățelele de hîrtie împrăstiate, o urmăreau pe scară, aproape zburîndu-i în jurul capului și bîzîindu-i în urechi. Le auzea confuz, nu cu vocea celui care le scrisese, ci cu aceea pe care le-o dădea ea, în acel moment: nici dulce, nici duioasă: voce de revoltă pentru tot ceea ce-i fusese dat să sufere pînă atunci.

Îndată ce intră în cameră, simți și mai mult cît de supărătoare era pentru ea continua minciună la care era constrînsă în propria ei casă; și totodată simți detașarea ei față de mamă și soră mai profundă ca niciodată. Atît una cît și cealaltă, cu rezervata umilință de conveniență, cu grija temătoare și neliniștea constantă de a nu atrage niciodată privirea lumii, reintraseră în societatea din care ea fusese expulzată și condamnată fără

scăpare.

O încrețitură nouă îi brăzdă fruntea la acea nouă mișcare hotărâtă a sufletului împotriva alor ei. Încercă să o stăvilească, apoi caută să împiedice ca dezordinea din propriul ei spirit să se concentreze; într-un sentiment de ură, care îi apărea spontan și puternic, pentru a domina, pentru a sufoca neliniștea vechii ei conștiințe.

Dar de ce trebuia să fie o victimă, ea? ea care învinsese? O ființă moartă, tocmai ea care dădea altora viață? Ce făcuse, ea, pentru a pierde dreptul la viață? Nimic, nimic... Și de ce să sufere, deci, din cauza nedreptății vădite pe care i-o făceau toți? Nu numai nedreptatea lor, ci ultragiul și calomniile tuturor. Și condamnarea nedreaptă nu era reparabilă. Într-adevăr, cine ar mai fi crezut în nevinovăția ei după ceea ce au făcut soțul și propriul ei tată? Nici o răsplată deci pentru războiul dus și suferit pînă acum: era pierdută pentru totdeauna. Nevinovăția, însăși nevinovăția sa o ardea. Îi cerea răzbunare. Și răzbunătorul venise.

Gregorio Alvimani venise. Era la Palermo: îi scrisese, adăugînd la scrisoare o invitație la conferința pe care urma să o țină în ziua următoare la Universitate în cursul dimineții. — „Vino, – Marta!” – spunea la un moment dat scrisoarea, pe care o reținea pe dinafară, aproape cuvînt cu cuvînt: – „Vino, vino împreună cu directoarea colegiului. Vei vedea cît de mult se vor lumina cuvintele mele, știind că dumneata vei veni acolo să le ascuți.”

Nu. Nu. Cum să se ducă? De altfel aruncase invitația. Și apoi...

Dar îl putea vedea totuși în ziua următoare. El îi spunea că avea să se ducă la colegiu pentru a auzi din gura ei dacă era mulțumită. Știa că ea nu-i va scrie niciodată și nu-i va mărturisi nici o dorință; și regreta mult în scrisoare: și din acest motiv mai ales venea s-o întâlnească.

De ce tremura acum așa? Se ridică în picioare și își potrivea cu un aer semeț părul pe frunte. Avea fața înflăcărată, era agitată, ca și cum o năvală de sînge nou i-ar fi țîșnit prin vene. Deschise balconul și privi cerul înroșit cu putere de asfințitul soarelui.

Să rămînă în afara vieții pentru totdeauna? Să umple cu umbră și cu neguri lumina aceea? Să-și sufoce, sentimentele care de o bucată de vreme începeau să i se trezească în mod confuz, febril, ca o anxioasă aspirație către albastrul acela, către soarele acela de primăvară, către zborul acela de rîndunele și de flori; rîndunelele care își făcuseră cuibul la un capăt al balconului;

florile pe care mama le răspîndise aproape peste tot în casă? Nu venise oare și pentru ea timpul de a-și trăi din nou viața?

„Să trăiești! Să trăiești!” – spunea scrisoarea lui

Alvignani. „Iată strigătul care mi-a țîșnit din inimă printre atîtea alte griji inutile și zadarnice și intrigile și plictiselile, manevrele neplăcute ale prefăcătoriei și falsitatea din infernul Capitalei. Să trăiești! Să trăiești! Și am fugit..

Marta se simțise zdrobită de scrisoarea aceea neașteptată, deși era toată aproape un imn înălțat vieții. Cuprinsă pe neașteptate de o dorință disperată de a plînge, s-a retras imediat de la fereastră cu ochii plini de lacrimi și s-a așezat, ascunzîndu-și fața în miini.

VII

SCRISOAREA LUI GREGORIO AL-vignani era, ca orice manifestare a sentimentelor lui, sinceră în parte.

Într-adevăr, la Roma simțise ceea ce în scrisoare numea „vocea sinceră a naturii noastre...”

Prea multă muncă sedentară, activitatea mentală continuă, persistența prelungită, neîntreruptă a eforturilor la care era constrâns nu numai pentru a-și susține viața aceea înstărită pe care era obișnuit să o ducă ci și pentru a hrăni, a justifica și a impune altora prompta sa ambiție la puterea politică; necompensat de somnul necesar, de necesara odihnă intermitentă, în cele din urmă efortul l-a doborât provocându-i o puternică disfuncțiune nervoasă.

Și într-o dimineată în fața oglinzii i-a fost dat să constate paloarea chipului aproape de nerecunoscut, ridurile la colțurile ochilor, o expresie tristă a buzelor, părul foarte rărit, și toate acestea l-au speriat și l-au amărit. Intrînd apoi în birou și așezîndu-se la masa de scris, plină toată de teancuri de hîrtie dispuse în ordine, nu mai reușise să se concentreze asupra nici unei lucrări începute. Astfel dintr-odată avu conștiința incapacității sale de a mai acționa, și se gîndise că o odihnă mai lungă îi era chiar indispensabilă.

În plus, în zilele acelea era dezgustat de războiul josnic și neloial pe care cîțiva colegi din opoziție îl duceau contra lui, fie în aula Parlamentului, fie în ziare, la Minister. Atacul celor cîțiva amenința să implice întreaga opoziție în dezgustul și în scandalul opiniei publice. A prevăzut că însăși Camera se va închide în curînd prin prorogarea sesiunii parlamentare. Și într-adevăr închiderea urma să aibă loc la puține zile după aceea.

Se hotărî atunci să plece cît mai departe de Roma, ca să-și refacă prin odihnă forțele și să se pregătească astfel pentru luptele

care urmau. Și oglinda îi dezvăluia sentimentele chinuitoare care îl tulburau. Ajunsese pe versantul celălalt al vieții: începuse să coboare: se temea că se va prăbuși în curînd; simțea nevoia să se prindă de ceva.

În scurta carieră parlamentară fusese foarte norocos. Se afirmase imediat; stîrnise invidii și simpatii, și trezise speranțe serioase; cîștigase în plus prietenii prețioase. După ce obținuse astfel prea ușor victoria, nelipsitele amărăciuni ale politicii, multele deziluzii îl mîhniră cu atît mai mult cu cît nimeni din jurul lui nu se bucurase sincer de triumfurile lui, așa cum nimeni acum nu-l consola în amărăciuni. Era singur.

După ce-și făcuse în grabă pregătirile pentru plecare, de îndată ce o pornise la drum, încercase o ușurare neașteptată și aproape nesperată ca și cum ceața de deasupra lui s-ar fi risipit toată în jur. Iată soarele! Iată verdele proaspăt al cîmpiei. Și trenul zbura. Înghițind cu sorbituri largi aerul agitat, șuierător, de la fereastra trenului, își strigase lui însuși, mai înainte de a striga Martei: „Să trăiești! Să trăiești!” Și exaltarea îi crescuse mereu, pe tot parcursul călătoriei. I se păruse că vede lumea, viața, aproape sub un alt aspect: fără legătură, sub soare, în beatitudinea imensă, albastră și verde a cerului, a mării, a ogoarelor.

La cîteva zile după sosirea la Palermo, găsi casa care îi convenea în momentul acela pe o stradă pustie, dincolo de Porta Nuova: în via Cuba, departe de centrul orașului, aproape la țară.

Era o clădire fără etaj, cu un aspect elegant, un balcon în mijloc și cîte două ferestre pe fiecare parte.

— Un paradis! Nu se poate muri aici... – îi spuse portarul, deschizîndu-i porțița de sub balcon.

După ce a trecut gangul, Gregorio Alvignani, punînd piciorul pe prima din cele trei trepte care duceau într-un fel de curie largă, pietruită, înconjurată cu ziduri și descoperită, tresări deodată din cauza unui gălăgios zbor de porumbei, care se duceau să se alinieze la capătul zidului, gîngurind.

— Cîți porumbei!

— Da, domnule. Sînt ai stăpînului casei. Îi am eu în pază... Dacă nu-i vreți, îi gonesc de aici.

— Nu, cît despre mine, lasă-i; nu mă supără.

— Cum doriți. Vin și eu să le dau de mîncare, de două ori pe zi, și le fac și curățenie.

Și bătrînul portar îi chemă cu un strigăt anume și cu o plesnitură a degetelor. Mai întîi unul. Apoi doi împreună, apoi trei.

Apoi toți ceilalți au coborât în curtea interioară la strigătul cunoscut, gîngurind, lungindu-și gîtul, mișcîndu-și căpșoarele pentru a privi pieziș.

La stînga, sprijinită de zid, în afară, se ridica scara în două rampe scurte, foarte ușor de urcat. Scara aceasta în spirală, în curtea aceea, cu porumbei, dădea casei aerul unei locuințe foarte modeste și vesele.

— Nu vă va supăra nimeni. Puteți privi tot ce vă place în jurul casei. Dar nici un ochi nu pătrunde aici: numai Dumnezeu și creaturile cerului – explică bătrînul portar.

Au urcat pentru a vizita casa și în interior. Erau opt camere mobilate cu o oarecare pretenție de eleganță. Alvignani a fost mulțumit.

— Domnișorul are familie?

— Nu, sînt singur.

— Ah, bine. Atunci, dacă vreți să schimb acest pat pentru două persoane, cu unul mic... Stăpînii locuiesc aici la doi pași. Pe corso Calatafimi. Dacă vreți să mîncăți acasă, servesc și pensiune. Puteți avea tot ce doriți.

— Da, da, ne vom înțelege... spuse Alvignani.

— Așteptați: terasa! Trebuie să o vedeți: o încîntare. Munții, domnule dragă, îi puteți atinge cu mîna.

Ah da, da: acela era refugiul care îi trebuia: acolo, alături de munți, și de un cîmp întins.

După două zile se instalează.

— Aici mă voi odihni.

Coborînd în fiecare dimineată în oraș pe corso Calatafimi, trecea prin fața Colegiului Nou; privea poarta, ferestrele vastului edificiu; se gîndea că Marta era acolo, și era sigur că o va vedea, măcar din curiozitate. Dar trebuia să găsească o ocazie. Se gîndea: „Aș putea intra, chiar acum; să mă anunț, să o văd și să-i vorbesc. Nu. Așa pe neașteptate, nu. Va fi mai bine să o previn. Nu știe nici măcar că sînt aici, atît de aproape de ea. Cine știe cum o voi regăsi? Poate nu va fi ca înainte...”

Trecea mai departe, fericit că mai are o bucală de drum în fața lui, înainte de a intra în oraș, unde ar fi întîlnit desigur atîția pisălogi.

Era profund conștient de valoarea, de importanța lui; dar, pînă una-alta, aerul sprinten puțin impertinent cu care se avînta departe de Roma și de afaceri modifica în ochii altora plăcut tot ceea ce era absolut în convingerea aceea.

Nu știa încă precis în ce fel și-ar fi ocupat timpul șederii lui la Palermo. În trîndăvie, nu: trîndăvie și plictiseală erau pentru el sinonime. Și trîndăvia i-ar fi dăunai foarte mult. Și așa, de cînd sosise, nu avusese decît un singur gînd, sau (cum spunea) o singură curiozitate: să o vadă pe Marta.

„Voi cumpăra cîteva cărți de literatură. Voi citi. Voi continua apoi, dacă voi avea chef, însemnările asupra *Eticii relative*. Destul, voi vedea eu.”

Nu voia să se oprească prea mult asupra nici unui gînd. Mîntea lui dormita într-o bună dispoziție și se reconforta.

„Nu trebuie să mor, cu siguranță! Chiar cînd creierul este întunecat de gînduri, trupul găsește suficientă rațiune ca să se bucure: în atmosfera blîndă a anotimpului; într-o baie bună, vară; lîngă un foc bun, iarna; dormind, desenînd, plimbîndu-se. Se bucură, și nu ne-o spune. Cînd vorbim noi? cînd reflectăm? Numai cînd sîntem constrînși din cauze potrivnice; în timp ce în acelea care ne dau plăcere mîntea noastră se repauzează și tace. Pare astfel că lumea este plină numai de rele. O oră scurtă de durere ne impresionează multă vreme; o zi senină trece și nu lasă urme...”

Această reflecție îi părea justă și originală, și îl făcu să zîmbească de plăcere. Dar cum să găsească prilejul, mijlocul de a o putea vedea pe Marta? Oricît încerca să se distreze, revenea la același gînd; și totdeauna se trezea pregătit să născocească modul de a reuși să obțină întîlnirea, fără a compromite pe nimeni.

Ieșea din casă. Și umblind, se gîndea: „Dacă aș putea-o vedea cel puțin pe stradă mai întîi, fără ca ea să mă vadă. Dar dacă mă vede? De prima întîlnire depinde totul...”

Ocazia i se oferi dintr-odată, și i se păru foarte propice. A fost invitat să țină o conferință despre o temă la alegere în aula mare a Universității. Deși nu avea cu el decît cîteva cărți și era cu totul nepregătit, acceptă, după ce s-a lăsat mult rugat. Un vast, elocvent examen al științei moderne l-a tentat totdeauna: avea cu el însemnările pentru un studiu început și întrerupt despre *Schimbările viitoare ale ideii morale*: putea profita. De la examenul conștiinței înțelegea să treacă la examenul diferitelor manifestări ale vieții, și mai ales al celei artistice. *Artă și conștiință azi* iată titlul conferinței.

„Îi voi scrie. O voi invita să asiste la conferință... Astfel o voi vedea. O voi avea în fața mea, în timp ce voi vorbi.”

Era sigur de succesul care nu-i lipsise niciodată și îl mîngîia mult gîndul că Marta îl va revedea acolo, printre aplauzele unui

auditoriu numeros.

Își schiță schema conferinței, o gîndi punct cu punct, deoarece avea să vorbească și nu să citească; și cînd a avut limpede linia și întreg conceptul, satisfăcut de sine. Scrise Mariei scrisoarea de invitație.

Triumful oratoric al conferinței a răspuns în ziua aceea întocmai și poate chiar mai mult decît se așteptase Alvignani însuși; dar Marta n-a răspuns. A căutat-o cu ochii în sala imensă plină pînă la refuz; a zărit-o pe directoarea colegiului, singură: Marta nu venise. Și ca și cum nu ar fi auzit, uită să răspundă la aplauzele cu care numerosul auditoriu l-a primii la intrare.

VIII

— VENIȚI. DOI PAȘI... VĂ VA trece durerea de cap. Vedeți, ce zi frumoasă? Doi pași...

— Ați făcut rău că ați venit...

— De ce?

— Aș fi vrut să vă anunț dinainte... Dar unde?

— De ce? – insistă Alvignani.

Era foarte tulburat și el. Nu se aștepta să o regăsească pe Marta în atîta strălucire de frumusețe. Și atît de fisticită și pierdută în fața lui. Nu știa cum să-și explice ușurința cu care ea părea că se lasă condusă; și era aproape speriat; se temea că se înșală, se străduia să se îndoiască și se temea să creadă; se temea că un gest, un cuvînt, un suris imprudent ar fi putut să destrame vraja într-o clipă.

Marta mergea cu capul plecat, cu obrajii înflăcărați. Neștiind, și nici crezînd cu puțință să se despartă de el în pragul colegiului, și acceptînd invitația de a face doi pași împreună, a pornit-o în sus, pe acolo pe unde Corso devenea tot mai pustiu. Nu s-ar fi îndreptat desigur cu el către oraș, înspre lumea de acolo.

Părăsea colegiul cu două ore mai devreme ca de obicei; nici soțul ei nu putea fi la poștă, și nici Matteo Falcone nu o putea vedea. Totuși tremura; i se părea că toți vor observa imprudența ei, sau își vor da seama de temeritatea lui și de extrema agitație cu care ea îl urma, tîrită în urma lui de parcă ar îi fost oarbă. Deși nu pătrundea sensul cuvintelor pe care el i le spunea cu vocea tremurînd ea le auzea. Erau multe cuvinte și aprinse, care îi provocau în același timp rușine și spaimă, dar și o plăcere nedefinită.

Îi spunea că de departe s-a gîndit mereu la ea...

Și ea repetă involuntar, cu un aer incredul:

— Mereu...

— Da, mereu!

Ce spunea acum? Că nu-i răspunsese? Cînd? La care scrisoare? Era gata să ridice ochii pentru a-l privi, dar repede lăsă din nou capul în jos. Da, era adevărat: nu i-a răspuns. Dar cum ar fi putut să-i răspundă atunci?

Gînduri incoerente îi scăpărau acum prin creier; cele două fete cărora obișnuia să le dea în ziua aceea lecția particulară; ultima amenințare a soțului în scrisoarea Annei Veronica; iubirea monstruoasă și gelozia lui Matteo Falcone... Dar nici unul din gîndurile acelea nu reușeau să se reflecte în conștiința ei extrem de tulburată, în anxietatea copleșitoare a simțurilor.

Simțea că aparținea omului acela elegant, îndrăzneț, care mergea alături de ea și care venise pe neașteptate să o ia cu el; și îl urma, ca și cum ar fi avut un drept firesc asupra ei și ea datoria de a-l urma.

Valuri de sînge îi pulsau în cap; apoi o subită oboseală îi îngreuna membrele. Își pierduse cu totul conștiința de sine; și mergea înainte fără voință și fără speranța de a mai putea să se despartă de omul acela care o învăluia cu cuvîntul lui cuceritor.

Și el, cuprins și învins de irezistibilul farmec afectuos, vorbea, vorbea fără a ști bine ce spune, dar simțind că fiecare cuvînt, sunetul, expresia acestuia erau în perfectă armonie și aveau virtutea spontană a infailibilei convingeri. Nici el nu mai gîndea; nu știa decît un singur lucru: că era aproape de ea, că nu o va mai părăsi niciodată.

Aerul parcă se aprinsese în jurul trupurilor lor, învăluindu-i pe amîndoi și oprind orice percepție a vieții înconjurătoare; ochii lor nu mai zăreau nici un obiect, urechile nu mai auzeau nici un sunet.

El ajunsese să-i spună pe nume, ca în ultima scrisoare, în aceea descoperită de soț; și ea de data asta a primit acest lucru aproape fără să-i observe.

Drumul devenise de mult timp pustiu; lumina soarelui stîrnea pe galbenul prafului o fervoare de nenumărate scînteii care orbeau, și din cauza lor părea că sub picioarele lor era aprins pînă și pămîntul. Cerul era de un albastru intens, imaculat.

La un moment dat s-au oprit. El s-a oprit primul.

Marta a privit în jur, rătăcită. Unde erau? De cînd erau împreună?

— Nu ai ajuns niciodată pînă aici?

— Nu... niciodată... – răspunse ea timid, continuînd să privească de parcă ieșea dintr-un vis.

— Pe aici... – îi spuse Alvignani, luîndu-i fără multă greutate mîna și arătîndu-i o străduță laterală, la stînga.

— Unde? – întrebă ea, forțîndu-se să-i privească și retrăgînd puțin brațul pe care el nu-l lăsa.

— Pe aici, vino... – insistă el, atrăgînd-o cu blîndețe, cu un ușor, tremurat surîs pe buzele lui uscate, palid la chip.

— Dar nu... eu acum... – încercă ea să se elibereze, încurcată și speriată mai mult ca niciodată, simțînd tremurul din mîna lui, surîsul nervos, paloarea de pe chip și expresia agresivă a ochilor lui întunecați și micșorați.

— Numai o clipă... pe aici... Uite, nu e nimeni...

— Dar unde? nu...

— De ce nu? Vei vedea lanțul munților... Morreale acolo sus... apoi cîmpul înflorit... și dincoace marea. Monte Pellegrino...: și tot orașul sub ochii tăi. Uite, poarta e aici. Vino!

— Nu, nu! – negă mai hotărît Marta, privind poarta, aproape neînțelegînd că el locuia acolo și negăsind totuși puterea de a-și libera încheietura mîinii din mîna lui.

Dar el o atrase. Odată trecut pragul, Marta respiră profund; simți între zidurile scurtului și îngustului gang de la intrare o ușurare momentană, ca după o băutură răcoroasă.

— Privește, privește... – îi spuse Gregorio, arătînd porumbeii care gîngureau împreună, cînd înaintînd trufași ca și cînd și-ar fi apărat terenul lor, cînd îndepărtîndu-se speriați de vocea Mariei care se aplecase să-i cheme:

— Ce frumoși sînt... Oh, cîți sînt...

Gregorio o privea astfel aplecată, cu dorința irezistibilă de a o lua în brațe, de a o strînge cu putere și de a nu o mai lăsa, de a nu o mai lăsa niciodată. I se părea că o dorise mereu așa, încă din prima zi cînd o văzuse.

— Acum privește: două trepte... Vom merge sus pe terasă...

— Nu, nu, acum plec... – răspunse Marta, trezindu-se brusc.

— Cum! Acum că ai intrat? Sînt două trepte...

Trebuie să vezi terasa... Acum ești aici...

Marta se lăsă din nou atrasă; dar după ce a pus piciorul în interiorul casei s-a simțit parcă descătușată de vraja care o adusese pînă acolo; i se întunecă vederea; o amețitoare rătăcire o cuprinse. Era pierdută! Și, ca într-un coșmar, simți neputința de a se sustrage pericolului iminent.

— Terasa? Unde e terasa?

— Iată... vom merge acolo... – îi răspunse Gregorio, luîndu-i o

mîină și punînd-o pe inimă. Dar mai întîi...

Ea ridică spre el ochii plini de neliniște, rugători.

— Unde este? – repetă, retrăgîndu-și mîina.

Acum nu mai vedea altă scăpare.

Gregorio o conduse prin mai multe camere; apoi urcară pe o scară îngustă de lemn.

Acolo sus Marta simți că inima i se liniștește.

Spectacolul era într-adevăr încîntător. Lanțul imens al munților se impunea maiestuos și sumbru sub cerul foarte aprins. Spinările lor puternice se profilau cu linii de umbră, nete. Și Morreale părea acolo o turmă albă păscînd pe la jumătatea coastei munților, iar la poalele lui cîmpia, pe care vedea ici-colo căsuțe albe, se întindea întunecată de umbra munților.

— Acum pe aici! – spuse el.

Pe cît de iminent și întunecat era spectacolul dinspre munți, pe atît de vast. Și luminos se deschidea în partea opusă. Tot orașul o întindere imensă de acoperișuri, de cupole, de clopotnițe și printre ele, uriașa clădire a Teatrului Massimo, se oferea ochilor Martei, iar marea infinită, acolo departe, strălucea în soare, sub ale cărui raze Monte Pellegrino roșu părea tolănit în stare de beatitudine.

Pentru o clipă Marta uită de ea în contemplarea spectacolului vast dinaintea ei. Apoi căută cu ochii campanila Domului, în spatele căruia se afla casa ei; și îndată, la gîndul că mama și sora ei o așteptau acolo, simți și mai vie tulburarea, mai ascuțită remușcarea și o neîncredere profundă și disperată în sine. Își scoase batista și își ascunse fața.

— Plîngi? De ce, Marta? De ce? – o întrebă cu o atenție afectuoasă Gregorio, apropiindu-se de ea. Vino, să coborîm...

— Acum vei putea pleca...

— Da, da... îndată... – zise ea, străduindu-se să se stăpînească. Nu trebuia... nu trebuia să vin...

— Dar de ce? – repetă Gregorio. Mîhnit, ca rănit de cuvintele ei, ajutînd-o să coboare. De ce vorbești așa, Marta? Marta mea... Așteaptă, așteaptă... Așa! nu plînge... Liniștește-te.

Și ștergîndu-i ochii, o mîngîie, tremurînd tot.

— Nu... nu... – căuta să se apere Marta, părăsită de forțe.

Cînd el o îmbrățișă, ea simți un fior prin tot corpul, un hohot de plîns ca o durere a cuiva care cedează fără să vrea.

IX

— CÎND. CÎND VEI MAI VENI? –
o întrebă cu pasiune Alvignani, strîngînd-o cu putere în brațe, pe scară.

Se lăsă strînsă, fără a răspunde: inertă, parcă fără simțire. Dacă ar fi vrut să vorbească, nu ar fi avut vocea necesară. Să revină? Dar ea nici nu ar fi vrut să plece; nu atît pentru a nu se desprinde din brațele acelea, ci pentru că acolo se simțea acum ajunsă la ținta ei, căzută în adîncul ei, acolo unde toți, toți au împins-o, aproape pe la spate, și s-a afundat. Cum să se mai întoarcă de unde a venit? Cum să se mai ducă acolo? Cum să mai reia lupta? Era sfîrșită! A ajuns acolo unde toți au vrut ca ea să ajungă. Și el care o aștepta, a luat-o cu totul; venise să și-o ia, așa, simplu, ca și cum toate nedreptățile pătimate de ea i-ar fi dat acest drept asupra ei. Iată de ce încă de cînd l-a văzut nu putuse să-i reziste și se trezise în fața lui, atît de sigur pe el. Fără voință! Aceasta era cea mai puternică impresie a ei.

— A mea... a mea... a mea... – insista Alvignani, strîngînd-o tot mai puternic.

Da; a lui! Ceva al lui. Ceva ce îi aparținea.

Neînțelegînd abandonarea aceea în brațele lui, sau mai curînd interpretînd-o altfel, el, ca beat, se aplecă să-i șoptească la ureche să mai rămînă, să mai rămînă încă puțin...

— Nu, trebuie să plec... – spuse ea, smulgîndu-se brusc și aproape alunecîndu-i din brațe.

El îi luă o mînă:

— Cînd vei mai veni?

— Îți voi scrie...

Și ieși. Cînd ajunse singură pe aceeași stradă pe care fusese cu o oră înainte alături de el, se simți ca asaltată de propriile-i sentimente, rătăcite pe drum, ca și cînd ar fi stat la pîndă așteptînd reîntoarcerea ei pe urma propriilor pași.

Se întoarse să privească, speriată, străduța din care ieșise; apoi începu să coboare, grăbită, cu mintea confuză. Mergînd, invoca motive și scuze care să-i apere propria-i onestitate, vrînd parcă să apară puternică față de acela care atît de neașteptat i-o luase, și să se sustragă în același timp ideii care o umilea și o zdrobea, de a fi fost tîrită, adică, aproape pasiv, la aceeași vină, de care – nevinovată – fusese acuzată. S-a silit chiar să vadă, să simtă, să guste în căderea aceea neașteptată, care o amețea, o răzbunare voită de ea, răzbunarea vechii ei nevinovății, împotriva tuturor.

La vederea colegiului, la dreapta ei, reuși, formîndu-se, să-și ridice moralul. Reintra acum pe porțiunea de stradă pe care obișnuia să treacă în fiecare zi. Încetini pasul, continuă să meargă mai calmă și mai sigură ca și cînd într-adevăr și-ar fi lăsat în urmă vina, numai pentru că lumea, văzînd-o acum, putea să se gîndească: „Se întoarce de la colegiu”. Totuși simțea ceva neprecis care ar fi putut să o trădeze dacă cinema s-ar fi apropiat de ea, privind-o și vorbindu-i. Încercă să se sustragă acestei senzații obsesive, privind cunoscutele firme ale prăvăliilor, chipurile cunoscute ale celor pe care obișnuia să-i întilnească în fiecare zi. O surprinse deodată teama că, vorbind, i-ar fi tremurat vocea; și îndată îi veni pe buze acest suspin: — „Ah, ce oboseală!” Pronunță cuvintele rămînînd foarte atentă în ascultarea lor, dar ca și cum acestea ar fi exprimat cu adevărat ceea ce simțea ea. Și nu ar fi fost o dovadă imediată, sugerată de teama apărută brusc. Era vocea ei de totdeauna, da; dar i s-a părut străină de a ei, sau parcă ea însăși și-ar fi imitat propria voce.

Observă cu ușurare că nu se întîmplase nimic nou pe strada de totdeauna, că, în sfîrșit, totul era ca înainte, și vru să-și impună să se acorde și ea cu uniformitatea obișnuită a întîmplărilor comune cotidiene. Iată, trecea acum. Pe sub Porta Nuova, ca ieri, ca alaltăieri. Și pe măsură ce se apropia de casă, simțea că, datorită reflecției și voinței, devine mai calmă.

Maria era pe terasă și privind printre vasele de flori fixate pe balustradă o zări în stradă pe sora ei. Marta îi făcu semn cu mîna, și Maria îi zîmbi. Nimic nou, nici în casă.

— Cum... azi ai venit mai devreme? o întrebă mama.

— Mai devreme? Da!... am amînat lecția particulară... M-a durut puțin capul.

Era adevărat. Avea vocea calmă. Își amintea de durerea de cap dinainte. Zîmbi mamei și adăugă:

— Mă duc să mă dezbrac. Maria e pe terasă... Am văzut-o din stradă.

Singură, în cameră, era uimită de propria-i liniște, ca și când nu și-ar fi impus-o ea însăși, forțat; era uimită că știe să se prefacă atît de bine; și uimirea îi era aproape o satisfacție. În ziua aceea se arătă bine dispusă, așa cum mama și sora ei nu o văzuseră de multă vreme.

Odată cu venirea serii, își dădu seama totuși că nu atît pentru alții avea nevoie să se prefacă, cît pentru ea însăși. Îndată, pentru a nu mai da atenție neliniștii acaparatoare, și pentru a nu rămîne singură, scoase din sertare lucrările de școală de corectat, așa cum obișnuia să facă în fiecare seară, luă în mînă creionul pentru a nota greșelile, și începu să citească, concentrîndu-se pe prima temă cu toată atenția. Efortul i-a fost zadarnic: o mare confuzie i se produse în cap. Neputînd să rămînă pe scaun, se duse să-și sprijine. Fruntea care îi ardea pe fereastra, rece a ușii de la terasă.

Acolo, cu ochii închiși, voi să-și revadă cu luciditate cele mai mici amănunte din timpul zilei. Dar luciditatea minții i se tulbura și acum, amintindu-și de plimbarea cu Alvignani pînă acasă la el. El locuia acolo sus, unde a atras-o! Ar fi putut să se despartă de el odată ajunsă la colțul străzii; Dar cum? De ce nu a putut rosti nici un cuvînt? Revăzu curtea plină de porumbei; scara descoperită. Iată: dacă scara nu ar fi fost descoperită poate nu s-ar fi urcat... Ah, da: sigur! I se înfățișă în minte spectacolul uriașei prezențe a munților. Apoi încercă o ciudată impresie, provocată de amintirea de a fi căutat cu ochii, de pe terasa lui Alvignani, acoperișul propriei case de lîngă Dom; i se păru că privește încă de pe terasa aceea și că se vede cum era acum, acolo, în cameră, cu fruntea lipită de fereastra de la ușa terasei ei.

„Toți au vrut-o... – murmură în sine, dur, pentru a izgoni emoția care începuse s-o persecute. Îi voi scrie, – adăugă, încruntînd sprîncenele apoi cu o iute schimbare de emoție, scuturînd din umeri, termină: Acum! Așa trebuia să se sfîrșească...”

Și scrise o lungă scrisoare care se concentra obsedant asupra acestor două fraze: „Ce am făcut?” și „Ce voi face?” Remușcarea căderii spontane se demonstra acolo într-un elan agresiv de pasiune, în fraza înadins repetată și subliniată: „Acum sînt a tal!” aproape pentru a-l înfricoșa.

„Mergînd cu tine, lîngă tine, eu nu bănuiam... Ar fi trebuit să

mi-o spui: nu aş fi venit. Cît, cît ar fi fost mai bine pentru mine şi pentru tine! Dacă ai şti cît am suferit la întoarcere, singură; cum sufăr acum, aici, între mama şi sora mea. Şi mîine. Mă simt aruncată dincolo de orice fel de viaţă şi nu ştiu ce voi face, ce se va întîmpla cu mine.

Sînt sprijinul unic al celor două biete femei; şi eu însămi sînt fără sprijin, pierdută... Simţi ce amar este rodul iubirii noastre? Atîtea şi atîtea gînduri infiltrează aceasta otravă.

Dar cum e posibil să nu te gîndeşti, în situaţia mea? Tu eşti liber: eu nu! Libertatea sufletelor, de care vorbeşti şi tu, se reduce la un adevărat supliciu pentru un trup înlănţuit..."

Scrisoarea se termina pe neaşteptate, aproape gîtuită de lipsa de spaţiu, la baza paginii. „Trebuie să ne revedem. Te voi înştiinţa cînd anume... Adio.”

X

— OH, DRAGA MEA, CÎND SPUN: „Conștiința nu mi-o permite”, spun: „Ceilalți nu mi-o permit, lumea nu mi-o permite.” Conștiința mea! Ce crezi că este această conștiință? Este lumea în mine, draga mea! Ea îmi repetă ceea ce alții îi spun. Or, ascultă: foarte cinstit conștiința îmi permite să te iubesc. Tu întreab-o pe a ta, vei vedea că ceilalți ți-au permis să mă iubești, da, așa cum tu însăși ai spus, pentru tot ce te-au făcut să suferi pe nedrept.

Astfel raționa Alvignani pentru a împlinzi scrupulele, remușcărilor și spaima Martei, și adesea repeta sub o altă formă acest raționament, pentru ca să-i apară mai limpede și mai convingător chiar și lui și ca avîntul crescînd al cuvintelor lui să sperie și scrupulele, remușcărilor și spaima lui pe care nu și le mărturisea nici deschis și nici în secret.

Marta îl asculta în tăcere, îl asculta cu toată atenția, se lăsa fermecată de limbajul acela cald și colorat, în persuasiunea că trebuie să creadă tot, nefiind însă convinsă. Din păcate, știa cît o costa venirea pe furiș în casa lui, și de aici ce tortură la colegiu, și ce obsesie, ce neliniște, nopțile! Desigur rătăcirea aceea, în care i se agitau involburate toate gîndurile, toate sentimentele, avea să o trădeze într-o zi sau alta. Ar fi vrut să fie sigură de ziua de mîine. Sigură de ce anume? Nu știa nici ea; dar simțea că nu putea dura mult starea aceea, că nu-și putea continua astei existență. Nu găsea nici un loc în care să poată să stea în pace o clipă: în propria casă, minciună; în colegiu, tortură; în casa lui, remușcarea și spaima. Unde să fugă? Ce să facă?,

Se ducea la Alvignani numai pentru a-l asculta vorbind, pentru a auzi spunîndu-i-se ceea ce în sinea ei ar fi vrut să creadă: că ea nu fusese învinsă; că omul acela nu pusese stăpînire pe ea datorită violenței altuia; ci că ea îl voise, și că de acum încolo, trebuia să i se supună, deoarece i se oferise. Sufletul ei suferea,

obsedat, și numai în cuvintele lui găsea liniște.

— Dacă tu ai iubi mai mult, ai gândi mai puțin, îi spunea el. În iubire trebuie să uiți totul.

— Dar eu nu aș vrea să mă gândesc la nimic! – îi spunea Marta supărată.

— Vezi, eu mă gândesc numai la asta: că tu ești a mea și că noi trebuie să ne iubim. Privește-mă în ochi; mă iubești?

Marta îl privea o clipă, apoi își pleca ochii; obrajii i se înroșeau puțin și răspundea:

— Nu aș fi aici...

— Și atunci? – o întreba el și îi lua mîna/și o atrăgea la sine.

Nu acționa; se lăsa în voia lui; rușinoasă și tremurînd de emoția mîngîierii; apoi fugea, crezînd, cînd se trezea din uitarea momentană, că rămăsese prea mult lîngă el.

El nu mai întîrzia pe ultima treaptă a scării, pînă acolo unde o însoțea de obicei, nesatisfăcut și fermecat, ca în prima zi. Acum, îndată ce trecea dincolo de intrare, trimițîndu-i cu mîna un ultim trist salut, scotea spontan un suspin, ga și cum ar fi simțit o ușurare, sau poate milă față de ea, și urca scara încet, pe gînduri.

Și destrăma astfel puțin cîte puțin primul moment de încîntare minunată ca de vis, prima tulburare provocată de vederea Martei și de nesperata ușurință cu care se realizase neașteptata lui puternică dorință. Acum își dădea seama de motivul și de felul în care reușise, așa, dintr-odată, să o aibă; își dădea seama de sentimentele Martei pentru el. Nu; ea nu-l iubea; nu i se oferise dintr-o dragoste profundă. Poate în alte condiții, da, l-ar fi iubit; nu acum cînd, în zăpăceala căderii neașteptate, se prindea de el așa cum un naufragiat se prinde de un altul, fără posibilitatea unei salvări, cu disperare.

Cum să iasă din această situație?

„Oare va vrea să vină cu mine la Roma?” se gîdea Alvignani.

El, desigur, era mulțumit. Dar, și mama? sora? împreună cu ea? Nici o dificultate din partea lui. Dar cum să i-o propună? Ea se arăta atît de trufașă; și desigur nu ar fi acceptat o condiție pe care i-ar fi putut-o oferi el. Aceasta, și nu alta. Ce ar fi putut oare face pentru ea? Era pregătit pentru toate. Aștepta un semn.

Gîndind astfel, Alvignani credea chiar că nu are nici un motiv să-și reproșeze ceva.

— Te obosesc? Așa e? – îl întreba ea cu amărăciune. Tu te gîndești că trebuie să pleci...

— Dar tu, Marta! Ce te face să crezi acest lucru? Mă judeci

greșit... Numai dacă nu vrei să vii cu mine...

— Cu tine? Dacă aș fi singură! Vezi deci că te gîndești să pleci?

Gregorio ridica din umeri. Suspina.

— Dacă nu vrei să înțelegi ce-ți spun! Sînt aici, cu tine, pînă cînd vei lua o hotărîre pentru viitorul nostru. Aș vrea numai să te fac fericită. Nu mă gîndesc la altceva...

— Și cum? Cum? Dacă aș ști!

— Știu; te înțeleg. Dar nu vezi că pentru mine tu contezi?

Da, și Marta trebuia să recunoască. Dar ce putea să vrea, ea? Fiecare avea o viață înaintea lui, tristă sau fericită; ea însă, nu; nici ea nu știa ceea ce îi rămînea de făcut.

Oricum, relația lor se prelungea astfel de aproape două luni, întristată, întunecată de umbra culpei pe care conștiința ei i-o proiecta continuu. În zadar încercase el să i-o îndepărteze, să anuleze umbra aceasta prin cuvinte pătimășe. Acum suferea în tăcere opresiunea, crescînd povara tristeții atît a lui cît și a ei prin forța inerției, în cele din urmă, devenindu-le amîndurora insuportabilă.

— Numai tu hotărăști. Eu ți-am spus: sînt dispus la orice.

Să plece de acolo, să se întoarcă la Roma, formulînd printr-o scrisoare o scuză oarecare: o chemare neașteptată pentru o treabă urgentă profesională? Astfel ea și-ar fi găsit puțină liniște: și, în liniște, ar fi putut lua o hotărîre. Nu; după o matură gîndire, a exclus această posibilitate, considerînd-o prea violentă. Ar fi fost mai bine poate să-i propună deschis să termine totul: nu pentru el: ci pentru ea care suferea și așa prea mult. Dar și această soluție a fost respinsă de Gregorio Alvignani, prevăzînd vreo scenă neplăcută. Mai bine să aștepte ca la această situație să ajungă ea, ca de la sine.

Sosi între timp o veste neașteptată care tulbură într-un mod diferit pe Marta și pe Alvignani. Anna Veronica anunță într-o scrisoare că Rocco Pentàgora, grav bolnav de tifos, se afla, după părerea medicilor, la un pas de moarte.

Marta păli cînd citi această scrisoare care îi venea acum ca un imediat, odios răspuns la agitațiile desperate din nopțile nedormite, agitații sufletești pe care conștiința ei intimă le dezaproba, deoarece acum nu-și mai recunoștea nici un drept de a spera moartea soțului ei.

Și totuși, de cîte ori, zvîrcolindu-se în pat, nu s-a rugat:

— Doamne, de-ar muri!

Iată, murea. Era la un pas de moarte.

În prada unei vii tulburări, se duse să comunice vestea lui Alvignani.

Acesta rămase perplex privind-o pe Marta care îl spiona cu atenție. Se priviră o clipă, și el avu aproape impresia că liniștea camerei aștepta un cuvânt al său, ca și cum moartea ar fi intrat acolo și ar fi provocat dragostea lor să vorbească.

XI

LA PALERMO? DAR CUM!

Și Gregorio Alvignani se opri în fața profesorului Luca

Blandino care mergea ca de obicei cu ochii pe jumătate închiși, absorbit în gândurile lui, cu bastonul sub braț, mâinile la spate și trabucul lung adormit pe barbă.

— Oh, stimabile! – zise Blandino, privindu-l pe Alvignani fără nici o surpriză, ca și cum ar fi fost în compania lui de o oră. Ridică, ridică puțin capul: așa... Cit?

— Ce anume? – întrebă rîzînd Gregorio.

— Aceste gulere, la ce preț? Prea înalte pentru mine... De ce rîzi, ștrengarule? Mă iei peste picior? Vreau să-mi cumpăr trei. Vino cu mine, ajută-mă. Trebuie să fac o vizită, și așa cum sînt nu aş putea să ma prezint acolo. Chiar acum...

Luă de braț pe Alvignani care rîdea încă și porni alături de el.

— Oh, apropo! Și tu ce faci aici?

— Apropo de ce anume? – îl întrebă Gregorio Alvignani începînd din nou să rîdă.

— Nimic, nimic... ca să știu, răspunse Blandino, devenind dintr-odată serios și încruntînd sprîncenele.

— Camera e închisă... – spuse Alvignani.

— Știu... Și tu de ce ești aici? Nu aş vrea să fac o altă gafă. Spune-mi adevărul.

— Ce gafă? – întrebă Gregorio, devenind serios și el și străduindu-se să înțeleagă.

— Acum îți voi spune... Să intrăm aici, răspunse Blandino, intrînd într-un magazin de lenjerie. Cumpăr gulere.

— Am ținut o conferință la Universitate... Peste cîteva zile plec.

— La Roma?

— La Roma.

— Gulere, ceru Blandino tînărului vînzător din magazin. Așa,

privește... ca acestea ale prietenului meu, puțin mai joase.

După ce au terminat totul, Gregorio Alvernani propuse lui Blandino să meargă la el – (Marta în ziua aceea nu venea) – și au luat o trăsură.

— Explică-mi acum gafa de care vorbeai.

— Ah, da! Deci, o conferință? Și pleci imediat?

— Sper...

— Aș fi preferat să nu te gădesc aici.

— De ce?

Alvernani crezu că înțelege; totuși simulă un aer dezorientat și de surpriză. Un zîmbet ușor i se imprimă pe față.

Dacă ar fi fost un observator mai atent, Blandino și ar fi dat seama din acest zîmbet că Alvernani se și pusese în gardă.

— De ce? Pentru că prezența ta mă face să bănuiesc ceva.

— Oh, nu cumva trebuie să văd în asta că nu trebuie să vin la Palermo? Și tu de ce ai venit? Și, mă rog, ce bănuiești?

— Nu m-ai înțeles? – întrebă Blandino, privindu-l atent.

— Nu te-am înțeles... adică presupun că tu nu vrei să faci aluzie la... Da? Ah da? încă? Dragul meu: *tempi passati*.

— Pe cuvînt de onoare?

Gregorio Alvernani izbucni în rîs, apoi zise:

— Știi ceva? Tu devii tot mai prostănac, pe zi ce trece.

— Ai dreptate! – confirmă cu multă seriozitate Blandino, scuturînd din cap și închizînd ochii. Azi mai uituc și mai neghiob decît ieri. Nu mai pot să predau: nu mai am ținare de minte... Optzeci, optzeci și optzeci: două lire și patruzeci, e adevărat? Așteaptă, cred că este o greșeală. Trei gulere, așa? Două lire și patruzeci... hoții! Cît mi-au restituit? Nu, nu – e drept: patruzeci și șaizeci, o sută – trei lire în cap. Foarte bine. Deci, ce spuneam?

— Cîți ani de slujbă mai ai pentru a putea ieși la pensie? îl întrebă Gregorio Alvernani.

— Mulți. Să nu mai vorbim, te rog, răspunse Blandino. Acum este vorba să împăcăm pe Rocco Pentăgora cu soția lui.

Gregorio Alvernani crezu la început că nu a înțeles bine și păli. Zîmbetul discret de pe buze îi rămase totuși vizibil.

— Ah, da? Dar cum? După...

Se întrerupse: constată că vocea nu-i mai era sigură.

— Pentru asta am venit, adăugă Blandino, studiîndu-l. De aceea îți spuneam că aș fi preferat să nu te gădesc aici.

— Și ce amestec am eu? – îl întrebă Alvernani cu un aer mirat.

— Fii cuminte, fii cuminte, că ai... exclamă suspinînd Blandino. Dar să nu mai vorbim de asta... acum trebuie să ne gîndim la reconciliere.

— Ești sigur că se va face? – întrebă Alvignani, simulînd o perfectă ingenuitate.

— Sperăm... De ce nu? Soțul ei o vrea iar.

— S-a hotărît, în sfîrșit? – adăugă Gregorio Alvignani cu indiferență.

Continuare apoi drumul în tăcere.

— Pe aici; via Cuba, la prima poartă, spuse apoi Alvignani unui vizitui.

Puțin după aceea, intrînd în camera cea mare de unde se deschidea terasa cu balustrada fixată pe micii pilaștri, reluară conversația.

— Ești, într-adevăr, incorigibil! – exclamă rîzînd Gregorio. Vrei chiar să ieși asupra ta toate grijile omenirii?

— Eh, știu! Dar ce vrei să fac? Asta e destinul meu. Toți aleargă la mine. Nu știu să refuz, și... De data aceasta totuși... Știi că bietul băiat a fost bolnav? Și chiar pe moarte.

— Pentàgora? Adevărat?

— El, Rocco; eh, bine, de tifos... Eu locuiesc, nu știu dacă știi, chiar în casa lui. M-a chemat... Bietul de el, e numai piele și oase: de nu-l mai recunoști. „Domnule profesor, zice, trebuie să mă ajutați... Scrisorile nu servesc la nimic... Trebuie să vă duceți la mama Martei; spuneți-i cum m-ați văzut. Eu o vreau înapoi pe Marta, o vreau înapoi!...” Și așa, iată-mă aici, scumpul meu Gregorio. Să sperăm că putem pune capăt acestei povești nefericite pentru toți.

— Da, da... – afirmă Alvignani, plimbîndu-se prin cameră. Este lucrul cel mai bun ce se poate face, fără îndoială.

— Nu-i așa?

— Da. Ar fi fost mai bine să nu se fi întîmplat nimic, așa cum nu trebuia să se întîmple nimic, ți-am mai spus-o odată, îți amintești? Atunci cînd ai avut curajul să-mi apari înainte ca martor al lui Pentàgora. El a acționat atunci chiar ca un copil; a vrut să mă provoace; eu nu am mai putut evita cel de al doilea scandal al duelului. Prevedeam încă de atunci soluția aceasta. A avut nevoie poate de prea mult timp. Destul: el vrea acum să repare totul; face bine.

— Dar știi că el, soțul, spuse Blandino, a mai încercat și altădată, după moartea lui Francesco Ajala, să se împace? Dar ea

nici nu a vrut să audă.

— Prea târziu ori poate prea curînd – observă Alvignani. Pentru că trebuie să o înțelegem și pe soție, mi se pare! Nu ar trebui să o spun eu; dar să rămînă între noi; și așa totul s-a sfîrșit, ori se va sfîrși peste puțin. Au batjocorit-o peste măsură! Dacă o vină... adică vină... să nu zicem vină, greșeală, foarte ușoară greșeală a fost, pe aceasta am comis-o eu, și m-am căit amar; și mă căiesc și acum. Un moment de rătăcire, o mărturisesc; apropierea, simpatia puternică... viața mea închisă, cufundată în lucru... un moment, în sfîrșit, de cordială, irezistibilă expansiune, iată! Mi-aș fi revenit, mulțumită onestității ei, dacă dintr-odată, cu o ușurință incredibilă din partea soțului, nu s-ar fi întîmplat ceea ce s-a întîmplat. Ah! nu trebuie să visezi atîta, dragul meu, pentru ca lovitura realității să survină. De cîte ori nu mi-am spus-o... Aceasta pentru a-ți demonstra că dacă din nefericire, el, soțul ar fi murit, aș fi remediat eu nenorocirea care s-a abătut din toate părțile asupra sărmanei femei. Mă cunoști: nu sînt om aventuros! Tu însuși mi-ai scris odată pentru ea o scrisoare, puțin cam tare, îți amintești? Nu m-am supărat. Am făcut pe loc pentru doamna atît cît mi-a fost cu putință: puțin, din păcate, față de chinul ei, dar am făcut tot posibilul. Acum îmi spui ceva ce mă consolează. I se va face dreptate în totul în fața lumii. Iată ce va trebui să o facă să înțeleagă... Da, pentru că ea, îmi închipui, nu va fi prea dispusă să primească regretul soțului. Să fim drepți! A suferit prea mult, sărmana. Propunerea, vezi, eu cred că tu trebuie să i-o prezinți din acest punct de vedere, ca să ai șanse de reușită! Și e nevoie de eficacitate, de căldură... și ție nu-ți va lipsi! Este tocmai calea de ieșire, repararea adevărată pentru ea, proba, recunoașterea nevinovăției ei din partea aceluia care a acuzat-o și condamnat-o cu ochii închiși! Nu crezi? Asta, asta trebuie s-o susții în fața ei!

— Da, da... – aprobă distrat Blandino. Voi face totul...

— Nu crezi? – repetă Alvignani absorbit încă, în raționamentul lui, ca și cum ar fi vrut să se convingă el însuși. Este tocmai sfîrșitul dorit, adevăratul sfîrșit, just, cel mai natural, de altfel, al acestei atît de triste întîmplări. Nu poți să crezi, scumpe prietene, cît sînt de mulțumit... Tu mă înțelegi: mă apăsă pe conștiință enorm această stare de lucruri provocată din cauza mea unei femei, fără motiv. A o ști pe sărmana doamnă, atît de disperată, încă tînără, frumoasă, expusă răutății lumii... era, crede-mă, o remușcare continuă... Pleci?

— Da, plec, răspunse Blandino, care între timp se și ridicase:

— Să ne vedem astă-seară... aş vrea să ştiu... Vom lua masa împreună?

Îşi dădură întâlnire, şi Luca Blandino ieşi. Puţin după aceea, Gregorio Alvincani, deschizînd uşa dormitorului aproape pe întuneric, îşi simţi pe obraji aceste două cuvinte, ca două palme:

— Laş! laş!

Făcu un pas înapoi:

— Tu aici, Marta!

Şi închise uşa repede.

XII

— AICI. AM AUZIT TOTUL, RELUA
Marta, tremurînd de indignare.

— Şi ce am spus? – se bîlbîi Gregorio Alvignani aproape numai pentru sine.

— M-am stăpînit să nu deschid, pentru a nu te demasca în faţa imbecilului aceuia! De aici, chiar de aici aş fi vrut să strig: „Nu-l crede! Eu sînt aici, în casa lui!”

— Marta, ai înnebunit? – strigă Gregorio. Ce voiai să spun? Sînt eu vinovat, oare, că el a venit să-mi vorbească de soţul tău?

— Şi ţi-a cerut poate să-i arăţi cum să mă prindă mai bine în laţ, şi să-mi prezinte propunerea? Ah, eşti mulţumit? Cu adevărat?

— Eu? Ei bine, da: pentru tine!

— Pentru mine? Şi ce altă laşitate ai vrea să mă faci să comit acum? Pentru mine, spui? Şi ce am devenit eu? Acum că ai obosit, spune, ai vrea să mă împingi din nou în braţele soţului meu?

— Nu, nu! Dacă tu nu vrei! – negă puternic Gregorio.

— Vrînd sau nevrînd: e poate mai posibil acum, după ceea ce s-a întîmplat între mine şi tine? Ai putut să speri acest lucru, să te bucuri? Doamne!... Ce au făcut din mine... Ce am devenit? M-ai aşteptat; am venit, aici, în casa ta, cu picioarele mele; şi acum că m-ai avut, pot să mă duc la celălalt?

— Ce hidos mă vezi! – exclamă Alvignani umilit.

— Ah, eu pe tine? Şi tu ce crezi despre mine, dacă ai putut spera că... Dar nu ştii ceea ce e mai rău! Ah, capul... bietul meu cap...

Şi Marta se apăsă pe tîmple cu mîinile care îi tremurau.

— Mai rău?

— Da, da: pentru mine nu mai există nici o salvare; află! Numai moartea!

— Ce spui?

— Sînt pierdută! M-ai pierdut... Am venit să ţi-o spun!

— Pierdută? Ce vorbă e asta? Explică-te!

— Pierdută: nu înțelegi? – strigă Marta.

— Pierdută... pierdută...

Gregorio Alvignani rămase ca sfârșit, privind-o fix, îngrozit, pe Marta, și bolborosi:

— Ești sigură?

— Sigură, sigură... Cum să mă înșel? – răspunse Marta, lăsându-se să cadă pe un scaun. Am venit să-ți spun tocmai asta. Cum să ascund mamei mele, surorii mele, starea mea? Vor vedea... Nu, nu; mai bine să mor! Vrînd-nevrînd eu trebuie să mor. Nu-mi rămîne altceva de făcut.

— Ce haos! murmură Alvignani anulat, acoperindu-și fața cu mîinile.

— Ce scăpare? Ce remediu? – întrebă Marta cu disperare, printre lacrimi.

— Nu plînge așa! Să căutăm împreună...

— Ah, tu, pentru tine, știu: pentru tine ai găsit calea de ieșire!

— Pentru mine? Cum? Nu... nu... nu-mi reproșa încă... Cum puteam bănuî? Iartă-mă! Ascultă: alerg după Blandino. Îi voi spune că... adevărul! Să nu se mai ocupe...

— Cum! Și apoi?

— Tu vei veni cu mine...

— O luăm de la cap? Vrei să-mi sfîșii sufletul inutil? Sau mi-o spui fiindcă știi că nu pot să vreau acest lucru?

— Și termină cu neîncrederea! Marta, pentru Dumnezeu, nu vezi că durerea mea este sinceră? Nu poți să vrei: dar tu trebuie să vrei, acum! Ce vrei să faci?

— Nu știu... nu știu... Să vin cu tine, da, eu da, aș putea: tot sînt pierdută... Dar mama? sora? Știi că trăiesc din ce le dau eu. Pot să le atrag în oprobriu? Nu înțelegi asta? Nu știi cine este mama?

— Și atunci? – întrebă Gregorio cu o voce iritată, căutînd să se ridice din umilință cu puterea rațiunii. Nu înțelegi că nu există o altă scăpare? Ori cu mine, ori cu soțul tău!

Marta se ridică, la rîndul ei, cu capul sus.

— Nu – zise. Această ultimă lașitate, nu! nu o voi comite niciodată!

— Și atunci? – repetă Gregorio.

După un moment de tăcere, reluă:

— Cu mine, nu; cu el, nici atît; în timp ce el îți oferă ocazia,

providențial... Lasă-mă să-ți spun! Gîndește-te: Nu ai curajul să vii cu mine... pentru mama ta și sora ta, este adevărat? Bine. Cum repari atunci totul? Ori te sacrifici tu pentru ele, reunindu-te cu soțul tău, ori se sacrifică ele pentru tine, și tu vii cu mine. Dar spune-mi: ai căutat oare tu scăparea care ți se oferă? Nu. El, soțul tău, vine să ți-o ofere spontan.

— Da. Dar de ce? Pentru că mă știe fără vină, cum eram înainte, și pentru că se căiește că m-a pedepsit pe nedrept.

— Și nu te-a pedepsit, într-adevăr, pe nedrept?

— Da.

— Și atunci? De ce ai aproape aerul că-l aperi acum?

— Eu? Cine îl apără? – strigă Marta. Dar nici nu-l pot acuza acum, înțelegi?

— În schimb acum mă acuzi pe mine.

— Pe tine, pe mine însămi, soarta mea infamă... – continuă Marta.

Gregorio Alvignani se strînse în umeri.

— Îți întind mîna... o respingi... Ai mai ascultat și ceea ce am spus dincolo lui Blandino. Dacă soțul tău ar fi murit, aș fi făcut totul ca să fii a mea... Ce altă probă aș putea să-ți dau de onestitatea intențiilor mele? Dar tu ai vrea să vezi în mine pe unul... pe unul care a profitat de nenorocirea ta! Ei bine, nu! Eu nu sînt acela pe care îl crezi. Sînt gata, acum ca totdeauna, să fac pentru tine tot ce vrei... Ce altceva îți pot spune? De ce mă acuzi?

— Pe mine mă acuz, – spuse Marta, întunecată. Pe mine, numai pe mine, că am devenit amanta ta...

Auzind acest cuvînt Alvignani sări brusc; se apropie de Marta și o luă în brațe.

— Amanta mea? Nu, scumpo! Ah, dacă eu aș vedea în line, în ochii tăi puțină iubire! M-aș duce la soțul tău și i-aș spune: „Tu ai izgonit-o fără vină, ai batjocorit-o fără motiv, ai ruinat-o, pentru că eu o iubeam? acum că sa mă iubește, tu ai vrea-o? Ei bine, nu, acum este a mea, î mea pentru totdeauna, toată a mea: unul din noi este în plus!” Dar tu mă iubești? Nu... Amanta mea, nu! Ei bine, pentru asta am putut accepta cu plăcere propunerea neașteptată a unei împăcări cu soțul tău. M-am gîndit că tu nu ai mai putea rezista în condițiile pe care ți le-am creat, insuportabile pentru tine care nu mă iubeai, nu pentru mine care te iubesc, înțelegi? Tu nu m-ai iubit niciodată: nu ai iubit pe nimeni, niciodată! ori pentru că nu ai putut tu, ori din vina altora; nu știu. Tu însăți ai spus-o: te-ai simțit împinsă de toți în brațele mele... Și

acum, vezi, ar fi aceasta adevărata răzbunare, aceasta; dacă eu aş fi în locul tău, nu aş ezita un singur minut! Gîndeşte-te! Nevinovată, te-au pedepsit, izgonit, hulit; şi acum cînd împinsă de toţi, persecutată, nu din patimă, nici din voinţă, ai comis o greşală – pentru tine este aşa! – Greşala pentru care te-au acuzat cînd erai nevinovată, acum te iau din nou lîngă ei, te vor din nod! Du-te! îi poţi pedepsi astfel pe toţi, aşa cum merită!

Mînia elocventă, impetuoasă a oratorului o uimi pe Marta. Rămase puţin privindu-l, apoi ochii îi fugiră la fereastra camerei şi văzură îndată întunericul de afară.

Se ridică.

— S-a înserat? Cum fac acum? S-a întunecat... Oh, Doamne, şi ce voi spune acasă? Ce scuză voi găsi?

— Ceea ce trebuie să găseşti este remediul, – spuse Alvernani, încruntat, nebăgînd în seamă consternarea Martei pentru ora tîrzie. Gîndeşte-te, gîndeşte-te la ceea ce ți-am spus!

— Tu gîndeşti, – suspină Marta, – tu poţi gîndi...

Eu... Lasă-mă, lasă-mă să plec acum... trebuie să plec... e noapte...

— Te aştept aici, mîine – spuse Alvernani. Orice hotărîre ai lua, să ştii: sînt gata de orice. Adio! Aşteaptă... Părul... aşează-ţi puţin părul măcar...

— Nu, nu... lasă aşa... Adio!

Marta fugi, frecîndu-şi ochii, aranjîndu-şi părul, gîndindu-se de pe acum la scuză pentru lunga întîrziere cu care se întorcea acasă.

La colţul străzii, în semiobscuritate, se trezi pe neaşteptate în faţa lui Matteo Falcone.

— De unde vii? – repetă Falcone, aproape în faţa ei.

— Dumneata? Ce vrei de la mine?

— De unde vii? – repetă Falcone.

— Lasă-mă să trec! Cine, îţi dă dreptul să fii mojiu cu lumea de pe stradă? Mă spionezi?

— Eu te fac de ruşine! – rînji printre dinţi Falcone.

— Mojiule! Profiţi de o femeie singură?

— De unde vii? – o întrebă din nou Falcone, scos din minţi de gelozie, încercînd s-o apuce pe Marta de braţ.

— Lasă-mă, bădăranule! Sau strig!

— Strigă, fă-l să vină jos! Sînt aşa, dar am putere, pentru Dumnezeu, ca să-i succesc gîtul ca unui cocoşel!

Este blondul ăla subţirel de data trecută?

— Da, soțul meu! – zise Marta. Du-te la el!

— Soțul dumitale? Cum!? Acela este soțul dumitale? – exclamă Falcone, uimit, prostiț.

— Lasă-mă să trec... Nu trebuie să-ți dau socoteală dumitale...

Marta începu apoi să fugă, urmată de Falcone.

— Este soțul dumitale? Ascultă! Ascultă... Iartă-mă...

— Vrei să mă scoți din minți? – îi strigă Marta, întorcându-se și oprindu-se o clipă.

— Nu te speria... Sînt disperat! Iartă-mă, fie-ți milă de mine... merit milă, nu dispreț... Nu sînt un monstru... lumea este un monstru, monstru nebun care te-a făcut pe dumneata atît de frumoasă și pe mine așa... Lasă-mă să mă răzbun! Fă-o dumneata care urăști această lume! Răzbună-mă dumneata! E o răzbunare... e o răzbunare...

Marta tremura toată, de indignare, de teamă, alergînd: îl lăsase cu mult în urmă pe Falcone, care striga gesticulînd pe strada pustie:

— Răzbunare! Răzbunare!

Ferestrele se deschideau, lumea ieșea din casele de la parter; curînd Falcone fu înconjurat.

— Un nebun! – s-a auzit de la ferestre.

Marta se întoarse un moment și văzu în umbră ceva ca o învîlmășeală. Falcone hulea pe cei ce voiau să-l prindă, strigînd tare; urla, zbătîndu-se. Strada se însufleți cu cei ce veneau unul după altul. Marta o porni la fugă în jos, spre casă, în timp ce în suprema agitație un gînd prostesc, pueril, îi sugera: „voi spune că m-am simțit rău la colegiu...”

Cînd a avut impresia că este departe de toți, acum lîngă Porta Nuova, s-a oprit puțin, ca și cum teama i-ar fi imprimat trupului ei o frînă violentă. Oare Falcone, în nebunia lui, nu i-o fi pronunțat numele?

XIII

INTRÎND, ÎN ZIUA URMĂTOARE, neliniștită în cancelaria colegiului, Marta găsi acolo pe bătrîna, dichisita, directoare care discuta cu Mormoni și cu Nusco.

— Ați aflat, doamnă?

— Ce anume? – se bîlbîi Marta.

— Bietul profesor Falcone!

— Falcone... Doamna știe: ne puteam aștepta! – exclamă Pompeo Mormoni, schițînd în aer unul din gesturile sale obișnuite.

— A înnebunit! – reluă directoarea. Sau cel puțin a dat semne de alienare mintală, pe o stradă publică, ieri seară.

Marta privea în ochi, cînd pe directoare, cînd pe Mormoni, cînd pe Nusco.

— S-a apucat să urle, – adăugă acesta, zîmbind nervos. Apoi s-a repezit, se spune, la lumea care a vrut să-l calmeze...

— Unde se află acum? – îl întrebă directoarea pe Mormoni.

— Poate la spitalul de nebuni, sau cel puțin... Ieri seara, la început, l-au dus la comisariat. Beat nu era; nu bea vin; se întorcea de pe Montecuccio, pentru că el... da! cu picioarele lui... obișnuiește să facă aceste plăcute ascensiuni: soarele îl va fi lovit în cap sau cine știe ce greiere i se va fi urcat la creier: cerea răzbunare.

— Să sperăm că la ora aceasta, – își dorea micul Nusco – și-o fi revenit la normal, bietul de el!

— Da, – zise directoarea – și pînă una-alta? să fim drepți: vă mărturisesc că acum mi-ar fi teamă, dacă ar trebui să se întoarcă aici printre elevele mele. Vreau să sper că-l vor trimite în altă parte, cînd își va reveni, așa cum i-o doresc sincer.

„Va pierde postul!” se gîndea Marta, ascultînd. „Și eu voi pierde postul...”

Și în ziua aceea predă lecțiile aproape automat, cu sufletul din cînd în cînd lovit, chinuit, tîrît de gîndurile violente în care se

zbătuse neliniștită toată noaptea.

Ideea morții, apărută între cele două posibilități odioase propuse de Alvignani, o stăpînise toată noaptea aceea, și continua să o stăpînească. Dar imaginea înfăptuirii o umplea de groază, îi dădea o amețală puternică. Împotriva întunericii opriment, tremura încă în ea o lumină de speranță: că ea nu ar fi fost în starea în care, prin atîtea semne, avea totuși motiv să se teamă că ar fi. Această lumină de speranță deschidea în întunericul îngrozitor o palidă cale de ieșire, singura. Ah, cu ce avînt ar fi vrut să se arunce într-acolo. Reținută, ca sub un coșmar, forța ochii ca să scruteze această cale, singură, departe de Alvignani, departe de soț; și căuta disperată, spiona în același timp în sine, în trupul său, un semn care să-i dea motiv de speranță.

Revenind acasă, după lecții, găsi în vizită pe soții Juè, chiriașii de la etajul al doilea.

Îndată, ghici din privirile mamei și ale surorii că Blandino fusese la ele. Ochii mamei străluceau; chipul aprins, la vederea ei, i se lumină deodată, reținînd cu greu bucuria în fața celor doi musafiri inoportuni.

Marta spunînd doamnei Juè că nu s-a simțit bine și că nu se simte bine, nici acum, aceasta exclamă, adresîndu-se doamnei Agata:

— Tulburările provocate de anotimp, tulburări de anotimp, doamna mea; dar nu dați importanță. Jumătate din oraș suferă... Noi avem în familie, pe via Benfratelli, pe doamna aceea despre care v-am vorbit odată, vă amintiți? aceea, sărmana, despărțită de soț. Ei bine, la pat și ea! Alaltăieri Fifo s-a dus să ia chiria aceea puțină pe care ne-o plătește (o mizerie) și, se știe... a trebuit să se întoarcă acasă cu mîinile goale... Ah, dacă ați ști, doamna mea, cît suferim din cauza acestei afurisite de case... Spune tu, Fifo...

Juè, așezat cu picioarele lipite și brațele încrucișate la piept, se strădui să repete fraza sa favorită:

— Cristos singur o știe!

Puțin după aceea, soț și soție „se scuзарă de deranj”, îndată ce au plecat, doamna Agata și-a aruncat brațele de gîtul Martei și a strîns-o tare, tare la piept, sărutînd-o de mai multe ori pe frunte:

— Fata mea, fata mea; Bucură-te! Iată răsplata! Ți se face dreptate, în sfîrșit!

Ochii i se umplură de lacrimi și continuă:

— Tatălui tău, răposatul, în seara aceea; nu i-am spus? Se va face lumină odată; nevinovăția fetei tale va fi recunoscută!

Așteaptă, așteaptă... Ah, dacă el ar trăi încă! Nu plînge, nu plînge, fata mea... Ce ai? Oh, Doamne, Marta, ce ai?

Marta s-a lăsat să cadă pe un scaun, palidă, tremurînd toată.

— Știi că mă simt rău... – murmură.

— Dar, dar acum nu trebuie să mai plîngi! – reluă mama ei. Știi cine a fost la noi în dimineața aceasta? Tu poate nu îl cunoști: Blandino... profesorul Blandino. Și știi de ce a venit? Cine l-a trimis? Soțul tău! Știi că a fost pe moarte?

— Știu, – spuse Marta cu sprîncenele încruntate.

— Știi? De unde știi?

— Mi-a scris Anna Veronica.

— Ah, pe ascuns?

— Da, am rugat-o eu, să nu vorbească niciodată de el în scrisorile ei către voi.

— Da, da, dar acum... Spune, poate știi totuși...?

Marta, ridicîndu-se cu greu, abătută:

— Vrea să se împace, este adevărat? – spuse.

— Da, da, afirmă bucuroasă mama.

Dar îi dispăru îndată bucuria aceea văzînd chipul întunecat al Martei.

— Ți se mai pare posibil acest lucru? – întrebă aceasta, lăsînd să-i cadă cuvintele și privind-o pe mama ei în ochi.

— Cum? De ce? – exclamă mama mirată.

— De ce? El mă vrea: dar eu nu-l mai vreau.

— Cum! și nu te gîndești... dar cum? – se bilbii mama. Dacă asta este pentru repararea situației! Nu vezi că ți se face dreptate în fața lumii întregi? Și vrei să refuzi? Cum?

— Dreptate... reparare... – o întrerupse Marta. Tu crezi în asta, mamă?

— Cum să nu? Dacă Blandino a venit aici...

— Ah, că Blandino a venit, știu... Mamă, este fără rost! Eu zic: crezi tu că ceea ce mi-au făcut, mai întîi el, Rocco, apoi tatăl lui, mai poate fi reparabil? Nu, mamă, nu: nu se repară... Eu voi rămîne, fi sigură, aceea care sînt, nici mai mult nici mai puțin, în ochii lumii. Știi ce se va spune? Se va spune că el m-a iertat; nimic altceva! și vor rîde de el, ca de un imbecil... Eu voi fi mereu vinovată... Și cum să nu? „Dacă ar fi fost cu adevărat nevinovată – vor spune ei – de ce s-ar fi închis tatăl ei de rușine luni întregi în întuneric, într-o cameră, pînă cînd a murit? Și de ce a gonit-o soțul ei?” Dar, gîndește-te reparare, fie, însă pe tata, cine vi-l mai dă înapoi ție și Mariei? Și tot ce am suferit, cine ne mai poate lua

povara din inimă? Dar, la drept vorbind, credeți că astea sînt rupturi, care se mai pot cîrpi la loc? Nu, mamă. Eu nu trebuie, nici nu pot accepta căința lui.

— Dar dacă el își recunoaște public greșeala?

— Nu-l va crede nimeni.

— Nimeni? Ba toți, fata mea! Cine va mai putea să vorbească, dacă el îți face dreptate? Oh, fata mea, și crezi că lumea nu știe că tu ești nevinovată?

Simțind că își pierde cunoștința sub privirea mamei și a surorii, Marta rămase mută, în timp ce asculta.

— Da... da... – zise. Mă voi mai gîndi; lasă-mă să mă mai gîndesc. Acum nu-ți pot spune nimic...

— Gîndește-te, gîndește-te, Marta, te rog! Vei vedea că așa e bine și vei consimți... sînt sigură! Dar, spune-mi, ce răspuns să-i dau lui Blandino?

— Nici un răspuns, deocamdată. Spune-i... spune-i că am nevoie de timp ca să reflectez, iată... Să mi se dea timp, voi reflecta.

Dar ce să reflecteze? Să aștepte ca lumina aceea de speranță să se stingă din zi în zi, bezna și golul să se adîncească tot mai mult, în ea și în jurul ei?

Curînd recunoscă că nu mai era posibilă nici o iluzie. Și astfel în fața ororii pe care i-o dădea ideea morții, se văzu silită să decidă.

Nici o distracție, nici măcar de moment. Din toate părțile se vedea strînsă, împinsă. Existența ei nu putea, nu trebuia să mai continue decît cîteva zile; una, două, trei zile încă... și apoi? Sîngele îi îngheța în vene. Se retrăgea de la balustrada terasei de teamă ca o tentație neașteptată să nu o împingă să trunchieze pe loc agonia aceea. Oh, nu, nu: moartea aceea nu! Dar arme, în casa, nu erau. O otravă? Mai bine să moară de otravă. Dar cum să și-o procure?

Delira, și ultimele energii vitale se prindeau de aceste dificultăți materiale; le amplificau. Își auzea mama și sora vorbind în celelalte camere și se întreba: „Cum va face? Vor avea milă de ea, și de Marja, cînd eu nu voi mai fi?” Dar de ce mama lua drept răsplată și compensare pentru nenorociri căința soțului, propunerea de împăcare? Ar fi vrut să strige: „O numești dreptate, tu? Mă crezi nevinovată, și numești dreptate căința celui ce m-a batjocorit fără motiv? Și dacă eu aș mai fi cu adevărat așa cum mă crezi tu, cu ce mi-ai compensa această căință? Ah, ți se pare că-mi

poate surîde ideea de a mă întoarce să trăiesc alături de un om care mi-a făcut atîta rău și care nu mă înțelege nici acum, pe care eu nu-l stimez și nu-l iubesc? Ar putea fi aceasta, oare, răsplata nevinovăției mele?”

Voi să se ducă pentru ultima oară la Alvignani. Nu își făcea iluzii: dar... cine știe! poate că el, gîndindu-se mai bine, vorbind cu Blandino, o fi găsit vreo soluție salvatoare.

— Mă pregăteam să-ți scriu! – îi spuse Gregorio, văzînd-o intrînd. Iată scrisoarea:..

Marta întinse mîna pentru a o lua.

— Nu, e inutil, acum... O rup: nebunii! Nu ai mai venit...

O privi; îi citi pe chip disperarea, și adăugă:

— Biata Marta!

Apoi o întrebă, dar aproape fără speranță de răspuns:

— Te-ai hotărît?

Marta suspină, deschizînd mîinile într-un gest ușor dezolat, și se așează.

El o privi din nou, și simți toată greutatea, enormă, a situației lor. Îl frapă liniștea aceea a ei, inertia și copleșitoarea neputință de a raționa. Pentru a o scoate din apatie îi spuse:

— Vei veni cu mine?

Dar ea se întoarse numai pentru a-l privi. Apoi închise ochii și dădu capul pe spate, cu o oboseală disperată.

— Nimic, deci, nimic, – spuse, – nu ai găsit nimic?

— Dar ce vrei se găsesc? se grăbi să-i răspundă, patetic.

— Azi și noapte m-am gîndit la tine; am așteptat să vii... E inutil să caut, Marta! Privește, îți scriam chiar acest lucru: „Hotărăște-te, hotărăște-te repede: nu e timp de pierdut; ai pierdut și așa prea mult... Dă-i un răspuns lui Blandino, spune-i pe loc ori da ori nu, și dacă nu...” Privește, și aici îți propuneam... Vrei să citești tu?... Citește, citește...

Marta luă hîrtia pe care el i-o întindea, indicîndu-i punctul de unde trebuia să înceapă lectura; dar după cîteva rînduri abandonă mîna pe genunchi.

— Citește pînă la capăt! – o îndemnă el.

Marta își duse din nou scrisoarea la ochi. Deși prevenită, citind, exprimă pe chip neliniștea cu care căuta pe foaia aceea un cuvînt care să-l facă să apară un gînd încă neapărut; neliniștea cu care un trecător gata să moară de sete caută în albia pietroasă a unui torent un fir de apă, o picătură. Și erau toate secătuite, grele, pentru ea, cuvintele acelea ale lui Alvignani: le tot mișca fără a găsi

nimic dedesubt; și făcu dezolată un nu, nu, cu capul.

Terminînd scrisoarea, se ridică în picioare suspinînd, fără a scoate un cuvînt.

— Ce crezi? – o întrebă el.

Marta ridică din umeri, și restitui scrisoarea exclamînd:

— Să nu mai reluăm discuția inutilă de ultima oară, te rog. Ori creierul meu...

— Dar ce vrei să faci?

— Nu vezi? Ce altceva îmi rămîne de făcut?

— Ești nebună!

— Nebună? Ar fi trebuit să o fac cu mult înainte, cînd trăia încă tata... Și atunci... atunci nu ar fi fost urît ca acum! Acum sînt la zid.

— Tu te pui la zid! – ripostă dur Alvignani.

Îi luă ambele mîini și continuă:

— Dar judecă, așa cum fac eu. Cine trebuie să fie pedepsit? Trebuie să fii pedepsită tu? El, el, el!

— Și cum anume? – zise Marta. Prin trădarea mea? Nu ar mai fi pentru el o pedeapsă; ar fi pentru mine! Nu vezi, nu simți că mă îngrozește? Pentru mine, pentru mine e groaznic! Nu înțelegi? Dacă aș fi un lucru inert... Dar eu gîndesc, eu știu că am fost cu tine, știu că sînt... și nu pot, nu pot: mă îngrozesc!

— Nu e cu puțință, ascultă, îi spuse atunci Alvignani, ridicîndu-se cu hotărîre, nu e cu puțință să te las să comiți, așa, cu bună știință o dublă crimă. Deci nu te gîndești nici la mama, nici la sora ta! îi voi scrie eu!

— Cui? – întrebă Marta, scuturîndu-se.

— Lui, soțului tău, răspunse Alvignani. Nu pot să le las singură, să te las în voia ta, în prada disperării...

— Ești nebun? – îl întrerupse Marta. Ce-ai vrea să-i scrii?

— Nu știu. Îmi va dicta conștiința. Știu numai că nu tu ești cea vinovată. Ori asupra mea ori asupra lui trebuie să cadă pedeapsa, și cine dintre noi rămîne, să plătească!

— Nebunie! – exclamă Marta. Nu!... Ascultă... ascultă...

Se întrerupse: o idee îi fulgeră prin minte, și pe loc chipul i se lumină, aproape zîmbi.

— Nu-i scrie tu, reluă. Îi voi scrie eu... Lasă să-i scriu eu... Am găsit! Am găsit!

— Ce anume? – întrebă nerăbdător Gregorio. Ce îi vei scrie?

— Am găsit! – repetă Marta, bucuroasă. Da, așa se vor liniști toate... Vei vedea! apoi îți voi spune... Acum lasă-mă să plec...

— Nu, spune-mi înainte...

— După, după... – zise Marta. Totul se va termina cu bine, îți promit... Lasă-mă să plec... Ți-o voi spune după... Promite-mi că nu-i vei scrie!

— Dar aş vrea să ştiu, se opuse, nedumerit, Alvignani.

— Nu trebuie să ştii nimic. Lasă-mă pe mine... Promite-mi...

— Bine: promit... Când mai vii?

— Curînd. Nu te îndoi: voi veni. Acum, adio!

— Adio! Pe curînd!

Marta plecă; şi mergînd spre casă, ideea care îi fulgerase în minte căpătă treptat-treptat o formă concretă, precisă. În starea de exaltare, aproape de delir, în care se afla, nu vedea absurditatea remediei conceput dintr-odată. Şi îşi spunea: „Eu nu accept iertarea lui, iertarea cui ar fi trebuit în schimb să se căiască... Nu o accept. Merit o pedeapsă. Bine! Mi-o voi da. Dar o reparare pentru tot răul pe care mi l-a făcut la început, pe nedrept... o reparare desigur că mi-o datorează... Bine: eu mă retrag şi cînd mă voi retrage definitiv, nu ar putea să o ia de soţie pe sora mea? Maria e deşteaptă... Maria e bună... o va face pentru mama... vor face o familie singură cu mama... Şi astfel totul se va încheia cu bine...”

Mergea repede, vorbind singură; se simţea uşurată ca de o greutate enormă; privea în jurul ei cu ochii aprinşi şi aproape rîdea cu adevărat pentru orice lucru pe care-l întâlnea cu privirea. I se părea că un calm perfect îi pătrunsese în spirit.

Şi în asemenea stare sufletească se întoarse acasă.

— Te-ai decis, Marta? – riscă o întrebare mama.

— Acum, mamă, îi răspunse. M-am gîndit mult. Trebuie să-i scriu. Nu te îndoi: astă-seară sau mîine îi voi scrie. Mă gîndesc la voi!

— La noi? Dar trebuie să te gîndeşti la tine, fata mea...

Uite cum ai ajuns!

— La mine şi la voi... – spuse Marta. Nu te îndoi.

XIV

A ADORMIT ÎN ZORI. ÎN TIMPUL nopții, a conceput scrisoarea pentru soțul ei, cîntărind fiecare cuvînt, excluzînd orice frază de duioșie referitoare la ea, și de recriminare față de el. Și-a închipuit apoi viața altora fără ea, amănunt cu amănunt; plînsul, disperarea mamei și a; surorii; liniștea pe care el, soțul, o va avea după aceea; regretul, uimirea cunoscuților; compătimirea, durerea... apoi, cu timpul, calmul dezolat în care durerea supremă ia sfîrșit; și treptat-treptat straniile mici surprize văzînd și simțînd că viața își reia mersul firesc de odinioară, continuînd mai departe, și noi... noi cu ea. Morții? Morții sînt departe...

Abia după două ore de somn se trezi liniștită, ca și cum sufletul ar fi exclus, în timpul scurtei odihne, determinarea violentă. Nu s-a mirat nici de acest calm; s-a gîndit îndelung, a. Discutat îndelung și s-a gîndit mai ales la ai săi: nici o remușcare deci; era pregătită, absolut pregătită. După masă va transcrie pe curat scrisoarea, iar spre seară, va ieși pentru a o pune la cutie cu propriile ei miini; și apoi... apoi nu se va mai întoarce acasă. Acum orice dificultate cu privire la felul în care își va lua zilele îi apărea ceva pueril: se va duce în apropiere de gară, și jos, cu capul înainte între roțile unui tren; sau pe plajă, pentru a se. Îneca în vreun loc pustiu.

— Ce timp frumos! – spuse Mariei, ieșind din cameră. Am lăsat obloanele depărtate ca să mă scol odată cu răsăritul soarelui... așteaptă, așteaptă: soarele nu mai răsărea...

Cerul era într-adevăr acoperit și amenințător, pentru prima dată, după un întreg anotimp senin.

În ziua aceea Marta a fost foarte drăgăstoasă cu mama și cu sora ei, cu fiecare cuvînt spus, cu fiecare privire. A fost aproape veselă la masă. După ce a terminat masa, și-a anunțat mama că avea de gînd să-i scrie soțului ei.

— Bine, fata mea... Să-ți ajute Dumnezeu!

Mama era sigură că Marta accepta împăcarea; și împreună cu Maria se ocupă liniștită de treburile casei. După-amiază cerul se întunecă: nori grei de furtună se îngrămădiră asupra orașului și se porni un vînt puternic. La fiecare rafală geamurile ferestrelor, izbite cu violență, păreau că se vor sparge cu furie; și sus, ușa de la terasă se lovea cînd și cînd. Țîșni deodată, în întuneric, un fulger viu, și aproape în același timp, tunetul bubui făcînd să răsune văzduhul cu un zgomot formidabil. Marta scoase un strigăt fugind din cameră, și se duse să se lipească de mama ei, tremurînd ca varga, convulsionată.

— Ți-a fost frică? – îi spuse mama, mîngîind-o pe păr. Vezi cît ești de nervoasă? Ce copil ești!

— Da, da... – zise Marta, cutremurată de fiorii care deveniră hohote de plîns. Nu e cu puțință să-i scriu azi... Voi scrie mîine... Tremur toată.

— Stai aici cu noi, o sfătui Maria.

Să stea acolo cu ele, în bucătărioara aceea intimă, bucurîndu-se de viața de familie, închisă, mică și sfîntă, viață care nu mai era pentru ea.

Rupsese atîtea și atîtea foi de hîrtie: scrisoarea formulată u ușurință în exaltarea delirantă a nopții i se păruse, în momentul cînd a vrut să o transcrie, aproape inconsistentă. Căutase să se concentreze, vrînd să găsească o formulă potrivită; în zadar! spiritul îi rămînea buimac; creierul uscat; și între timp trupul i se agita în ciuda voinței ei. Simțea în trup insistenta amenințare a timpului, electricitatea vibrantă din atmosferă, violența vîntului, și privi afară. Se văzuse atunci în prada vîntului, de-a lungul plajei pustii, cu marea agitată, infuriată, care-i vuia sub” ochi; se văzuse în căutarea unui loc ascuns, potrivit, unde să se arunce în valurile acelea tulburi, îngrozitoare, în adînc; și în timp ce cu sufletul la gură își urmărea proprii pași pînă la cel din urmă, pînă la punctul de unde avea să facă saltul în gol, țîșnise un fulger, bubuise un tunet.

O clipă după aceea, rîdea instinctiv la cuvintele mamei și ale surorii, care o calmau, glumind pe seama fricii ei.

Seara se lăsă înspăimîntătoare asupra orașului. Marta, mama și Maria stăteau împreună la masă, cînd soneria se auzi atît de puternic, încît le-a făcut să exclame:

— Cine poate fi la ora asta?

Era *donna* Maria Rosa Juè, care intră cu mîinile ridicate,

clătinînd din cap și strigînd:

— Doamna mea! Doamna mea! Ce am să-ți spun! Mie mi se întîmplă toate! Și ce ți-am făcut eu, Doamne! Ce ți-am făcut! Nefericita aceea, chiriașa mea din. Benfratelli... doamna mea, e pe moarte... Isuse, Isuse, Isuse! Moare acolo, ca un cîine, fără sfînta împărtășanie... I-am trimis doctorul pe cheltuiala mea; i-am cumpărat medicamente: paliative, doamna mea, paliative care nu servesc la nimic, numai să nu se spună că nu am făcut nimic pentru ea și că a murit din cauza noastră. Nu ne-a plătit chiria... Destul... Acum spun: vreo rudă, nefericita aceasta trebuie să aibă undeva, în satul ei... Nu vorbesc pentru plata chiriei, a doctorului și a medicamentelor... ci pentru înmormîntare, doamna mea, cine trebuie să o ducă la cimitir? Eu și Fifo am făcut și așa prea mult, mă rog, pentru aproapele nostru. Cu vremea de afară, apoi! Vînt, doamna mea, care ia cu el și casele... Ne-am întors o clipă ca să luăm ceva în gură... acum plecăm din nou pentru a veghea lîngă ea toată noaptea... Cum să facem? Sîntem creștini! Ah, soții, soții! Nu vorbesc de al meu: eu, dii fericire, fără jenă, doi, doamna mea, unul mai bun decît altul: răposatul, fie-i țărînă ușoară, și acesta care este portretul fratelui său, ca două picături, aceeași inimă. Ne ruinăm, doamna mea, de prea multă bunătate... Puteți scrie dumneavoastră cuiva, dacă cunoașteți pe cineva din familie acolo în sat?

— Da, fiul ei... – răspunse doamna Agata, buimacă de furia cu care doamna Juè îi vorbise și îi anunțase vestea.

— Cum? – exclamă *donna* Maria Rosa. Nefericita aceea are un fiu? Și fiul ei o lasă să moară așa, ca un cîine? Ah, copiii, copiii, mai rău decît soții! Scrieți-i, vă rog; scrieți-i că e pe moarte! Chiar în seara aceasta îi dăm sfînta împărtășanie. Sîntem creștini, da sau nu? E o ființă nebotezată, nul?

— Vin cu dumneata, zise Marta, ridicîndu-se de pe scaun.

Mama și Maria își rotiră ochii spre ea să o privească.

— Vrei să te duci tu? – întrebă mama. Te simți atît de rău, Marta, și pe timpul ăsta mizerabil...

— Lasă-mă să mă duc... – insistă Marta, îndreptîndu-se spre camera ei.

Doamna Agata nu se mai opuse; își admiră fata care răspundea astfel, cu un act de generozitate, răului pe care i-l făcuse soțul. Și i se păru că prin vizita aceea la soacra muribundă, Marta voia să răspundă cîinței soțului ei și să pecetluiască pacea.

Marta, în schimb, căutîndu-și pălăria și șalul în cameră pe

întuneric, se gîdea. „O fi o victimă și ea. Vreau să o văd și să o cunosc...

— Iată-mă! Sînt gata!

— Puneți-vă bine pălăria, ba chiar e mai bine să o lăsați acasă, ascultați-mă pe mine – îi sugeră *donna* Maria Rosa. Puneți șalul pe cap, cum am făcut eu.

Don Fifo aștepta pe palierul de la etajul doi, mort de frig, cu mîinile în buzunar și gulerul ridicat.

Îndată ce ajunse afară, Marta simți extraordinara furie a vîntului care mugea pe străzi, de parcă ar fi vrut să ia cu el toate casele. Privi cerul răvășit, agitat de uriași nori sfîrtecați, printre care luna, descoperindu-se din cînd în cînd, părea că fuge înfricoșată, în graba mare. Strada era cufundată toată în întuneric: cîteva felinare fuseseră stinse de vîntul care pe drumul ridicat al străzii Papireto rupsesese și un copac, iar pe alții îi agita, îi tortura. Veșmintele le împiedicau pe cele două femei, aplecate. Împotriva furiei naturii dezlănțuite, să înainteze ușor. *Don* Fifo ținea cu ambele mîini borurile pălăriei infundată pe cap pînă la ceafă.

La cotitura spre Dom, pe Corso, un spectacol nemaivăzut pînă atunci: un torent huruitor, în creștere, de frunze uscate, se prăvălea la vale mînios, ca și cum vîntul ar fi smuls toate frunzele de pe cîmpuri și repede cu o avalanșă furioasă, într-un vehement exces de distrugere le ducea de la Porta Nuova, tirîndu-le jos, jos, pînă la mare, în adînc.

Cele două femei și *don* Fifo au fost luați de vijelie de la spate și împinși, aproape luați pe sus întocmai ca frunzele. La un moment dat *don* Fifo scoase un strigăt și Marta îl văzu sărind ca un greier și fugind după pălăria dispărută într-o clipă printre frunze, în furia torentului.

— Las-o, Fifo! – îi strigă soția.

Dar și *don* Fifo dispăru în valul cu frunze, în beznă.

— Pe aici, pe-aici! – spuse doamna Juè Martei, luînd-o pe via Protonotaro, care era mai ferită de vînt și în care se refugiase o mulțime de frunze. S-o fi ducînd să-și ajungă pălăria din urmă la Porta Felice, dacă o reuși! Asta ne mai lipsea! Asta ne mai lipsea! Pălăria nouă!

Au traversat piațeta dell'Origlione și în curînd au ajuns în via Benfratelli.

— Iată, poftiți, este aici, – reluă doamna Juè, intrînd pe o portiță.

Urcară o scară dreaptă și îngustă pe întuneric, pînă la

ultimul etaj. Doamna Juè scoase din buzunar o cheie mare, căută pipăind broasca și deschise ușa. De îndată ce deschise, strigă:

— Doamne, Dumnezeu! Ferestrele!

Cele trei camere care compuneau mizerabila locuință a muribundeii erau bătute de vîntul care forțase obloanele și spărsese geamurile. Lumînarea din dormitor se stinsese și în beznă horcăia speriată Fana Pentăgora.

— Geamurile! pînă și geamurile!... toate sparte! Ție ți le ofer, Doamne, drept penitență pentru păcatele mele! – exclama doamna Juè, punînd în brațele ei toată puterea pentru a închide la loc obloanele împotriva vîntului.

Marta rămăsese în prag înspăimîntată, cu urechile atente la gîfiala mortală a muribundeii.

După ce închiseseră obloanele, horcăiala Fanei devenise, în liniște, aproape insuportabilă.

— Și chibriturile! – exclamă *donna* Maria Rosa. Le are Fifo care aleargă după pălărie și pe noi ne lasă aici pe întuneric în încurcătură. Ah, ce om! Cu totul opus, de multe ori, fratelui său, fie-i țărînă ușoară! Mă duc să caut în bucătărie...

Marta se apropie de pat, pe pipăite, aproape atrasă de gîfitul muribundeii. Voi să-și sprijine mîinile pe pat și le retrase imediat, cu o mare oroare: îi atinsese trupul bolnavei: se aplecă asupra ei și o chemă încet:

— Mamă... mamă...

Numai respirația greoaie îi răspunse.

— Sînt soția lui Rocco... – reluă Marta.

— Rocco... – i se păru Mariei că aude bîlbîitul muribundeii, în horcăit.

— Soția lui Rocco... – repetă. Nu te speria: acum sînt eu aici.

— Rocco, rosti de data aceasta cu adevărat muribunda, întrerupîndu-și horcăitul.

Liniștea deveni înfricoșătoare.

— Taci! Taci! – reluă Marta pe un ton de îndemn călduros. Este aici stăpîna casei.

Un chibrit aprins, cu mîna pavază ca să nu se stingă, pîlpîia în întuneric, ca un foc efemer, o iluzie deșartă.

— Unde este lumînarea? Iat-o!

Donna Maria Rosa, după ce aprinse lumînarea, rămase cu cele zece degete ale mîinilor deschise în aer.

— Doamne, ce mizerie! M-am mînjit toată în bucătărie... Priviți, priviți ce babilonie e aici!

Cioburile de sticlă de la ferestre săriseră pînă în mijlocul camerei.

Între timp Marta observa cu oroare pe bolnavă care mișca încet capul înfundat în perne, căutînd cu ochii sfîrșiți, mirați, în cameră, ca uimită de lumină, și de tăcere, după întuneric și urletul vîntului. Avea o pată rotundă în lumina ochiului drept, și toată pielea feței și mai ales nasul punctat cu pete negre, care se pronunțau în extrema paloare, umedă, opacă a chipului. Părul cărunt, aspru, încrețit, bogat, era răvășit pe perna îngălbenită. Ochii Martei s-au oprit pe mîinile enorme, de bărbat, pe care muribunda le ținea abandonate pe cearșaf, mai murdar decît cămașa deschisă pe pieptul uscat, osos, oribil la vedere.

— Rocco... – murmură încă o dată muribunda, fixîndu-și lung ochii pe chipul Martei, ca însetată.

— Ce spune? – întrebă doamna Juè aplecată, cu haina ridicată pînă deasupra genunchiului în timp ce trăgea pe piciorul bondoc și gras ciorapul căzut pînă la glezne.

— Își cheamă fiul... – răspunse Marta, apropiindu-se de bolnavă pentru a-i spune: – Va veni, nu te îndoii...

Acum îi scriu să vină repede...

Dar muribunda nu înțelese și repetă cu o voce stinsă, căutînd cu ochii în jur prin cameră:

— Rocco...

— O telegramă, așa e? – zise doamna Juè. Se va duce Fifo la telegraf... Nu e timp de pierdut. Iată, aici în sertar trebuie să fie hîrtie și tot ce trebuie de scris... Doamne, ce miros... simțiți? Ce miroase atît de tare în camera asta?

Era pe măsută, lingă fereastră, un pahar pe jumătate plin cu un amestec verzui, care exala un miros pestilențial.

— Ah, tu? – exclamă doamna Juè, arătînd cu degetul bondoc paharul – acum te arunc de nu te vezi!

Marta alergă:

— Nu, ce este?

— O fi otravă, zise *donna* Maria Rosa, văzînd neliniștea Martei.

— Poate servi...

— La ce vrei să mai servească, dragă... Ne va împruți toată noaptea inutil...

Și se duse să o arunce în bucătărie.

Marta se apropie de măsută pentru a scrie telegrama. Scrise numai atît, aproape fără să se gîndească: „Mama ta e grav bolnavă.

Vino îndată. Marta”.

— Ah, îl cunoașteți de aproape? – observă doamna Juè, citind telegrama. Sînteți poate rude?

Marta se înroși, confuză, și plecă de mai multe ori capul în sens afirmativ. *Donna* Maria Rosa înregistrează confuzia neașteptată ca și înroșirea și bănuie că la mijloc trebuie să fie ceva..

— Ei da... din același tîrg... – zise. Și aproape vrînd să șteargă întrebarea indiscretă, adăugă: De-ar veni repede, cel puțin...

Auziră bătăi în ușă.

— Iată-l pe Fifo!

Don Fifo intră cu capul descoperit, părul în dezordine, exclamînd exasperat, cu gesturi largi de brațe:

— Nu era pălărie, era un diavol!

— Da. Bine... – îi zise soția. Și acum fugi la poștă!

Sînt și cioburi de geam aici!

Don Fifo sări un pas înapoi.

— Eu? La poștă? Acum? Nici de m-ar face papă!

— Prostule! Fii atent, că sînt peste tot cioburi de geam spart! – reluă, înfuriindu-se *donna* Maria Rosa. Fugi la poștă!

— Oh, Cristoase! – exclamă *don* Fifo. Afară sînt toți dracii din iad înnebuniți... Unde vrei să mă duc? Pot să mă duc fără pălărie?

— O să pui pe cap șalul meu...

Don Fifo o privi pe Marta și deschise gura într-un zîmbet de cretin.

— Ei da, șalul... ca să rîdă lumea de mine...

— Cine vrei să te vadă la ora asta, pe vremea asta? Hai, hai!

Și îi aruncă șalul pe cap, adăugînd:

— Apoi te duci acasă să te culci.

— Singur? – întrebă *don* Fifo, potrivindu-și șalul pe cap.

— Ți-e frică?

— Frică mie? Nu știu ce vrei să spui... Dar tu aici, eu acolo... nimic, mai bine, uite, voi rămîne în colțul de colo... Fii bună: mă duc și mă întorc.

Fugi. Se întoarse după aproape o jumătate de oră. Marta spiona atent pe muribundă, care se cufundase din nou în letargie. Doamna Juè, la cealaltă margine a patului, țațoșă, cu pieptul ei impunător, ațipise. *Don* Fifo o privi o clipă, apoi se întoarse către Marta și îi spuse încet:

— Cu voia Domnului acum începe să sforăie...

Ridică brațele cu pumnii închiși, și adăugă:

— Tremură toată casa!

Nici n-a terminat bine de spus, și *donna* Maria Rosa a scos primul sforăit, deschizînd gura mare. *Don* Fifo se repezi la ea și o chemă, scuturînd-o ușor:

— Mararrò... Mararrò...

— Ah... ce e?... ce vrei?... Ai expediat tele-... Bine...

— Nu... zic... – observă timid *don* Fifo. Mai încet...

Uite, bolnava...

— Nu mă plictisi, Fifo! – îl întrerupse *donna* Maria Rosa, pregătindu-se să adoarmă din nou.

Don Fifo își ridică umerii și-și înălță ochii spre plafon, suspinînd.

Puțin după aceea, dormea și el, lingă soția care sforăia formidabil; și puțin cîte puțin începu și el să sforăie, dar cu o slabă, timidă sforăială însoțită de un delicat şuierat al nasului. Soț și soție păreau, ea un oboi mai mare, el o vioară cu surdină.

Marta rămase absorbită în contemplarea muribundeii; oribilă imagine a iminentului ei destin.

„Mîine el va veni aici”, se gîdea. „Mă va vedea aici, va crede că eu vreau și îi pot accepta propunerea. Nu m-am gîndit la el, venind; dar el poate, cînd va afla totul, va bănuî că am venit înadins pentru a-l înduioșa. Nu, nu, mîine dimineață, înainte de sosirea lui, voi pleca... ca să nu mă vadă... Voi pleca...”.

Se ridica de pe scaun; se apropia în vîrfurile picioarelor de bolnavă care părea acum moartă; se apleca cu urechea deasupra ei ca să se asigure dacă mai respiră, și revenea pe scaun, copleșită de gînduri:

„Cît e de calmă! Și moare... Moartea sălășluiește de pe acum în ea, în trupul ei care doarme acum... Să plec? Nu, nu pot pleca... trebuie mai întîi să-i vorbesc... cu orice preț... Cu sacrificiul meu trebuie să obțin ca el să-și facă datoria: să-mi ajute mama. Deci, să mă găsească aici lingă a lui! îi voi spune tot... tot...”

Lampa se stinge pe măsuta de alături. Umbrele celor doi soți adormiți luau proporții și palpitau la pîlpîitul flăcării profilată pe perete. Marta se înfricoșă de întunericul iminent și se ridică să o trezească pe doamna Juč.

— Se stinge lumina...

— Ce face? Ah, se stinge?... Să facem așa...

Se ridică, se duse, clătînîndu-se, la măsută și suflă în lampă adăugînd:

— Miroase... Nu mai e gaz... Unde mi-e scaunul?

— Ahi! – strigă *don* Fifo. Mi-ai asasinat un picior!

— Scaunul meu... Iată-l! Răbdare, Fifo dragă: miine seară să sperăm să dormim în patul nostru... Uite, în curînd se va crăpa de ziuă...

Într-adevăr, un cocoș cîntă puțin după aceea în liniște. Marta, învăluită în beznă, ascultă cu atenție. Un alt cocoș răspunse de departe, la apel; apoi un al treilea, și așa mai de departe. Dar nu apărea nici un fir de lumină prin crăpăturile obloanelor.

În sfîrșit se făcu ziuă. Doamna Juč se trezi, întinzîndu-se și aproape nechezînd; apoi îi ceru Martei vești despre muribundă. *Don Fifo*, într-un colț, cu capul plecat pe piept, cu brațele încrucișate, picioarele unite, bietul de el, rămase să tragă singur, neînsoțit, timidul sforăit cu șuieratul la sfîrșit.

— E rece! e rece! – exclamă doamna Juč, încă somnoroasă, cu o mîină pe fruntea muribundeii. Trebuie să chemăm iute un preot... Fifo! Fifo, scoală-te!

Don Fifo se sculă.

— Fugi repede la biserica Santa Chiara... ori nefericita asta moare fără împărtășanie... Mă auzi, Fifo?

Don Fifo se ridicase în picioare și o pornise prin cameră cu ochii adormiți.

— Ce cauți?

— Caut... Ah, da! fără pălărie, Dumnezeu! De aș avea cel puțin o beretă... Să mă duc așa?

— Du-te! Du-te, fugi... Nu e timp de pierdut, – îi strigă *donna Maria Rosa*, și adăugă, adresîndu-se Martei – Noi între timp să punem în ordine, puțin, camera: o să vină aici Domnul!

Marta privi pe doamna Juč ca amețită. Domnul? îi apără în față Anna Veronica, și aproape o căută în camera aceea și o văzu realmente, în momentul acela suprem. Să ingenuncheze pentru toată vina și pudoarea, ei pentru a obține iertare de la Dumnezeu, așa cum făcuse odată Anna? Ah, nu! nu! Deoarece Domnul va veni acolo peste puțin timp, ea, în genunchi, l-ar fi rugat pentru mîntuirea sufletului.

În timp ce doamna Juč îi potrivea patul, muribunda deschise ochii care păreau că nu văd. Marta îi observă ochii și chipul acela luminat de o seninătate supraomenească: în patul acela era numai un trup vlăguit, care nu mai putea percepe mizeria din jur: un trup fără durere, fără memorie.

Veni, în sfîrșit, fără știrea muribundeii, preotul. Fana Pentàgora îl privi pe preot cu aceiași ochi cu care privise pînă

atunci tavanul camerei și nu răspunse nimic la întrebările lui. Cei de față ingenuncheaseră în jurul patului și acum murmurau rugăciuni: Marta plîngea cu fața ascunsă.

Puțin după aceea, slujba era terminată. Marta își ridică fața scîlciată în lacrimi și privi în jur: un trup fără: un trup fără dezamăgită, aproape îngrețșat, ca și cum ar fi asistat la o neconcludentă, foarte vulgară, scenă. Aceea să fi fost oare vizita Domnului? Un preot blond, rece, indiferent, îmbrăcat în veșminte comice. Și ea fie și pentru o clipă s-a putut gîndi să se arunce în genunchi și să invoce milă...

— Mi-e teamă că nu va ajunge la timp... – suspină doamna Juč, făcînd aluzie la fiul bolnavei.

Don Fifo ieșise și el din cameră după plecarea preotului și se plimba în săliță, consternat, cu brațele încrucișate, respirînd cu putere din cînd în cînd și așteptînd ca soția să vină să-i anunțe moartea chiriașei. Nerăbdător, își lungea din prag fața slabă spre pat, și cu un semn din cap întrebă: — Mai trăiește?

Donna Maria Rosa explică Martei:

— După moartea lui Dorò, fie-i țărînă ușoară, omul acesta nu mai poate vedea murind pe nimeni...

XV

PE MĂSURĂ CE ORELE SE scurgeau, nespus de încet, neliniștea Martei creștea. Așteptarea devenea tot mai insuportabilă.

În sfârșit, în primele ore ale după-amiezii sosi Rocco Pentàgora. Se prezentă gîfîind, aproape rătăcit, în prag.

Martei i se păru mai înalt, în slăbiciunea de după boală, în timpul căreia îi căzuse părul care îi creștea din nou acum, cu fire foarte subțiri, fin de tot și puțin creț; și fruntea i se lărgise, și pielea i se mai albise, deși era încă foarte palid. În ochi avea o expresie nouă, senină, aproape infantilă.

— Marta! – exclamă, zărind-o, alergînd spre ea.

Tulburată de vederea soțului, atît de transfigurat și înnobilat de boală. Marta îl reținu fără să vrea cu un semn confidențial de tăcere și îi arătă patul și pe mama lui în agonie.

Atunci fiul se îndreptă spre pat, se aplecă asupra mamei, chemînd-o:

— Mamă! mamă! Nu mă auzi, mamă? Privește-mă... am venit!

Muribunda deschise ochii și îl privi buimăcită, de parcă nu l-ar fi recunoscut.

El adăugă:

— Nu mă vezi? Sint eu... am venit... Acum te vei face bine.

O sărută încet pe frunte, și își șterse cu un gest discret lacrimile.

Mama muribundă continuă să-i privească, fix, închizînd din cînd în cînd, cu o greutate lentă, pleoapele, ca și cum trupul ei nu ar mai fi avut puterea de a mai da nici un semn de viață. Ori era un semn final, ca de departe, al spiritului plecat în moarte, mișcarea aceea lentă a pleoapelor?

Marta își stăpînea cu greu lacrimile de rușine în fața doamnei Juč, care se prefăcea că plînge forțat.

Treptat-treptat ochii muribunde se însuflețiră, se însuflețiră

întrucîtvă, de parcă de acolo, din adîncul morţii, o ultimă rămăşiţă de viaţă ar fi revenit la suprafaţă. Deschise şi mişcă buzele.

— Ce spui? – întrebă cu vie curiozitate fiul ei, aplecîndu-se mai mult asupra ei.

— Mor... şopti mama, aproape imperceptibil.

— Nu, nu... – o încurajă el. Dacă acum eşti mai bine... Sînt eu aici... Şi este şi Marta... Nu ai văzut-o? Marta, aici... vino aici...

Marta s-a dus la marginea cealaltă a patului şi muribunda s-a întors să o privească, aşa cum mai înainte îşi privise fiul.

— Iat-o... O vezi? – adăugă el. Iată pe Marta... Este aceasta... îţi aminteşti cît ţi-am vorbit de ea ultima oară?

Muribunda scoase un suspin, cu greu. Părea că nu înţelege, şi privea cu ochii rătăciţi. Apoi obrajii de ceară i se colorară puţin şi mişcă o mîină pe sub pătură. Atunci Marta i le ridică pe amîndouă, şi îşi puse o mîină în mîina ei, care o agită pe cealaltă, privindu-l pe fiul ei. Acesta urmă exemplul Martei şi mama atunci le uni cu un efort vizibil mîinile, scoţînd un alt suspin.

— Da, da... – i se adresă mişcat Rocco mamei, strîngînd cu putere mîina Martei, care nu-şi mai putu stăpîni lacrimile.

Cei doi Juč priveau încremeniţi de pe marginea patului cînd pe Marta cînd pe Rocco.

Puţin după aceea, muribunda închise ochii din nou, intrînd acum în adîncurile misterioase, unde o aştepta moartea.

Marta îşi retrase timid mîina din mîina soţului.

— Se odihneşte din nou, zise încet doamna Juč. Să o lăsăm să se liniştească... Ascultaţi, doamnă Marta, cu şi Fifo profităm de acest moment de calm ca să dăm o fugă pînă acasă. Trebuie să ne gîndim la toate. Nu o fac să mă laud, dar în aceste ocazii ştiu ce trebuie... Fifo, spune şi tu... Durerea există, se înţelege; dar cum se zice? sacul gol nu stă în picioare... Bietul domn Rocco, după atîtea ore de drum cu trenul, va avea nevoie de o refacere...

— Nu... nu... eu nu...

— Lăsaţi-mă pe mine... îl întrerupse doamna Juč.

— Mai degrabă Marta, spuse Rocco.

— Lăsaţi-mă pe mine! – repetă *donna* Maria Rosa.

Văd eu de toate. Şi mă voi gîndi puţin şi la mine şi la sufletul acesta de lîngă mine... Nu am pus în gură nici o picătură de apă, de azi-noapte. Dar, ce să-i faci? Trebuie să ai răbdare în toate... La revedere, la revedere... Şi fiţi tare!

Cei doi soţi Juč plecară. Pe de o parte Marta ar fi vrut să-i mai reţină cu forţa, pentru a nu rămîne singură cu soţul ei; pe de

alta, oricîtă agitație i-ar fi cauzat gîndul la ultima spovedanie, considerînd-o oricum inevitabilă, dorea să se întîmple cît mai curînd.

— Oh, Marta! Marta scumpă! – exclamă Rocco, deschizînd larg brațele și chemînd-o la el.

Marta se ridică în prada unui tremur convulsiv, și îi spuse:

— Dincolo... dincolo... Nu... așteaptă... Vreau să-ți spun acum totul... Vino...

— Cum? Nu mă ierți? – o întrebă el, urmînd-o în cealaltă cameră, aproape în întuneric.

— Așteaptă... – repetă Marta, fără să-i privească. Eu, eu nu am nimic să-ți iert, dacă tu...

Se întrerupse; i se contractă toată fața, închizînd ochii, ca pentru un spasm interior insuportabil. Apoi îndreptă o privire de mîhnire spre soț, și reluă, hotărît:

— Ascultă, Rocco: tu știi...

Se întrerupse din nou, deodată, văzînd pe chipul lui Rocco cicatricea rămasă de la rana căpătată în urma duelului cu Alvignani. Simți că se pierde, și își apăsă obrazii, tare, tare, cu ambele mîini.

— Iartă-mă! Iartă-mă! – insistă, se rugă el, punîndu-i cu dragoste mîinile pe brațe.

— Nu, Rocco! Ascultă: eu nu-ți cer nimic pentru mine... – reluă Marta, descoperindu-și fața. Vreau să-ți spun numai atît: gîndește-te că tata ne-a lăsat în mizerie: pe mama, pe Maria... fără vină... din cauza ta... Singure... trei sărmane femei, în mijlocul străzii. În iadul lumii întregi.

— Așadar, nu mă ierți? Nu vrei? Vei vedea, vel vedea, Marta, cum te voi răsplăti... Maică-ta, Maria, vor veni cu noi, în casa noastră. Nu ai înțeles așa?' Trebuie s-o mai spun? Cu noi, pentru totdeauna! Voi ai să-mi spui asta? Hai, Marta, să nu mai revenim asupra trecutului... Plîngi? De ce?

Marta, cu fața ascunsă din nou între mîini, tremura, plîngînd și în zadar insista Rocco să-i spună motivul plînsului și al negării tăcute.

— Ah, pentru mama... pentru Maria... – izbuti să spună în sfîrșit, liberîndu-și din nou fața, scaldată în lacrimi. Ascultă, Rocco.

— Încă? – întrebă el, perplex, rătăcit, mîhnit.

— Da: eu te las liber, liber, chiar din seara asta... Nu poți pretinde mai mult de la mine...

— Cum?

— Te las, da... Îți las drumul liber, pentru ca să poți face ce trebuie pentru mama și pentru sora mea, ca un om cinstit... Nu cer nimic pentru mine! Înțelege-mă... Înțelege-mă...

— Nu te înțeleg! Ce vrei de la mine? Mă lași liber?

Nu înțeleg... Dar poruncește, voi face tot ce vrei... Nu plînge! Ar trebui să plîng eu... Iartă-mă cu orice condiție; accept totul, numai să mă ierți...

— Oh, Doamne! Acum nu, Rocco, acum nu... înainte trebuia să-mi ceri iertare, cu această voce, și nu ți-aș fi negat-o... Acum nu, eu nu mai pot acorda nimic!

— De ce?

— Trebuie să mor... Da... Și voi muri. Dar... Doamne!

Dacă nu am putut să mă apăr... și mînia mi-a rămas în inimă... Ce sînt eu acum? Mă vezi? Ce sînt? Sînt ceea ce lumea, din cauza ta, m-a crezut și mă crede încă și m-ar crede mereu, chiar dacă aș accepta cînta ta. E prea tîrziu: înțelegi? Sînt pierdută! Vezi ce ai făcut din mine? Eram singură... m-ați persecutat... eram singură și fără ajutor... Acum sînt pierdută!

El rămase privind-o încremenit, aproape temîndu-se că înțelege, că a înțeles.

— Marta! Ei cum... tu... Ah, Doamne!... Tu...

Marta își cuprinse fața cu mîinile și înclină de mai multe ori capul printre hohote.

Rocco îi strînse atunci brațele vrînd să-i tragă mîinile de pe față, și o scutură, încă uimit, încă nereușind să creadă ceea ce auzea.

— Tu deci... deci, după... cu el? Vorbește! Spune!

Ah, deci e adevărat? e adevărat? Vorbește! Privește-mă în față! Mizerabilul ăla! Nu spui nimic? Ah, mizerabilul, izbucni atunci. Este adevărat! Și eu am putut crede... și eu am venit aici să-ți cer iertare... Și acum... spune, poate și înainte... spune, cu el?

— Nu! – strigă Marta, intrigată la culme. Nu înțelegi că tu, chiar tu, cu mîinile tale, și toți, toți împreună cu tine,? n-ați adus pînă aici ca să primesc ajutor de la el: ați făcut în așa fel, încît numai de la el să vină în viața mea, între amărăciuni și nedreptăți, un cuvînt de mîngîiere, un act de dreptate? Ah, tu nu, tu nu-mi poți reproșa nimic! Știi bine ce-mi rămîne de făcut: am căzut din cauza voastră, nu-mi pasă! Tu știi că din cauza ta, mama și sora au ajuns să trăiască cu ce. Le-am dat eu? Ce se va întîmpla cu ele?

Cum vor trăi? Asta vreau să știu mai întâi... Pentru asta ți-am mărturisit tot. Puteam să tac, să te înșel. Mulțumește-mi cel puțin pentru asta... și, în schimb, ajută-mi familia, pentru că nu eu, ci tu ai adus-o în starea în care se află.

Rocco se așezase cu coatele sprijinite pe genunchi și cu fața între miini, repetând încet în sinea lui fără expresie, ca și cum creierul nu-i mai judeca:

— Mizerabilul... mizerabilul...

În liniștea intervenită pe neașteptate, Marta auzi din camera de alături ceva ca un horcăit adânc, și ieși din cameră pentru a alerga la patul muribundeii.

El o urmă și acolo, uitînd cu totul de mama care era pe moarte, întrebă sub ochii ei, furibund:

— Spune-mi, spune-mi totul! Vreau să știu... vreau să știu totul! Spune-mi...

— Nu! – răspunse Marta cu fermă mîndrie. Dacă trebuie să mor...

Și se aplecă să potrivească perna sub capul bătrînei care continua să scoată, din adîncul stării de comă în care căzuse, surdul horcăit mortal.

— Să mori? – întrebă el batjocoritor. Și de ce? Pentru că nu te mai dud la el? Te-a ajutat? Să continue să te ajute...

Marta nu răspunse la insulta amară; închise numai ochii încet, apoi șterse cu o batistă sudoarea de gheață de pe fruntea muribundeii.

Rocco continuă:

— Iată un drum pentru tine! Du-te la Roma! De ce să mori?

— Oh, Rocco! – exclamă Marta. Mama ta este încă aici... Fă-o pentru ea...

El tăcu, păli, contemplîndu-și mama. Ideea morții, exprimată de Marta, căpătă atunci, pe loc, în el, o imagine teribilă. Apucîndu-și tîmplele cu mîinile, ieși din cameră.

Se înserase. În umbra care se lăsa, Marta privi automat lampa stinsă de pe masă: cine își putea închipui că agonia va continua atît de mult? Se așeză pe marginea patului cu ochii îndreptați în întuneric spre chipul agonizant, așteptînd parcă din planul meditat îndelung și devenit ferm în mintea ei, impulsul de a se ridica și a pleca. Mai mult decît horcăitul muribundeii simțea sunetul cadentat al pașilor soțului ei în cealaltă cameră, și aștepta, ca și cum sunetul acelor pași i-ar fi indicat gîndurile lui. Intuia, simțea că în momentul acela el se întorcea cu mintea la anii din

urmă, copleșit în întuneric de amintiri și de remușcări... Ah, remușcările erau pentru toți: pentru doi numai, nu: Marta și mama. Și Marta aștepta de la soțul ei dreptate pentru ele: nu aștepta altceva, urmărindu-i pașii.

Deodată în cealaltă cameră se așternu tăcerea. Luase oare el vreo hotărîre? Marta se ridică în picioare și căută pipăind șalul; găsindu-l, se pregătea să iasă în prag pentru a-l chema, cînd auzi bătăi în ușă. Erau cei doi Juč reîntorși, urmați de un băiat cu un coș de alimente.

— Oh, pe întuneric? – exclamă *donna* Maria Rosa, intrînd. Am adus lumînarea... Scuzați... oh, unde e domnul Rocco?... Fifo, aprinde!

Don Fifo aprinse lumînarea și apăru în cameră cu o figură rătăcită, în brațe cu un pachet lung cu patru lumînări groase mortuare.

Marta se aplecă asupra patului pentru a vedea chipul muribundeii.

— Cum merge? Cum merge? – întrebă tare doamna Juč.

Marta, speriată de un gîlgiit lung, straniu, un horcăit, ridică chipul desfigurat, privi perplexă pe doamna Juč apoi cu hotărîre se duse pînă în pragul celeilalte camere, și chemă în întuneric:

— *Vino... vino... moare...*

Rocco alergă repede și amîndoi se aplecară asupra patului. *Don* Fifo ieși din cameră în vîrfurile picioarelor, cu pachetul cu lumînări groase, chemînd după el pe băiat, cu un semn al mîinii.

Rocco ridică ochii de pe chipul mamei pe acela al Martei, de lîngă el și stătu un moment să o privească, mai întii cu sprîncenele încruntate apoi uimit, aproape prostit. Marta ținea în mîinile ei o mînă a celei pregătite să moară, deasupra căreia era aplecată, parcă ar fi vrut să-i dea respirația ei.

Deodată doamna Juč, palidă, spuse încet:

— *Veniți, domnule Pentàgora...*

— A murit? – întrebă Rocco, văzînd-o pe Marta că lasă mîna mamei și că se ridică îndreptîndu-și bustul. Și chemă tare, cu vocea schimbată: – Mamă! Oh, mamă! Mamă scumpă! – izbucnind în hohote și plecîndu-și fața pe pernă, lîngă fața moartei.

— Fifo, Fifo, – chemă doamna Juč. Repede, Fifo, du-l cu tine... cu tine, dincolo... Curaj, fiul meu... Ai dreptate... ai dreptate... *Vino... Du-te cu Fifo.*

Și cu ajutorul soțului ei, reuși să-i smulgă pe Rocco de pe trupul fără viață al mamei. *Don* Fifo îl duse în cealaltă cameră.

— M-am gîndit la toate... – spuse pe șoptite doamna Juč Martei, de îndată ce au rămas singure. Nu putea dura, mă așteptam... Am cumpărat patru lumînări frumoase... Mai întîi o lăsăm în sfîntă pace; apoi o îmbrăcăm...

Marta nu-și lua ochii de pe chipul cadavrului, fără a reține nici un cuvînt din atîtea și atîtea pe care i le spunea doamna Juč și pe care poate *don* Fifo, în cealaltă cameră, le repeta lui Rocco.

— Fă-mi loc puțin... Acum o îmbrăcăm.

Marta se depărtă de pat, mașinal. Și doamna Juč, în timp ce o îmbrăca pe moartă sub ochii Martei care tremura de oroare, nu încetă să vorbească discret de cheltuielile făcute, fără a uita nimic, nici medicamentele, nici medicul, nici geamurile sparte de la ferestre, nici cina, nici lumînările, nici chiria neplătită de defunctă, pentru ca Marta să comunice totul fiului. După ce a terminat cu îmbrăcatul, a acoperit cu un cearșaf cadavrul și a aprins la toate cele patru colțuri ale patului lumînările groase.

— Am terminat, – zise apoi. Totul e în ordine! Nu o fac să mă laud, dar...

Și se așeză alături de Marta, pentru a-și admira operă.

Au trecut astfel mai multe ceasuri. În camera aceea părea că numai lumînările trăiau, arzînd și topindu-se încet. Din cînd în cînd, *donna* Maria Bosa se ridica, desprindea picăturile de ceară lipite de-a lungul lumînărilor și întreținea astfel flacăra.

În sfîrșit, *don* Fifo se prezentă în prag și făcu soției un semn, pe care Marta nu-l văzu. Doamna Juč răspunse la semnul soțului, și puțin după aceea spuse încet Martei:

— Noi acum ne ducem. Vă las aici pe masă această foarfecă, să puteți tăia din cînd în cînd fitilul de la lumînări... Dacă nu aveți grijă să o faceți, fiți atentă, că lumînările se aprind și cearșaful poate lua foc... Vă atrag atenția. La revedere. Vom reveni mîine dimineață.

— Spuneți-i vă rog mamei să nu vină... – îi spuse Marta, năucită, parcă de pe altă lume. Spuneți-i că rămînem noi aici, eu și fiul... spuneți-i așa, ca să veghem pe decedată... și să fie liniștite... și... că eu le salut...

— Voi face întocmai, nu vă îndoiiți. Oh, ascultați... Dacă, mai tîrziu... domnul Rocco... și dumneavoastră... Coșul este aici, în săliță... zic, dacă întîmplător. Mie nu mi-e foame deloc. Credeți-mă, doamna mea: am ca o piatră aici, la gura stomacului. Sînt foarte sensibilă... Destul, vă salut. Chem încet-încet pe Fifo și plecăm. Curaj, și vă salut.

Rămasă singură, Marta ascultă atentă ca să-și dea seama ce făcea soțul ei în cealaltă cameră. Plîngea în tăcere? Se gîndea?

„Nu-i mai pasă de mine... – își spusese Marta. Nu are nici măcar curiozitatea să. Știe dacă am plecat sau nu... Și totuși știe unde urmează să mă duc... Acum mă voi duce... I-am spus tot... Numai de copil, nu. Dar copilul e al meu, numai al meu... cum era tot al meu celălalt care mi-a murit din cauza lui... Ah, dacă eu l-aș fi avut...”

Își îndreptă ochii spre pat; cele patru lumînări groase îi aduceau culoarea galbenă a unei lumini calde. Cîteva cute rigide ale cearșafului trădau formele cadavrului în imobilitatea lui grea.

Înfrișată, cu o mîină, Marta descoperi chipul defunctei, acum transfigurat: căzu în genunchi lîngă pat și își descătușă uriașa durere într-un torent infinit de lacrimi, apăsîndu-se cu mîna pe gură pentru a nu striga, a nu urla.

Rămase astfel să plîngă, pînă ce veni Rocco din camera vecină; atunci se ridică în picioare cu șalul sub braț, fața în miini, și se îndreptă spre ieșire.

Rocco o reținu de un braț, și o întrebă cu o voce adîncă:

— Unde te duci?

Marta nu răspunse.

— Spune-mi, unde te duci? – repetă el și, nehotărît, întinse și cealaltă mîină și o cuprinse cu amîndouă brațele.

Atunci Marta își descoperi puțin fața:

— Mă duc... Nu știu... Te rog...

Nu o lăsă să continue: într-un avînt, aproape înfrișat, își apropie chipul de chipul ei, și izbucni în lacrimi, îmbrățișînd-o:

— Nu, Marta Nu! Nu! Nu mă lăsa singur! Marta! Marta! Marta mea!

Ea încercă să se elibereze cu brațele; își îndepărtă capul; dar nu reuși să se desprindă din îmbrățișare și tremură, așa strînsă de el...

— Rocco, nu, e imposibil... Lasă-mă... E imposibil...

— De ce? De ce? – întrebă el, ținînd-o mereu la pieptul lui, tot mai strîns, și sărutînd-o cu disperare. De ce, Marta? De ce, Marta, mi-ai spus-o?

— Lasă-mă... Nu... lasă-mă... Nu m-ai vrut... – continuă Marta sufocată de emoție, în îmbrățișarea înfocată. Nu m-ai mai vrut.

— Te vreau! Te vreau! – strigă el, exasperat, orbit de pasiune.

— Nu... lasă-mă... îl imploră Marta, zbatîndu-se, aproape

părăsită de puteri. Lasă-mă să mă duc... te rog...

— Marta, eu uit totul! și uită și tu! Ești a mea! Ești a mea! Nu mă mai iubești?

— Nu e vorba de asta, nu! – zise Marta, gemînd, sfîrșită de emoție. Dar nu e posibil, crede-mă, nu mai e posibil!

— De ce? încă îl mai iubești? – strigă Rocco trufaș, eliberînd-o.

— Nu, Rocco, nu! Nu l-am iubit niciodată, îți jur: un trup fără: un trup fără! Niciodată! niciodată!

Și izbucni într-un hohot de plîns; simți că leșină; se lăsă în brațele lui, care se întinseseră instinctiv pentru a o susține. Slăbit de durerea disperată, n-a lipsit mult să cadă împreună cu ea; a susținut-o cu un efort aproape furios, în cutremurătoarea exasperare: strînse dinții. Își contractă chipul și își ridică capul. Prin mișcarea aceea, ochii i se duseră pe chipul descoperit al mamei, pe patul funebru, între cele patru lumînări groase. Ca și cum moarta s-ar fi îndreptat la rîndul ei să-i privească.

Învingîndu-și repulsia pe care i-o transmitea trupul, totuși, atît de dorit, al soției sale, el o strînse tare din nou la piept, și cu ochii fixați asupra cadavrului, bîigui cuprins de teamă:

— Privește... privește-o pe mama... Iertare, iertare... Rămîi aici. Să o veghem împreună...

Monte Cave, 1893

Rîndul

I

UN BĂIAT DE AUR, DA DA. UN băiat de aur, acest Pepè Alletto! Ravì n-ar fi putut să nege; însă nici gînd să-i acorde mîna Stellinei, nici gînd: n-ar fi vrut nici în glumă să vorbească de așa ceva.

— Să judecăm!

L-ar fi încîntat să-și mărite fata cu consimțămîntul tuturor, cum zicea el; și colinda prin oraș, oprindu-și prietenii și cunoscuții ca să le ceară părerea. Totuși, cînd auzea numele soțului pe care intenționa să i-l dea fiicei lui, toți rămîneau uluiți, înmărmuriți.

— Don Diego Alcozèr?

Ravì își stăpînea cu greu un gest de mînie, încerca să zîmbească și repeta, întinzînd mîinile:

— Așteptați... Să judecăm!

Dar ce să judeci! Unii îl întrebau chiar dacă vorbea serios:

— *Don Diego Alcozèr?*

Și izbucneau în rîs.

De aceștia Ravì se îndepărta indignat, spunînd:

— Iertați-mă, credeam că sînteți oameni cu judecată.

Pentru că el, într-adevăr, se gîdea serios la partida aceea, se gîdea cu profunda convingere că ar fi un noroc fantastic pentru fata lui. Și se încăpățîină să-i convingă și pe ceilalți, pe cei care-l lăsau cel puțin să-și spună of-ul, mereu mai mare, pe zi ce trecea.

— Ați vrut să fiți liberi. Doamne sfinte! un rege care domnește și nu guvernează, recrutare pentru toți, o armată formidabilă, poduri și șosele, căi ferate, telegraf, lumină electrică:.. Lucruri frumoase, foarte frumoase, care îmi plac pînă și mie: dar toate se plătesc, domnii mei! Și care sînt urmările? Două, în cazul meu. Una: am muncit ca un bou, toată viața, în mod cinstit, din nenorocire pentru mine și nu am reușit să pun deoparte nimic ca să-mi pot mărita fata după placul ei, care ar fi și al meu. A doua: tineri, nu sînt: mă refer la aceia care, la căsătorie, pot asigura unor părinți prevăzători bunăstarea fiicei lor; înainte de a-și face o

situație, numai Dumnezeu știe de câte e nevoie; dacă și-au făcut-o, pretind zestre și bine fac; pe onoarea mea, ce părinte și-ar da fata cuiva fără o situație? Deci? Deci vă spun eu că trebuie să ia în căsătorie un bătrîn, dacă bătrînul e bogat. După moartea bătrînului, dacă vrea, găsește ea tineri cîți poștește.

Ce era de rîs? El vorbea serios! Pentru că:

— Să judecăm...

Dacă *don* Diego Alcozèr ar fi avut cincizeci sau șaiszeci de ani, nu: zece, cincisprezece ani de sacrificiu ar fi fost prea mulți pentru fată; și el nu ar fi acceptat niciodată partida aceea. Dar calculînd bine, *don* Diego avea șaptezeci și doi. Așadar, nu o pîdea nici o primejdie, de nici un fel. În realitate nu era o căsătorie, ci pur și simplu o adopțiune. Stellina ar intra în casa lui *don* Diego ca o copilă; nici mai mult, nici mai puțin. În loc de a locui în casa tatălui, ar locui în casa cealaltă, mai comod, ca o stăpînă absolută: casa unui om foarte bine înstărit, în definitiv: nimeni nu se îndoia de asta. Prin urmare, care e sacrificiul? Să aștepți aici sau acolo. Cu diferența că a aștepta aici, în casa tatălui, ar fi un timp pierdut, el neputînd face nimic pentru fata lui; în timp ce, a aștepta acolo, trei, patru ani...

— E clar? – întreba Raví, el însuși uluit și tot mai convins de rațiunea sa.

Don Diego Alcozèr avusese pînă acum patru soții? Și ce-i cu asta? Cu atît mai bine, chiar! Stellina nu ar fi atît de proastă încît să ajungă să fie îngropată de bătrîn (și făcea semnul îndepărtării pericolului cu arătătorul și degetul mic în jos), ca celelalte patru: cu timpul și cu ajutorul. Domnului ar îngropa ea, în schimb, pe soțul binefăcător, și atunci, iată, atunci da, tînărul ar fi gata! Frumoasă, bogată, crescută ca o principesă, ar fi o dulceată; și tinerii, așa, în roi, în jurul patului și acum murmurau rugăciuni ei ca albinele la miere.

Era imposibil ca lumea să nu-și dea seama de măiestria raționamentului său: era încăpăținare, îndărătnicie, să vrei să vezi numai sacrificiul momentan al nunții aceleia cu bătrînul. Ca și cum dincolo de stîncă aceea, de bancul acela de nisip, nu ar fi fost marea liberă și fericirea! Acolo, acolo, trebuia să privească toți!

Dacă el ar fi fost bogat, dacă ar fi putut face prin puterile lui fericirea fetei – lucru mare! se știe, nu ar fi dat-o de soție bătrînului acela. Desigur, pentru moment, Stellina nu putea aprecia fericirea pe care el i-o pregătea: era firesc și într-un fel chiar scuzabil! Bar era sigur că mai tîrziu ea îl va lăuda, îi va

mulțumi și-i va binecuvînta. De la căsătoria aceea nu spera și nici nu dorea nimic pentru el; o voia numai pentru ea, și socotea ca o datorie de părinte, datorie de bătrîn încercat și experimentat în lume, să fie în stare și să-și constrîngă fata neexperimentată să-i asculte. În schimb îl amăra profund dezaprobarea oamenilor cu experiență ca el.

— În numele Tatălui, al Fiului și al Duhului Sfînt – se vîită între timp în casă soția lui Ravi, *donna Rosa*, făcîndu-și semnul crucii cu un gest care îi era familiar și pe care îl repeta ori de cîte ori se simțea ofensată și lovită în greutatea trupului ei gălbejit și inert: — Lăsați-l în pace. Ceea ce face Marcantonio, în ceea ce mă privește, este bine făcut, – le spunea rudelor care pe șoptite îi arătau monstruozitatea proiectului acela de nuntă.

— Păcat de moarte, si-*donna Rosa*! – se străduia să-i repete Carmela Mëndola, purtătoarea de cuvînt a cartierului, vorbind aproape mutește, ca să nu strige, și lovindu-se cu pumnii atît de tare de-i răsuna pieptul osos: Dacă îl lași e păcat de moarte, care ajunge să strige răzbunare pînă la Dumnezeu!

Și, peste măsură de agitată, își desfăcea și înnodea la loc sub bărbie colțurile unei mari broboade roșii de lînă pe care o ținea pe cap.

Si-donna Rosa strîngea buzele, întindea bărbia, închidea ochii și sufla pe nas un suspin lung.

II

DON DIEGO ALCOZÈR ÎNCEPUSE
să se arate prin oraș în compania viitorului socru.

Marcantonio Raví, om simplu, gras și gros, cu fața congestionată, ras tot, și cu o palmă de gușă sub bărbie, cu picioarele care-i păreau bondoace sub burta mare și pe care în timpul mersului le arunca într-o parte și alta, greoi, părea făcut inadins pentru a-l compensa pe don Diego, foarte fin, mic, care se grăbea lângă el cu pași iuți și scurți de potîrniche, ținînd pălăria în mîină sau pe capul bastonului, ca și cum se complăcea să arate unica și singura șuviță de păr, lungă și muiată într-o apă de culoare incertă (aproape culoare de trandafir), care, potrivit și distribuită cine știe cu cîtă pricepere, îi ascundea de bine de rău craniul.

Nu avea nici mustăți, nici sprîncene, *don* Diego: era spîn; ochii mici îi erau fără gene, spălăciți și apoși. Costumele lui cele mai recente aveau cel puțin douăzeci de ani; nu din avariția stăpînului, ci pentru că bine păzite de mototoleală și de praf, nu se stricau niciodată, pîrînd, dimpotrivă, îmbrăcate atunci pentru prima oară.

Așa, vai, ajunsese unul din cei mai irezistibili cuceritori de doamne în crinolină de pe vremea lui Ferdinand al II-lea, rege al celor Două Sicilii, cavalier foarte politicos, spadasin, dansator. Și chiar și meritele lui nu se restrîngeau numai aici, pe terenul, cum zicea el, al zeiței Venus și al zeului Marte: *don* Diego vorbea limba latină cu ușurință, știa pe de rost pe Catul și cea mai mare parte din odele lui Horațiu:

*Tu ne quaesieris, scire nefas, quem mihi, quem tibi
finem dî dederint...*⁸

⁸ Să nu cercetezi ce sfîrșit ne vor hărăzi zeii mie și ție, nu e

Ah, Horațiu; de la el, poetul lui favorit, *don* Diego și-a luat normele epicureice. S-a bucurat tot timpul de viață și voia să se bucure pînă la sfîrșit; de aceea ura singurătatea, în care se simțea adesea tulburat de fantome înfricoșătoare, și iubea tineretul, a cărui companie o căuta, suportîndu-i ca un filosof glumele și luările peste picior.

Iată: bătea cu măciulia de argint a bastonului de abanos pe măsuta din fața cafenelei Falcone, în timp ce Ravi se lăsa să cadă pe scaunul care scîrțîia, și suflînd și împingîndu-și pe ceafă pălăria cu boruri largi, își ștergea sudoarea feței vinete.

— Pentru mine, ca de obicei, spunea Alcozèr chelnerului, un sirop de migdale.

Și însoțea comanda cu un rîs rece, superfluu, frecîndu-și mînuțele subțiri și tremurînde: Eh, eh...

Instalați bine la cafenea, reluau discuția despre căsătorie, întreruptă din cînd în cînd de salaturile pe care *don* Marcantonio le distribuia cu glas tare și cu gesturi largi nenumăraților săi cunoscuți:

— Sărutăm mîinile! Cu tot respectul! Slugă prea plecată!

Don Diego nu reușise încă să intre în casa logodnicei sale. Stellina amenința că-i zgîrie fața, că-i scoate amîndoi ochii, dacă riscă să i se prezinte. Ravi, se înțelege, nu-i spusese nimic lui *don* Diego despre amenințările fiicei lui; îl ruga numai să aibă răbdare, pentru că fetele, oh, Doamne, se știe...

— Bine bine; cînd zici tu, sau și mai bine, cînd îmi va permite Stellina... *intra paucos dies*, sper, *cupio*, *quidem*⁹, – răspundea *don* Diego, liniștit și surîzător. Pînă atunci, iată, azi îi vei duce asta.

Și scotea din buzunar o cutiuță de catifea.

Azi o brățară, ieri un ceas mic cu lăntîșor de aur și de perle, și mai înainte un inel cu perle și briliante și o broșă cu Smaralde sau o pereche de cercei... Alcozèr nu cheltuia nimic; nu din avaricie: dar avea destule bijuterii de la soțiile defuncte: ce putea face cu ele? Le trimitea noii sale logodnice, curățate de bijutier, închise în cutii noi.

Marcantonio Ravi nu mai înceta cu laudele, cu exclamațiile admirative și cu mulțumirile.

— Vai, *don* Diego, ne faceți să ne simțim stînjeniți...

îngăduit să știm.

⁹ în cîteva zile... doresc într-adevăr.

— Nu te simți stînjedit, ignorantule! Am experiența vieții și știu că darurile sînt bine venite.

Don Marcantonio strecura darul în buzunar și sufla de furie pentru încăpățîinata împotrivire a fiicei lui, care, ca să nu cedeze, se mulțumea să stea închisă în cameră, claustrată, refuzînd chiar și mîncarea.

Mama stătea de pază lingă ușa camerei ei, ca o sentinelă. Veneau rudele, Mëndola sau alte vecine, ca să încerce să o facă să se împotrivescă soțului ei, dar ea repeta cu gestu-i obișnuit, acela al semnului crucii.

— În numele Tatălui, al Fiului și al Sfîntului Duh! Nu mai puneți paie pe foc: crezi că duc lipsă de așa ceva, *donna* Carmela dragă? Nu vedeți în ce iad mă aflu?

— Mătușă Carmela! – chema Stellina din spatele ușii.

— Ce vrei, fata mea frumoasă?

— Spune-i fetei dumitale Tina să vîină la fereastră: vreau să-i arăt ceva.

— Da, inima mea frumoasă! Chiar acum îi spun. Curaj, sufletul meu! Ia pachetul ăsta: ți-l trec pe sub ușă. Mîncîncă, o să-ți placă.

— Mulțumesc, mătușă Carmela!

— Pentru nimic, fata mea scumpă. Și fii tare, fii tare! Numai atît!...

Donna Rosa o lăsa să spună și să facă ce vrea. Și în fiecare zi, îndată ce soțul ajungea acasă, îi adresa întrebarea obișnuită:

— Trebuie?

— Și cu mîna făcea gestul de a trimite cheia să se deschidă ușa.

— Nu! – îi striga el. Stai pe loc, ingrato! inimă de piatră! Ca și cînd nu aș face-o pentru ea, pentru binele ei! Ține: un alt dar, o brățară, arată-i-o!

Donna Rosa se ridica, închidea ochii, suspina și, cu cutia în mînă, intra în camera fetei.

Stellina stătea lingă pat, ghemuită pe jos, pe covoraș, ca o cățelușă care mirie. Smulgea din mîna mamei darul și îl arunca cit colo.

— Vă mulțumesc, nu-l vreau!

Atunci mama își pierdea și ea răbdarea.

— Șaisprezece uncii o brățară, măgărițo! Nici măcar nu meriți să privești o asemenea comoară!

De îndată ce ieșea mama ei din cameră, Stellina își freca

cotul de la brațul stîng în palma mîinii drepte și rostea cu dinții strînși:

— Rodeți-vă! Rodeți-vă unghiile!

Apoi se ridica de jos, își aranja rochia, se învîrtea puțin prin cameră, și, în cele din urmă, iat-o lîngă dulap privind pe furiș darul adus de mama ei. Curiozitatea era mai puternică decît repulsia față de bătrînul donator.

Se privea în oglinda cu ramă mobilă, își ridica părul pe ceafă, și zîmbea propriei imagini: fețișoara proaspătă și frumoasă deschidea în oglindă doi ochi albaștri limpezi și vioi. Cu zîmbetul acela părea că-și șoptește: – Ștreqărițo!

— Și era tentată să deschidă cutiuțele acelea, să încerce... hai, cel puțin cerceii... pentru un singur minut, cerceii.

— Nu, ăsta e inelul... Va fi desigur prea larg... Nu, precis! oh, iată... pare făcut special pentru degetul meu...

Și își admira mîna albă cu inelul pe ea, și-o apropia, o îndepărta, îndoind-o într-o parte și în alta. Și apoi urechile cu cerceii, și apoi mîinile cu brățările, și apoi pe sîn lanțul lung al ceasului și gătită astfel, se ducea să facă o plecăciune adîncă în fața oglinzii dulapului:

— La revedere, doamnă Alcozèr!

Sfîrșea cu o cascadă de rîsete.

III

— BINE: EU NU MĂ GRĂBESC, Marcantonio dragă – îi spunea, în ziua următoare, *don* Diego lui Ravi, în cafeneaua *Falcone*: – Totuși, vezi... nu pentru mine, ci pentru vecinii mei: sub ferestrele casei tale (tu poate ai somnul greu și nu auzi) se fac aproape în fiecare noapte serenade: chitare și mandoline, eh, eh...

Știu: tineri veseli... Ce frumoasă e tinerețea! Știi cine sînt? Frații Salvo cu verii Garofalo și Pepè Alletto: chitare și mandoline.

— Dragă *don* Diego, vă jur: un trup fără că nu știu nimic, pe cuvîntul meu de om! vorbiți serios? Serenade? Lăsați asta în seama mea. Vă spun eu imediat dacă...

— Unde te duci?

— Să-i caut pe domnișorii pe care mi i-ați numit.

— Ești nebun? Stai aici! Vrei să mă compromiți?

— Dumneavoastră nu aveți nici o legătură.

— Cum să nu, măgarule? Rupem relațiile, destul. Fără atîția nervi. Eu obișnuiesc să fac lucrurile cu calm. Sînt tineri și cîntă: tinerețe înseamnă veselie... Știe să cînte și Stellina, parcă așa mi-ai spus. Bine; cîntecul îmi place. Spuneam numai pentru vecinii care îi ascultă în fiecare noapte, și, înțelegi, gurile rele... Ar trebui să-i sfătuești pe acești tineri să mai aibe răbdare, mă înțelegi? pentru că ai o copilă ca și căsătorită. Dar cu binele, calm.

— Lăsați asta în seama mea.

— Fără să mă compromiți, însă!

În seara aceleiași zile, Marcantonio Ravi, întîlnind pe stradă pe Pepè Alletto, îl chemă deoparte și îi spuse:

— Dragă *don* Pepè,. Te rog cu binele să-mi lași în pace fata; dacă nu, vezi bastonul ăsta? Ți-l rup în cap cu prima ocazie dacă te mai văd trecînd cu nasul în sus pe sub ferestrele casei mele.

Pepè Alletto îl privi mai întîi uimit, ca și cum nu ar fi înțeles nimic; apoi se trase un pas înapoi:

— Ah, da? Și dacă eu v-aș spune...

— Că ești cumnatul lui *Ciro Coppa*, *bau-bau*? – încheie fraza *Raví*.

— Nu! – negă, aprins de furie, tînărul. Dacă v-aș spune că mie *personal* nu mi-a rupt nimeni niciodată bastoane în cap?!

Raví începu să rîdă.

— Chiar nu vezi că glumesc? Spune-mi dumneata, *don Pepè* dragă, în ce termeni trebuie să te rog. Ce vrei de la fata mea? Dacă nu sîntem animale, să încercăm să judecăm. Dumneata ești nobil, dar ești sărac, dragă *don Pepè*. Și eu sînt un biet om lipsit de bani. Sărăcia nu e o rușine. Știi că țin la dumneata: hai, vino să judecăm.

Îi trecu o mîină pe sub braț și o porni cu el, continuînd:

— Cît despre dans, știu, dansezi ca și cum nu ai fi făcut niciodată nimic altceva în viața dumitale. Chiar cu pînteni la picioare, mi-au spus. Și dacă vrei să cînți, cînți la pian ca un înger... Dar, dragă *don Pepè*, aici nu e vorba de dans, e limpede? Să dansezi, e una; să mînînci, e alta. Fără a mîncă nu se dansează și nici nu se cîntă la pian. Trebuie să-ți deschid ochii tocmai eu? Lasă-mă să închei în pace căsătoria aceasta, ba chiar ajută-mă, ce Dumnezeu! Bătrînul este bogat, are șaptezeci și doi de ani și a avut patru soții... Să-i mai dăm încă trei ani de viață? Viitorul este apoi în mîinile Domnului. Spune-mi, te rog, care poate fi ambiția unui tată de familie cinstit? Fericirea propriei fete, așa e? Oh: cine e sărac, e sclav: sclavia și fericirea pot merge împreună? Nu. Deci prima bază: banii. Libertatea face casă bună cu bogăția; și cînd *Stellina* va fi bogată, nu va fi liberă să facă ce vrea și ce i se năzare? Deci... ce spuneam? Ah, *don Diego*... Bogat, *don Pepè* dragă! E atît de bogat, că ar putea să paveze cu piese de douăsprezece *tari*¹⁰ tot orașul *Girgenti*, fericite de el! Dragă *don Pepè*, îți ofer ceva în cafeneaua asta...

Alletto părea picat din nori: neștiind ce să creadă din spusesele acelea, îl privea în ochi pe *Raví*, zîmbind.

Ce-i drept, nu aspirase niciodată la mîna *Stellinei*, în mod serios; nici aceasta, de altfel, nu i-a dat niciodată motiv de a-și face vreo iluzie, mai mult decît a dat atîtor alți tineri care îi roiau în jur: un trup fără. Fata, într-adevăr, îi plăcea; dar el știa totuși că nu este în stare să se căsătorească, și nici măcar nu se gîndea la așa ceva. Trăia în aceeași casă cu mama lui care avea șaptezeci de ani

¹⁰ monedă siciliană

și care, în dragostea ei ingenuă, se încapățină să-i trateze ca pe vremea când avea zece ani. Sărmana sfântă bătrână! Trebuia să aibă multă răbdare cu ea; chiar și pentru a o compensa de tot ce pătimize din partea tatălui lui, care, în numai câțiva ani, prăpădise toată averea; după care a murit de inimă rea. De la ruină a fost salvată, ca prin minune, numai bătrîna casă, în care locuia împreună cu mama sa.

Donna Bettina, nobilă prin naștere, nu voia să admită cu nici un chip ca el, *Pepè*, să aibă vreo slujbă pe care poate cumnatul, *Ciro Coppa*, cu relațiile lui, i-ar fi putut-o procura. Dar de asta, în fond, *Pepè* nu era prea mîhnit. A munci nu era o slăbiciune a lui. În fiecare dimineată stătea în fața oglinzii cel puțin trei ore: obișnuință! Ce putea face? Baia, unghiile lungi de întreținut, apoi pieptănatul, barba, periatul. Și cînd la sfîrșit, pe înserat, ieșea din casă, părea un milord. Bătrîna casă, la *Rabato*, pășiră cu gelozie secretul mizerabil al sacrificiilor încapăținate și al celor mai dure privațiuni.

Ah, dacă în loc să se fi născut în acel trist orășel muribund, s-ar fi născut într-un oraș viu, mai mare, cine știe! cine știe! pasiunea pe care o avea pentru muzică i-ar fi deschis poate un viitor. Simțea în suflet o putere necunoscută: forța care îl împingea cîteodată spre vechiul clavecin uitat al mamei lui și îi mișca degetele pe clape pentru a improviza după ureche menuete și rondouri. În unele seri, în timp ce contempla de pe aleea solitară, la ieșirea din oraș, grandiosul spectacol al cîmpului de la poale și al mării, acolo departe, luminată de razele lunii, se simțea cuprins de unele visuri, tulburat de melancolii, în cîmpia aceea, un oraș dispărut, *Agrigento*, oraș fastuos, bogat în marmuri, splendid, și duios prin voluptatea și trîndăvia sa înțeleaptă. Acum în jurul patului și acum murmurau rugăciuni celor două temple antice, singurele rămase din negura vremii, creșteau copacii și foșnetul lor misterios se contopea cu bolborositul depărtat al mării și cu un tremur sonor neîncetat ce părea că derivă din lumina blîndă a lunii în liniștea părăsită, dar care era țîrîitul greierilor, în mijlocul căruia se auzea din cînd în cînd un chiu văicăreț, îndepărtat, al unei strige.

Pepè se rușina de aceste stranii momente temîndu-se ca nu cumva să-și dea seama de ele și prietenii lui. Să vezi atunci ironie! Nu, nu merita nici să te gîndești: acolo, numai acolo în viața limitată, meschină, monotonă de toate zilele, acolo era realitatea, căreia trebuia să se adapteze.

Ce îi spunea acum Ravi? Ce voia de la el? Evident că bietul om bănuia că între el și fata lui ar exista vreo înțelegere, din cauza căreia ea nu accepta căsătoria cu Alcozèr. Ei bine, de ce să nu-l lase să creadă asta? Promise să fie circumspect și să-i sfătuiască și pe prietenii lui, Salvo și Garofalo, să fie la fel, și drept recompensă a primit o invitație la apropiata nuntă, și din partea lui Alcozèr, care:

— Nu e rău, în fond, bietul de el! – exclamă concludent *don* Marcantonio. Ce vrei să-i faci? are mania soțiilor: nu poate să renunțe. Dar asta, cu ajutorul lui Dumnezeu, va fi ultima! Să-i dăm sau nu trei ani de viață? I-am spus-o înainte: — „Scumpe *don* Diego, aparținem vieții după cum aparținem și morții!” Și să-ți spun drept: nici nu m-a lăsat să termin. Așa că, e limpede? în privința asta, știm ce avem de făcut. Nu o spun pentru mine, ci pentru fata mea, bineînțeles! Și apoi Stellina... o să aibă ea grijă... Slăbiciuni, *don* Pepè: unii spun că *don* Diego își ia atâtea soții pentru că, stînd singur. Îi e teamă de spirite... Da! Cred că noaptea îi apare Moartea cu aripi. Să îl ia cu ea, de-ar da Dumnezeu, mai repede, *don* Pepè! I-aș da și eu o mîină de ajutor să-l ia mai repede... Dar uite că nu cîntărește nici douăzeci de kilograme... oricînd la ordinele dumneavoastră și vă sărut mîinile¹¹. Dar, nici o vorbă, *don* Pepè pentru Dumnezeu!

¹¹ Veche uzanță siciliană.

IV

APROAPE DOUĂ LUNI MAI TÎRZIU

în casa lui Ravi a avut loc nunta atît de controversată.

Don Diego s-a îmbrăcat pentru a cincea oară cu jachetă lungă evocatoare a celor patru nunți anterioare; nu din avariție, ci pentru că într-adevăr era încă nouă, deși de o croială veche, păstrată atîția ani cu camfor și cu piper în lada de nuc îngustă și lungă ca un sicriu. Jos în curte gîștele cele umflate nu l-au recunoscut în bazaconia aceea neobișnuită, și de aceea l-au urmărit cu gîturile întinse pînă la poarta cea mare, țipînd ga-ga ca turbate.

„Ei, ei, sufletele soțiilor defuncte se gîndi *don Diego*, strîmbînd din nas; și alergînd, le alungă înapoi cu mîinile. — Șo! Șo!

Marcantonio Ravi a făcut exces de invitații, voind, cel puțin în aparență, să obțină consimțămîntul tuturor. Nimeni nu-i putea scoate din cap că dezaprobarea prietenilor și cunoscuților nu era decît din invidie pentru norocul care căzuse pe capul fetei lui. Și a pregătit o primire fastuoasă în ciuda tuturor invidioșilor.

Don Diego a fost foarte complimentat. Dar cum nu îmbătrînise degeaba, a primit toate complimentele cu obișnuitul lui zîmbet rece.

Pentru Stellina, gătită în alb și cu flori albe de portocal, în splendoarea serbării, compătimirea era spontană, pe ascuns, după felicitările de rigoare pe care fiecare din invitați i le oferea din politețe, dar fără prea multă efuziune, de teamă să nu-i provoace o criză de plîns.

Curînd Ravi începu să simtă în casă o oarecare atmosferă de lîncezeală. Înfățișarea Stellingei îngheța petrecerea.

În zadar a încercat să trezească puțină veselie, antrenînd cînd pe unul, cînd pe altul. Dintre toți invitații numai lui *Pepè Alletto*, venit cu cei trei frați *Salvo* (*Mauro*, *Totò* și *Gasparino*), reuși în tele din urmă să-i insuflă entuziasm.

— Don Pepè, e rîndul dumitale! Te rog!

În această invitație Pepè simți confirmarea discuției ciudate avută cu Ravi cu cîtva timp în urmă. Zîmbi, privi pe mireasa nefericită care i se păru și mai frumoasă în splendida candoare a rochiei de nuntă și își spuse „de ce nu?” Se așeză la pian, cîntă, fredonă, apoi îi îmbie și pe ceilalți să danseze și, în sfîrșit, reuși să însuflească festinul. Toți i-au fost recunoscători, dar, mai mult, Marcantonio. Uimit de veselia creată chiar de el, îl privea acum compătimator pe *don* Diego, bătrînul soț, și pe alții, zicîndu-și: „Plîngeți-l, sărmanul; adevăratul soț voi fi eu”.

Și la sfîrșitul petrecerii, al cărei suflet fusese, ba chiar erou, toți invitații îl admirară peste măsură și îl lăudară fie pentru modul cum dansase, fie pentru cum organizase dansul și cum cîntase la pian, încît la un moment dat, irezistibil, rosti fără să vrea:

— Știu și franțuzește...

Numai că furtuna, pînă atunci înlăturată, se dezlănțui pe neașteptate. Pentru a se arăta galant, *don* Diego a ținut să ofere un pahar de lichior miresei. Bietul de el: a avut o inspirație proastă: mîinile îi tremurau, poate chiar de emoție... și astfel îi vîrsă cîteva picături pe rochie, doar cîteva... Dacă femeile care stăteau alături de ea s-ar fi prefăcut că nu văd, Stellina ar fi reușit să-și ascundă în continuare mînia; însă ele, nu: toate, săritoare, îi veniră în ajutor să șteargă petele cu batistele, și atunci Stellina, bineînțeles, izbucni în hohote de plîns, căzu într-o violentă convulsie de nervi.

Toți alergară la ea. Se striga:

— Faceți loc! Faceți loc! Lăsați-o să treacă!

Doi tineri o ridicară cu scaun cu tot și o duseră într-o cameră. *Don* Diego rămase nespus de mîhnit, cu paharul în mînă, tremurînd mai mult ca oricînd: lăsă să-i cadă restul lichidului pe covor! *Don* Marcantonio se străduia în zadar să pună totul în ordine, să-i liniștească pe invitați, repetînd: „Emoția, desigur! emoția!” Nimeni nu-l asculta, toți erau îndurerați de soarta sărmanei Stellina, al cărei plîns și, mai penibil decît plînsul, rîsetele ei convulsive, ajungeau pînă dincolo, chiar prin ușile închise.

Pepè Alletto palid, uluit, s-a lăsat să cadă pe un scaun, și, cu ochii pe jumătate închiși, își făcea vînt cu batista. Două lacrimi care nu erau din cauza vinului, i se scurgeau pe obraji pînă la mustățile melancolizate.

— Ce ai, Pepè? – îl întrebă Mauro Salvo, vîzîndu-l.

Pepè ridică capul și, zîmbind forțat și fără rost, răspunse cu o

voce nesigură:

— Nimic... mă simt... nu știu...

— Ai băut?

— Mi-a făcut atîta rău, zise Pepè, nevrînd să răspundă la întrebarea aceea vulgară.

— Ai dreptate, da, – reluă prietenul lui. Și mie, dar acum să mergem: te însoțesc. Oricum, pleacă toți...

Voi să-l ia de braț; Pepè se retrase, revenindu-și în fire:

— Nu, lasă-mă, mulțumesc! mă țin foarte bine.

— Emoția! Scuzați-mă... Vă mulțumesc pentru cîntec... Emoția... Bună seara, și vă mulțumesc... Scuzați – zicea Raví cînd unuia cînd altuia, împărțind saluturi, strîngerî de mînă și plecăciuni în sală.

Invitații ieșiră în tăcere pe scară, ca niște cîini bătuți. Era miezul nopții; lampagii stinseseră felinarele și strada lungă și pustie era prea puțin luminată de luna care părea că străbate un ușor vâl de nori.

— Cine știe ce tragedie va fi în noaptea asta! – suspină ceva mai tare, după ce ieși din casă, Luca Borrani, unul din invitați.

Pepè Alletto, trecînd pe lîngă el cu Salvo, prinse aluzia necuviincioasă din zbor și îi strigă în față:

— Porcule!

Borrani, atac și replică imediată:

— Du-te naibii, paiață! Și îi dădu un brînci.

Alletto ridică atunci bastonul și pac! în capul lui Borrani; apoi, pe neașteptate, o palmă. Se produse o încăierare, un scandal drăcesc: brațe și bastoane prin aer, gălăgie, țipete de femei, lumini și capete pe la toate ferestrele caselor din apropiere, lătrat de cîini, și toți norii care alergau pe cer.

— Ce a fost? ce a fost?

Jos, pe stradă, mulțimea agitată se îndepărta indignată și tulburată, vociferînd. Și cei care apăruseră cu luminile la ferestre rămaseră multă vreme, curioși să afle, să spioneze, să facă presupuneri și să comenteze, pînă ce mulțimea a dispărut în întuneric, în depărtare.

V

— NU, DOMNULE, BESTIE! ÎȚI ARĂT eu cum se procedează în asemenea cazuri. Las' pe mine!

Ciro Coppa, mic și îndesat, cu pieptul și umerii puternici, enormi, din cauza căroră părea și mai mic de statură, cu grumazul taurin, chipul brun și semeț, conturat de o barbă scurtă și creată, deasă și foarte neagră, fruntea care-i părea mare din cauza cheliei incipiente, ochii mari, negri, focoși, se plimba în biroul lui de avocat cu o mînă în buzunar, în cealaltă cu o biciușcă pe care-o bătea nervos pe cizmele de vînătoare. Gurile a două pistoale apăreau strălucitoare pe șolduri, în afara hainei.

Pepè Alletto venise la el pentru un sfat. Primise în aceeași dimineață o scrisoare de la Borrani. Acesta nu înțelegea să-i provoace la duel pentru insulta și palma dată prin surprindere din seara precedentă, pentru că – spunea – la cavalerism recurge numai cel ce se teme, și el nu voia să se ascundă după deget, ținînd în bătaie de joc o spadă în mînă: îl punea însă în gardă: avea să-i înfrunte cu un picior în spate, oriunde l-ar fi întîlnit, chiar și în biserică.

Pepè Alletto ar fi vrut ca avocatul Coppa să se ducă la Borrani pentru a-l convinge cu binele sau cu răul să-și retragă scrisoarea. Nu fiindcă îi era frică; lui nu-i era frică de nimeni; dar, iată așa... să rezolve o situație cu pumnii, ca băieții de pe stradă, cum era de firav... ar fi fost învins cu siguranță: față de el, Borrani părea un colos. Și apoi, cine a mai auzit? pumni și picioare între oameni de onoare...

— Las' pe mine! – reluă Coppa, oprindu-se pe la jumătatea mesei de scris pe care i-o arată cumnatului cu biciușca. Acolo găsești hîrtie, toc și călimară. Șezi și scrie. Ți-l pun eu la punct dintr-un condei.

— Trebuie totuși să-i răspund? riscă timid Pepè.

Ciro lovi tare cu biciușca în masa de scris.

— Șezi și scrie, prostiile! Îți dictez eu răspunsul.

Pepè se ridică perplex, și cu un pas șovăitor se duse să se așeze pe fotoliul de piele, în fața mesei de scris, pe care își sprijini coatele, luîndu-și capul între mîini și suspinînd. Apoi zise:

— Iartă-mă... îmi permiți? Aș vrea, iată... aș vrea să-ți spun că...

— Ce?

— Poziția mea este oarecum... ca să zic așa... delicată. Pentru că eu, aseară, ca să-ți spun drept... din atîtea motive... poate... nu mă simțeam bine. Nu aș vrea să compromit...

— Ce să compromiți! – exclamă Coppa, scos din răbdări. Ai fost insultat? Da: deși, e adevărat, i-ai ars o palmă.

— Destul!

— Trebuia să mă provoace la duel: nu a făcut-o; deci...

— Deci o vei face tu! – încheie Ciro, deschizînd brațele.

— Eu? Și de ce? – replică uimit Pepè.

— Pentru că ești un cretin! Pentru că nu înțelegi nimic! – urlă cumnatul său. Stai jos și scrie! Acum o să vezi.

Pepè ridică din umeri, năucit; apoi întrebă cu un aer dezolat:

— Ce trebuie să pun la început?

— Nimic, nici una, nici alta! – răspunse Ciro reluîndu-și plimbarea, concentrat și mîngîindu-și cu două degete barbișonul. Începe așa: Scrisoarea dvs... scrisoarea dvs... – *este demnă de o persoană... virgulă... – scrisoarea dvs. este demnă de o persoană... care ar trebui să stea... scrie!... deținută... de-ți-nu-tă într-un cuvînt.*

— Știu!

— ... *care ar trebui să stea deținută în ocnă și temniță virgulă... și nu, și nu... liberă și de capul ei... în societatea oamenilor de treabă* exclamație. Ai scris?

— Oamenilor de treabă! scris.

— De la cap. *Dar dacă dvs. Sînteți un ticălos virgulă... eu sînt un om la locul meu punct și virgulă și nu mă voi lăsa atras de dvs. Într-un alt scandal punct și continuăm. Și deoarece am avut nefericirea... așa! nefericirea de a-mi murdări mîna pe fața dvs. Virgulă mie îmi revine datoria... mie îmi revine datoria din respect față de persoana mea și față de numele meu... ai scris?... să vă ridic din noroiul virgulă în care ați vrea să va înfundați. Punct și continuăm. Vă trimit așadar cu toată generozitatea... ge-nero-zi-ta-tea... doi reprezentanți ai mei... cu cel mai amplu mandat, virgulă... care vă vor restitui scîrboasa dvs. scrisoare virgulă... pe care cu*

lașă îndrăzneală mi-ați expediat-o în dimineața acestei zile. Punct. Ai scris? Acum semnează-o: G. nob. Alletto, nimic altceva. Ai semnat? Citește-mi-o.

Pepè citi scrisoarea, căznindu-se să dea cuvintelor rostite disprețuitoarea expresie a cumnatului.

— Foarte bine! — Scrisă după cum e și voia Domnului. Un plic, și scrie adresa. Voi avea eu grijă să-i ajungă împreună du scrisoarea lui. Nu te gîndi la martori: ți-i găsesc eu repede. Nici vorbă de Salvo, sau de Garofalo! mici bufoni, care nu sînt deloc potriviți în situația noastră. Tu du-te la sora-ta Filomena care e tot mai rău, biata de ea, de două zile. Dacă doctorul nu mi-o vindecă imediat, o va încasa. Destul. Trebuie să mă duc la Tribunal; apoi cît pot de repede la țară, ca să-i trag de urechi pe mizerabilul de perceptor. Pămînturi moarte, pentru Dumnezeu, care nu merită impozite... Ce ai? Ce dracu ai? Ți-e frică?... Te uiți la mine ca un prost...

Pepè se scutură, surprins de ieșirea aceea neașteptată, și răbufni plictisit:

— Frică? Deloc!... Capul, Ciro! îmi simt capul... nu știu cum, de aseară...

— Recunoaște că erai beat, băiete; e mai bine pentru tine! – observă Ciro cu aer de disprețuitoare compătimi re.. Du-te, du-te la Filomena. Spune-i că mă întorc deseară. Pînă una, alta, pregătește-te să-i aștepți pe cei doi prieteni. Fii cu ochii în patru și fără frică!

Luă din sertarul biroului cîteva hîrtii și plecă la Tribunal cu pălăria nouă cu boruri mari pe o ureche și cu biciușca în mînă.

VI

PEPÈ ÎȘI GĂSI SORA ÎNVÎRTINDU-SE prin casă ca o umbră aproape, în întuneric. Părea bătrână la doar treizeci și patru de ani: o boală pe care medicii nu reușiseră încă să i-o precizeze o submina de mai multe luni; dar ea nu se văită, socotind boala ca un ușor adaus la atâtea neazuri din viața ei! Nu se plîngea de fapt de nimic, nici măcar că nu-și putea vedea mama, datorită rupturii definitive cu ginerele ei. Ar fi simțit o mare mîngiere dacă ar fi putut s-o vadă! Dar *donna* Bettina jurase că nu mai pune piciorul niciodată în casa lui Coppa; și ea, din cauza geloziei feroce a soțului ei, nu numai că nu putea ieși din casă, dar nici măcar nu putea scoate nasul pe fereastră. Acum nu-i mai păsa de nimic; nu se mai amăra nici măcar de soarta atît de tristă pe care o avusese, născîndu-se. Amărăciunea unei totale lipse de energie i se citea acum în ochii tăcuți, în mod constant absorbiți de o suferință necunoscută, indefinită.

— Filome, ce mai faci?

Drept răspuns ea ridică din umeri și deschise puțin brațele. Pepè suflă pe nas; apoi reluă:

— Nu s-ar putea deschide puțin fereastra?

— Nu! – strigă imediat Filomena. Dacă, Doamne ferește, află!

— Nu se poate, s-a dus la Tribunal; apoi se va duce la țară; se întoarce deseară...

— Pepè, te rog, las-o închisă. Numai Dumnezeu știe cum aş vrea să iau puțin aer. Dar acum am ajuns unde trebuia, Pepè; o simt, mai am puțin de îndurat în închisoarea asta. Îi mulțumesc cerului!

— Nu vorbi prostii! – exclamă Pepè, emoționat.

— Regret numai – reluă cu aceeași voce obosită sora lui – pentru copiii mei, sărmane suflete nevinovate... Dar pentru mine va fi o eliberare... și chiar și pentru el, pentru Ciro. Nu o spun cu răutate, crede-mă! Voi nu-l cunoașteți pe Ciro: îi vedeți numai

defectele... gelozia lui feroce, de exemplu... Dar mă iubește, știi, în felul său: o arată așa! Nu trebuia să se căsătorească, asta-i totul: e născut pentru o altă viață... ce știu eu! pentru a fi explorator...

— Tocmai, – aprobă Pepè, – printre bestiile feroce...

— Nu, nu, – îl corectă cu duioșie Filomena. Vreau să spun, pentru o viață de riscuri, și liberă... Tu îl vezi, este excesiv în toate, și într-un oraș mic, în meschinăria vieții de toate zilele, cu toate exuberanțele lui, pare chiar ridicol, uneori. Vrea să îndrepte greșelile altora... Și o biată femeie ca mine, închisă aici, trebuie să trăiască într-o continuă neliniște...

Pepè aproba cu capul, și aprobarea lui era în același timp semn de compătimire pentru sora lui; privea în penumbră mobila bogată din cameră, și își spunea: „Te-a făcut bogată, dar tu cu ce te-ai ales, cu ce bucurie?”

În acest moment intră slujnica pentru a-l anunța că îl aștepta cineva în birou. Crezu că erau martorii (atât de repede?) și se grăbi să coboare; dar în birou îl găsi pe *don* Marcantonio Ravi gîfîind, încălzit și transpirat.

— Don Pepè dragă, ce ai făcut? Nu-mi pot reveni!

— Mi-am făcut datoria, – răspunse Pepè, scurt, serios și demn.

— Dar cum s-a ajuns la această ceartă blestemată? Și acum ce va fi?

— Nimic... nu știu... Dar fiți sigur că domnișoara... adică doam...

— Spune domnișoară, spune domnișoară, *don* Pepè! Ah, de-ai ști... E un adevărat iad în casă. Urlete, țipete, convulsii... Refuză cu totul să-și urmeze soțul! Și ieri seara mi-a rămas în casă, înțelegi? mai mult decît domnișoară! Azi aceeași poveste. Nici nu vrea să-i vadă. *Don* Diego stă în spatele ușii să asculte, și a avut ce să audă... gîndește-te dumneata! Eu... eu nu mai știu ce să fac... Mai era nevoie pe deasupra și de nenorocirea asta... duelul dumitale! Trebuie neapărat să duelezi?

— E necesar, – răspunse Pepè, încruntat – sîntem bărbați... De altfel, lucrurile au ajuns atât de departe, încît...

— Dar deloc! – îl întrerupse *don* Marcantonio. Fiindcă sînt oameni și oameni... cine ți-a mai vîrît și asta în cap? Ai fost atât de bun, ieri seară *don* Pepè dragă... Și acum, în schimb, să trebuiască să duelezi?

— E necesar, – repetă Alletto cu un aer grav și totuși melancolic. Crezi că-mi pasă? Nu-mi mai pasă de nimic. Poate să

mă și omoare: Mi-ar face chiar plăcere.

— Pe dracu! – îi strigă aproape cu lacrimi în ochi, Ravi. Îi pasă cui te iubește... Iartă-mă că-ți spun, dar ești un prost! Crezi oare că totul s-a sfârșit pentru dumneata? Lasă timpul să hotărască, nu te grăbi... lasă duelul cui îi place, cui ți l-a băgat în cap... Spune adevărat, a fost cumnatul dumitale? El, așa e? Mi-am închipuit imediat!

Nu a mai putut să continue. Intrau în birou Gerlando D'Ambrosio și Nocio Tucciarello, cei doi martori aleși de Ciro: D'Ambrosio, înalt, blond, adus de umeri, miop, cu bărbia și obrazul sting brăzdate de o lungă cicatrice; celălalt, bondoc, bărbos, burtos, cu un merg ostentativ semeț.

— Pepè, la ordinele tale! Fii binecuvîntat, bătrîne Marcantonio! – salută D'Ambrosio.

Nocio Tucciarello nu zise nimic; i se contractă numai un obraz ca pentru un zîmbet abia schițat și își plecă puțin capul.

— Luați loc, luați loc, propuse Pepè, atent, cu ochii cînd la unul, cînd la celălalt.

— Mulțumim, vorbi Tucciarello, repetînd cu obrazul strîmbătură dinainte și ridicînd încet o mîină în semn negativ. Noi, stimate *don* Pepè, cu permisiunea stimatului *don* Marcantonio, am avea să-ți spunem o vorbă.

— Trebuie să plec? – întrebă încurcat Ravi pe Alletto. Și, adresîndu-se celor doi sosiți: Știu totul, domnu mei; ba chiar am venit...

Tucciarello îl întrerupse, punîndu-i ușor o mîină în piept:

— Nu e nevoie să mai adăugați altceva. Stimate *don* Pepè, afacerea este în ordine, conform dorinței noastre. Prietenul, de îndată ce ne-a văzut, și-a schimbat părerea. Da. Ne-a spus că înțelege să rezolve totul cit mai bine. „De asemenea și noi!” – i-am răspuns, natural. În sfîrșit, cîteva cuvinte; o singură, scurtă, întrevedere cu cei doi martori ai adversarului, și totul e în ordine: ca armă, sabia; pînă cînd medicii spun de ajuns. Ne-am înțeles? Mîine dimineață, la șapte precis, eu și Gerlando vom fi la poarta casei dumitale: trăsura, ca să nu trezim bănuieli, ne va aștepta cu medicul la capătul Passeggiatei, în afara orașului, de unde vom coborî la Bonamorone. Ne-am înțeles?

— Bine, bine, – se grăbi să răspundă Pepè, cu privirea tulburată de agitația interioară, afirmînd de mai multe ori cu capul. La șapte, bine.

— Dar ce dracu spui, *don* Pepè! sări Marcantonio. Te duc la

moarte, așa e bine? Domnii mei, glumiți sau unde vă e capul? Să pui față în față să se bată doi tineri cărora le clocotește sîngele în vene? Eu sînt tată de familie, ce mama dracului!

— Mai încet cu dracul, *don Marcantonio*! – zise atunci Nocio Tucciarello domol, puțin încruntat, cu un lent gest al mîinii. Cînd într-o afacere de onoare este la mijloc persoana mea, nimeni, nici Cristos nu trebuie să se amestece. Dacă dumneata vrei să-mi dai un ordin, sînt la dispoziția dumitale.

— Și ce amestec are asta, Doamne Dumnezeule? – exclamă Ravi. Eu mă gîndesc la binele lor: ce amestec are ordinul? Sînt sluga dumitale, *don Nociarello* dragă! O spun pentru... cum se cheamă... duel! V-ați putea lipsi... Gîndiți-vă la consecințe, domnii mei! La urma, urmelor, *don Pepè* l-a făcut porc și celălalt l-a făcut o paiață, este adevărat? a dat o lovitură de baston și a primit un pumn; deci, sînt chit și totul trebuie încheiat aici. Acum duelul, de ce?

— Întrebați-l pe ilustrul avocat Coppal! – răspunse Tucciarello cu același aer îngîmfat. Noi l-am servit pe el și pe *don Pepè*, aici de față, care merită asta și altele. Mîine la șapte, așadar, și cu plecăciune, sărutăm mîinile.

Cei doi martori ieșiră, urmați de *don Marcantonio*, care simțea nevoia să-i facă să înțeleagă pe Tucciarello, cu umilință, ceea ce gîndește.

VII

PEPÈ RĂMASE SĂ REFLECTEZE ÎN

birou, plimbându-se agitat.

— Să vedem, să vedem... – își zicea, pentru a-și aduna forțele și a-și hotărî nervii agitați să se calmeze. Dar în creier, cine știe pentru ce, i se aprindeau scînteii de gînduri străine; i se schimonosea toată fața cu mușchii contractați. Pentru o prostie! – exclamă în cele din urmă, exasperat, ridicînd un braț.

Îndată, surprins de propria sa voce, privi în jur, temîndu-se că l-ar fi putut auzi cineva, și făcu în aer un cerc rapid cu bastonul.

Lui nu-i era frică.

Era adevărat totuși că se afla în situația aceea grea – cu riscul de a-și curma viața... (ei, da, totul era posibil!) – dintr-o prostie. Putea foarte bine să se prefacă totuși că nu auzise cuvintele lui Borrani. Ce-i păsa, în fond? Ce amestec avea el? Intrase în aventura aceea aproape în glumă, nu pentru că ar fi luat în serios propunerea lui Raví, acea propunere pe jumătate subînțeleasă, fără nici o valoare. Da, dar pînă una-alta, iată: rîzînd, glumind, a ajuns să se bată în duel pentru femeia aceea. Și-acum începea să aibă în mod serios un oarecare drept asupra ei... Pe dracu, își risca viața! Nu ținuse niciodată o sabie în mînă; nu știa nimic, chiar nimic, în legătură cu scrima. Îl văzu venind spre el pe Borrani, înalt, robust, impetuos, cu arma în mînă, teribil; simți că-și pierde cunoștința, că se sufocă, și fugi din birou, la aer, dornic să vadă lume.

Totuși pe stradă ca și cum ar fi avut ochii acoperiți de un văl, nu reuși să distingă nimic: totul era confuz, de parcă și casele și oamenii ar fi tremurat în lumina soarelui. Urechile îi bîzîiau. Se îndreptă în grabă, instinctiv, spre casă. Intrînd prin Porta Mazzara, în cartierul Rabalo, pe loc îi veni în minte mama, și se înduioșă pînă la lacrimi.

— Biata mama!

O găsi ca de obicei învîrtindu-se prin camerele vaste, ținînd într-o mînă un pămătuf, de șters praful, jumulit de pene în vîrf, și în cealaltă niște mătănii: bolborosea rugăciuni și ștergea praful, apropiindu-se de o mobilă sau de alta, de modă veche, de parcă ar fi vrut să le încredințeze rugăciunile ei.

Pentru *donna* Bettina curățenia casei devenise aproape o obsesie; într-atît, încît, auzind sunînd clopoțelul de la ușă nu scăpa niciodată ocazia să strige, chiar din camera cea mai îndepărtată:

— Ștergeți-vă picioarele!

Dar, ștergînd de praf continuu vechea mobilă, ca și cum faptul de a se fi ocupat de treburile cele mai umile din gospodăria casei ar fi durut-o, păstra totdeauna o ținută demnă, de parcă nu știa ce făcea. Ținea înnodată pe cap o enormă cosiță falsă, deși din părul ei, căzut de multă vreme, de culoarea alunei, în strident contrast cu puținele fire de păr argintiu rămase în jurul frunții. Cosița îi era susținută de o dantelă neagră înnodată sub bărbie. Palma și dosul miinilor mici și albe, pline cu inele, erau protejate de o pereche de mănuși fără degete; umerii, de un șal de mătase neagră, acum înverzită. A ascunde altora și a suporta cu maximă demnitate mizeria, ca pe orice altă nenorocire din viață, era o grijă constantă a *donnei* Bettina, care, de exemplu, se pretase unor nu puține sacrificii pentru ca o pereche de ochelari cu rame de aur să-i stea bine pe frumosul ei nas aristocratic.

Chipul ei, chiar dacă nu și trupul ei, mai păstra încă urma frumuseții de odinioară, care trezise atîtea și atîtea pasiuni în tineretul masculin de pe vremea ei. De ea se îndrăgostise, și puternic, dar cu puține șanse, *don* Diego Alcozèr. Pe atunci era și bogată, de origină nobilă, și era frumoasă! Măritîndu-se de foarte tînră cu *don* Gerlando Alletto, în treizeci de ani de căsătorie a văzut vrute și nevrute. Dar acum i-a iertat toate Soțului defunct, numai un singur lucru nu, de care se părea că nu scapă; anume că totdeauna a numit-o, dintr-un simplu capriciu, Sabetlona.

— O nerozie! – obișnuia să spună. Pentru că eu am fost totdeauna așa: micuță și fină, fină.

Văzîndu-l pe fiul ei intrînd, nu-și întrerupse rugăciunea și nu se opri din mersul ei spre consola cea mare. Numai după ce și-a trecut pămătuful pe placa de marmură a acelei mobile, se întoarse spre *Pepè* și îl întrebă printr-un semn, cu o mișcare imperceptibilă a capului, și închizînd puțin ochii, ce dorește.

— Nimic, – răspunse Pepè.

Și ea îi zîmbi fără a conțeni să se roage și să facă ocolul casei cu pămătuful ei fără pene în mînă.

Pepè o urmări cu privirea, stăpînindu-și cu greu emoția care îl îndemna să o strîngă pe mama lui tare-tare la piept.

„Dacă mă va pierde!” – se gîndi.

Ah, știa el bine ce lovitură ar fi fost pentru sfînta lui bătrînică! Avea remușcări gîndindu-se la plictiseala pe care o simțise pînă atunci din cauza unor pretenții de dragoste ale mamei lui, care voia chiar să se mai culce încă, întocmai cum făcea cînd era copil, în camera ei.

„Da, da, numai cu tine, mămico dragă!” – își spuse el. Și simțind că nu se mai poate stăpîni, se duse să se închidă în altă cameră.

La masă, văzîndu-l că nu mîncea privind-o în schimb cu insistență, l-a întrebat de mai multe ori:

— Ce ai?

— Nimic... nimic... – i-a răspuns Pepè cu duioșie.

Atunci *donna* Bettina ridică un deget al mîinii pe jumătate înmănușate, și îl amenință zîmbind:

— Eu știu! – îi zise. S-a măritat, așa e?... cu bătrînul acela tembel...

Pepè se înroși, apoi dădu melancolic din cap:

— Nu, – îi răspunse, – nu m-am gîndit deloc...

— Bine, bine... – aprobă mama. Nu te mai gîndi... Nu era pentru tine... O vei găsi, mai tîrziu, o vei găsi pe aceea care ți-e sortită. Deocamdată n-o s-o lași singură pe bătrîna ta mamă, nu-i așa?

Pepè nu a mai reușit să se stăpînească: emoționat la culme, luă o mînă a mamei lui și și-o lipi puternic de buze:

— Nu, nu, – îi murmură, mîngîind-o cu respirația și sărutînd-o, – niciodată, niciodată, mamă!

Se ridică de la masă. Spuse că voia să se întoarcă la Filomena ca să vadă cum se mai simte, și ieși. Auzind numele fiicei ei, *donna* Bettina se tulbură. Nu mai voia să știe nimic de ea. Cînd se supăraseră cu ginere-său, chiar din cauza ei, pentru chinul pe care îl suporta din partea lui, a rugat-o să lase copiii și să se întoarcă acasă. Natural, Filomena a refuzat, și atunci ea i-a spus că atîta timp cît rămînea cu soțul ei, va fi ca și moartă pentru ea. Întunecată la față, își urmări din ochi fiul, fără a-l mai întreba nimic.

Ciro se întoarse tîrziu de la țară.

— Au venit martorii? – îl întrebă de la început pe Pepè, și vru să afle condițiile duelului. Sabia? Aș fi preferat pistolul sau spada. Destul. Rămii la masă cu noi.

După masă, știind că Pepè nu era în stare nici să mînuiască un briceag, îl invită să coboare cu el în birou ca să-i învețe o lovitură sigură.

— N-am mai exersat de mult; dar, la, nevoie... Ține! – zise, luînd dintr-un colț două cravașe și întinzîndu-i una lui Pepè. Închipuie-ți că sînt două săbii.

Pe birou ardea lampa cu gaz, care lumina prea puțin camera. În casă, jur împrejur, liniște mormîntală.

Pepè era copleșit de emoție: cravașa și îngîmfarea arogantă a cumnatului care îl punea în gardă lovindu-l pe picioare, îi păreau o glumă fără rost. În timpul ăsta, Ciro striga, scos din răbdări, fără să-și dea seama că prin strigătul lui îl speria și mai rău. În gardă în fața lui Pepè, începu să-i arate lovitura infailibilă. Dă-i și dă-i, pînă la urmă se încălzi serios, se înfurie și strigînd: „Îmi aduc aminte de vremurile de altădată!” – se avîntă într-un asalt nebunesc împotriva bietului cumnat care, apărîndu-și capul cu brațele, se aplecă sub furia cravatelor șuierătoare, cerînd ajutor și milă.

Filomena alergă cu lumînarea în mînă:

— Ajutor! Ajutor! Se omoară! Ciro! Pepè!

— Taci toanto! Taci! – urlă la ea gîfînd și radios soțul, lăsîndu-l pe Pepè care se văită. Nu vezi că glumim?

VIII

RAVI AȘTEPTA NERĂBDĂTOR DE aproape două ore, sprijinit de balustrada de fier de pe alea dinspre ieșirea din oraș, cu ochii îndreptați către un punct cunoscut din cîmpia întinsă, verde, plină de văi, ce se deschide la poalele colinei, pe care aveai impresia că stă tolănit Girgenti. Din cînd în cînd sufla tare și făcea cîțiva pași sau lovea cu piciorul balustrada, ținînd ochii ațintiți spre pata închisă de chiparoși din cimitirul de la Bonamorone. Și bolborosea:

— Tocmai acolo, ucigași plătiți! Corbi prevestitori de rele!

La ora aceea Promenada era pustie. La fereastra cazărmii cenușii din față un soldat își lustruia o cizmă, fluierînd din toate puterile. Pe șoseaua plină de praf de sub Promenadă, treceau căruțe pline de butoaie cu apă, trase de măgăruși obosiți, pe care vînzătorii de apă nu-i cruțau de greutatea timpului lor, după urcușul nespus de istovitor de la izvorul de apă potabilă de jos, de lîngă cimitir. *Don Marcantonio* se apleca peste balustradă, și îi chema de sus:

— Hei, ia spune: ai văzut azi-dimineață, devreme, două trăsuri acolo jos?

Nimeni nu văzuse nimic.

„Să se fi dus în altă parte? – se întreba teribil de emoționat Ravi. — Sau s-or fi întors în oraș pe alt drum? Nu e cu puțință! Asta e drumul cel mai scurt. Trebuia să se întoarcă pe aici! pe aici!”

Și bătea cu podul palmei pe balustrada ruginită.

— Usca-ți-s-ar limba! – strigă pînă la urmă soldatului care nu mai înceta să fluiera de la fereastra cazărmii.

Don Marcantonio avea remușcări pentru duelul acela, ca și cum s-ar fi ținut din vina lui, cu adevărat, pentru discuția pe care o avusese cu Alletto cu puțin timp înainte de aurita fetei lui. Nu-i luase bietul băiat apărarea *Stellinei*, de parcă ea i-ar fi fost cu

adevărat logodnică?

El nu voia să admită, nici măcar după sfârșitul nefericit al petrecerii de nuntă și după scenele violente ale fetei lui, că raționamentul lui de la început șchiopăta mult mai mult decât bănuia. Credea mai degrabă că diavolul se distrase vîrîndu-și coada în petrecerea aceea, sugerînd mai întîi lui *don* Diego să ofere blestematul de păhărel de lichior miresei, ațîțindu-l apoi pe Alletto și pe Borrani unul împotriva altuia.

„Ca să mă facă pe mine să disper! se gîndea Ravi. Dar nu trebuie să mă dau bătut!”

În oraș se făcea mare haz în legătură cu nunta aceea terminată cu o păruială: numele lui și al lui *don* Diego erau pe buzele tuturor; se repeta în hohote fraza ridicolă scăpată bietului Pepè: „*Știu și franțuzește*”; cele cîteva picături vărsate de *don* Diego pe rochia miresei ajunseseră în gura tuturor o jumătate de sticlă și se povesteau lucrurile cele mai năzdrăvane și mai comice despre serata aceea devenită acum de pomină.

Cu o zi înainte de dimineața aceea *don* Marcantonio observase că e privit batjocoritor de lume. Nu-l mai salutase nimeni. Ei bine, a înghițit-o și pe asta, prefăcîndu-se că nu-i pasă!

— Cine rîde la urmă, rîde mai bine! Dați-mi doi sau trei ani de răgaz, și vom vedea cine a avut dreptate.

Pînă una-alta, el era acolo; da, domnilor, să aștepte cu nerăbdare și cu legitimă emoție sfârșitul duelului. Judeca cu cărțile pe față. Da, domnilor. Pepè Alletto, tînăr de treabă, bun, respectuos, îl interesa, și va fi la timpul potrivit soțul Stellinei devenită bogată, cea mai bogată din oraș, și amîndoi vor fi atunci fericiți în ciuda invidioșilor. Și această fericire i-o vor datora lui. Dar de ce nu se întorceau încă trăsurile?

Don Marcantonio nu reuși să-și mai stăpînească neliniștea și se pregăti să coboare de-a lungul șoselei de sub Promenadă. Îndată ce ajunse în dreptul cazărmii, zări o trăsură în fund, care înainta la pas, plină de praf.

— Iat-o! – exclamă; și inima îi tresări de bucurie.

Începu să alerge din greu, cu picioarele lui bondoace sub pîntecul respectabil, crezînd că” se ajută bălăgănindu-și brațele. În ea pare să fie un rănit, desigur; merge atît de încet... Cine o fi? Cine o fi?

O ajunse din urmă.

— Cine e în trăsură? – strigă, gîfîind, cu pălăria în mînă, adresîndu-se birjarului.

Gerlando d'Ambrosio scoase capul din trăsură, clipind din ochi de sub lentilele lari de miop, cu chipul întunecat.

— Ah, bietul *don* Pepè! – exclamă Ravi, lovindu-și fruntea cu palma mîinii și privind în trăsură.

Pepè Alletto, foarte palid, cu haina pe umeri, cămașa deschisă pe pieptul bandajat, îi aruncă o privire rătăcită.

— Nu e loc! Înainte! – porunci birjarului Nocio Tucciarello cu voce mînioasă.

— Domnule doctor, spune-mi... – se rugă don Marcantonio.

— Înainte! – strigă Tucciarello birjarului.

— *Ecce homo!* Cristos între tîlhari! Mișeilor! Mișeilor! începu să strige *don* Marcantonio cu brațele ridicate, rămînînd în mijlocul șoselei, respirînd greu, cu ochii în lacrimi, și picioarele care îi tremurau din cauza alergăturii și a emoției.

IX

PEPÈ ALLETTO S-A ALES CU O LO-vitură serioasă în diagonală, de la umărul stîng pînă jos de tot la șoldul drept: șaizeci și patru de puncte de cusătură, unul după altul, pe viu. În timpul operației leșinase de două ori.

Dar Tucciarello și D'Ambrosio nu se necăjiseră atît din cauza sfîrșitului dureros al duelului, cît de atitudinea lui Pepè față de adversar. Nu că acesta ar fi făcut chiar o figură urită; dar, îndată ce luase în mînă sabia, Cristoase! – se gîndea Tucciarello, mușcîndu-și barba, – îndată ce luase în mînă sabia, devenise mai palid decît un cadavru; n-a lipsit mult ca brațele să-i cadă în jos, ca și cînd sabia ar fi fost de bronz. Să se apere? Să pareze? Da' de unde! Sta ca o marionetă... Și atunci, bineînțeles, țac-țac, la primul atac. Hrrșt! Tot a fost bine că nu l-a nimerit la cap. Borrani l-ar fi despicat în două, ca pe un Pepène.

Ciro Coppa aflînd rezultatul duelului de la martorii adversarului, care se reîntorsoseră în oraș, pregătise un pat pentru rănit. Nu-l putea trimite în starea aceea acasă, soacra sa fiind o bătrînă de șaptezeci de ani.

Așteptîndu-l, mergea cu pași mari prin birou și mormăia insulte și înjurături împotriva femeilor, piedici și încurcături în soarta bărbaților. Off!, o primă scenă cu soția bolnavă: strigăte, plîsete, cuvinte grele, leșin – și de ce? Pentru că un iepure a vrut să joace rolul unui leu. Imbecilul!

— Trăsura! Trăsura! – veni să-i anunțe repede slujnica.

— Să nu intre nimeni! – strigă Coppa, crezînd că în urma rănitului, o mulțime de curioși va vrea să pătrundă în casa lui. Numai medicul și bolnavul.

Și fugi și el iute după servitoare.

Pepè fu transportat pe un scaun din trăsură în pat. Ciro se repezise să-și încuie soția în camera ei.

— Vreau să-i văd! Te rog, Ciro, lasă-mă să-i văd! – îl implora

Filomena plîngînd și bătînd în ușa cu genunchii și cu mîinile.

Dar Ciro alergase în camera rănitului pentru a-i spune, – în felul lui. Cîteva cuvinte de încurajare:

— Ești cel mai mare nătărău de pe suprafața pămîntului!

— Liniște, domnule avocat, liniște! Are febră... – îi atrase atenția medicul.

— Nu intră nimeni! – strigă Coppa în nasul medicului, drept răspuns, în exaltarea momentului. Și repetă: Nu intră nimeni! Mă duc să stau chiar eu la ușa... Vai de cel ce-ar îndrăzni să intre!

Și reîncepu fuga.!

— Pepè! Pepè! Lăsați-mă să-l văd! Vreau să-l văd! Vă rog! – continua să se roage soția.

Ciro se opri brusc, deschise ușa și, cu ochii scoși din orbite:

— Cristoase, Sfînta Fecioară, Dumnezeuule, ce vrei? Ți-i cobor pe toți din paradis! Nu poți să-i vezi, ți-am mai spus! îl dezbracă, e gol! Nu intră nimeni!

Și, într-adevăr. În ziua aceea nu a primit pe nimeni, nu i-a lăsat să intre nici pe cei mai apropiați prieteni ai cumnatului. Doar pe cîțiva, însă, în zilele următoare. În schimb, nu mai era pericol ca vizitatorii să o poată vedea pe Filomena. Biata de ca, din cauza șocului i s-a agravat boala fiind nevoită să rămînă în pat.

Au fost lăsați să-i viziteze pe rănit Marcantonio Ravi și Alcozèr, veniți împreună, cel din urmă ceremonios și numai zîmbete, celălalt parcă și mai bondoc, neputincios, din cauza fierei care îi clocotea în trup ca într-o varniță.

— *Don Pepè! don Pepè*, dragă!

Și izbucnind în lacrimi vru cu tot dinadinsul să-i sărute o mînă, ca și cînd Pepè ar fi fost pe moarte.

Deși lungă și dureroasă, rana nu prezenta nici un risc. Pepè se plînsese celor doi vizitatori numai de imobilitatea la care era constrîns, și cu ochii în ochii lui *don Marcantonio* căuta să afle vești despre Stellina.

Ravi îi vorbi de grija întregii familii pentru el; și don Diego confirmă, dînd din cap, mărturisirile socrului. Ah, prin urmare și Stellina auzise de duel? Pepè simți o bucurie nespusă, tulburată numai de zîmbetul ciudat cu care își însoțea clătînatul său din cap la aproape fiecare cuvînt al lui Ravi.

— Veniți, veniți să mă vedeți din nou, – îi invită la sfîrșit Pepè. Voi mai avea mult de suferit, mi-a spus medicul. Nu vă puteți închipui cîtă plăcere îmi faceți...

— Plăcere? Dumitale? Și mic – rosti cu emoție don

Marcantonio. Mi-aș da viața, *don Pepè*! Numai Dumnezeu știe cât am suferit știindu-te... Destul! Aici nu pot vorbi. Te salut. Revin mâine... dacă mă lasă să intru. Știi că în ziua duelului cumnatul dumitale m-a ținut la ușă? Să mă lase afară pe mine care aș fi vrut să te duc în brațe acasă la mine pentru a te îngriji ca pe copilul meu. Destul. La revedere, *don Pepè*.

Ravi reveni într-adevăr nu a doua zi, ci la câteva zile după aceea, și se întreținu îndelung cu *Pepè*; îi spuse că în fiecare zi își trimitea soția la *donna Bettina* să-i ducă vești despre el, să o încurajeze, să-i țină companie, pentru că sărmana de ea se consuma de minie și de durere pentru că nu putea să vină să-i vadă fiul; îi vorbi apoi despre casa frumoasă a lui *don Alcozèr*, despre felul în care acesta își trata soția care, în sfârșit, s-a potolit, despre vizitele pe care el le făcea *Stellinei* în fiecare zi ca să o sfătuiască să fie prudentă și răbdătoare:

— Pentru că, înțelegi, *don Pepè*, dragă? Bătrînul, pe de o parte, e conștient de vîrsta sa, pe de alta, însă, știi, îi place să se distreze, așa că... e limpede? lume în casă, tineri... Dacă pe de o parte asta îmi face plăcere, pentru că *Stellina* se distrează și nu stă singură-singurică, pe de alta mi-e teamă că dă motiv gurilor rele să clevetească. Știi cum e în orașul ăsta... Se duc acolo și prietenii dumitale: frații *Salvo* cu verii *Garofalo*, buni băieți, veseli, știu... și cît despre *Stellina*, nu pentru că este fata mea, dar dumneata o cunoști: un înger! Totuși, ți se pare normal să pui paie pe foc? Dar destul, eu nu mă mai amestec: acum trebuie să se gîndească la toate soțul ei, care ar fi cazul să aibă destulă experiență, nu crezi? Dar, de altfel, știr cum se spune? Mai degrabă știe un nebun ce e în casa lui, decît o sută de înțelepți în casele vecinilor.

„Și *Stellina*? *Stellina*?” ar fi vrut să întrebe *Pepè*.

„Ride, cîntă, glumește cu frații *Salvo*, cu *Garofalo*, în timp ce eu stau aici nemișcat în pat din cauza ei?”

X

CÎȚI SPINI A AVUT DIN ZIUĂ

aceea patul pentru bietul Pepè!

— Spuneți-mi, domnule doctor, cînd mă voi putea da jos din pat? Nu mai pot!

Dar medicul nu-i da ascultare: rămînea la el numai cîteva minute, preocupat de cu totul altceva: de pericolul în care se afla în momentele acelea doamna Filomena. Și Coppa care nu voia să accepte situația pretinzînd de la medie vindecarea soției, ca și cum, suferind și cheltuind mult pentru ea, ar fi fost îndreptățit să nu o piardă! De o săptămînă nu închidea un ochi, nu se hrănea decît rareori cu cîte un fleac, acolo, lîngă pat, și atunci forțat de soția sa, de la care nu-și lua ochii nici o clipă. Credea că poate lupta astfel împotriva morții, și nu i se părea cu puțință ca aceasta să-i ia soția de sub ochi, în timp ce el își manifesta voința fermă, vigilentă, gata de a se război cu moartea, în apărarea ei. Nu asculta pe nimeni, pentru a nu slăbi o singură clipă tensiunea aceea violentă a tuturor puterilor ființei lui, în paza bolnavei. Și dacă medicul îi spunea ceva:

— Nu știu nimic, îi răspundea invariabil. Fă dumneata: numai dumneata ești responsabil. Eu stau aici. Nu mă plîng de nimic.

Dar la sfîrșit medicul ceru un consult și, primind de la colegi asigurarea că făcuse tot ce fusese posibil pentru bolnavă, vru să-și decline orice răspundere. Doamna Filomena era pierdută.

Ciro Coppa îl dădu afară pe medic, insultîndu-l; apoi părăindu-i-se că acolo, în casa aceea, unde știința s-a dat bătută în fața morții, apărarea soției ar fi fost compromisă, scoase din șifonier o rochie.

— Ține, îmbracă-te repede, îi spuse. Te vindec eu! Mergem la țară; aer bun, plimbări... Le arăt eu acestor șarlatani, impostori, cum se vindecă bolnavii! Vrei să te ajut să te îmbraci? Te rog,

Filomena, nu te descuraja! Nu mă dezamăgi! Tu mă iubești... Eu...

Un nod de plîns îl sufocă pe neașteptate. La propunerea lui disperată soția închise ochii cu o mîhnire resemnată: două lacrimi i se prelinseră pe obraji, li făcu semn să se apropie de pat. Ciro se repezi imediat, vibrînd de efortul cu care își înfrîna emoția violentă. Și atunci muribunda îi trecu brațul în gulerul gîtului și cu mîna nesigură îi mîngîie părul.

— Fă-mi un bine, murmură. Un preot...

Ciro, aplecat pe pieptul ei, izbucni într-un plîns furios, ca și cum durerea, mușcîndu-l, l-ar fi scos din fire.

— Nu ai încredere în mine, Filomena? – răcni în hohote violente. Apoi, ridicîndu-se, schimbat în totul, teribil: Și ce păcate poți avea tu pe conștiința ta, de mărturisit preotului?

— Cine nu are păcate, Ciro? – suspină muribunda.

El ieși din cameră cu mîinile în păr. Porunci servitoarei să cheme un preot.

— Bătrîn! bătrîn! – îi strigă; și fugi repede din casă să nu asiste la spovedanie.

Timp de două ore rătăci în sus și în jos pe Promenadă, căznindu-se să-și închipuie păcatele pe care soția le mărturisea preotului în momentul acela.

„Ce păcate?... ce păcate? Păcate doar gîndite, desigur..., păcate numai intenționate... Pe cine mai văzuse soția lui?... Lucruri trecute... păcate vechi.

Și se plimba cu mîinile în șolduri, chipul contractat de gelozie și ochii scăpărînd scînteii.

În aceeași noapte, Filomena muri. Pepè dori să se ridice cu orice preț ca s-o vadă pentru ultima oară și să o sărute pe sora lui pe frunte. Ciro s-a închis în camera copiilor trimiși la bunică și s-a prăbușit pe un pat, mușcînd și sfîșiind pernele ca să nu urle.

În ziua următoare porunci să se pună masa, și trimise să-i fie aduși copiii de la bunică. Bătrîna servitoare îl privi în ochi, temîndu-se că a înnebunit.

— Masa! – îi strigă Ciro din nou. Și pregătește un loc și pentru doamna.

Vru ca toți, Pepè și copiii lui, să ia loc împreună cu el la dejun.

— Aici poruncesc eu! – strigă, bătînd cu pumnii în masă și *brum!* pahare, tacîmuri, săreau în aer. Aici poruncesc eu! Gîndiți-vă ce ar suferi Filomena dacă ar ști că din cauza ei copiii ar rămîne nemîncăți! Să mîncăm!

Umplu o farfurie pentru soție, ca de obicei. Apoi vru să dea un exemplu, și începu să mănânce el; dar, îndată ce își duse lingura la gură suflă cu putere și își băgă în gură șervețelul și apucându-l cu dinții strigă cu o voce sufocată ’

— Filomena! Filomena!

Totuși, de îndată ce copiii încremeniți se apucară să strige cu el: *brum!* alți pumni în masă.

— Tăcere! Aici poruncesc eu! Mîncăți! Nu o supărați, copii, pe mama voastră! Ea e aici, aici lîngă noi... ne vede pe toți... o doare dacă nu vă vede mîncînd o zi întreagă, băieți... Mîncăți! Mîncăți!

XI

DOLIUL PURTAT DUPĂ MOARTEA surorii lui și paloarea lăsată de lunga convalescență îl avantajau pe Pepè, apărînd mai „interesant” în ochii Stellinei, ca și cum s-ar fi îmbrăcat în negru pentru ca, care luase de soț pe altcineva.

În prima seară cînd i s-a permis să iasă din casă s-a îndreptat spre casa lui Alcozèr, pe strada Porta Mazzara. Urcînd scara își simți inima bătînd atît de puternic, încît, după cinci sau șase trepte, fu nevoit să se oprească pentru a-și recăpăta respirația. Ajungînd la penultimul etaj, s-a simțit crunt rănit, auzind vocea Stellinei care cînta o romanță, acompaniată la pian de Mauro Salvo: fără îndoială.

— Cîntă, cîntă, ingrata!

Se sprijini de zid și își acoperi ochii cu mîna.

Se auziră aplauze, și printre acestea rîsete argintii. Pepè se dezmetici, urcă ultimele trepte, trase de cordonul clopoțelului.

— Pepè! – strigă surprins Gasparino Salvo, venind să deschidă ușa, și îndată se duse plin de bucurie să anunțe în salon: – Pepè! Pepè Allello! A venit Pepè!

Fifo și Mommino Garofalo și Totò Salvo veniră repede în antreu. *Don* Diego care moțăia pe divan, trezit de aplauze și de glasuri, se ridică în picioare, prostît, privind pe Mauro Salvo care rămăsese pe fotoliu și pe Stellina care, cu un genunchi sprijinit de scaunul pianului și o mîna pe clape, privea absorbită flacăra lumînării de pe pupitru cu note.

Pepè intră în primirea gălăgioasă a prietenilor, palid, încurcat, și cu ochii plecați întinse mîna Stellinei, care îi întinse pe a sa, inertă și rece. În timp ce *don* Diego, înclinîndu-se și gesticulînd larg cu brațele, îi spunea:

— Trăiască! Trăiască! Iată-te aici între noi, în sfîrșit! Te-ai vindecat de tot? Felicitări. Ia loc aici, lingă mine.

Numai Mauro Salvo nu-i spuse nimic lui Pepè. Din fotoliul în

care era înfundat, îl privi cu răceală printre pleoapele care îi cădeau dintr-o infirmitate peste ochii bulbucați, și căroră nasul în sus părea că le poruncește cu o încăpăținată mîndrie să se ridice.

Pepè își opri o clipă privirea asupra lui, apoi se întoarse spre Stellina, și întrebă:

— Deranjez cumva?

Don Diego îl încurajă:

— Cum poți vorbi așa, scumpe *don* Pepè! Ce plăcere și ce onoare. Te-am așteptat seară de seară, vorbind despre dumneata. Adevărat, domnii mei?

Toți, afară de Mauro Salvo și Stellina, au confirmat.

— Ba chiar – reluă *Don* Diego, – am suferit cu toții de nenorocirea în care ai intrat.

— Biata doamnă Filomena! – exclamă Fifo Garofalo, ridicîndu-și ochelarii pe nas.

Urmă, în amintirea moartei, un moment de tăcere, timp în care Pepè dădu ușor din cap.

— A contribuit – zise apoi – la grăbirea sfîrșitului, și spaima pe care a avut-o cu mine, biata de ea.

— Spaima, iartă-mă, a cuprins-o, – interveni răutăcios Mauro Salvo cu ochii plecați și cu nasul ridicat, – pentru că, dacă e adevărat ceea ce se spune, cumnatul tău a închis-o cu cheia într-o cameră și nu i-a permis să intre să te vadă, astfel că și-a închipuit că ești pe moarte; dacă ți-ar fi putut vedea rana aceea fără importantă...

— Fără importantă? – întrerupse, mirat, Mommينو Garofalo. Cîte puncte, Pepè?

— Șaizeci și patru, răspunse Pepè, modest.

— Da, reluă Mauro privind printre pleoapele lăsate pe cei de față, – dar fără îndoială nici rană mortală, nici de speriat.

— Desigur, desigur, – aprobă Pepè pentru a încheia discuția. Acum, vedeți! Urcînd, am auzit că doamna Stellina cînta o romanță... Am venit, așadar, să tulbur atmosfera.

— Iarăși? Ți-am spus că nu, scumpe *don* Pepè!

Și *don* Diego îi explică lui Allelto în ce fel se petreceau serile în casa sa, intercalînd ici și colo reflecții asupra vieții lui stupide și a bătrîneții blestемate. „*Sic vivitur, sic vivitur*”¹²... Compania altora era pentru el mai necesară decît pîinea; dar companie de tineri, se înțelege! De bătrîni ca el nu avea nevoie. Vai, lui nu-i rămînea

¹² Astfel se trăiește.

altceva de făcut decît să vadă și să audă, să audă și să vadă... Dar era mulțumit.

Vorbind, *don* Diego avea pe buze zîmbetul acela ambiguu pe care Pepè îl observase în timpul vizitei pe care i-o făcuse. Împreună cu clon Marcantonio. Dar de data aceasta zîmbetul acela părea a fi mai degrabă adresat lui Mauro Salvo, înspre care se îndreptau ochii lui don

Diego deseori. Degeaba, totuși, Pepè se arătă neliniștit de asta. Zîmbetul avea o semnificație mult mai adîncă decît gelozia. Într-adevăr, *don* Diego își dăduse seama încă din primul moment că Salvo se îndrăgostise de Stellina; dar de iubirea aceasta, dat fiind un plan al lui, secret, nici vorbă să se teamă, dimpotrivă, se bucura. Mauro era urît la față și grosolan în felul de a se purta; Stellina nu l-ar fi acceptat niciodată. În schimb, bătrînul se temea de el, de Pepè, protejat de socrul lui și puternic acum datorită prestigiului obținut prin duelul pentru soția lui. Cu toate acestea, el a așteptat cu adevărată nerăbdare apariția lui, pentru că din seara asta Stellina urma să se afle între două focuri: cei doi rivali aveau să se păzească unul pe altul, pe rînd, iar el se va putea odihni astfel liniștit și sigur; expedientul pentru a se bucura fără pericol de compania celorlalți tineri veseli și fără prejudecăți, atingea un efect optim. Iată de ce bătrînul zîmbea în felul acela.

Conversația se însufleți treptat, și la ea luă parte și Stellina, care, totuși, din cînd în cînd, arunca o privire rapidă și neliniștită spre balcon, unde se dusesse Mauro Salvo, apropiind încet-încet obloanele în spatele lui, în timp ce ceilalți se întrețineau. Acum el stătea acolo cu spatele la salon, cu coatele sprijinite pe balustrada de fier a balconului, cu capul între mîini, privind cîmpia neagră cufundată în noapte.

Don Diego observase dispariția lui Mauro din salon înaintea Stellingei; și la un moment dat voi să-i cheme:

— Și vino aici, Doamne sfinte! Te poți alege cu o răceală, e frig.

— Mă doare tare capul, – se scuză Mauro, întunecat, reintrînd și închizînd obloanele.

Don Diego, lăsînd să i se vadă în ochi rînjetul buzelor nemișcate, îl privi o clipă; apoi îi spuse cu dragoste:

— Ei, da, ți se vede pe față, bietul de dumneata! Curaj! Nu-ți pierde curajul!

XII

ÎNTR-UNA DIN SERILE ACELEA S-A hotărît pentru duminica următoare o excursie la Temple: întîlnirea, la şapte dimineaţa.

Cu ajutorul fraţilor Garofalo şi al celorlalţi doi Salvo, *don* Diego l-a convins pe Pepè să ia şi el parte, în ciuda doliului recent: şi atunci Mauro s-a scuzat că nu poate veni.

Într-adevăr, numai el a lipsit la întîlnire. *Don* Diego a simţit că-l doare un braţ şi ar fi vrut să amîne sau să contramandeze excursia cu scuza că timpul nu i se părea destul de frumos. Ce-i drept, cerul nu era senin, aveau să înceapă primele ploi de toamnă. Dar tinerii prieteni şi Stellina declarară că pentru o plimbare dimineaţa aceea nu putea fi mai potrivită; astfel că pînă la urmă *don* Diego a trebuit să cedeze.

Stellina se arăta mulţumită; glumea cu Fifo Garofalo care declarînd că-i era frig îşi adusese şi pardesiul. Pepè o vedea rîzînd şi zîmbea, ca şi cum ar fi fost o oglindă în faţa ei.

Dar cînd au ajuns la capătul Promenadei, iată-l pe Mauro Salvo sprijinit cu coatele pe un pilastru al balustradei şi eu miinile sub bărbie. Cea care l-a descoperit prima a fost Stellina; strîngînd buza între dinţi, punînd şi un deget pe gură, luă din mîna lui Pepè bastonul şi fugi uşor. În vîrfurile picioarelor, pînă ce, lungind braţul înarmat astfel, a putut încet-încet să împingă borul pălăriei lui Mauro. Acesta se întoarse brusc, furios; dar o văzu lîngă el pe Stellina care îl ameninţa foarte serioasă cu acelaşi baston, în hohotele de rîs ale celorlalţi.

Aşa că se alătură şi el grupului. Rîdeau toţi şi Stellina părea cea mai veselă. *Don* Diego îi privea pe cei şase tineri şi pe soţia lui şi se îmbăta de bucuria lor, grăbindu-se în urma lor, pe şoseaua în pantă.

— Încet, băieţi, încet... — îi povăţuia din cînd în cînd, gîndindu-se la drumul lung şi la anii pe care îi purta eu el; ridica

apoi ochii la cer și strîmba din buze.

Spre răsărit cerul se întuneca tot mai mult: acolo jos, în fund, departe, pe înălțimile vinete de pe Crocca, ceața se îngroșa amenințătoare; poate că ploua. De cîtva timp se pornise un vînt ușor și rece, care părea că însuflețește copacii, în speranța că peste puțin timp vor fi scâldați de ploaia atît de așteptată. Și din cîmpia uscată, înțesată cu mărăcini, veneau trilurile bucuroase ale ciocîrliilor care poate anunțau și ele ploaia apropiată și risetele unor coțofene.

Cînd grupul ajunsese lîngă mica biserică normandă San Nicola, înconjurată cu pini maritimi și chiparoși, la începutul unei cotituri a șoselei, *don* Diego, simțind cîteva picături pe dosul palmei, îi sfătui:

— Domnii mei, să rămînem aici. Nu mi se pare prudent să ne aventurăm pe vremea asta pînă la Temple. Credeți-mă, nu am îmbătrînit degeaba.

— Nu! Nu! – strigară toți în cor. Sînt nori trecători! Nu va ploua!

— Domnii mei, va ploua cu siguranță, replică *don* Diego. Dar facă-se voia tineretului: curaj și înainte, băieți!

După San Nicola șoseaua mai înclinată le făcu coborîrea mai ușoară sub amenințarea ploii. Și peste puțin timp se aflau în fața marelui templu al Concordiei, încă întreg, aerian pe povîrniș și deschis cu maiestrosul peristil spre păduricea de migdali și de măsline, numită păduricea Civita în amintirea vechiului oraș care se ridica acolo. Păduricea foșnea agitată sub norii grei, încărcăți de apă, și pe sus vibrau vîrfurile colosalilor chiparoși ridicați în mijlocul migdalilor și măslinilor ca un pluton vigilent, paznic al vechiului Templu.

În liniștea austeră, strigătele de bucurie ale grupului răsunară straniu printre coloanele imense. Stellina, rămasă suspendată pe treapta pe care se poate urca pe postamentul înalt, aproape în întregime distrusă înspre pronaos, chemă pe cineva în ajutor. Îndată Mauro Salvo alergă și o sprijini.

Fifo Garofalo, expert în arheologie, cu fața de masă pe umeri și cu pălăria cu boruri de artist potrivită pe vîrfurile capului:

— Veniți, o profani! – strigă, urcînd pe o piatră uriașă din mijlocul templului. Mulțime nereverențioasă, apropie-te! nu, așteaptă... – (coborî de pe piatră). — Doamna Stellina să ni se prezinte ca o zeiță; ridică brațele... așa. Adorați, o profani, pe zeița Concordia! Eu, preot în plină funcție, rostesc cu glas tare: — Să

bem în cinstea ei și să facem libațiuni și să ne rugăm... Dar nu, așteptați! așteptați!

Toți, în afara Stellinei, care-și luase o atitudine de zeiță, s-au repezit la coșul cu alimente adus de servitoare.

— Tu, Pepè, – adăugă Fifo strigînd, – tu, ministru subaltern, întreabă-i pe cei de față: cine sînt cei ce compun această adunare?

— Flămînzii! – răspunseră toți în cor, inclusiv zeița, Stellina.

— Nu, nu! Trebuie să se răspundă cu voce tare: *Oamenii cumsecade!* Și dacă nu o spuneiți tare, nimeni nu vă crede. Hai, hai, oferiți un biscuit fără pată acestei *si-donna* Concordia...

— Și aprindeți un chibrit! – adăugă Pepè, privind cerul care se înnegrise brusc, de parcă s-ar fi coborît noaptea.

— Sfinte Dumnezeule, de asta îmi era teamă! – gemu lipit de o coloană *don* Diego Alcozèr.

— Atacați coșul cu bunătăți, și să se descurce fiecare cum poate, fără nici o umbră de educație! – exclamă Gasparino Salvo, dînd exemplu.

Se avîntară toți, afară de *don* Diego, spre coș, apucînd fiecare ce-i căzu la mînă; în timpul ăsta picături grele de ploaie cădeau cu putere de parcă ar fi căzut grindină de sus.

— Să ne adăpostim în vreo casă! – îi rugă *don* Diego. Hai, să fugim repede!

Fugeau cît puteau de repede din Templu: ploaia se întăi dintr-odată, devenind tot mai deasă; se repezi cu o violență extraordinară, de parcă s-ar fi deschis stăvilarele cerului.

— Doamne Dumnezeule! – strigă *don* Diego strîngîndu-se în sine, sub furia apei.

Stellina și cei șase tineri rîdeau. Ajunseră la casa cea mai apropiată, dar poarta de fier a curții era închisă. Lovituri de picioare în gardul de fier și strigăte de ajutor. Nu era ploaie, era potop.

Fifo Garofalo își scoase pardesiul și cu concursul celorlalți îl întinse în chip de baldachin deasupra Stellinei și a lui *don* Diego. Apă, apă, apă. Curînd îmbrăcămintea era learcă.

— La San Nicola! – strigă Mauro Salvo, luînd de mînă pe Stellina și pornind în fugă înainte.

— La San Nicola: e o streășină mai mare! – aprobară ceilalți, urmîndu-i.

Și, în sus, pe șoseaua în pantă care devenise un torent.

Sub streășina minăstirii, *don* Diego, ud ca și ceilalți, începu să tremure, neajutorat.

— O să mă aleg cu o răceală! Blestemată fie clipa în care am ieșit din casă... Desigur, e vina mea!... Ud learcă... Nu simțiți ce aer rece?

Furia apei încetă dintr-odată: pentru un moment. Păru că se luminează.

— Dar cel plouă... priviți...

Șiroaiele de ploaie cădeau, da, mai subțiri și mai rare, dar continui. Totuși, pentru a se sustrage, așa uzi cum erau, curentului de aer de sub streășină, hotărîră să o pornească în alt loc pentru a căuta un adăpost mai bun, mai sus.

— Este inutil, *don* Diego! – observă Fifo Garofalo, după ce bătuse la poarta unei alte case. Azi e duminică: la ora asta, țărani sînt la slujbă în oraș. Mai degrabă să ne facem curaj, și la drum! Parcă plouă mai puțin; să sperăm că încetează de tot.

— La drum! La drum! – aprobă bietul *don* Diego. Dar veți vedea că o să ajung mort.

Frica îmboldea bătrînețea gîfuitoare și *don* Diego mergea în fruntea grupului. Ploaia se înteti din nou.

— Dați-mi mîna! Lăsați-vă dus de noi, îi spuseră Totò Salvo și Fifo Garofalo.

— Mor! mor! – gemea din cînd în cînd *don* Diego tras de cei doi tineri care necheau ca niște cai, dînd din picioare și din cap, bine dispuși sub ploaia furioasă și în rîsetele celor care îi urmau.

Ajunseră în oraș cu răsufierea tăiată, cu îmbrăcăminte lipită de corp. *Don* Diego vru să intre iute în pat, îi clănțăneau dinții, vibra tot de-ți inspira și teamă și milă.

— Un medic... un medic... sînt mort! Îl vreau lîngă mine pe Marcantonio...

Fifo Garofalo fugi după medic; Pepè Alletto, rugat de Stellina, după *don* Marcantonio. Ceilalți plecară la casele lor foarte mîhnîți și deprimați.

XIII

— OH. DRAGĂ BĂIETE! DE UNDE vii pe timpul ăsta mizerabil! – strigă Ravi văzîndu-l pe Pepè ud de ploaie din cap pînă în picioare și plin de noroi.

Pepè îi povesti pe scurt aventura și își manifestă remușcarea pentru îmbolnăvirea neașteptată a lui *don* Diego.

— Totul e de la Dumnezeu! – îi răspunse *don* Marcantonio, îmbrăcînd în grabă un pardesiu. Moare? Dacă nu ar fi un creștin, aș zice că mă bucur. Ah, i-a făcut plăcere să vină cu voi tinerii? O merită! Nu o spun pentru dumneata, *don* Pepè: dumneata nu ai nici un amestec. Aici e mîna lui Dumnezeu. Rosa, umbrela... Să mergem, *don* Pepè.

Găsiră pe *don* Diego în prada delirului, cu o febră de cal, și Stellina care plîngea, speriată de cuvintele fără nici o rațiune ale soțului care o lua drept una sau alta din soțiile dinainte, socotind-o răspunzătoare de isprăvile pe care i le făcuseră acestea.

— Ești sufletul Luzzei, tu? Te implor, în numele Domnului, spune-mi ce vrei de la mine?

Delirul dură multă vreme; apoi duhurile îl părăsiră pe *don* Diego, care zăcea în febră puternică.

Stellina, Pepè și *don* Marcantonio l-au vegheat pe bolnav toată noaptea. În liniștea adîncă, pieptul lui *don* Diego începu să fiarbă.

— Asta e pneumonie, nu altceva! – constată *don* Marcantonio.

Și toți trei se priviră în ochi la lumina slabă a lămpii.

Într-adevăr, pneumonia se declanșă în dimineața zilei următoare, și medicul declară că *don* Diego nu va putea rezista mult.

În fața morții, aproape în așteptare acolo, lîngă patul în care trupul firav al lui *don* Diego zăcea acoperit de pături, cu coada lui de păr ca un șarpe pe pernă, lîngă craniul lucios înroșit de febră, cei trei care îl vegheau încercau aproape o remușcare secretă care

le venea din gîndurile și din promisiunile legate de moartea aceea. Mai puternic o simțea Pepè; mai puțin decît toți Stellina. Și cînd lui *don* Marcantonio, în tăcere. Îi scăpă de pe buze, privindu-și fata și pe prietenul ei: — „Iată-ne aici, copiii mei”... – toți trei suspinară, plecîndu-și capetele, ca în așteptarea, nu a eliberării, ci a unei adevărate nenorociri.

Și în tot timpul bolii, nu au precupețit nici o îngrijire pentru clon Diego, prins de un fir de viață, ca de o rădăcină la marginea unei prăpăstii; I-au asistat pe rînd. Atenți și plini de bunăvoință. Și ca și cum conștiința lor ar fi simțit o ușurare și o bucurie în acordarea îngrijirii, fiecare voia să-și ia asupra sa sarcina, și să-i scutească pe ceilalți, întrecîndu-se în amabilități și rugăminți insistente să se hrănească cu ceva și să se odihnească.

Mai puțin decît ceilalți, se menaja Pepè: dar puterea cu care rezista voinicește la somn sau la foame, nu-i venea din voință; nu putea pur și simplu nici să doarmă, nici să mănînce, susținut de gîndul și sentimentul propriei fericiri iminente; ajunsese, ajunsese în pragul fericirii, încurajat de privirile, de cuvintele Stelinei, avînd certitudinea că ea îl iubea, după zilele acelea de intimitate, și că și ea se simțea ajunsă în pragul unei vieți noi, mulțumite.

Don Marcantonio nu-i scăpa din ochi.

„Se aprind!” – își spunea, strîngînd buzele.

Pînă cînd într-o seară, trecînd pe coridor, i se păru că aude în salon ceva pe întuneric, asemănător sunetului unui sărut și începu să tușească. Mai tîrziu, îl chemă la el pe Pepè, deoparte, și îi spuse încet:

— Don Pepè dragă, te rog, prudență! Fii bărbat... Așa cum vrea Dumnezeu, se pare că am ajuns unde am vrut...

Pepè se prefăcu că nu înțelege, și îl întrebă cu un aer nevinovat:

— Ce vrei să spui?

— Nimic, – reluă *don* Marcantonio. Dar repet, prudență. Gîndește-te, pentru Dumnezeu, că soțul feste încă acolo. Animalul ăsta este în stare să învie: se pare că are șapte suflete, ca pisicile. Și atunci, ce figură fac eu? Nimic, *don* Pepè... În două cuvinte: ori ești prudent, ori te invit afară cît ai clipi. Nu admit măgării.

XIV

DEȘI *DON DIEGO* INTRASE ÎN CON-
valescență, Pepè Alletto ieșea, într-o seară, radiind de fericire din
casa lui, cînd, ajungînd la colțul străzii Rabato, dincolo de Via
Mazzata, se trezi față în față cu Mauro Salvo care îl aștepta în
tovărășia fraților lui și a verilor Garofalo.

Fără să aibă nevoie de prea multă perspicacitate, Pepè își
dăduse seama, încă din prima clipă cînd o revăzuse pe Stellina în
casa soțului, că Mauro Salvo era îndrăgostit, însăși Stellina îi
confirmase acest lucru rîzînd. Nici un pericol deci din această
parte. Dar Pepè îl cunoștea bine pe Salvo și îl știa capabil de orice
violență. Astfel că, nu de frică, dar pentru a nu da loc vreunei
scene compromițătoare, se comportase pînă acum în așa fel, încît
să nu-i ofere nici cel mai mic pretext. În plus, se simțea protejat de
bunăvoința fraților acestuia, Totò și Gasparino, și a verilor
Garofalo care dezaprobau intențiile lui Mauro, nu pentru altceva,
dar le închidea ușa casei Alcozèr, unde, în prezența Stellinei,
distrîndu-se pe seama bătrînului ei soț, petreceau seri delicioase.

Dar, în ultimul timp, din cauza bolii lui *don Diego* ușa casei
rămăsese închisă pentru ci; și acum ei s-au aliat cu Mauro, dacă
nu în gelozia pe care acesta o simțea, cel puțin în invidia față de
Pepè, pentru care ușa continua să fie deschisă. Pepè și-a dat
seama de această schimbare din sufletul prietenilor, și a căutat de
mai multe ori să-i îndepărteze de la acest gînd. Dar acum, iată că îl
așteptau cu Mauro în frunte.

Mauro îi spuse brusc, oprindu-l:

— Vino cu mine. Trebuie să-ți vorbesc.

— De ce? – îl întrebă Alletto, încercînd să-i zîmbească. Nu
poți să-mi vorbești aici?

— E prea multă lume, îi răspunse sec Salvo. Mișcă.

Pepè făcu o strîmbătură și strînse din umeri, pentru a da de
înțeles că nu putea să-și închipuie ce-ar fi putut să vrea de la el cu

aerul acela plin de mister, și apoi îi spuse:

— Eu cred... nu știu... că-mi vād de treburile mele fără a supăra pe nimeni.

Dar Salvo îl întrerupse cu glas tare, violent:

— Treburile tale? Care, tu care ești un prăpădit și un sārāntoc?

— Oh! – exclamă Pepè. Bagă de seamă cum vorbești...

— Un prăpădit, da; – îi replică Mauro, postîndu-i-se în față, amenințător. Și nu mai răspunde, că-ți dau cîteva palme de te înnebunesc.

Pepè ridică ochii spre cer, cu gura deschisă, ca pentru a spune: — „Îmi pierd răbdarea!” – apoi răbufni:

— Ascultă, dragul meu: nu-mi face plăcere și nici nu vreau să mă cert cu cineva.

— Bine! – se grăbi să încheie Mauro. Dacă tot vrei să faci pe oaia, fii atent numai ce-ți spun: să nu mai pui piciorul de acum înainte în casa lui don Diego Alcozèr.

— Cum! De ce? Cine mă poate împiedica?

— Eu!

— Tu? Și de ce?

— Pentru că așa vreau! Dacă nu mă mai duc eu, nu trebuie să te mai duci nici tu. Nici tu, nici altcineva, ai înțeles?

— Asta-i bună! Și dacă Raví mă ia cu el?

— Ajungi la poartă, și stînga împrejur! Dacă nu, o pățești: mîine seară voi fi acolo: dacă te vād întrînd, vai de tine! Nu-ți spun altceva. Și acum, du-te acasă.

— Bună seara, – apucă să spună Pepè în emoția care-l prostise, provocată de ordinul peremptoriu.

XV

AUZIND CLOPOTELUL DE LA UȘA,
donna Bettina nu uită nici în seara aceea să strige:

— Ștergeți-vă pantofii!

— Mi i-am șters, – răspunse Pepè, intrînd – pe pantalonii unora care nu-și văd de treaba lor.

Mama se sperie:

— O altă ceartă?

— Nu... dar nici departe n-am fost! se grăbi să o asigure Pepè. N-a lipsit mult să fac o altă prostie.

— Pepè, copilul meu, alte nebunii? – gemu *donna* Bettina, pronunțînd pe un ton drăgăstos această întrebare, pe care obișnuia să o pună fiului ei.

Părea îmbătrînită cu zece ani, după moartea Filomenei. Nu a vrut să-și arate cu lacrimi durerea, dar era evident că aceasta, în tăcere. Îi devora sufletul.”

Pepè, ridicînd pumnul în aer, strigă:

— Îi aranjez eu de sărbători! Am duelat o dată! Ah! o să vedem... o să vedem noi...

Și începu să umble prin cameră în sus și în jos, ca un pui de leu în cușcă. *Donna* Bettina îl privea cu gura deschisă, ca prostituată; apoi îl întrebă, împreunîndu-și miinile:

— Te rog, spune-mi ce ți s-a întîmplat, Pepè! Mă omori!

— Nimic, – îi răspunse fiul. Unii prieteni ai mei... Mîncăm sau nu mîncăm în seara asta?

— Pepè, – îți atrag atenția că o oarecare vîrstă am și eu și nu mai pot suporta unele neplăceri... nu mai pot... Nu mai pot... Tu vei fi cauza morții mele... numai tu, știi? numai tu...

— Bine... destul, mamă, să nu mai vorbim! – oftă Pepè, și se apucă să mănînce cu poftă ca și cum trupul lui voia să fie compensat de rușinea suferită prin afront.

„Lăsați-l să moară, și vom vedea!” – se gîndea, făcînd aluzie în

sinea lui la *don* Diego.

Amîna astfel mental întîlnirea cu Salvo la moartea lui Alcozèr, ca să nu-și oprească gîndul la ziua următoare, în care, conform amenințării, și-ar fi găsit rivalul în fața porții lui *don* Diego. Privind în viitor, simțea cum poziția lui față de aceea a lui Salvo era cu mult mai puternică; dar sentimentul acesta nu reușea să-i întărească deplin pentru proba zilei de mîine.

În timpul nopții nu închise un ochi, gîndindu-se la ceea ce ar fi putut răspunde, la un moment dat, rivalului.

În același timp, în patul de alături, *donna* Bettina, care nu-și mai găsea liniștea, avea un vis foarte ciudat. I se părea că-l vede pe *don* Diego zîmbind ceremonios; i se înclina cu o mîină pe inimă, îngenunchea la picioarele ei, îi lua o mîină și i-o săruta, suspinînd: „Oh, Bettina, drept răsplată pentru vechea iubire!” Ea izbucnise în rîs, și *don* Diego, rănit de rîsul ei, îi făcea această propunere: ar fi cedat-o pe soția lui, prea tînără pentru el, lui Pepè, cu condiția ca Bettina să-i accepte pe el drept soț: „Unire a doi bătrîni care se gîndesc la liniște, unire a doi tineri care ard de iubire..

În acest moment ea se trezi, și-i surprinse pe Pepè care, așezat pe marginea patului, cu spatele sprijinit de perna ridicată pe tăblia patului, spunea cu dinții strînși, cu un braț în aer:

— Și eu te omor!

— Pepè, strigă ea. Ce spui? Ce ai?

— Nimic... mă gîndesc!

— Noaptea? Spune-mi ce ai?...

— Nu mi-e somn, și mă gîndesc, răspunse Pepè plictisit.

Dormi... dormi...

Donna Bettina tăcu pentru o clipă și puse din nou capul pe pernă; apoi întrebă încet, insinuant, cu o oarecare încurcătură, sperînd că provoacă o confidență din partea fiului:

— La ce te gîndești?

Pepè nu răspunse. Numai, după puțin timp, dînd din cap, scoase în liniștea camerei acest suspin:

— Un prăpădit...

— Iartă-l pe tatăl tău, Pepè, că și-a pierdut mințile și a risipit totul în viața lui – conchise *donna* Bettina, suspinînd la rîndul ei.

Și încet-încet, bătrîna îndurerată adormi.

XVI

PEPÈ NICI NU SE GÎNDI SĂ STEA la îndoială dacă să se ducă sau nu în casa Alcozèr în ziua aceea: ar fi însemnat același lucru cu a-i ceda lui Salvo orice drept asupra Stellinei; și nu numai atît, dar și dovada cea mai evidentă a unei frici pe care el nu voia să o recunoască. Apropiindu-se ora vizitei obișnuite, se duse la Ravi ca să plece împreună: desigur, Salvo nu ar fi avut îndrăzneala să-i atace văzîndu-l însoțit de tatăl Stellinei.

Dar nici *don* Marcantonio, nici soția lui nu erau acasă.

— Sînt la fata lor, încă de la amiază, îl anunță servitoarea. Cine știe ce s-a întîmplat, domnișorul! Cu dumneavoastră pot vorbi... Ființa aceea, sărmana de ea, e sacrificată!

Din nou în stradă, Pepè începu să reflecteze: „Să mă duc? E cazul? Ce va spune lumea dacă ne vom înfrunta chiar sub ferestrele casei ei? Nu sînt sigur pe mine; ieri am fost prudent; dar, în seara asta, dacă îl văd, nu-l iert, pe cuvînt de onoare! De altfel, ei sînt cinci; ce minune deci dacă eu voi fi însoțit de un altul?”

Și, gîndindu-se astfel, se îndreptă prost dispus spre casa lui Coppà. Se temea totuși ca acesta să nu-l silească să dueleze din nou; de aceea, noaptea trecută, înlăturase cu totul gîndul de a se duce la el, care i se părea escorta cea mai sigură, mai mult decît Ravi.

Ciro, după moartea soției, nu mai ieșise din casă.

Numeroșilor clienți care veneau să-i angajeze pentru vreun proces, le răspundea misterios:

— Sînt legat de obligația de a repara cu totul alte greșeli, domnilor. Regret că nu vă pot servi.

Și pretinsele greșeli erau acelea ale soției defuncte față de educația celor doi copii. Cuprins de ideea de a face din ei doi oameni puternici, îi instruia la școala vechilor romani: îi constrîngea să alerge goi timp de aproape o jumătate de oră în fiecare dimineață în jurul bazinului adînc din grădină, și apoi să se

arunce în apa înghețată.

— Ori morți, ori înotători!

Apoi le porunceă:

— Uscăți-vă la soare!

Și dacă cerul era înnorat:

— Nu e soare. Regret. Uscăți-vă la umbră.

Nici vorbă de școală: mai bine animale viguroase decât învățați ftiziei.

— Vă dau eu o educație să o țineți minte!

Pepè îl găsi dîndu-le o lecție de luptă celor doi copii, acolo, în birou.

— Ți-ar trebui și ție un astfel de exercițiu! – îi zise Ciro. Ai o față de mort, pe care ți-e silă să o privești. Vino încoa! Dă-mi brațul... îndoaie-l.

Îi pipăi bicepsul, apoi îl privi în față, plictisit, și îl întrebă:

— De ce nu te spînzuri?

— Îți mulțumesc de primire, – îi răspunse cu un zîmbet fin Pepè. Îi faci și pe copii să rîdă. De altfel, ai dreptate. Aș vrea să fiu și eu ca tine, capabil să înfrunt o jumătate de duzină de certăreți. Curaj, da... bine; dar singur, fără forță, nu-i destul.

— Defect de educație! – îi strigă Ciro, dominat de ideea fixă a momentului.

— Ah, sigur... educația are o mare influență...

— Mare? E totul!

— Ai dreptate, da... Dar Nu-i așa că sînt destui în orașul nostru care nu-și văd de treburile lor?

— Ți-au mai făcut altă figură? – îl întrebă brusc

Ciro cu o privire disprețuitoare. Dar dacă miroși a mort de la un kilometru!

— Deloc! – negă Pepè, mișcai. Ar trebui să știe că nu mi-e teamă; o palmă, cui o merita, am știut să o dau pe loc.

— Din întîmplare!

— O dată, de bine de rău, am duelat...

— De nevoie!

— Dar dacă acum vin cinci contra unu?

— Și cine sînt? – întrebă Ciro, cu sprîncenele încruntate.

— Mauro Salvo...

— Ah, bufonul ăla cu ochii mereu întredeschiși?

— El, cu frații lui și cu verii Garofalo... cinci, înțelegeți? Mauro e îndrăgostit nebunește – neîmpărtășit, bagă de seamă, și de asta o pot spune – de... doamna Alcozêr, tu o cunoști: fiica lui Ravî.

Acum, ce crezi? pretinde să nu mă mai duc în casa lui *don* Diego; nici eu, nici el, nimeni. Ba chiar, zice, că dacă mă duc astă-seară, vai de mine... Mă așteaptă cu ceilalți în fața porții lui Alcozèr.

— Nu înțeleg, zise *Ciro*, aprinzându-se. Abuzînd de putere?

— Abuzînd de putere... ei da! înțelegi? Sînt cinci...

— Și tu, prostănacule? Ai spus că nu te vei mai duce?

— Nici gînd!

— Dar deocamdată ești aici... Și ți-e frică! O citesc în ochii tăi: ți-e frică! Ah, dar tu te vei duce, chiar în seara asta, acum... Fac pe puternicii, să nu aud! Vino cu mine.

— Unde?

— În casa Alcozèr!

— Acum?

— Chiar acum. Dă-mi timp să mă îmbrac. La ce oră obișnuiești să te duci?

— La șase și jumătate.

Ciro își privi ceasul, apoi exclamă stupefiat:

— Cît ești de laș!

— De ce? – se bîlbîi *Pepè*.

— E șapte fără un sfert... Dar n-are importanță: îi vom găsi... în cinci minute sînt gata.

Dispăru cît ai clipi. Coborî apoi în mai puțin de cinci minute, punîndu-și haina din mers.

— Așteaptă, *Ciro*... cravata, – îi zise *Pepè*, potrivindu-i partea din cravată care ieșea din guler.

— Ineptii! Te gîndești la cravată? – strigă *Coppa*, oprindu-se ca să-i străpungă cu o privire pe cumnat; apoi îi dădu un brînci. Hail! Ți-i aranjez eu, fără baston.

Și o porni cu *Pepè*. Mergînd, tremura, și din cînd în cînd exclama:

— Ah, da?... Așteaptă, așteaptă. Spune-mi mie acum că în casa Alcozèr nu trebuie să intre nimeni. Uite, intru eu. Ah, faci pe grozavul? Așteaptă, așteaptă.

Pepè îl urma supus, ca un cățeluș. Lîngă casa Alcozèr, ridică ochii și privi, apoi zise încet cumnatului, devenind palid:

— Este: uite-l acolo, cu ceilalți.

— Mergi înainte! Nu privi! – îi porunci *Ciro*.

— Toți cinci, adăugă încet *Pepè*.

Mauro Salvo era într-adevăr la pîndă. Grupul fraților și al verilor se afla la o distanță mică. Îndată ce îl zări pe *Pepè* însoțit de *Coppa*, *Mauro* se dezlipi de peretele din spate, scoase o mină din

buzunar și se îndreptă spre ei, încet, privindu-l pe Ciro, căruia i se adresă oprindu-se în mijlocul drumului:

— Cu permisiunea dumneavoastră, domnule avocat: un cuvîntel lui Pepè.

Ciro i se așează în față, foarte aproape, îl privi în ochi, cu sprîncenele încruntate, maxilarele convulsionate; cu două degete își scoase în afară buza inferioară, apoi îi zise:

— Cu Pepè deocamdată vorbesc eu, și nu permit să-i vorbească nimeni. Ți-o spun dumitale și o spun și rudelor dumitale care te așteaptă acolo. Dacă vrei să-mi spui mie acest cuvîntel, sînt la dispoziția dumitale.

— Cu plecăciune, ca totdeauna, *don* Ciro! – îi răspunse Mauro, băgîndu-și cealaltă mîină în buzunar și ridicîndu-se în vîrful picioarelor, ca și cînd, pentru a înghiți refuzul acela, ar fi avut nevoie să se întindă în felul acela. Pe altă dată, cu permisiunea dumneavoastră: e timp destul.

Și se îndepărtă.

XVII

FURTUNĂ, BA CHIAR VIJELIE CUMplită, în ziua aceea, în casa lui *don* Diego.

Stellina se dezlănțuise de dimineată într-o criză violentă de mînie împotriva soțului ei care, de cînd intrase în convalescență, devenise, bietul de el, insuportabil. Îi scrisese tatălui ei să vină să o ia repede acasă, altfel se va arunca de la balcon. *Don* Marcantonio alergase cît mai iute cu soția, cu hotărîrea deliberată de a-i impune fiicei lui respectul cel mai devotat soțului, și lui *Pepè Alletto* interzicerea absolută de a mai frecventa casa ginerelui.

Ciro Coppa și *Pepè*, intrînd în salon, o găsiră pe Stellina în lacrimi, lăsată pe speteaza divanului. *Donna* Rosa ședea alături de ea cu ochii în jos, buzele strînse și mîinile împreunate pe pîntecul pașnic. *Don* Marcantonio se plimba, cu mîinile la spate, certîndu-și fata în așa fel, încît cuvintele lui să fie auzite de *don* Diego închis în camera lui. Văzîndu-l pe Coppa, încetă să mai strige, și îi ieși înaintea lingușitor:

— Prea stimate domnule avocat! Ce onoare, azi... Cu plecăciuni, *don* *Pepè*... Rosa, domnul avocat Coppa... Regret că... Stellina, vino, fata mea, privește: domnul avocat ne onorează cu o vizită... Regret, domnule avocat că ați venit tocmai în aceste momente... Neplăceri, știți, obișnuitele neplăceri de familie... Un nor trecător... Luați loc, luați loc.

Uimit de primirea aceea lingușitoare, Coppa zise, așezîndu-se:

— Dar... dacă eu mă amestec, chiar indirect... o rog pe doamna să mă scuze.

— Dumneavoastră? Și cum puteți să vă amestecați? – reluă surîzînd *Raví*.

Ciro îl întrerupse, privind cu o severitate rece:

— Vă rog, lăsați-o să vorbească pe doamna, care știe mai multe decît dumneavoastră.

Stellina își luă batista de pe față și-i privi rătăcită, cu ochii înroșiți de plîns, pe Coppa. Apoi zise, ezitînd:

— Eu nu știu...

— Dar nu... – încercă să intervină din nou *don* Marcantonio.

— Lăsați-mă să vă explic! – reluă tare Coppa, plictisit. Eu am avut încredere în Pepè și poate am greșit. Desigur am împiedicat să se facă gălăgie sub ferestrele... Nu bănuiam că, intervenind, aș putea provoca o neplăcere doamnei.

Pepè înțelegînd, în sfîrșit, echivocul în care căzuse cumnatul lui, se agită pe scaun, roșu ca un mac, și zise:

— Nu, *Ciro*... Asta mă privește numai pe mine...

— Mă ocup eu de treaba asta, domnule avocat! – interveni hotărît *don* Marcantonio. Dumneavoastră nu aveți nici un amestec... Ce s-a întîmplat azi dimineată între soț și soție e o nimica toată. Știți, lucruri care intervin din cînd în cînd: „eu vreau asta... eu nu vreau. Și atunci... Nu-i așa? Greșeala este toată a fetei mele, greșeală mare... Da, de o sută de ori, da! e inutil să plîngi, fata mea. Poți plînge pînă mîine dimineată: sînt tatăl tău, și trebuie să-ți spun ce-i bine și ce-i rău. Și spun: prudență și supunere asta-i soția model! Și apoi, puțin respect, sfînte Dumnezeule! Stimate domnule avocat, ginerele meu iese acum dintr-o boală gravă: nu a murit, tocmai fiindcă nu a vrut să moară! acum stă dincolo, convalescent, și este puțin nervos! Știți! Trebuie să-i înțelegem!

— Eu nu vorbesc... – spuse Stellina plîngînd, fără a-și descoperi fața. Vorbești tu și cine știe ce faci să se creadă despre mine... Dar dacă lumea ar ști... Doamne! Doamne! Nu mai pot...

La aceste cuvinte *Ciro Coppa* se ridică îmbufnat, suflînd și răsuflînd ca un armăsar alergat, de atîta minie și de emoție.

— Dar vorbește, vorbește... De ce nu vorbești? – strigă fetei lui, iritat, *Ravi*.

— Pentru că nu sînt ca tine! – răspunse prompt Stellina, cu vocea întreruptă de plîns.

— Și cum sînt eu, ingrati, cum sînt? – izbucni *don* Marcantonio. M-am gîndit poate la mine? Ce-am avut eu din asta, spune? Nu m-am gîndit la binele tău? Răspunde!

— Da, da... – suspină Stellina. Lumea va afla că te-ai gîndit la binele meu cînd mă va culege într-o zi de pe jos moartă!

— O auziți, domnule avocat? O auziți? Astea sînt lucruri de spus unui tată care pentru ea...

— Pentru mine? Ce anume! – îl întrerupse Stellina, punîndu-

și miinile pe divan și arătîndu-i, în sfîrșit, fața scăldată în lacrimi. M-ai închis cu pîine și apă.

— Eu?

— Tu: pentru a mă constrînge să mă mărit cu unul mai bătrîn decît tine. Și aici este mama care poate confirma. Spune, mamă, dacă nu este adevărat! Și vecinele, tot cartierul: atîtea guri pe care tu nu le poți închide. Și eu te-am rugat, te-am implorat să mă duci de aici.

— Nu mai vreau să stau! Și dacă nu o faci, vei vedea ce se va întîmpla!

— *Don Pepè*, o auzi? – exclamă *don Marcantonio*, buimăcit. Asta îmi este răsplata! Spune dumneata!

Pepè se agită din nou pe scaun, foarte încurcat. Din camera lui *don Diego* se auziră două strănuturi puternice.

— Sănătate și prosperitate! – îi strigă *don Marcantonio*, cu un gest de mînie mai mult decît comică, adăugînd încet: Plesniți-ar fierea!

La strania și neașteptata izbucnire zîmbiră toți, în afară de *Coppa*.

— Domnii mei, – încep să spună *Ciro* cu un aer grav, – fără acțiuni violente, există un remediu la toate: legea.

— Dar depinde ce lege, prea stimate domnule avocat! – exclamă *don Marcantonio*.

— Vă spun că există legea și asta ajunge, strigă *Ciro*, care nu admitea replici nici în casa altuia.

— Există legea, știu, reluă umil *don Marcantonio*. Dar acestea sînt lucruri de nimic care se rezolvă în familie, domnule avocat dragă; dacă nu azi, mîine...

— Asta, replică *Ciro*, nu o știi dumneata.

— Cum nu o știu eu? Eu sînt tatăl!

— Legea nu admite părinți care îți maltratează fiicele ca să le constrîngă să se căsătorească împotriva voinici și preferințelor lor. Dacă nu o știți, vi-o spun cu Doamnă, dacă dumneavoastră vreți să folosiți serviciile mele, eu mă ofer să fiu la dispoziția dumneavoastră în totul și cu totul. Dumneavoastră, dacă vreți, vă puteți elibera de nodul legăturii care vă este odioasă și puteți să deveniți independentă.

— Unde? – întrebă, pierzîndu-și cumpătul *Ravî*. În casa mea? E nebună! Un proces în Tribunal? Un scandal public? Discreditarea numelui meu? E nebună! Eu îi închid ușa. Și o să aibă libertatea de a muri de foame!

— În acest caz, tună Coppa, voi avea grijă eu! De foame nu moare nimeni: și nimeni nu poate abuza de forță, nici Dumnezeu!

— Adică cum?... încercă să mai spună *don* Marcantonio.

Clopoțelul de la ușă sună lung, ca tras de o mînă nervoasă. Ravi se întrerupse. Stellina fugi din salon, urmată de mamă. Și Pepè, ducîndu-se să deschidă, se trezi față în față cu Mauro Salvo și cu restul grupului.

Ravi îi întîmpină.

— Vă cer iertare, domnii mei... Dacă vreți să intrați, vă rog... dar, uite...

— Nu. Scumpe *don* Marcantonio, mulțumim! – zise Mauro. Am venit pentru a vă cere vești despre starea sănătății lui *don* Diego...

— Sănătos, sănătos, și plin de viață! – se grăbi să spun *don* Marcantonio.

— Voiam să salutăm și pe doamna, reluă Salvo. Dar dacă nu se poate...

— Nu se poate! – zise Coppa. Cu un ton categoric, privind pe Mauro fix în ochi. Să plecăm toți și să nu mai deranjăm gazdele.

Apoi, adresîndu-se lui Pepè, adăugă:

— Du-te la doamna! spune-i că voi avea onoarea să vin să o văd mîine, aici, împreună cu tine.

Pepè se supuse, și puțin după aceea plecară toți, fără nici măcar să-i mai salute pe Ravi, care rămase pe scară, ca un buștean.

Îndată ce au ajuns la poartă, Mauro Salvo, ieșind cu frații și verii, zise, apăsînd pe cuvinte:

— Pepè, la revedere!

— Nu răspunde! – impuse ferm lui Pepè, *Ciro* Coppa, în așa fel, încît frații Salvo și verii Garofalo să-i audă.

XVIII

— ESTE ACASĂ DON PEPÈ? — Întrebă, gîfîind, *don* Marcantonio Ravi, nerecunoscînd-o la început pe *donna* Bettina, venită în grabă să deschidă uşa.

— Şi dumneata cine eşti? – întrebă la rîndul ei *donna* Bettina, iritată de felul furios în care trăsesese Ravi de clopoţel. Măsurîndu-l din cap pînă în picioare.

— Oh, scuzaţi, stimată doamnă! Sînt Marcantonio Ravi, la ordinele dumneavoastră. Scuzaţi, dacă vin aşa devreme... Ah, cîinele ăsta! îl auziţi cum latră? —... Trebuie să vorbesc cu Pepè despre o treabă foarte urgentă şi de mare importanţă pentru el şi pentru mine.

— Vă rog – zise *donna* Bettina puţin mai calmă, dar totuşi pe ace, văzîndu-l pe omul acela că intră în casă cu un costum deloc periat şi cu pantofii prăfuiţi. Cred că este încă în pat... Mă duc să-i chem.

Don Marcantonio începu să umble prin cameră în mare agitaţie. Pepè se prezentă puţin după aceea, frecîndu-şi miinile înţepenite de frig, cu faţa spălată proaspăt şi ştersă în grabă.

— Iată-mă.

— Scumpe *don* Pepè, spune-mi repede ce intenţii are cumnatul dumitale. Simt că-mi crapă fierea. În noaptea asta nu am închis un ochi. Şi am ceva şi cu dumneata.

— Cu mine?

— Da. Lasă-mă să-ţi spun, ori crăp, repet. Cum ţi-a venit în minte să aduci pe nebunul ăla, pe fiorosul ăla, în casa fetei mele?

— Eu? – zise Pepè. El a vrut să vină.

— Să-mi aducă război şi foc în casă? Spune-mi imediat care îi sînt intenţiile?

Pepè protestă că nu ştie nimic; declară că regretă tot ceea ce spusese *Ciro* cu o zi înainte în casa *Alcozèr*, şi adăugă că ar fi vrut să găsească o scuză ca să împiedice pe cumnatul lui să revină să o

viziteze pe Stellina.

— Găsește-o, *don* Pepè! – exclamă Raví. Găsește-o pentru Dumnezeu! Am crezut că ești un ingrat! Mă căiesc. Credeam că te-ai pus de acord cu cumnatul dumitale pentru a-mi ruina fata. Am greșit. Ar fi și ruina dumitale. Să vorbim clar: ba chiar, spune-i clar și nebunului aceluia, spune-i despre ce-i vorba; pentru dumneata... pentru fata mea... Fata mea n-are nevoie decît de o altă îmboldire ca aceea de ieri și aruncă în aer totul, te-asigur! auzind că legea îi poate veni în ajutor și să-i redea libertatea, a luat foc. Ah, dacă ai fi auzit-o ieri seară, după plecarea voastră... „Libertate, proasto, știi ce înseamnă? îl – i-am spus. „Ce speri? unde te vei duce?” Am căutat să o iau cu binele; am ajuns chiar să-i spun că știam care ar fi înclinația dumitale, și am rugat-o, pentru fericirea ei, să fie prudentă, să aibă răbdare... Un an, doi ani... ce sînt? Dacă mi-ar spune cineva: tu trebuie să duci o viață de mizerabil fără rușine, sclav în lanțuri, doi ani, cinci ani, și apoi, vei avea în schimb bogății, libertate; nu aș face-o? Și cine nu ar face-o? Acesta nu este un sacrificiu! Eu înțeleg prin sacrificiu, cînd nu mai ai nici o răsplată. Am făcut un sacrificiu eu, de exemplu, dîndu-mi fata unui bătrîn numai pentru binele ei; cînd, mai degrabă, dacă sîngele meu ar fi fost aur, mi-aș fi dat sîngele ca să o văd fericită și bogată. Și ea, ingrata... Destul: „Fata mea”, i-am spus, „cum poate să devină visul realitate, dacă nu faci așa?...” Înțelegi, *don* Pepè, ce a trebuit să-i spun? Și dumneata vii să-mi spargi ouăle în coș,. Aducîndu-mi în casă pe nepoftitul acela fără minte?... Totuși... totuși... totuși, sfinte Dumnezeule, am făcut poate ceva mai rău. Da, domnule. După cîte am înțeles, fata mea nu te iartă acum nici pe dumneata, bănuind că eu am căzut de acord cu dumneata ca să o fac să se căsătorească cu bătrînul...

— Eu? – exclamă Pepè, înroșindu-se pînă în albul ochilor. Și cum aș fi putut să o fac?

— Te-am apărât! – îl întrerupse îndată *don* Marcantonio, pentru a-l asigura. Te-am apărât, vorbind în general... Pentru că, numele dumitale, vei înțelege foarte bine, nu s-a pronunțat... Se pare că fără să știu am păcate mari pe conștiință, *don* Pepè, dacă Dumnezeu nu a binevoit să îmi facă hatîrul să scoată din comerțul lumii ăsteia marfa asta avariata de șaptezeci și doi de ani! Apropos; chiar ieri m-am întîlnit cu medicul care l-a îngrijit și l-a salvat: a ținut el s-o facă! Și atunci nu m-am putut stăpîni să nu-i spun: „Mi-ai făcut un dar extraordinar!” Destul; *don* Pepè, să ne înțelegem: am venit să-ți deschid ochii: bagă de seamă, cumnatul

dumitale are de gînd să te ruineze. Îți repet, dă-i să înțeleagă, măcar în cîteva vorbe, pe scurt, despre ce e vorba. La urma urmelor, de ce mă pot acuza? de a fi dorit fericirea fetei mele? Nu este un delict: sînt chiar unul dintre cei mai buni părinți. Te salut, *don Pepè*, și te rog, ai grijă.

Alletto rămase în prada unei vii agitații și cu o ciudă împotriva Stellingei. Cum! Deci nu-l mai iubea? sau nu înțelegea că, revoltîndu-se acum, strica totul? Ura față de bătrînul său soț era într-adevăr mai puternică decît iubirea față de el? Și dacă bănuiala unui acord între el și tatăl ei i-a schimbat iubirea în ură? îndreptîndu-i și împotriva lui mînia? Ce să facă?

Avea senzația că înnebunește, între umilință și confuzie. Se gîndea: — „Vrea să se libereze de soț! Și cum, dacă tatăl ei nu o mai vrea în casă și eu nu pot face nimic pentru ea? Deci se gîndește la un altul care i-ar putea reda libertatea? Și eu? Pot eu să o sfătuiesc să aibă răbdare? Ar trebui să-și dea seama singură, dacă m-ar iubi cu adevărat... Deci nu mă mai iubește?”

Și totuși pînă alaltăieri...

Un alt gînd îi trecu prin cap: că Mauro Salvo i-ar fi scris Stellingei vreo scrisoare, insinuîndu-i bănuiala acordului, pentru a se răzbuna. Era capabil, mișelul! Da, da... dar ce acord? „Eu” se gîndea neliniștit, „eu trebuie să-i arăt că aceasta este o calomnie. Mă voi arăta împotriva lui Raví, deschis. Îl voi ruga mult pe Ciro, insistînd să-mi obțină o slujbă, și atunci...”

Se hotărî să se ducă imediat la cumnatul lui; dar un alt gînd îl reținu. În ziua aceea Mauro Salvo cu haita sa trebuia să fie în căutarea lui prin oraș, ca un vînător infuriat, în mijlocul dulăilor săi. Începu să studieze pe unde ar fi fost prudent să se ducă în casa lui Coppa, înșelînd vigilența rivalului.

XIX

STUDIA DE ZOR. CÎND, CU TOTUL pe neașteptate, văzu în fața sa pe *Ciro* în persoană: *Ciro* în casa lui!

La vederea acestuia *donna Bettina* a rămas ca fulgerată, neștiind ce să-i spună. *Ciro* a intrat fără nici măcar să o salute.

— Tu, aici! – exclamă *Pepè*, uimit. Cine ți-a deschis ușa?

— Mama ta, și a rămas incremenită, de parcă ar fi văzut un hoț, îi răspunse *Ciro*, întunecat.

— Nu... dar cum... – încercă *Pepè* să-și scuze mama.

— *Ciro* îl întrerupse.

— Ea este bătrînă și de aceea o înțeleg; tu ești un prost, și de aceea te miri de venirea mea. Destul! Nu te-ai îmbrăcat încă? Ce aștepti? Îmbracă-te, și să mergem.

— La doamna *Alcozèr*? Nu ți se pare că e prea devreme?

— Nu. Să mergem pentru treburi, nu pentru vizită, îmbracă-te în fața mea: altfel ești în stare, să o faci în două ore.

— Cinci minute, zise *Pepè*. Să mergem dincolo.

Intrară în dormitor și *Ciro*, la vederea celor două paturi identice, mormăi, dînd din cap.

— Eh, știu... – suspină *Pepè*. Dar dacă mama... Ai spus pentru treburi? Nu am înțeles...

— Treburi, treburi! – replică brusc *Ciro*. M-am gîndit toată noaptea și azi...

— Ea doamna *Alcozèr*? – întrebă *Pepè*, timid, punîndu-și cămașa.

— Chiar la ea, nu. M-am gîndit la cazul ei. Este o infamie care trebuie reparată cu orice preț.

— Sigur. Dar... și cum? scuză-mă...

— Îmbracă-te! Nu pierde timp.

— Da, da... dar nu l-ai auzit pe tatăl ei, aseară?

— Nu-mi pasă de tatăl ei, răspunse *Coppa*. Îl zdrobesc ca pe o

broască rîioasă. Cu legea.

— O fi, – admise Pepè.

— Dar... scuză-mă, îmi permiți? Ai vrea poate să anulezi această căsătorie?

— Asta e treaba mea! Și, oricum, va depinde de ea, de doamnă.

— Bine, consimți din nou Pepè. Dar... și după aceea?

— Treaba mea, îți repet! Îmbracă-te!

Pepè fu orbit la un moment dat de o idee luminoasă, și-și privi bucuros cumnatul; apoi continuă să se îmbrace în grabă, în dezordine, așa cum nu i se întîmplase niciodată. „De ce nu?” se gîndea. „E în stare și de asta; e în stare de toate, cu condiția să aibă o satisfacție, cu condiția să strivească, cum zice el, pe Ravi și pe Mauro Salvo. A început să mă apere? Mă va apăra pînă la capăt. Nu e omul care să facă lucrurile pe jumătate; ba chiar nu-i ajunge să triumfe, ci mai mult decît să triumfe. Oh, Doamne, Stellina ar putea fi a mea! Și apoi... apoi pentru mine se va gîndi tot el...”

Drept răspuns la gîndul tacit al lui Pepè. Ciro zise:

— Tatăl ei nu o mai vrea în casa lui? Nu contează!

Pentru moment, avem pe deșteaptă de soră-mea, Rosaria, care este stareță la Sant'Anna, și va putea să o ia în colegiu, pînă se lămuresc lucrurile. Apoi vom vedea. Dacă vrea, poate sta chiar la mine.

— În casa ta? – întrebă Pepè bucuros.

— Dragul meu, dacă nu-ți place, nu mai știu ce să fac.

— Dar nu! Nu! – se grăbi să nege Pepè. Cît despre mine, închipuie-ți!

— Atunci, pentru mama ta?

— Nici măcar! Vei vedea că mama, biata de ea, se va obișnui dacă totul decurge firesc.

— Cu atît mai bine! – exclamă Coppa. Înțelegi și tu că eu am nevoie absolută de o femeie în casă? Nu am reușit poate să le fac să te gîndești la asta. Îți repet, m-am gîndit toată noaptea... îmi este absolut necesară o femeie în casă, care să vadă, dacă nu de altceva, de băieți. Eu nu pot să mă condamn să rămîn dascălul lor toată viața; și așa sănătatea mea se resimte; trebuie să mă ocup apoi de profesiune. Așa, prind, dacă ea vrea, doi iepuri; voi face o treabă bună și mă voi gîndi puțin și la mine.

— Da, da, – aprobă Pepè, radiind de bucurie. Vei vedea. Ciro dragă, ce femeie! ce bunătate!

— Tu ești de acord, deci?

— Cum să nu? Scuză-mă! Dar aş mai vrea să te rog ceva, *Ciro* dragă, – riscă el să adauge. Ai vrea ca tu, după aceea, să te gîndești puțin și la mine: un locșor... ca să nu rămîn pe umerii tăi de tot. Vezi. Eu aş fi atunci chiar fericit!

— Voi avea grijă, voi avea grijă, nu te îndoii! – răspunse *Ciro*, absent. Acum, să mergem.

De data asta găsiră în casa *Alcozèr* pe *Mauro Salvo* și pe *Fifo Garofalo*, numai ei doi, reprezentînd pe toți ceilalți, veniți, tocmai, înainte de ora obișnuită, sub pretextul că fac o vizită convalescentului. Astfel *Stellina*, la sosirea lui *Coppa* și *Pepè*, a putut să se debaraseze de ei ducîndu-i în camera lui *don Diego*.

— Iată-ne singuri! zise apoi, revenind, cu un zîmbet. Luați loc domnule avocat, și dumneata, *don Pepè*...

Se părea că *Ciro* își pierduse graiul: o privea pe *Stellina* care i se prezenta foarte diferită de aceea din ziua anterioară; și ca și cînd propriile mîini îi provocau o mare încurcătura, nu știa ce să facă cu ele: din buzunarele pantalonilor și le trecu în acelea ale vestei, apoi în acelea ale hainei; apoi, înclinîndu-se, bîlbîind un mulțumesc, și așezîndu-se, și le sprijini pe genunchi și începu să vorbească cu ochii în jos:

— Ascultați, doamnă: nu știu ce părere aveți despre mine, despre caracterul meu. Faima pe care mi-am făcut-o, credeți-mă, nu corespunde deloc adevăratei mele firi: pentru toți par un violent, pentru că nu admit despotismul nici al semenilor mei, nici al prejudecăților orașului, nici al obiceiurilor pe care fiecare om tinde să le manifeste; nici un despotism, nici cel al lui *Dumnezeu*; în consecință, par chiar ciudat, numai pentru că vreau să fiu liber, în mijlocul atîtor oameni care sînt sclavi ori lor înșiși ori altora, ca de exemplu, cumnatul meu *Pepè*.

— Eu? – exclamă acesta, aproape trezindu-se brusc, în timp ce urmărea cu toată atenția elaborata explicație, căreia nu-i vedea nici oportunitatea, nici scopul, deși admira felul de a vorbi al avocatului.

— Sclav al tău și al altora, reluă *Ciro* cu potolită, liniștită fermitate, în timp ce *Stellina* rîdea. Poți să fii sărac și liber în același timp. Nu gîndește astfel, sau se pare, tatăl doamnei. Dar fiecare înțelege în felul lui viața. În ceea ce mă privește, nu sînt un despot, fac numai ceea ce trebuie, și știu totdeauna ce fac. Aceasta pentru a vă spune că, impresionat puternic de scena de ieri și de cuvintele dumneavoastră, am reflectat îndelung, doamnă, și am

analizat în toate felurile cazul dumneavoastră.

— Vă mulțumesc, spuse Stellina, înclinînd capul.

— Îmi veți mulțumi după aceea, reluă Ciro. Deocamdată vă afirm din nou ceea ce am avut onoarea să vă spun ieri: că dumneavoastră puteți, dacă doriți, să desfaceți căsătoria, la care ați fost constrînsă prin maltratare. Putem înainta probe: avem, dacă am înțeles bine, mulți martori; dar, chiar dacă nu am avea pe nimeni, va fi destul, cred eu, să arătăm judecătorilor pe soțul dumneavoastră, scuzați, mărturia fulminantă a violenței de care a abuzat. Ceea ce ați spus chiar dumneavoastră ieri seară și ceea ce mi-a spus Pepè, mă îndreptățește să vorbesc așa. În sfîrșit, eu vă dau drept fapt sigur, fără nici o îndoială, în totul și pentru tot, la dispoziția dumneavoastră. Să nu vă descurajeze amenințările tatălui: am, dumneavoastră știți, o soră călugăriță, stareța Colegiului Sant'Anna; bine, dumneavoastră ați putea merge la ea să stați un timp în acest colegiu; apoi, odată terminat totul, să hotărîți ce aveți de făcut.

Pepè aproba cu capul, privind-o pe Stellina care asculta cu ochii spre podea, gînditoare.

— Natural, încheie Ciro, nu pot să aștept de la dumneavoastră un răspuns prompt: nu ar fi prudent. Mai gîndiți-vă, și apoi, peste o lună, sau cine știe, cînd ați cîntărit pro și contra, îmi spuneți da sau nu. Dacă-mi permiteți, voi avea onoarea să frecventez casa dumneavoastră în compania lui Pepè al nostru; sau dacă nu, un bilet, cu două cuvinte: „Domnule Coppa, da”, și eu voi trece imediat la acțiune. Ne-am înțeles?

XX

ASTFEL CIRO ÎNCEPU SĂ FRECVEN-
teze casa lui Alcozèr în care veneau acum din nou frații Salvo și
verii Garofalo. Dar după boală, *don* Diego nu mai era cel dinainte.
Stările de tristețe ale bătrîneții, atenuate atîția ani prin zîmbetele
lui ambiguu, dădeau acum un gust veninos fiecărui cuvînt în parte
otrăvind aproape sufletul Stellinei, din zi în zi și ea mai tristă.

Intervenția lui Coppa răsturnase planul de apărare al
bătrînului. Pepè Alletto și Mauro Salvo trecuseră acum pe linia a
doua în fața omului aceuia care se introdusese în casă pentru a
asalta fățiș orice drept al său asupra soției, și care îl ținea în atîta
supunere și într-o stare insuportabilă de umilință și aproape de
rușine față de el însuși, niciodată încercată. Îl lipsea, în plus, cu
totul, de scopul pe care și-i propusese în anii aceia tîrzii și pentru
care își luase o altă soție: să se bucure de veselia altuia în jurul
său.

„Infernul anticipat?” se gîndea. „Nu nu, ce Dumnezeu!”

Nu reușea totuși să vadă sfîrșitul acestei noi stări de lucruri,
cum să se elibereze de această piedică, de acest zid de spini care-i
apăruse la capătul căii sale lungi și înflorit oare.

Ciro, între timp, veghea, fără a lăsa să se vadă, asupra
Stellinei; o privea din cînd în cînd; și în privirea aceea severă și
plină de voință ea citea așteptarea răbdătoare, în ciuda necazului
și a furiei care pătea că i le provoacă prezența și flecărelile stupide
ale acelor tineri. Și odată cu așteptarea, citea și protecția.

Protejat se simțea și Pepè, care, deși încă năucit, se întreba
dacă trebuia să abandoneze cu totul sprijinul secret al lui Ravì,
punct tot mai puțin sigur pentru a-și reîntări edificiul puțin
zdruncinat al speranțelor lui. Dar trebuia oare să se lase în
întregime la discreția cumnatului?

„Ciro, uite... hm!... destul, să mai vedem...”

Ciro, cu caracterul și ieșirile sale necugetate, nu îi inspira

într-adevăr multă încredere. „Numai că, se gîndea el, de cînd a pornit-o în această acțiune, s-a ținut dîrz. Și pare un altul: prudență, ținută demnă... puțin rigid, este adevărat, dar cine s-ar fi așteptat? mereu respectuos, chiar afabil cîteodată, mai ales cu Fifo Garofalo... Și constată chiar că se îngrijește mai mult de propria-i persoană: gulere înalte, costum nou... bravo Ciro!”

Totuși frații Salvo și verii Garofalo, care se încapățîneau să frecventeze casa lui *don* Diego, nu vedeau lucrurile la fel în cele din urmă prezența lui Coppa îi indispucea pe toți, impunîndu-le o circumspecție și o reținere care devenise de nesuportat după cîtva timp.

Stellina îl înțelegea, și din zi în zi devenea tot mai neliniștită, situîndu-se pe poziția pe care ea o simțea precară, neștiind cum o va rezolva pînă la sfîrșit. Și, însăși perplexitatea ei o ținea într-o continuă agitație. Apoi, această agitație era întreținută fără răgaz de predicile și sfaturile tatălui, de nervii din ce în ce mai aprinși ai soțului, care, neavînd curajul să se elibereze de toți plicticoșii aceia, pretindea să-i îndepărteze ea din jurul lui, persecutînd-o; și, în sfîrșit, de teama că într-o zi sau în alta va izbucni o ceartă sau ceva și mai grav între Coppa și Mauro Salvo, care își pregătea întunecat și taciturn ranchiuna.

În aceste stări de spirit, după o altă scenă, mai dezgustătoare decît cea dintîi, cu tatăl și cu soțul ei, îl anunță într-o seară pe Coppa că ea era gata să se refugieze în Colegiul Sant' Anna, la sora lui. Chiar pentru totdeauna, numai să termine odată cu viața aceea de infern; și că el să se gîndească să o elibereze de soț. Dacă era posibil.

XXI

TREI ZILE DUPĂ ACEEA. DON

Diego Alcozèr se prezentă în casa lui Raví exclamînd cu brațele în aer:

— A fugit! a fugit!

— Cine? Fata mea? Soția dumitale?

— *Quondam, quondam*¹³... eh eh! – corectă *don* Diego, însoțind zîmbetul său straniu cu un semn de protest eu mîna. *Quondam*, dacă permiți... A fugit. Foarte mulțumit!

Marcantonio Raví se lăsă să cadă pe un scaun, ca trăsnit.

— A fugit... cu cine?

— Poate știi dumneata. – răspunse vesel *don* Diego, ridicînd din umeri. Ori singură ori cu cineva, e tot una. Am aici... cum se numește?... hîrtia... hîrtia de la Tribunal...

— Am ajuns la asta? – exclamă Raví, ridicîndu-se în picioare. Coppa, el... asasinul acela! Mi-a ruinat fata... Și dumneata, imbecil bătrîn, ai lăsat-o să-ți scape?

— Dragul meu, i-aș fi deschis eu ușa, numai să mă lase în pace!

— Rosa, Rosa! – chemă *don* Marcantonio.

Donna Rosa apăru în ușă. Calmă, ca de obicei.

— Ce e?

— Ce e?... privește... aici. Pe ginerele tău...

— Ex, ex...

— A fugit. Rosa! A fugit!

— Stellina?

— Acoperă-ți fața, nevastă! Trebuia să ne așteptăm ca păi ol nostru să albească, pentru ca fata noastră să ni-l mînjească cu noroi!

— Nu înțeleg nimic... – zise, năucită, *donna* Rosa.

¹³ Fostă.

— Îi explic eu, interveni atunci *don* Diego. Azi-dimineată... Oh, dar încet Marcanto!

— Oh, Doamne! oh Doamne! – țipă *donna* Rosa, alergînd să-l liniștească pe soțul ei care dînd din picioare și plîngînd ca un copil își dădea cu pumnii în cap furios.

— Lăsați-mă! Lăsați-mă! Dezonoarea e prea mult! Asta e răsplata! Ah, fiică nrecunoscătoare! În Tribunal...în Tribunal...

— Calmează-te, Marcantonio, calmează-te! Nu s-a sfîrșit lumea, îl încurajă *don* Diego. Desfacere de căsătorie... Ea cu o mîină, eu cu o sută. Sînt dispus la toate...

— Și dumneata? – urlă Marcantonio, apucîndu-l de brațe pe *don* Diego și scuturîndu-l cu putere. Ai avea curajul și dumneata să mă tîrăști în Tribunal? Dumneata!

— Iartă-mă, dar – ... – se bilbii *don* Diego, aproape ascunzîndu-și capul între umeri, tremurînd de frică sub ochii înnebuniți ai lui Raví. Iartă-mă, dar dacă ea o vrea...

— Ce vrea? – urlă *don* Marcantonio, fără să-l lase. Ea nu poate să vrea nimic! Spune-mi unde s-a dus! Iute!

— Nu știu...

— Vrei să mă duc atunci să-l jupoi pe Coppa?

— Jupoai pe cine vrei, dar lasă-mă! Eu nu mă amestec... Oh, asta-i bună! Te înfurii pe mine?

— Mă înfurii pe toți! Așteaptă, *don* Diego... Nu se poate sfîrși așa... Să vedem cu binele... o desfacere în regulă... fără a tîri în noroi, te rog, numele meu onorat...

— Desfacere în regulă? – zise timid, ezitînd, *don* Diego. Dar eu... tu știi. „cum a. Ș putea rămîne singur, eu?

— Ai vrea să-ți iei o altă nevastă? – tună Marcantonio, apucîndu-l din nou de braț. Răspunde!

— Nu știu... – se mai bilbii *don* Diego, prins la strîmtoare.

— Dar... dacă fata ta...

— Ți-o aduc eu acasă imediat! Așteaptă. Mă duc să găsesc pe asasinul acela!

— Marcantonio, te rog! – îl rugă soția.

— Tu să taci! – îi strigă Raví. Mă duc înarmat cu dreptul meu de om onorabil și de părinte: îmi apăr onoarea și fiica!

— Marcantonio! Marcantonio! strigă, scărpinîndu-și fruntea, *donna* Rosa, din vîrfurile scării.

XXII

ÎNDEMNÎNDU-SE PE DRUM CU fraze care vibrau de furie, Marcantonio Raví alergă grăbit acasă la Coppa. Când ajunsese în fața porții, nu mai putea respira.

Veni să-i deschidă Pepè Alletto.

— Dumneata aici? – îi strigă *don* Marcantonio. Ingratule! și dumneata!

A fost întrerupt de o înfricoșătoare lovitură de cravașă pe masa din biroul alăturat, și puțin după aceea Coppa apărui în sală urlînd:

— Cine e acolo? Cine își permite?

— Iertare, ilustre domnule avocat! – apucă să mai spună Raví, scoțîndu-și pălăria.

— Afară! afară! – se răsti Coppa, indicîndu-i ușa cu cravașa. Ieși repede de aici!

— Dar, nu, domnule: eu am venit... iertare... *Don* Pepè, vorbește dumneata pentru mine...

— Dă-l repede afară! – porunci *Ciro* cumnatului.

— Mă miră... dumneata, *don* Pepè? – se rugă, rănit, Raví. Iertare, domnule avocat... Dacă mă lăsați să vorbesc, vă vorbesc și în genunchi.

Și spunînd acestea, *don* Marcantonio dădu semn că se lasă în genunchi dar în clipa aceea în pragul biroului se prezentă *donna* Carmela Mëndola, vecina înverșunată, care, cu degetul îndreptat către Raví, începu să strige:

— El, el, da, domnule! și-a bătut fiica, da, domnule: o spun în fața oamenilor și în fața lui Dumnezeu! Nu mi-e teamă! El! El!

— Dumneata să taci! – îi porunci furibund Coppa. Și dumneata – adăugă apucîndu-l de braț pe Raví, – afară! Nu vreau scene în casa mea!

Don Marcantonio se învineți de furie și amenință cu ochii tulburi și cu vocea tremurătoare:

— Dar, în fine...

Coppa îl îmbrînci:

— Afară!

— Eu sînt un bătrîn! – exclamă Raví, trecîndu-și prin păr mîna ridicată amenințător.

— Ciro... – rugă cu voce șoptită Pepè, milos.

Dar Coppa reluă cu violență:

— Afară! Adu-ți aminte dumneata însuși că ești bătrîn, înainte ca alții, din cauza imprudenței dumitale, să uite de asta!

— Imprudență?... – zise Raví. Dar eu vin...

— Motivele dumitale le ver spune judecătorilor; deocamdată, afară!

După ieșirea lui Raví, doamna Mëndola vru să-i laude pe avocat pentru felul demn cu care l-a primit pe acela.

— Da' deloc! – negă Ciro. Am acționat rău de tot.

Dar din cauza lui: nu trebuia să vină.

— Părinte denaturat! – insistă doamna Mëndola.

— Deloc! – negă din nou, mai cu foc, Ciro, ieșindu-și din fire. El a crezut și crede că acționează așa pentru binele fetei lui. Dar asta nu înseamnă, că nu a comis o crimă... Pepè, nu te uita în gura mea cu fața asta de neghiob: mă înnebunești, ți-am mai spus. Să ne întoarcem la lucru. Șezi și scrie!

Pepè devenise secretarul și curierul lui Ciro. Fericirea lui, în zilele acelea, era tulburată numai de consternarea constantă, ba chiar de teama de a nu-l mulțumi în totul și pentru totul pe cumnatul care îl conducea cu bagheta, și pentru care el simțea acum o recunoștință nelimitată, știind totuși că el nu se amesteca atît de înverșunat în situația aceea pentru el, ci din spirit de autoritate și justiție. Îl admira și, zîbind în sine și frecîndu-și mîinile de bucurie, repeta fraza preferată de Coppa:

— Despotisme, nici Dumnezeu!

Dar iată, pînă una-alta, îl furau gîndurile. „La lucru! La lucru!” Nu trebuia să se gîndească la nimic pînă cînd confruntările nu se vor fi terminat și pînă în ziua în care Stellina va fi a sa... acolo, acolo, chiar în casa aceea, chiar acolo... Și Pepè, într-o pornire de iubire, își strîngea și își săruta mîinile de parcă ar fi fost ale Stellinei.

Trecu pe la toate casele din cartierul lui Raví pentru a culege mărturii în sprijinul procesului pe care Ciro îl pregătea intens. Cînd, în sfîrșit, fusese schițată cea mai mare parte a materialului, Coppa vru ca el să se ducă și la *don* Diego ca săi invite la o

discuție.

— Foarte onorat de invitație, zise *don* Diego lui Pepè. Uite acum sînt gata. Sînt de partea voastră.

Ciro îl primi cu multă politețe; și *don* Diego, încîntat de primirea aceea, vru să scutească imediat pe gazdă de unele întrebări delicate, intrînd el, cel dintîi, în temă.

— Dumneavoastră domnilor sînteți tineri, spre deosebire de mine – spuse el, adresîndu-se chiar și lui Alletto – și de aceea ați putea aștepta. Dar eu sînt bătrîn și sînt constrîns să ies din această treabă încurcată cît mai repede cu putință. *Quonam pacto?*¹⁴ Sînt dispus la toate, domnule avocat. Îmi poți sugera dumneata.

Ciro îl privea atent, lung, surprins și neîncrezător. Apoi, pentru a-l încerca pe loc, îi spuse:

— Dar... iată... ar trebui să facem pur și simplu... dacă dumneata ai avea bunătatea să... o... o...

— O mică declarație?... – sugeră Alcozèr? Însotînd cuvîntul cu zîmbetul rece pe care Pepè îl cunoștea bine. Și adăugă: O cerere. Va fi discutat cu ușile închise procesul?

— Sigur, răspunse Ciro. Dacă dumneata dorești... Ar fi, în fond, dacă ținem seama de vîrstă, la care ai avut norocul să ajungi, ar fi un ușor sacrificiu de vanitate.

— Nu am așa ceva... – îl întrerupse spiritual bătrînul. Aș fi ridicol la anii mei. Totuși, dacă acest sacrificiu despre care dumneata zici că ar putea, într-o măsură, să-mi dăuneze pentru mai tîrziu... pentru cele cîteva zile care îmi mai rămîn din această stupidă comedie de marionete numită viață... iată, dacă ar fi eventual un alt remediu...

— Acesta, – observă Coppa, admirînd filosofica subtilitate cu care Alcozèr trata chestiunea, și văzîndu-l înclinat să cedeze. Acesta ar fi mijlocul cel mai sigur, cel mai iute.

— Ei bine – reluă *don* Diego, dînd din umeri, și zîbind – cu condiția să terminăm odată...

Astfel, neaducînd el, care era partea cea mai interesată, nici un argument contrar, neînțelegerea, prin insistențele, recomandările și interesul lui Ciro, a ajuns repede în Tribunal, și a fost discutată cu ușile închise.

O mulțime de pierde-vară aștepta nerăbdătoare sentința. Pepè Alletto a fost cuprins de febră și tremura, fără o clipă de

¹⁴ Cu ce preț?

liniște, în spatele ușii închise, deși ușierul de pază îl încuraja din când în când cu suflet:

— Ascultați-mă pe mine că mă pricep: proces cîștigat!

Ușa se deschise în sfîrșit. Ciro, radiind, anunță victoria. Au izbucnit aplauze și strigăte. Bătea din mîini și rîdea chiar *don* Diego Alcozër. Dar *don* Marcantonio ieși din sala Tribunalului dînd din cap, chel cum era, cu dinții strînși, în timp ce lacrimi abundente îi șiroiau pe fața congestionată:

— Fata mea! fata mea! Mi-au ucis fata!

Pepè a vrut să-și îmbrățișeze cumnatul; dar acesta, în beția triumfului, excitat de aplauze, îl respinse cu un gest furios.

Președintele Tribunalului, cu clopoțelul, invită pe cei prezenți să părăsească sala; dar, pe stradă, mulțimea crescîndă, continua să bată din mîini, și Ciro rosti:

— Eroii erau strămoșii, o domnilor, care pentru a-și atrage o divinitate pentru faptele glorioase ale patriei, își sacrificau fiicele! Dar ce să spunem despre un părinte care, pentru scopuri murdare, își sacrifică propria fiică zeului Mammone?

— Mammone! Mammone! Jos Mammone! – strigă mulțimea, în rîsete și aplauze.

Și în ziua aceea Raví fu numit de tot orașul Marcantonio Mammone¹⁵.

¹⁵ Cuvînt de derivație biblică (lat. *mommenas*) care indică bogăția divinizată și adorată; în extensie demon.

XXIII

PEPÈ ALLETTO ȘI-A EXPLICAT angajamentul lui Ciro de a duce la bun sfârșit toată acțiunea, ca un efect al excesivului său zel. Când totuși L-a văzut preocupat să golească din casă mobilele vechi pentru a-și cumpăra altele noi, a început într-adevăr să intre la bănuieli.

„Posibil să facă toate astea pentru mine?” Deocamdată nu îndrăznea să-i roage nimic. După victorie, Ciro, în loc să se arate fericit, devenea din ce în ce mai întunecat.

— Pepè, îi spuse într-o dimineață, trăgându-l de haină, deoparte, cu ochii sumbri. Trebuie să-mi spui adevărul: promite-mi mai întâi, totuși, că mi-o vei spune. Dacă minți, vai de tine: nu-ți spun altceva.

Pepè, mulțumit în fond că s-a ajuns la o explicație, deși maniera îl cam neliniștea, promise.

— Nu mai știi de câte zile – reluă Ciro, mi-am pierdut calmul. Îmi amintesc că tu mi-ai spus odată că Mauro Salvo, bufonul ăla, îi făcea curte Stellinei. E adevărat?

— E adevărat; dar nu i s-a răspuns! – răspunse Pepè, căutînd cu un zîmbet să descrețească fruntea lui Ciro.

— Jură! – exclamă acesta.

— Ce vrei să jur? – zise Pepè. Știi bine asta, și basta.

— Știi bine că Stellina nu a răspuns niciodată, chiar deloc, la atențiile lui Salvo?

— Da! Da!

— Jură!

— Ei bine, jur!

Ciro începu să se plimbe prin birou, cu bărbia în jos și mîinile în buzunar; nesatisfăcut, posomorît.

— La ce te gîndești?... – reluă Pepè. Te neliniștești fără motiv... de un lucru care, dacă vrei jur din nou, nu are nici o bază... Și cred că eu pot ști bine acest lucru.

— Tu nu știi nimic! – îi strigă Ciro, oprindu-se să-i fulgere cu ochii.

Pepè se strînse între Umeri.

— Cum vrei tu... Eu eram acolo...

— Ah. Erai acolo, – izbucni Ciro, cu chipul aprins de mînie. Erai acolo, o spui deschis... și cu tine toți ceilalți bufoni! Acea era deci casa tuturor... Și Stellina acolo, în mijlocul vostru, în timp ce bătrînul dormea...

— Eram acolo toți, e adevărat, – admise Pepè, – dar nu se petrecea nimic rău... Tu ești gelos și nu poți înțelege... Se glumea nevinovat, și...

— Nevinovăția, imbecilule, naște copii! – îl întrerupse Ciro, furibund. Ceva, fără îndoială, trebuie să fie la mijloc; cum îți explici altfel că eu a trebuit să lupt pînă azi pentru a\0 face să renunțe la căsătorie? Cum îți explici?...

— Mi-o explic, – zise Pepè, căutîndu-și cuvintele, – mi-o explic... socotind că biata de ea... a suferit atîta... Dar eu, pentru a-ți spune adevărul, nu m-aș fi așteptat... Ah, nu mai voia să știe de asta?

— Voia să se călugărească, răspunse Ciro, negru.

— Dar acum ai făcut-o să renunțe?

— S-a convins că trebuie să renunțe, cu ajutorul soră-mii. Dar și tu, spune, și tu, cu chipul ăsta de nerod, – reluă Ciro, oprindu-se la mijlocul mesei de scris, și fixîndu-l cu degetul arătător pe Pepè de parcă ar fi avut în mînă o armă, – și tu, spune adevărul, ai încercat să-i faci curte...

Pepè îl privi buimăcit.

— Cum?... Eu? Nu înțeleg...

— Oh, cu mine, știi, nu poți face pe prostul! – îi zise Ciro, disprețuitor. Și tu, și tu, ca toți ceilalți imbecili... Basta. Acum trebuie să-mi înfrumusețez repede casa. Mobilele de sus trebuie să le transport pe toate la țară, înainte de a veni cealaltă din Palermo. Apoi tu vei veni cu mine la Primărie. Îmi vei fi martor.

— Eu ție?... Dar cum?... Reuși cu greu să bilbiie Pepè. Eu martorul tău?

— Nu vrei?...

— Cum să nu... deci... pe cine iei?

Simți că i se clatină pămîntul sub picioare; își duse mîinile la temple aproape temîndu-se să nu-i pleznească și închise ochii pentru a-și reține două lacrimi care alunecaseră prelingîndu-i-se pe obrazii slăbiți.

— Nimic... nimic... – reluă apoi, aproape ca pentru sine, cu glasul întrerupt și buzele tremurînde. Ai dreptate... Ce prost!... Ce imbecil!... Cum am putut să cred? Cum am putut să cred că tu?...

— Ai înnebunit? Ce-ți iese din gură? – îi strigă Ciro. Vorbește! Ce-ai avut în cap?

— Lasă-mă în pace, Ciro! – zise Pepè, exasperat, fără a-și mai putea stăvili lacrimile.

— Ah, tu credeai, – urlă Ciro atunci, – credeai poate că o vei lua tu în căsătorie? Erați de acord? Vorbește, odată, sau te sugrum...

— Îți repet, lasă-mă în pace! – îi strigă Pepè, cuprins de curajul disperării, zbătîndu-se să se elibereze. Nu-ți ajunge că-ți spun că am fost un nebun, sau un imbecil? Da, da. Am putut să cred în mod stupid că tot ce ai făcut, era pentru mine... Acum de ajuns, de ajuns... Ia-o tu! Ce mai vrei de la mine? Nu ți-a spus că te vrea?

— Dar eu vreau să știu... – tună Coppa, repezindu-se spre cumnat.

Pepè se feri; apoi i se așeză în față cu o îndrăzneală neobișnuită.

— Poate vrei să spui că nu știi? Că n-a lipsit mult să mă las omorît pentru ea? Nu știi că o iubesc de atîția ani?

— Și ea? – fremăta Ciro, cu ochi sălbateci.

— Nu ți-a spus că da? – repetă Alletto. Ce mai vrei să afli?

— Dar între tine și ea, – zise Ciro, – spune-mi adevărul, ori nu mai răspund de mine! între tine și ea... Vorbește!

— Ce vrei să-ți spun? – gemu Pepè în brațele lui Coppa. Lasă-mă... mă doare...

— Spune-mi adevărul... între tine și ea, ce-a fost? Vreau să știu...

— O simplă promisiune... – răspunse Pepè. Așteptam ca Dumnezeu să-l ia la el pe bătrîn...

— Și după aceea...

— Apoi ai venit tu... Ea ți-a spus da... Acum totul s-a sfîrșit. Eu nu știu nimic, nu pot să fac nimic... deci lasă-mă să plec... Totul s-a sfîrșit...

Își luă din cuier pălăria, o șterse de praf de mai multe ori cu manșeta, și ieși, ca năucit.

Ciro rămase cu pumnii strînși pe obraji, ochii de fiară, apoi începu să se plimbe în sus și în jos prin cameră.

XXIV

A DOUA ZI DUPĂ NUNTA LUI

Coppa cu Stellina, *don* Diego Alcozèr îl văzu pe stradă pe Pepè Alletto și îl chemă la el. În timp ce tînărul, întunecat la chip și cu un aer pierdut se apropia, întinse o mînă, își sprijini degetul mare de vîrfurile nasului agitînd în aer celelalte patru degete tremurînde:

— Te-a dus de nas *don* Pepè! Dă-o încolo de grabă!

— Lasă-mă în pace, bătrîn caraghios! – răspunse înfuriat Pepè, scuturîndu-se cu un dispreț total.

Dar *don* Diego îl ținu de braț.

— Ei, hai, nu fii furios: vino puțin... Eu, dumneata și ex-socrul nostru trebuie să ne consolăm reciproc. Vino pe la mine: Marcantonio va veni mai tîrziu; și chiar în seara asta, dacă vrei, vom face o partidă de cărți de toată frumusețea... Ne vom ține de urît.

Pepè închis în durerea lui funebră se lăsă dus de *don* Diego care, clătînîndu-se pe picioarele lui slabe la fiecare pas, zîmbea disprețuitor în nasul lui Pepè și se întorcea din cînd în cînd să-i privească pieziș pe aspirantul său moștenitor învins.

— Iartă-mă dacă rîd, *don* Pepè! în viață ai de ce rîde și ai de ce plînge. Dar eu sînt bătrîn și nu mai am vreme să fac ambele lucruri. Prefer să rîd. De altfel plîngi dumneata pentru mi fie... Bietul *don* Pepè, să nu crezi totuși că nu-mi pare tare rău de dumneata! Ca să te scutesc de alte gînduri, lasă-mă să-ți declar că știam tot: știam că aspirai la mina Stellingei după moartea mea, și că *don* Marcantonio era de acord. De aceea am spus ex-socrul nostru. Ei bine. Ce-i rău în asta? Te asigur că eram chiar mulțumit, și știi de ce? Lăsînd deoparte meritele duminale, știu că atunci cînd dorești mult moartea cuiva, acesta nu moare niciodată. Și îmi erai drag, întocmai ca un talisman. Acum, însă, ce-ți mai pasă dacă cu trăiesc sau mor? În timp ce atunci... îți amintești? Fii sincer, m-ai dus înadins pînă acolo, la Temple, pe potopul ăla...

Doamne, cînd te gîndești, *don* Pepè, că erai gata să-ți atingi scopul... Ce furios trebuie să fii la gîndul ăsta! O pneumonie de toată frumusețea... Domnul te-a făcut să guști moartea mea, ca apoi să ți-o ia parcă din gură, ca pe o bucată de pîine, bietul *don* Pepè! Și acum...

Alletto se opri în fața porții lui *don* Diego.

— Dacă mai continui să spui asemenea prostii, te las.

— Nu, nu, vino, dragă *don* Pepè, – îi răspunse Alcozèr, luîndu-l din nou de mîină. Urcă! Regret că nu vei mai găsi aici pe viitoarea dumitale soție. Glumesc... Nu ne aude nimeni...

Intrînd în casă, *don* Diego îl însoți pe Pepè prin toate camerele, ghicind și aproape gustînd plăcerea amară pe care presupunea că i-o provoacă vederea acelor locuri unde stătuse Stellina. Se opri în sufragerie și arătînd un loc de la masă, spuse ca pentru sine:

— Locul ei era acolo... Apoi. Acolo, la fereastră citea romane, pe care i le împrumuta Fifo Garofalo...

În dormitor nu-i arătă nimic; dar, dezbrăcîndu-se pentru a îmbrăca haina de casă, văzînd că Pepè privea patul prin perdeaua alcovului, respiră puternic, apoi se prefăcu că scoate un suspin, adînc și îl bătu cu o mîină pe umăr:

— Ei, dragă *don* Pepè, poimiine împlinesc șaptezeci și trei de ani, eh, eh... Dacă ai fi avut puțină răbdare... Destul, nu vreau să te mîhnesc... Uite, sună cineva la ușă: poate o fi Marcantonio.

Ravi nu se aștepta să-l găsească pe Alletto în casa lui *don* Diego. La vederea lui, se schimbă la față și strigă:

— Lăsați-mă să plec!

Don Diego îl ținu de haină.

— Lăsați-mă să plec! – repetă mai tare *don* Marcantonio. Nu pot să-l văd în fața ochilor!

— Ei, hai, de ce? De ce? – îi zise Alcozèr fără să-i dea drumul. Vino... Să ne împăcăm.

— El, el mi-a distrus fata! – insistă *don* Marcantonio.

Și *don* Diego îmbunîndu-l:

— Ba nu, de ce? *Factum infectum*¹⁶... cu tot ce urmează. E mai nefericit decît tine, bietul băiat... Hai, hai dați-vă mîna.

— Pentru nimic în lume! – protestă celălalt.

— Ei hai, Marcanto! Dă-mi mîna; *don* Pepè, dă-mi-o pe a dumitale. Așa! V-ați împăcat. Vina lui *don* Pepè a fost una singură,

¹⁶ Faptă nefăcută (neîmplinită).

cum ziceam adineaori! Graba! Vină scuzabilă la un tinăr...

— Nu, domnul meu! – negă Ravi. Vina lui e că a adus aici pe escrocul acela pe care nu-l voi recunoaște niciodată drept ginerele meu, și pe care nici nu vreau să-l numesc. Fata mea, acum, pentru mine, e ca și cum ar fi murit! N-am s-o mai văd niciodată... Și mi-ai omorât-o dumneata, *don* Pepè! Lasă-mă... lasă-mă să plîng. Dumneata mi-ai omorât-o! Nu ți-am spus că acela va fi ruina dumitale și ruina fetei mele?

— Iartă-mă, zise Pepè, tulburat de plînsul lui Ravi și emoționat. N-am fost oare și eu înșelat și trădat, mai rău decît dumneata? Admițînd că eu l-am împins să vină aici, ceea ce nu este adevărat, aș fi făcut-o dacă aș fi putut bănuî sau presupune?...

— Domnii mei, – îi întrerupse *don* Diego, – vreți să ascultați părerea unui bătrîn? Să nu ne mai gîndim! Este cel mai bun lucru: regretele sînt acum inutile... Să aprindem lumina și să facem un joc de cărți strașnic...

XXV

ÎN FIECARE SEARA CEI TREI ÎNVINȘI se reuneau acolo, în casa lui *don* Diego, pentru partidă. Adesea discuția aluneca spre Coppa, pe care Ravi, adresându-se lui Pepè, îl numea cumnatul dumitale.

— Cumnatul meu, pe dracu! – răspundea Pepè. Biata sorămea a murit, și el a omorât-o... Așadar, numește-l acum ginerele dumitale.

— Gînere, dacă l-aș fi recunoscut, îi răspundea înțepat *don* Marcantonio. În timp ce dumneata, în chip de cumnat, da; și ar trebui să ai încă remușcări, ca și cum ai fi comis un fratricid.

Don Diego intervenea atunci ca să-i împace, dar în sinea lui se bucura de scenele acelea.

— Să nu exagerăm, domnii mei, nu vă aprindeți... De ce să discutăm tot despre asta, dacă știți că vă arde sufletul? Hai hai... să reluăm partida! Să nu facem precum cocoșii în coteț care se ciugulesc unul pe altul, în loc să se consoleze unul pe altul. Am fost trădați toți trei. Fapta s-a comis, să nu mai vorbim de asta. Să nu judecăm după noi un om de treabă.

— Un asasin! – sărea atunci Ravi, bătînd eu pumnul în masă.

— Ei, ei, ți-a omorât fata?

— Da, domnule, mi-a omorât fata!

— Cîți ți-au omorât oare fata? Mai înainte spuneai că *don* Pepè...

— Da, el! – se aprindea din nou *don* Marcantonio. El, fără să vrea, cu mîinile cumnatului său...

— Gînerele dumitale, corecta Pepè.

— Iar?

Și *don* Diego se grăbea să arunce o carie pe masă:

— Eu am început și plusez tare!

Jucau numai pe cîțiva bani iar ceea ce cîștigau puneau deoparte pentru ca apoi să ia prînzul împreună, neacceptînd cu

nici un chip repetatele invitații ale lui *don* Diego, care ar fi vrut să-i invite în fiecare zi la masă, pentru a nu rămîne singur.

— Nu accept. Iartă-mă, *don* Diego; nu pentru dumneata, ci pentru lume. Toți mă numesc Mammone: nu prea știu ce vor să zică, dar ce naiba, dumneata o poți spune tare tuturor calomniatorilor: ți-am cerut un ban, un mizerabil de ban cu împrumut?

— Lasă-i să vorbească! – îi răspundea *don* Diego.

— Nu, domnul meu. Să jucăm și apoi pe banii câștigați să mîncăm ceva. Masa o voi plăti eu, pentru că, cel puțin pînă acum, pierd mai mult decît voi doi. Cu această condiție, da.

Pepè nu avea motivele lui *don* Marcantonio ca să nu accepte invitația lui Alcozèr, și rămînea adesea nu numai să cineze cu el, dar să și doarmă acolo, noaptea, în același pat în care dormise Stellina. Numai pentru ideea aceasta venea atît de des, pentru voluptatea, adică amărăciunea, nefericită pe care i-o procurau amintirea și imaginea ci, în casa aceea.

În fiecare seară, după plecarea lui Raví, el și *don* Diego, înainte de a se culca, se întrețineau o bucată de timp pe balconul care dădea spre cîmpie și mai departe spre mare. Se zărea de acolo, departe, casa de la țară a lui Coppa; și Pepè, cu capul sprijinit de balustrada de fier a balconului, fixa ochii asupra luminii care se vedea acolo, în întunericul cîmpiei. Acolo, unde ardea lumina aceea, era Stellina! Aproape că o vedea, o urmărea prin camerele căsuței aceleia bine cunoscută de el, în care sora lui suferise atîta, și se întreba: — „Ce o fi făcînd în clipa asta? La ce se gîndește? Ce spune?” – Și se chinuia, înghițindu-și lacrimile tăcute care îi scăldau ochii îndreptați într-acolo, spre lumina aceea îndepărtată.

Se lăsa atît de mult în prada acelei viziuni, încît uneori, fără ca să-și dea seama, capul îi aluneca încet-încet pe marginea balconului și adormea.

— Don Pepè, dormi? – îl întreba atunci Alcozèr.

Și Pepè îi răspundea negînd, cu capul, ca să nu-și dezvăluie plînsul prin glas.

— Dacă vrei să mergi la culcare, eu sînt gata, repeta *don* Diego.

Pepè îi făcea semn cu mîna să mai aștepte puțin. Ah, era sigur, era sigur că Stellina, ca și el, fusese înșelată, trădată. Nu știa el oare, chiar din gura lui Ciro, că ea ar fi preferat să rămînă în mînăstire, decît să consimtă la trădarea nebănuită a nuntii?

apoi acceptase sau, mai bine zis, fusese nevoită să-și plece capul, înțelegînd că acela care o iubea mult nu ar fi putut-o salva, și că părintele ei nu ar mai fi vrut să o primească în casa lui, și că acolo în mînăstire, în fine sub ochii sorii lui Coppă, nu se gîndea deloc să rămînă.

Și iată că acum ea era acolo, în puterea acelui stăpîn care i-a smuls-o din brațe... smulsă, da, cu forța, așa cum forța desigur o constrîngea să cedeze cu trupul (ah, nu cu sufletul, nu!) poftelor iubirii lui... Biata Stellina! El trebuia să o plîngă și lui trebuia să-i fie milă de ea...

Se frămînta astfel, din zi în zi mai mult, nutrindu-se din amărăciunea pe care i-o provoca propria sa deprimare, profunda sa melancolie, convingerea că nu poate întreprinde nimic. Slăbise și devenise palid, ca și cum ar fi ieșit de curînd dintr-o boală gravă, mortală. Ah, dacă nu ar fi avut-o pe. Bătrîna lui mamă... dacă nu s-ar fi temut că-i curmă și ei viața...

În unele seri, *don* Diego îl necăjea, vorbindu-i de îngrozitoarele lui viziuni, de spiritele care îl obsedau în timpul nopților de insomnie.

— Știu, cine nu le-a văzut nu poate crede... Cine le-a văzut, însă, dragă domnule Pepè, nu vorbește despre ele, de teamă ca noaptea să nu fie bătut de ele. Pentru că, știi? te bat. Eu, ca să-ți spun adevărat, pînă acum nu le-am simțit puterea mîinilor; dar cîte alte surprize neplăcute! Mi-au tras pătura de pe mine, au răsturnat scaunele din cameră, mi-au stins lampa de noapte... Și le-am văzut cu ochii ăștia, îți jur; printre perdelele alcovului, de exemplu, în unele nopți, apărînd cu un cap cu părul roșu creț și cu o limbă cît toate zilele... Cînd mi-a murit... așteaptă... a doua sau a treia?... da, Luzză, a doua soție... – după cîteva zile, spiritul ei se învîrtea prin casă. O auzeam în fiecare noapte făcîndu-și de lucru prin cameră, ca o adevărată gospodină cum a fost în viață, fie-i țărîină ușoară, trebuie să recunosc... Și într-o noapte i-am văzut capul apărîndu-i pe ușă și privindu-mă în pat; zîmbea și îmi făcea semn cu mîna, ca și cum ar fi vrut să-mi spună: „Bucură-te de căldurica patului; de casă am eu grijă”. – Într-altă noapte, am auzit în sufragerie un infern. Ce se întîmplase? Nimic! Cealaltă soție, prima, Angelina, venise și ea, și se certau între ele. Le-am auzit, îți spun, cu urechile astea: una îi spunea alteia, că stăpîna era ea... Deodată, brrr! Nu știu cîte farfurii pe jos... Auzind zgomotul, sar din pat, mă duc – închipuie-ți cu cîtă frică! – în sufragerie: cioburile erau acolo, pe podea... ce mai zici de asta?

— Vreo pisică...

— Ce pisică, *don* Pepè! Nu am avut niciodată pisici în casa mea!

— Atunci, șoareci...

— Ei da, sau cutremur! Trebuie să le dai un nume sau altul. Dumneata îi numești șoareci, pentru că nu crezi. Și zici că sînt totuși șoareci, cînd, de exemplu, auzi pașii lor în camera cealaltă, cînd grăbiți și ușori, tic-tic-tic, și cînd ca ai unei persoane care se plimbă, așa...? Sînt tot pisici sau șoareci, cînd te auzi chemat cu numele cele mai urîte de patru glasuri diferite, cum mi se întîmplă mie, care nu pot să stau singur noaptea, pentru că altfel îmi apar toate cele patru soții să mă chinuie, să mă umilească? Ei, hai, *don* Pepè! Ce Dumnezeu!

Dar *don* Diego nu se mulțumea numai să-i vorbească. Adesea, în timpul nopții, speriat de insomnie, părăindu-i-se că aude vreun zgomot în liniștea casei, îl trezea pe Pepè.

— Nu mă ciupi, pentru Dumnezeu! – striga acesta.

Potolește-te: nu dorm! Pentru a suta oară îți repet că nu suport ciupiturile: dacă nu, mîine noapte pregătește-te să dormi singur.

XXVI

NU, NU, *DON DIEGO* NU O MAI putea duce așa, sub amenințarea de a rămîne singur noaptea. Astfel, pentru a-și asigura somnul și pentru a-l scuti pe Alletto de supărarea ciupiturilor, începuse să bea puțin peste măsura pe care și-o impusese de cîțiva ani, și acest remediu dăunător nu-i convenea: păhăruțul acela în plus îi părea amar și totuși el îl înghițea de nevoie.

— Medicamentul pentru somn, *don* Pepè! – spunea la masă. Să sperăm că în noaptea asta își face efectul.

Își făcea efectul la început; apoi, în cursul nopții, trezindu-se, insomnia reîncepea. Și atunci, încet-încet, hai: încă o ciupitură lui *don* Pepè.

— Iar? Nu poți sta liniștit?

— Iartă-mă, *don* Pepè. Voiam să te întreb ceva.

— Ce anume? Dormi!

— Nu pot dacă nu scap de îndoiala care mi-a venit acum, tot gîndindu-mă. Dar trebuie să-mi spui sincer. În timpul bolii mele, dumneata ai fost sau cel puțin te-ai arătat foarte atent cu mine, îmi amintesc. Tot timpul aici, în casa mea, zi și noapte... Bine: sincer, ei? în unele momente de distracție... dumneata cu Stellina...

— Ești nebun? – îi strigă Pepè.

— Nu, ascultă; acum nu-mi mai pasă. Aș trece coarnea liniștit pe capul lui *don* Ciro. Eu am scăpat. Spune-mi sincer!

Drept răspuns, Pepè îi întorcea spatele.

— Nu-mi pasă, îți repet... Unul mai mult, unul mai puțin... Sînt filosof, *don* Pepè! Cinci soții, înțelegi! Și închipuie-ți ce ramificații de coarne pe capul meu. În unele seri, în timp ce dumneata te gîndești și suspini acolo pe balcon, mă gîndesc din nou și eu tot acolo, și mi le simt crescînd, crescînd, pînă la cer... crescînd, crescînd... Mi se pare că dacă mișc capul ating cu

vîrfurile coarnelor sistemul planetar... Îmi vor folosi drept scară la o sută de ani, cînd voi muri. Ca o veveriță, sufletul meu se va cățăra pe treptele acestor nemăsurate coarne, pînă în Paradis, în timp ce toate clopotele de pe pămînt vor suna slăvind... Dormi, *don Pepè*?

Dormea sau se prefăcea că doarme, ingratur. *Don Diego* se neliniștea din nou, se agita, sufla: „Ce prietenie!” – și ca să se distreze se apuca să mediteze asupra isprăvii unei a șasea căsătorii.

— Cine vrea prea multe, zice proverbul, nu se alege cu nimic. Dacă mi-aș lăsa, *don Pepè*, banii mei pentru vreo operă filantropică, împărțiți în atîtea porții, ar produce multora un bine temporar sau continuu, dar foarte meschin. După mine, mai bine să-i las unei singure persoane care ar vrea să-i cîștige în schimbul unui mic sacrificiu, ce-ar putea să pară chiar o operă de caritate: să aibă grijă de un biet bătrîn ca mine... Și această persoană, ca să poată fi răsplătită în viitor pentru sacrificiu, trebuie să fie tînă, în stare să se bucure de bogăție și de viață după cum pofteste. Ce-ar face o bătrînă cu banii mei? Și-apoi, după cum știi, eu urăsc bătrînețea. Acest plan al meu favorizează tinerețea... Poate te gîndești că va rîde lumea de mine, dacă mă voi căsători pentru a șasea oară? Ei bine, se rîde atît de puțin azi în viață, încît aș putea cîștiga din partea lumii și acest titlu de merit. Dacă mă va însoți tot orașul cu rîsete pînă la primărie: va fi de bun augur... M-am gîndit, și vei vedea că am s-o fac! Lui *Marcantonio* nu-i spun nimic, deocamdată, pentru că sînt sigur că mă va huli...

Și *don Diego* nu s-a înșelat. Într-adevăr, în seara cînd *Ravi* află vestea că al său quondam ginere se gîndește la o a șasea soție, îl văzu intrînd în casă furios:

— Cum? Te gîndești să te însori iar? La vîrsta dumitale?

— Eh. Eh. Rînji *don Diego*. Îți fac cunoscut, *Marcantonio*, că am cu un an mai mult decît aveam cînd am luat-o în căsătorie pe fiica dumitale.

— Bine, reluă *don Marcantonio*, înghițind fiere. Ba e chiar mai mult, și apoi scandalul nu-l mai pui la socoteală? Atunci nu erai de rîsul tuturor... îți vorbesc în interesul dumitale... Nu te expune ridicolului, dragă *don Diego*, și desigur, unui refuz...

— Cît despre refuz, hm, hm, nu te teme... nu-mi rămîne decît să aleg. – îl asigură *don Diego*. Am patru sau cinci propuneri..

— Oraș de nemernici! – izbucni *don Marcantonio*. Cinci propuneri! îl vedeți? Așadar, invidia îi făcea să vorbească cînd ți-

am dat-o pe fața mea, și m-au numit tată nebun, și m-au numit Mammone... și că eu îmi vindeam propria mea carne... Nemernicii! Aveam dreptate!

Ravi nu știa că între cele patru sau cinci propuneri era și aceea a doamnei Mëndola, înverșunata lui vecină, în favoarea fetei sale. Dar descărcarea aceea împotriva orașului îl calmă și putu astfel să înceapă să joace cărți cu prietenii lui.

— Tinerii care să fie în stare să se însoare, astăzi, sînt puțini, zise *don* Diego, între o partidă și alta. Și bătrînelul, în starea mea, dragă *don* Marcantonio, așa cum ți-a plăcut dumitale, place acum și altora.

— Se știe! Mie mi-o spui? – aprobă Ravi mai convins ca niciodată. Cu condiția ca dumneata totuși, *don* Diego dragă, scuză-mă, să te hotărăști să crăpi curînd, după nuntă...

— Hm, hm. – rînji din nou *don* Diego, făcînd semnul coarnelor în jos cu ambele miini, ca să îndepărteze răul.

— Ah, acum fac și eu semnul coarnelor! – exclamă *don* Marcantonio. Ba chiar îți urez să trăiești o mie de ani ca pedeapsă pentru toți cei ce au vrut să mă calomnieze. Te sfătuiesc totuși să schimbi foaia: nici un tînăr în casă; altfel, ți s-ar putea întîmpla același lucru.

Don Diego aprobă, și adăugă:

— Regret, pentru dumneata, *don* Pepè; dar de data asta, cît mai departe de mine! Dar pentru că ești un băiat bun și o meriți, ce aș putea să fac pentru dumneata ar fi ea. În testament să rog pe soția mea să te aleagă pe dumneata, și nu pe altul...

Pepè nu participa la conversație. Zîmbi trist lui *don* Diego și-i propuse să părăsească toți jocul, în seara aceea.

XXVII

— DACĂ ÎNTR-ADEVĂR ÎȚI DAI seama și ești sigură că te iubesc, de ce îți este frică de mine?

— Dar cine ți-a spus că îmi este frică?

— Ochii tăi.

Stellina își plecă îndată ochii.

— Nu! Privește-mă... Uite așa! Aceștia nu sînt ochii unei femei care este sigură pe ea!

— Poate... – se scuza Stellina timid. Dar asta. Pentru că încă nu am înțeles bine felul tău de a fi și mi-e teamă să nu le supăr, fără să vreau.

— Sau mai degrabă, replică Ciro, sau mai degrabă pentru că, în sinea ta, ai remușcări?

Era un cui care îi stătea înfipt zi și noapte în creier.

Stabilise să nu mai pună piciorul în oraș, cel puțin atît timp cît trăia Alcozèr. Simțea că nu ar fi putut suporta vederea mumiei aceleia, fiindcă avusese totuși ocazia s-o vadă în intimitatea nopții pe femeia care îi aparținea lui acum; mumia aceea putea să-i amintească de nopțile cînd ea stătuse aproape de el, întinînd-o fie și cu gîndul.

Pacea cîmpiei nu reușea să-i inspire liniște. Nu vedea, nu vedea nimic, absorbit cu totul în moara care-l măcina în adîncul sufletului. În același timp nu ar fi vrut ca asupra Stellinei să apese greu umilînța provocată de felul nou de gelozie față de un bătrîn. Și căința de a fi luat-o în căsătorie; căința exacerbată de iubirea aprinsă pe care o simțea azi față de ea.

Pentru a-și sustrage gîndurile, se dedicase unor exerciții violente. Într-un tîrg de cai cumpărase douăzeci de cai tunisieni și acum și-i dresa pe o arie, ca un îmblînzitor de circ, biciuindu-i cu minia celor o sută de diavoli care îl întăritau în corp. Apoi, pe toți douăzeci îi pornea să alerge unul după altul, în galop, călcînd brazdele cîmpului, ca o furie dezlănțuită, într-un nor de praf, pînă

la fîntînă.

— *Halt!*

Și acolo îi adăpa.

La întoarcere, i se întîmpla uneori ca aceluia care își căuta animalul, iar acesta era sub el. Și atunci înjurături și blesteme, în repetate porunci adresate animalelor de a se opri:

— *Halt! Halt!*

Și o lua de la început cu număratul; terminînd cu lovituri de cravașă pe bietul animal care era sub el, ca și cînd acesta ar fi fost vinovat că nu-i ieșiseră toți la număr.

În timpul ăsta Stellina, dacă avea vreun motiv să creadă că soțul ei, în felul lui, o iubea, nu știa cum să răspundă iubirii lui chiar dacă ar fi putut; nu găsea calea de a-i intra în suflet și a-l îmblîndi. Ar fi vrut să recunoască în fața lui că e mulțumită, dacă nu de starea prezentă, cel puțin de a fi scăpat de cel odios dinainte; dar o împiedica pe de o parte perplexitatea agitată, nesiguranța continuă că face bine sau rău în care o ținea firea lui Ciro; pe de alta, teama că el ar fi descoperit ceea ce fusese cu Alletto, căruia, în fiecare zi, se străduia să-i șteargă pînă și amintirea. Se temea că dacă s-ar fi gîndit la el, chiar și o clipă Ciro i-ar fi putut citi acest lucru în ochi.

În această situație, după cinci luni de chinuri fără un cuvînt, biata Stellina avorta, aflîndu-se în mare pericol. Și atunci Ciro se văzut nevoit să se întoarcă în oraș.

XXVIII

— SÎNT NEBUN? GELOS PE UN BĂ-
trîn, eu, Ciro Coppa?

De îndată ce ajunsese în oraş, se simţi eliberat de coşmarul care îl domina de atâtea luni la ţară. Şi în noua dispoziţie sufletească, vru să fie tare cu el însuşi. Nu se mai temea de nici un rival. El, Ciro Coppa, trebuia să se teamă de Pepè Alletto, de exemplu? Ei, ce naiba!

Îl căută, chiar prin oraş şi găsimdu-l îl chemă la el, în timp ce Alletto, prefăcîndu-se că nu-l vede, îşi continuă drumul.

— Pope! Îţi promisesem odată un loc... Ei bine, ți l-am găsit. Vrei să vii la mine?

— La tine?

— În biroul meu. Îl deschid mâine. Vei copia unele acte; mai bine tu decît altul. Numai să nu-mi faci greşeli de ortografie...

Pepè rămase privind-l cu gura căscată.

— Vino, vino, – insistă Ciro. Ai înţeles?

— Am înţeles, da, răspunse Pepè, neînţelegînd cum şi de ce îi făcuse Coppa această propunere.

— Accepţi?

— Eu?... De ce nu?

— Aşadar, te aştept mâine, la opt. Ne vom înţelege. Te salut.

„A înnebunit?” se întrebă Pepè, după despărţirea de Ciro. „Ce vrea de la mine? Vrea să se asigure dacă între mine şi Stellina a fost ceva? Speră să ne prindă în braţe?”

Se gîndi să nu se ducă; se căi că nu fusese în stare să refuze propunerea. Dar acum, după ce a acceptat, nu se mai putea retrage. Nu, nu: trebuia să se ducă pentru a nu-l face să aibă vreun motiv să se teamă de el.

Şi în ziua următoare, la orele opt punct, palid, agitat, era în biroul lui Ciro.

— Vezi? Am schimbat tot! – îi zise acesta, arătîndu-i masa cea

nouă, dulapurile și scaunele noi de-a lungul pereților din cameră. Se schimbă viața, dragul meu! Vine o zi în care omul puternic se simte dator să se angajeze într-o luptă superioară, nu atât împotriva altora, cât împotriva lui însuși; să învingă, să-și domine propria fire, esența bestială, și să capete asupra ei o stăpînire absolută.

Zicînd acestea, agita nervos cravașa în aer, în timp ce Pepè, confuz buimac, aproba cu capul.

— Aprobi, dar nu înțelegi! – reluă Ciro, după ce-l observase o clipă, cu calm. Nu sînt lucruri pe care tu să le poți înțelege atît de ușor.

— E adevărat, nu... – se bilbii Pepè, încercînd un zîmbet.

— Știu! Știu! Îți explic cu un exemplu. Pînă azi am ajuns acolo unde tu, Pepè Alletto, om foarte slab, îmi poți spune mie, Ciro Coppa, așa: — *Ciro, eu susțin că tu ești un nemernic!* Nu rîde, imbecile!

— Dacă mi-ai spune așa, eu, uite. Poate la început aș îngălbeni puțin, aș strînge pumnii pentru a mă stăpîni, aș închide ochii, aș înghiți; apoi, dominîndu-mi furia, ți-aș răspunde cu cel mai mare calm și chiar și politicos: — *Dragă Pepè, crezi că sînt un nemernic? Să vedem, dacă vrei, să judecăm această sentință a ta.* Ce părere ai? Nu mă voi opri aici, să știi! În fiecare zi, o nouă cucerire asupra firii mele, asupra bestiei din mine. O voi învinge eu, nu te îndoi! Pînă una alta, așează-te acolo: aceea este masa ta. Sînt cîteva hîrtii de copiat: caligrafie clară; atent la punctuație, și vezi, fii atent la ortografie... Nu-ți spun altceva.

XXIX

DIN ZIUA ACEEA PENTRU PEPÈ

începu o viață de noi supărări de nedescris. În fiecare dimineață se ducea la birou speriat, în cea mai confuză incertitudine, după ce toată noaptea se chinuise să înțeleagă, sau cel puțin să întrevadă, ce voia, în fond, Ciro de la el.

Ciro se plimba prin birou, pe lângă masă.

— Ortografia... Te rog. Ieri mi-ai scris prestigiu cu doi g.

Din cînd în cînd se oprea, și Pepè, aplecat și atent la scris, și, simțind ochii lui Ciro ficși asupra lui, se întreba: „De ce mă privește așa?”

În alte zile Ciro nu se plimba prin cameră; stătea cu fala înfundată pe brațele încrucișate, pe masa de scris. Atunci Pepè ridica ochii și îl observa.

„Ce o fi avînd? Uhm!”

Uneori, nereușind să înțeleagă nici un cuvînt din ciorna de copiat, se vedea nevoit să-i cheme, și o făcea încet. Ciro nu răspundea.

„Doarme oare?” se întreba Pepè, și îl chema din nou, adăugînd:

— Te simți rău?

— Nu. Dar mă macină ceva înăuntru, murmură negru Ciro, fără să ridice capul.

Pepè își lungea gîtul la răspunsul acela enigmatic, se răzgîndea deodată, apoi strîngea din umeri, lăsa în alb cuvîntul indescifrabil și continua copiatul.

— Blestem! – urla la un moment dat Ciro, sărind în picioare. Blestem! Blestem!

— Ce ai? – îl întreba Pepè, speriat de ieșirea neașteptată.,

— Spune-mi că te fac să tremuri! – urla Ciro, punîndu-și mîinile pe măsuta lui Pepè. Spune-mi, acum, spune, că atunci cînd mă vezi îți tremură picioarele!

— Și de ce? – se bîlbiia Pepè.

— Ah, nu știi, bufonule, că dacă te apuc cu mîinile astea, dacă îți dau un pumn, te zdrobesc, te sting?

— Știu, – spunea Pepè, cu un zîmbet tremurat și ochii rugători. Dar nu ai motiv... Numai dacă nu ai înnebunit...

Ciro se depărtă de masă.

— Bine. SCrie. Trebuie să ajung la asta: să-ți pun în mînă un bici și să-ți poruncesc să mă biciuiești pînă la sînge! Cu rațiunea, această mizerabilă fire a mea, nu este înfrîntă: e nevoie de un bici și. Dacă dai încet, nu simt... O fac nefericită, nefericită pe biata fată... Merit bice! bice! bice!

Ah, se temea și el că era pe punctul de a înnebuni. De cînd fusese cuprins de noua obsesie, aceea de a-și domina propria fire, nu mai mîncea, nu mai dormea, nu mai avea un moment de liniște. Voia să-și dea lui însuși dovada cea mai hotărîitoare a victoriei. Și această dovadă trebuia să consistă din a o face să vină acolo, în birou, pe Stellina, de față fiind și Pepè. Plimbîndu-se, era tentat să apropie gura de portavoce de pe masă, pentru a-i spune Stellinei să coboare. Se oprea să-i observe pe Pepè, aproape vrînd să-și arate propriilor sale sentimente ”într-o agitație continuă cît era de ridicolă, de nedemnă de el, gelozia sa pentru ființa aceea nulă, pentru plăpîndul acela palid ca un fir de pai. Și totuși nu, nu. Iată: nu putea să-și apropie gura de portavoce acolo, deși îl tenta. Și atunci se ducea să-și ascundă chipul pe brațele încrucișate pe masa de scris „să se chinuie în adîncul sufletului”, și izbucnea în cele din urmă, urlînd: — Blestem!

Dar lupta interioară nu se sfîrșea acolo, în birou. Chiar și în Tribunal, la Curtea cu Jurați, îi venea deodată să-și învingă sentimentul acela rebel cu orice risc. Se întorcea spre Pepè, aflat lîngă el, în fața băncii avocaților, și îi porunca să se ducă în biroul lui să-i aducă vreo hîrtie de care avea nevoie.

— Dacă nu o găsești, du-te la soția mea, și caut-o la ea...

Dar îndată ce Pepè ieșea din sală, iată-l alergînd după el, chemîndu-l cu glas tare, jos, pe scara Palatului de Justiție.

— Pepè! Pepè! întoarce-te... Nu mai am nevoie de hîrtia aceea.

Într-o zi totuși nu reuși să-i ajungă. Trimise după el pe toți ușierii. Procurorul era pe punctul de a-și încheia depoziția, și el nu putea părăsi aula: trebuia să vorbească,

— Tăceți! Tăceți, odată! – strigă atunci. Ciro transfigurat, vibrînd tot, ridicîndu-se în picioare și bătînd cu pumnii în masă, adresîndu-se procurorului regal. Eu obțin în acest moment o

victorie sublimă asupra mea, și nu mai pot tolera ca dumneavoastră să aruncați asupra domnilor jurați molozul edificiului bunului simț, pe care de o oră încercați să-i doborâți cu tîrnăcopul dumneavoastră obtuz și rugini!

Se produse un infern: colegii avocați se repezîră spre Coppa pentru a-l face să tacă și să stea jos; președintele se ridică în picioare și sună clopoțelul, în mijlocul judecătorilor, juraților, uluiți; publicul împărțit în două tabere izbucni în insulte și în aplauze. În strigăte și confuzie generală. Cîro prinse din zbor o frază injurioasă a procurorului regal și luînd în mînă călimara de pe bancă i-o aruncă în față ca pe o piatră. Interveniră atunci jandarmii de pază ai acuzaților: președintele urla:

— Arestați-l!

Între jandarmi și Coppa se angajă o luptă dîră; acesta, ca un taur furios, căuta în toate felurile să se elibereze; dar deodată aceia îl văzură leșinîndu-le în brațe, inert, greu.

O neașteptată agitație de oroare și de consternare. Aula care se golise se aglomerase din nou în curînd cu chipuri palide, neliniștite, îngrozite: de pe băncile juraților, de pe banca președintelui, de pe scaune, priveau toți în picioare pe Coppa așezat pe un scaun cu capul lăsat pe piept, horcîind, lovit de apoplexie.

PE LA MIEZUL NOPTII. LÎNGĂ PATUL pe care Ciro încetase să mai horcăie, s-au strîns Stellina, Pepè și Marcantonio Raví, ca în. Altă veghe. În jurul unui alt pat.

Stellina, totuși, de data asta. Plîngea cu fața ascunsă în batistă; și plînsul ei îl irita pe *don* Marcantonio, întunecat și taciturn, și-i umilea pe Pepè.

Așezat pe un scaun, cu brațele în jurul gîtului celor doi fii ai lui Coppa, care stăteau alături de el tăcuți, cu ochii scăldați în lacrimi, fixați asupra chipului fără viață al tatălui lor. Pepè se gîndea la sora lui. Filomena. Moartă în aceeași cameră, acum ca și alunei luminată de patru lumînări groase la colțurile patului; și i se părea că o vede acolo întinsă, lîngă soțul ei. Și iată-i pe cei doi orfani, cele două ființe rămase în casa aceea. Pepè și-i strîngea la piept și simțea, în exaltarea durerii, că biata Filomena, de dincolo, i-i încredința lui. Cu privirea dureros fixată asupra Stellingei, aștepta, aștepta ca ea să-și ridice ochii din batistă, să-i vadă și să-i înțeleagă.

La un moment dat, *don* Marcantonio răbufni:

— Ființa asta care părea un leu, iată-l aici: mort! Și bătrînul ăla sănătos și plin de viață! Poimîine se însoară cu Tina Mëndola, scumpa ta prietenă... *Don* Pepè, după toate cele întîmplate...

Nu sfîrși fraza.

— Niște foarfeci, fata mea. Auzi cum trosnesc lumînările astea? Trebuie să ai ochi să le vezi pe toate, în viață, și chiar și pe astea...

Roma, 1895

